KA SCHUAL LESTMA!

Liabe khindar, ditza puach iz a tschell boda bart stian pitt aüchåndarn a gåntzez djar in an schümman viàzo, an viàzo gemacht durch di börtar un di pildar abezodekha a bèlt voll gåntz schümmane sachandar, voll sachandar bodaraz nèt impaitet: di bèlt von gelesa. I, azpe a guatar tschell, håmmar übarlekk un hån geschribet ditza puach pensarante aft daz sèll bodar hatt mångl: 'z bartaz auhaltn baldar sait traure odar müade, ma 'z bartaz helvan baldar sait luste o.

A sait nå dar åndarn, a zail nå dar åndarn bartzaz helvan åzoschauga di bèlt pitt naüge oang un bartaz gem a hånt zo vorstìana pezzar allz baztaz iz ummanå. Disar bart soin a viàzo bodaz bart helvan zo vorstìana pezzar aüch sèlbart, ombrómm di stòrdje, di puachan ren vo vil sachandarn, ma hèrta rensa a pizzle vo üsåndarn o. Baispil: ber iz bodase nèt höart a groazez mentsch lesante vo groazan laüt boda håm getånt groaze sachandar? Ber, lesante a stòrdja boda macht vörtn, izzese nèt gevörtet?

I pin sichar ke vo disan viàzo bartar khearn bidrùmm a pizzle gebèkslt: guat zo lesa, zo vorstìana, gekreschart.

I hoffe übarhaup azta, baldar hatt verte zo lesa, khemmaz bidar lust åzoheva, ombrómm di bèlt von gelesa höart nia au un hèrta izta eppaz naügez zo darvéra.

Cesare Cornoldi

LESAN ZO

Ditza iz nèt a puach azpe alle di åndarn, ombrómm ditza iz pensàrt lai vor di. Pitt disan libar barsto lirnen zo vorstìana pezzar vil sachandar, bodade bartn machan krescharn un håm gearn lesan.

Berda schraibet ditza puach khennt garècht daz sèll boda håm in khopf di khindar un asó böllatz azta du un doine tschelln un doine maistre venntaz garècht in dar schual.

'Z puach iz khent geschribet zo machade lesan un schraim pezzar, zo machadar vorstìan di bèlt un zo lirnadar zo studjàra.

LESAN IZ A VIÀZO... LAZZTE VORTRANG

Lesan

Puach A

GEARN | VORSTÌAN | ÜBARLENG | KRESCHARN

Ditza iz **DAZ NAÜGE**!

Doine maistre bölln asto hast gearn lesan, az sai vor di a spil bodadar helft khemmen groaz. In disan puach barsto vennen a djüsta groaza bibliotèk bodadar bart gem in slüzzl zo vorstìana baz zo lesa alle tage in doin lem.

Baz un bia ma schraibet

Puach B

BETTA GELESA | KARTN UN TAFLN | SCHRAIM | BIA MA STUDJÀRT

Ditza puach lirntaz zo magade darbérn zbisnen alln in sèll bodada iz zo lesa un helftar pitt strumentn azpe tafln un kartn, darzùar barsto vennen bia zo schraiba garècht un bia zo studjàra.

KRESCHRA

Gramàtik

LIRNEN ZO PENSÀRA | ÜBARLENG | KHÖN DAZ DOI

An åndra schümma naüge boda doine maistre håm geböllt vor di iz a gramàtik boda nèt macht loune. Khummane mear sött lounege regln zo lirna ma du barstz soin du sèlbart lesante zo vorstìana bia 'z redjartze ünsar zung.
Åhevante vodar zung barsto lirnen radjonàrn (SCHAUGE UN ÜBARLEGE) zo djukhade sèlbart in spil ('Z TRIFFTAR DIAR) ZO KHÖDA DAZ DOI aft allz.

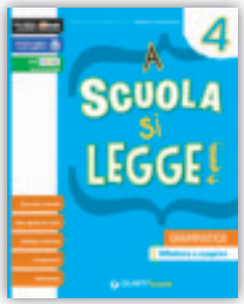

Berkhstattn

KREATIVITÉT | MUSÌK | KUNST | VAIRTA UN STADJONGEN

Doine maistre håm pensart o zo gebadar an strumént zoa asto mast spiln o darmìtt, dar album von bèrkhstattn vüarte durch di vairta un di stadjongen aftnan bege boda lekk panåndar musìk, kunst un pildar zoa asto mast lirnen åna aztar sai sber.
Du barst mang machan mearare èrbatla un vorstìan bazta iz untar dar musìk un dar kunst.

LESAN UN SCHRAIM ÅNA ZO DARMÜADADE

DESTRAR

'Z LESEPUACH VOR ALLE DI KHINDAR

Du barst vennen saitn gevèrbet grümma bodadar zoang bia zo **lesa åna zo darmüadade** un zo **schraiba dèstar**.
Dise saitn schaung auz åndarst ombrómm da soin geschribet pittnan puachstabe bobar håm gehoazt "lesme" ombrómm 'z iz destrar lesan geschribet asó. Allz iz studjàrt zo machadar vorstìan pezzar daz sèll bodo lest un asó zo lirna schraim o pezzar.

KA SCHUAL LESTMA! GELÉSA

INNHALT

7 **Di tritt zo vorstìana in tèkst**

BIDAR PITTNÅNDAR

8 In Urlaub... khearn bidrùmm, Rob Buyea
10 Di madjì... Von gelésa, Michael Ende

KA SCHUAL ALLE PITTNÅNDAR

14 Moi roatar tschell, Eduard Estivill, Montse Domènech
16 Moi maistro, Giuseppe Pontremoli
17 Di maistra Granger, Andrew Clements
18 A meldung vor..., Luisa Mattia
19 Dar kantzù von långez, Federico García Lorca
19 Di schual iz ler, Lina Schwarz
20 Di schual in di djungl, Rudyard Kipling
21 Ka schual von mamütt, Neal Layton
22 'Z geschraiba in Mesopotamia, Paolo Lanzotti
Dar titl, di pildar, tipografischar drukh — GUATAR LESAR
24 Dar Peatar bodase intruamp, Ian McEwan
26 A naüga tschellen, Sonia Coloru
27 Gisen nèt gebunnt!, Barbara Pumhösel un Anna Sarfatti
28 Mòrng, Chiara Carminati
29 Tagepuach, Stefano Bordiglioni
30 **Kontàrn 'z lem vo alle tage** — BÈRKHSTATT ZO LESA
30 I hoazme Leo, Christine Nöstlinger
31 'Z trifftaz aüchåndarn, Silvana Gandolfi
32 Von tagepuach vodar Jessica, Angelo Petrosino
34 Meldung - SMS

36 Darkhénnen di figùrn von stòrdje
A déstrar bege — DESTRAR
38 Gedénkh vodar schual, Nicoletta Costa — BAZ HASTO GELIRNT?

IN ÜNSARN HIRN • Lüsnen un nèt
40 'Z schauspil vo Boinichtn

VIÀZE UN NAÜNG

44 Aisanpån noüne un drai viartl, J.K. Rowling
46 Affon må
48 'Z airschiff
49 Di insél nèt gevuntet, Edoardo Bennato
50 Dar viàzo von pua vuks, Jaime de Angulo
Bia 'z izta gemacht a stòrdja: åhevan, vürgian, auhöarn — GUATAR LESAR
52 Dar Eolo un dar Ulisse, Omero
53 Auz nå in pach, M. Twain
54 Di khindar afte pèrng, Pinin Carpi
56 Di toaf von air, Luciano Comida
58 In di djungl, Silvana Gandolfi
59 Di fiörd vo Oslo, Roald Dahl
60 **Kontàrn zo macha khennen di plètz** — BÈRKHSTATT ZO LESA
60 Di Altstatt
62 Alumma aftna insél, William Golding
64 Tollkhèrsch: 'z airschiff, Gerald Durrell

66 Allz daz sèll boda iz untartuscht
A déstrar bege — DESTRAR

68 Ummar padar statt von Cairo, Fiorella Congedo — BAZ HASTO GELIRNT?

LÜSNEN GEARN
70 Eppaz nia vürkhent, Jack London

BRR... BETTANA VORT!

74 **Pollicino un dar Ork,** C. Collodi

76 **Di hèksan,** Giovanni Giudici

78 **Redante von bolf...,** David Conati

80 **Ber izta afte tetsch,** Rose Impey e Moira Kemp
Bia 'z izta gemacht a stòrdja: dar hoachpunkt GUATAR LESAR

82 **Gian zovorlùr,** Angela Nanetti

84 **Mostromaus,** Fabrizia Poluzzi

85 **Machanen di vort sèlbart… lesante,** Philippe Delerm

86 **Dar puam von Åndarhailegen,** Ray Bradbury

88 **Di ur von schetn,** Roald Dahl

90 **Kontàrn bia 'z soinda di figùrn** BÈRKHSTATT ZO LESA

92 **Machanse schümma: a snabl azpe a hèks!,** Kaye Umansky

94 **Stråmbate vichar in Stråmbalånt,** Stefano Benni

95 **A stråmbata vrau,** Roald Dahl

96 **Darkhenna bazta vürkhint in a stòrdja un bia**
A déstrar bege DESTRAR

98 **An arma seal vo dise djar,** Beatrice Solinas Donghi BAZ HASTO GELIRNT?

IN ÜNSARN HIRN • Un du vo baz vörstedode?

100 **Di tünkhl iz voll alla darsòrt,** Tullia Colombo, Giusi Quarenghi

BAIT IN DI ZAIT

104 **Di varm von sürch,** Benedetta Vitali

105 **Daz earst par,** Raffaele Pettazzoni

105 **Bia 'z iztase gemacht di bèlt,** Marie-Louise von Franz

106 **Prometeo,** Roberto Piumini

108 **Filomene un Bauci,** Gianni Rodari

110 **Di Persié un di hailegen khatzan,** Gianni Rodari
Bia 'z izta gemacht a stòrdja: di toaln GUATAR LESAR

112 **Belar iz gest dar velar?,** Christian Jacq

114 **Dar intrùam von Dedalo,** Mino Milani

116 **Rodln khnottn,** Leonard Woolley

117 **Goltgruam**

118 **Vorstìan un khön in biane börtar bazma hatt darvért** BÈRKHSTATT ZO LESA

118 **Di schiff von Fenìtschan**

120 **Di matemàtik in Mesopotamia,** Giovanni Caselli

121 **Di rodl: a bichtega entdékhom**

122 **Di rite von Khuneg,** Giovanni Caselli

124 **Darkhénnen bazta iz bichte**
A déstrar bege DESTRAR

126 **Teseo un dar Minotauro,** James Frazer BAZ HASTO GELIRNT?

LÜSNEN GEARN

128 **Di stòrdja von Patroclo, dar tschell vo Achille,** Laura Orvieto

DI TSCHELLN VICHAR

132 **Di khatz Osiride,** Anna Vivarelli

134 **Groaze, hèrtzege, tunkhle oang,** Katherine Scholes, Quint Buchholz

135 **Halt hert!,** Victoria Eveleigh

136 **Vor baz soinda di zenn?,** Emanuela Nava
Bia 'z izta gemacht a stòrdja: di toaln — GUATAR LESAR

138 **Di vedarn vodar fluttarmaus,** Emanuela Luisari

139 **A lustegez lånt,** Rossana Guarnieri, Danusia Salvini Cerretani

140 **Baz bartz pensàrn vo miar?,** Mario Lodi

142 **A vischhottar in haus,** Gavin Maxwell

143 **Bar soin tschelle,** Roberta Grazzani

144 **Insèktn vor di Alice,** Lewis Carroll

145 **A khatz un a khatz,** Giovanni Raboni

146 **Slipfbipparslipf,** Pietro Formentini

147 **Grausspruch,** Bruno Tognolini

148 **A trupf kokodrìll,** Federico García Lorca

148 **Dar silbran khnaul,** Emily Dickinson

149 **A rössen,** Attilio Bertolucci

149 **Di tentzaren,** Corrado Govoni

150 **Spiln pinn börtarn** — BÈRKHSTATT ZO LESA

150 **Auzzeln,** Vere Paiola, Roberto Leydi

151 **Khindargebiaga**

151 **Khindarstördjele**

152 **A kantschümple**

152 **A kantzümmale**

152 **A kantzükkarle**

156 **Pintn panåndar di informatziónge**
A déstrar bege — DESTRAR

158 **Miar o gevallatmar a söttadar hunt,** Marjorie Kinnan Rawlings — BAZ HASTO GELIRNT?

LÜSNEN GEARN

160 **Da sbartz vrau,** Luis Sepúlveda

A SAUBRA BÈLT

164 **Dar peste platz,** Giovanni Arpino

165 **Di statt,** Francesco Fagnani, Antongionata Ferrari

166 **Èkhar in di statt,** Chiara Lossani

168 **Koltevàrn in di statt,** Elin Kelsey

170 **Nåpensàrn atz bazzar,** The Earth Works Group

172 **'Z bazzar von glètscharn,** Rabindranath Tagore

172 **I pensàr atz mer,** Chiara Carminati

173 **Pazz au afte baobab,** Antoine de Saint-Exupéry

174 **Tèknologì vor di umbèlt,** Elin Kelsey
Dar tèkst: bia zo macha an plån von sèll boma bill schraim — GUATAR LESAR

176 **Di èlbar haltn au di earde,** Associazione Les petis débrouillards
Dar tèkst: dar plån un dar bege: zo vorstìananen — GUATAR LESAR

178 **Rettn di umbèlt,** Marco Mastrodonato

180 **Atz mer**

181 **Dar köss,** Tullia Colombo, Giusi Quarenghi

182 **Lesan un tüan** — BÈRKHSTATT ZO LESA

184 **Regolamént bia zo komportàrase**

186 **Darkhénnen di zungzoagar**
A déstrar bege — DESTRAR

188 **An åndra energì,** François Michel — BAZ HASTO GELIRNT?

IN ÜNSARN HIRN • Moine regln un di sèlln von åndarn

190 **Higerichtet odar nèt higerichtet?,** Paula Danziger

Zo darvéra åndre naüge sachandar übar di tèkste nütz 'z puach B:
DJENERE UN GESCHRÀIBA

Dbook
GEMISCHATZ DIDJITALPUACH

KA SCHUAL LESTMA	Puach dèstar zuarzogiana	Audiopuach	Interaktìve Übungen	Musìk, kantzü, audiostòrdje	Mappe un skème	Übungen
Toal 1 • **Ka schual pittnåndar!**	✓	✓			✓	✓
Toal 2 • **Viàze un naüng**	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Toal 3 • **Brr... Bettana vort!**	✓	✓			✓	✓
Toal 4 • **Bait in di zait**	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Toal 5 • **Di tschelln vichar**	✓	✓		✓	✓	✓
Toal 6 • **A saubra bèlt**	✓	✓	✓		✓	✓

DI TRITT ZO VORSTÌANA IN TÈKST

I LES UN VORSTÉA

Dar bege zo vorstìana an tèkst vorstìana disan ziln

	Toal 1 Ka schual pittnåndar	Toal 2 Viàze un naùng	Toal 3 Brrr… bettana vort	Toal 4 Bait in di zait	Toal 5 Di tschelln vichar	Toal 6 A saubra bèlt
Darkhénnen di figùrn von stòrdje						
- vorstìan bia da soin	✔	✔	✔		✔	
- vorstìan bele 'z soinz di di bichtegen figùrn	✔					
- vorstìan un leng nå un nå daz sèll boda tüan di figùrn	✔					
- vorstìan baz 'z pensarda di figùrn un baz da höarn	✔	✔			✔	
Darkhénnen bazta vürkhint un lengz nå un nå in di zait	✔			✔	✔	✔
- vorstian ombrómm 'z khemmenda vür di sachandar	✔		✔	✔	✔	
Auznemmen bazta iz bar un bazta, anvétze, iz fantasì		✔	✔	✔		
Süachan informatziónggen drinn in tèkst un lengse nå un nå		✔	✔			✔
Darkhénnen inditzie drinn in tèkst	✔	✔		✔	✔	✔
Vennen informatziongen untartuscht in tèkst					✔	✔
Pintn pittnåndar						
- pintn di informatziónggen drinn in tèkst		✔	✔	✔	✔	✔
- pintn di informatziónggen drinn in tèkst un di pildar boden zoang		✔		✔	✔	✔
- pintn bazma darvért von tèkst pinn sèll boma sa hatt gelirnt vo åndarst		✔				✔
Darkhénnen elementn drinn in tèkst boda zurgem zo vorstìananen: titl, pildar	✔		✔	✔		
Vorstìan bazta bölln muanen di börtar, haltante kunt von tèkst bosa soin drinn	✔	✔	✔	✔	✔	✔
Vorstìan bazta bill muanen dar tèkst (hoachpunkt)					✔	✔
Vorstìan ombròmm dar tèkst iz khent geschribet			✔	✔	✔	✔
Darkhénnen di struktùr von tèkst						
- di stòrdja: bazta iz an earstn, bia di geat vürsnen, bia di machtze verte		✔				
- di stòrdja: bazta iz an earstn, bia di geat vürsnen, dar hoachpunkt, bia di machtze verte			✔			
- di stòrdja: di sequentz				✔	✔	
- dar tèkst: dar skèma						✔
- dar tèkst: dar skèma un di tritt zo macha zo vorstìananen						✔

Baz ma tarft vorstìan: • figurn, plètz, zaitn • bazta vürkhint • börtar • pintn • bazta vürkhint • struktur

I LES UN PERNSÀR

Tème un argoméntn von tèkste

15 Tschelln
17 Moine maistre
18 Bia ma steat ka schual
26 Alle pittnåndar
27 Dar lemprar: baz tüan?
45 Viazàrn
49 Ünsar insél… vorlort
53 Übarleng afte nacht
54 Spiln un intrüam
56 Moi viàzo
83 Vort odar nèt?
87 Stråmbate madjìe
109 Gem herbege
113 Azpe an arkeòlogo
117 Lengse in vuaz vo…
133 Vichar in famìldja
138 Bazma gloabet von vicharn
141 Vichar un frai
142 Tschelln zo halta gearn
145 Bazze böllat vor moin tschell pitt viar schinkh
146 Spiln pinn börtarn
147 Alle gelaich, alle åndarst
149 Börtar vorz hèrtz
167 Si statt-djungl
170 Nåsüachan boz vorlìart
173 Stian nå dar schual
179 Zen regln zo rètta di umbèlt

DESTRAR

LESAN ÅNA FADÌGE

DESTRARNE BENG zo vorstìana an tèkst

36 Abedekhan di figùrn
66 Auvarvennen bazta iz untartuscht
96 Vorstìan bazta vürkhint in a stòrdja un lengz nå un nå in di zait
124 Darkhennen bazta iz bichte
156 Pintn panåndar di informatziónggen
186 Darkhénnen di zungzoagar

Bidar Pittnåndar

In Urlaub...

Rob Buyea, *Il maestro nuovo è tornato*, Rizzoli

Disan summar pinne gånt in a bizzanschaftkolònia. ’Z soinz gest gåntz schümmane tang. Di kolònia iz gest drinn in museo vodar bizzanschaft. Da håmaz gètt ettlaz geplèttra zo maga aumachan ploaz naüge sachandar. Bar håm studjart vichar un bosa lem. Bar håm gemacht sperimentn pitt kimegen sachandarn.

I hånz niamat khött, ma i hån vorstånt ke i hån eppaz gevelt, balda dar saft vor di roas bode hån gehatt boroatet, hatt gemacht springen in vaüralarm. Daz sèll bodamar hatt gevallt daz meararste iz gest balbar håm gemacht di detèktìve. Da håmaz gètt alle tage eppaz bobar håm gemocht abedekhan, biar håm gearbatet alle pittnåndar zo venna baz ’z izta gest untartuscht.

- Bele börtar vor di soin gehenk dar summarfraizait? Zornìr zbisnen disan un vinnar du åndre:
  - frai • loune • spil • slavan
  - tschelln • lesan
- Gedénkhsto eppaz vo doinar summarfraizait? Ombrómm? Baz parìrtztar haüt?

  Schraibe aft doin heft.

... khearn bidrùmm

Baldase iz gerift di kolònia pinne gånt zo venna in maistro Niklaus. Ünsar klasse iz gest khent gelekk in a khlumma haüsle, sèmm hånne gevuntet imen un in Sèpp. Di schualstube iz gest gåntz schümma.

– Dar Peatar, di Ånna un dar Sèpp håm gearbatet an gåntzan hauf – hatta khött dar Niklaus.

– Di earstn tang izta khent zo helvanaz di Alexandra o, ma in dise lestn zaitn sekmase nemear.

– I hånnaz geprenk a geschenkh – hånne khött un pinn gånt auz zo nemma moi geschenkh. Ummaz von pestn sachandarn vodar kolònia iz gest herrichtn di habitat von vicharn un lengnse drinn in a glassana vedrina, asó hånne gemacht ummana vor moi klasse o.

– Bènn! – hatta khött dar Sèpp – eppaz gåntz gåntz schümma!

– 'Z iz pròpio eppaz schümmaz Luca, hatta khött dar maistro Niklaus – vorgèllz Gott.

– Mabarz leng afte khèstla züntrest? – hatta gevorst dar Sèpp. – 'z iz pezzar baz sèmm –

Dar Sèpp hatt lai augenump di vedrina un hattze vortgetrakk no vorda dar maistro Niklaus iz gelånk zo khöda a bort.

- Doi schualkhåmmar haür iz da gelaichege vo vert? Gevalltzedar? Baz gevalltar daz meararste? Baz magasto tüan zo machase no pezzar?
- Les au doin tschelln basto hast getånt un redeta drau pinn maistro. Izta eppaz bodar magatet machan? Heft å!

Di madjì...

Michael Ende, *La storia infinita*, Longanesi

Dar Bastiano iz gånt au afte tetsch vodar schual, dar peste platz vor soi groaz pasiong. 'Z iz genumma vennen zo legase dèstar tortemìtt alln in sèll durchanåndarn...

Dar Bastiano hatt gehatt auzgemacht ke soi lüakle berat gest tortemìtt in matrètz. Baldarse iz nidargelekk hattzen auzgesek sovl bidar berat gest aft soin kanapè. Dar Bastiano hatten gezoget di sèlln matrètz untar z' vestarle boda iz gest mearar liacht. Sèmm nidar nåmp soinda gest sött alte grisate dekhan von soldàn alle voll stoap un darrizt, ma boda allz ummaz soinen gånt guat, asó dar Bastiano hattzen genump. Dar pua hatten abegezoget in rokh un hatten augehenk in khast sèmm dèllant in skèletro, boda hatt geklånklt, ma dar Bastiano izzese ja nèt gevörtet, furse ombrómm dahùam izzar gest gebont z'sega asó eppaz. Dar hatten abegezoget di schua, mist nazz, un di bollan hosan un izzese gelatt valln afte matrètz inngemudlt in di altn dekhan. Nidar nåmp hattar gehatt soi sakòtz un daz silbran puach.
Dar hatt håntgelekk zo lesa.

Bidar Pittnåndar

… Von gelésa

«’Z gevalltmar bizzan», izzaren khött sèlbart «baz ’z izta drinn in an libar baldar iz gespèrrt. Sichar bartnda soin drinn lai di puachstam gedrukht afte kart, ma ’z bartada mochan bol soin eppaz åndarz o, ombrómm balma offetüat da earst sait vonan libar, allz in an stroach iztada a gåntza stòrdja sa geschribet. ’Z soinda di figùrn boma nonet khennt, un allz ’z gekhempfa un gekriaga; ma geat zo geriva in baite lentar boda niamat hatt nia gesek un boda a tiabas a bòtta fuket bint un snea. Alle dise sachandar mochanda sa soin pellar drinn in puach; i böllat pròpio bizzan bia».
Allz inan stroach izzarse gehöart in a groaza bèlt, dar izzese gelekk dèstar, hatt hergenump ’z puach, hatt offegetånt da earst sait un hatt ågeheft zo lesa.

MOI GELÉSA

- **Bele libardar hasto gelest auz pan summar? Izta ummadar bodadar hatt gevallt mearar baz di åndarn un bodo hettast gearn zo macha khennen doin tschelln?**

  Redet übar di libadar bodar hatt gelest, von sèll bodar hatt gekhennt, von bèltn bodar hatt gevuntet…

- **Vor aniaglan gelesatn libar mach a kartèll azpe disa:**

schraibar un titl
figùrn
dar hattmar gevallt ombrómm…
lesten ombrómm…
dar magat gevalln in…

- **Lekk zuar alle di skède in an haltar bodar mak invülln auz pan gåntz schualdjar.**

KA SCHUAL ALLE PITTNÅNDAR

“An åndarz schualdjar, di gelaichegen tschelln? Odar eppaz naügez? Bia sisto du khearn bidrùmm ka schual? Bruntlsto: «Nò i pinn süaz un saur! Odar...? ’Z soinda tang boda ka schual iz sber un gevalltaz nèt, ’z soinda åndre, anvetze, boda soin schümma un boma bokhennt naüge tschelln, boma darvert naüge sachandar, boma sait guat zo machase varlérn: vo allz ditza hefta å dar bege zo lesa bobar bölln asto machst pitt üsåndarn in disan schualdjar. ”

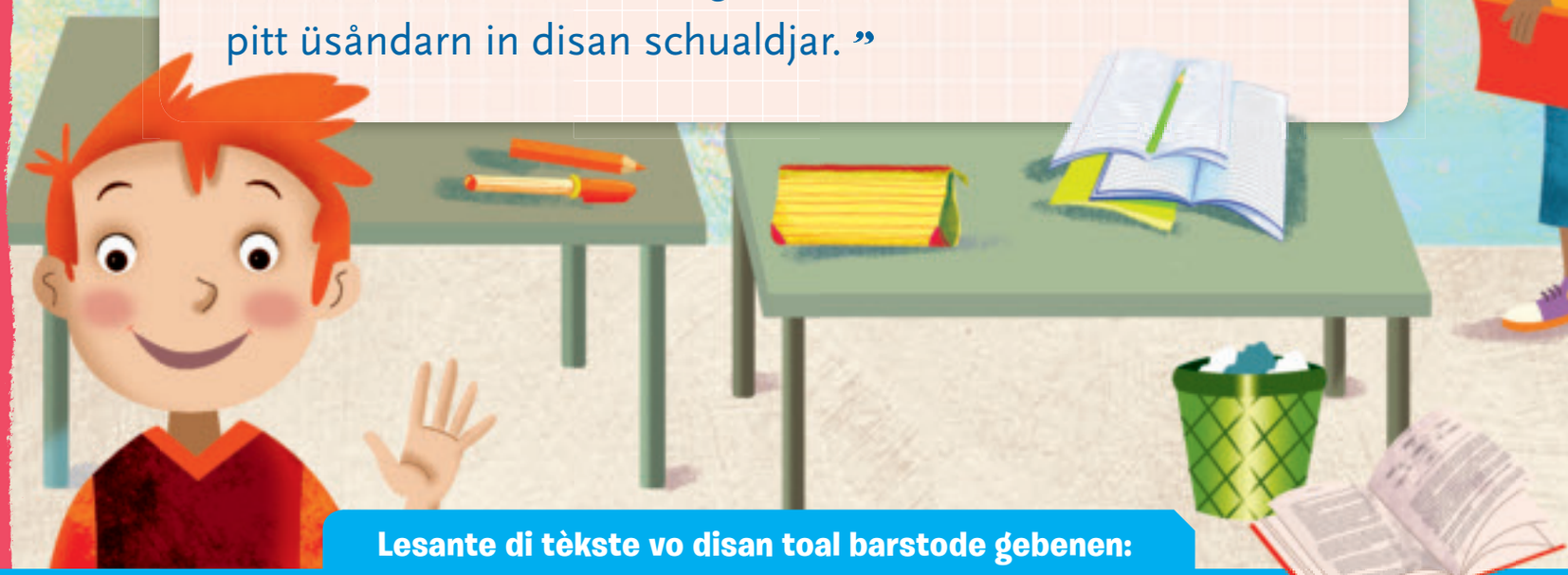

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

zo darkhénna di figùrn, baz da tüan un bia da soin.

zo darkhénna di pensìarn, baz da khön un bazta lem di figùrn.

zo darkhénna bazta auzvallt un ombromm ’z khint vür asó.

zo darkhénna in bela zait di stòrdja khint vür.

zo süacha drinn in tèkst sachandar boda nèt soin hoatar.

zo darkhénna vo baz ma redet lai von titln un von pildarn.

auzohaltade afte börtar boda soin mindar genützt zo vorstìanase pezzar.

drauzoredasan pitt schüalarn vo åndarn schualn schraibanten.

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto geast vürsnen zo lesa, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda biztar hatt gevallt odar nèt.

SUPER! SCHÜMMA ASÓ ASÓ SCHAÜLA

DISAR TOAL VOR MI IZ...				
14 Moi roatar tschell				
16 Moi maistro				
17 Di maistra Granger				
18 A meldung vor...				
19 Dar kantzù von långez				
19 Di schual iz ler				
20 Di schual in di djungl				
21 Ka schual von mamütt!				
22 'Z geschraiba in Mesopotamia				
24 Dar Peater, bodase intruamp				
26 A naüga tschellen				
27 Gisen nèt gebunnt!				
28 Mòrng				
29 Tagepuach				
30 I hoazme Leo				
31 'Z trifftaz aüchåndarn...				
32 Von tagepuach vodar Jessica				
38 Gedénkh vodar schual				

- Baldo hast verte les di tafl. Bele toaln håmdar gevallt daz mearste? Bele mindar? Gedénkhsto eppaz bodadar hatt gevallt vil un eppaz bodadar hatt nicht hatt gevallt?
- Resan drau pitt doin tschelln.

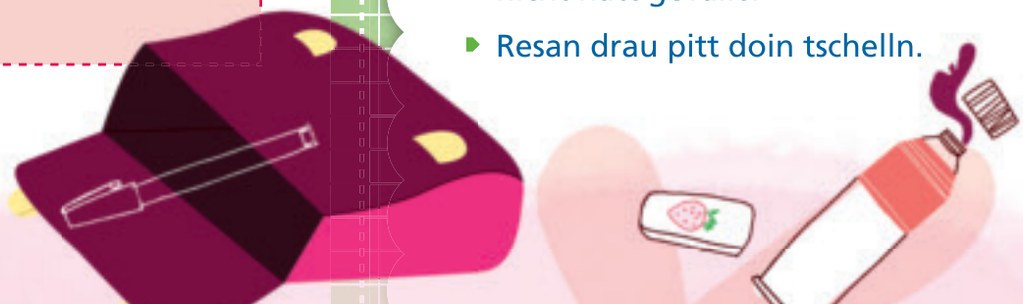

Eduard Estivill,
Montse Domènech

Racconti da leggere prima di andare a dormire
Feltrinelli

Moi roatar tschell

Disa stòrdja hatt drinn eppaz a migele åndarst...

I pin a pizzle voazt, nèt kartza vil, 'z gevalltmar stian in patze, ma moi tschell iz bè… dar iz magar un höachar baz i. Da rüavanen dar Roat, ombrómm dar hatt roat 'z har, djüst anvétze hoazatar Miguel. Baldar rift ka schual mòrgas sitztarse drau affon bånko un kheart in rukkn dar maistra, dar stolt di gumme in åndarn khindarn un spilt darmìtt, dar iz guat zo djukhase alle parardja un zo vångase in da åndar hånt azpe da tüan di sèlln boda spiln in tschirko, dar gelånk zo tüanaz pitt sèks gumme alle pittnåndar åna zo lazza valln ummana. Balda khint di maistra, er iz no gesotzt affon tisch un geat vürsnen zo macha in djòkk un alle lachan. Er vil vert barnt njånka ke 'z izta gerift di maistra. Asó di maistra macht fenta zo geba an huastar odar si khlopft afte katedra. Dar Roat sitztze nidar machante an söllan gazèr ke alle biar lengaz bidar zo lacha. Antånto azta di maistra redet, er lüsant nia; dar nimp her a kart un disenjàrt sachandar bodar hatt gesek in di film. Zo disenjara izzar gåntz bravat, njånka zo gloabada, ma dar lüsant nicht. Miar soine disenje gevallnmar vil asó khüde hèrta ke bar schöllatn machan földjela, ombrómm miar anvétze gevalltzmar schraim.
Dar Roat hatt sött långe schinkh un steat nia vest, asó di hosan vallnen hèrta nidar. Zèrte vert steatar au un geat auz vodar klasse åna zo vorsa nicht niamat, sovl bidar berat dahùam ka imen, apze da hèrta khütt di maistra.
«Bo geasto?» vorstze si.
«Zo vètza!» khüttar er.

I LES UN VORSTÉA

- In tèkst khinta geredet vo zboa figùrn: Miguel, khött dar Roat, un di maistra.

  Pisto guat zo venna baz da tüan un zo untarstraichaz pitt zboa varm?

- In di stòrdja redeta an åndarz o åna nåm: 'z khinn boda kontàrt, ma vorsteat dèstar ke 'z iz a schualtschell von Miguel.

  Nimm auz in tèkst boda ditza khinn redet vo imen sèlbart.

Un alle nidar zo lacha, auz baz epparummaz bodase darzünt.
«Un hettasto nèt gemak vorsan?», khütta di maistra. «Vorsan? Baz?» khüttar er un miar inkéatmar bidar zo lacha. A tiabas a bòtta kheartar nemear bidrùmm un asó mochtmen gian zo süacha.
Odar dar kheart bidrùmm un richtet au an söttan durchanåndar ke di maistra schaugeten å letz. Dar iz hèrta nå zo tschèkkla pinn sèlln in di hintarn bånkn. Inar bòtta di maistra hatten auzgeschikht vor a viartl ur, dar Roat iz gånt dahùam un iz nemear gekheart bidrùmm sin in tage darnå. Azzen schaffan zo stiana vest machtar zittarn an schinkh, tic, tic, tic, un haltet in laip vest vest, asó schaugetz auz sovl bida dar schinkh hettat a lem sèlbart.
Di earstn zaitn dar Roat hattme distidjàrt, ma est pinneme gebont, in an tage håmsame gelekk nåmp in an åndarn tschell, ma 'z hattmar pròpio nicht gevallt, dar iz gest plinte un ploaz azpe a roaga patàtt.

I LES UN PENSÀR – TSCHELLN

- Süach du o zo schraiba eppaz übar an tschell odar a tschellen vo doinar klasse. Schraibe, daz earst von alln, bazzar tüat un eppaz guatz vo imen odar vo irn. Du mast gian nå in sèll boda iz geschribet da untar.
  - Baz vor ummadar/ummana iz?
  - Baz tüatar/tüatze?
  - Baz gevalltar diar vo imen/irn?
  - Izta auzgevallt eppaz boda khütt baz vor a mentsch 'z iz?
- Est bèksl um, legde in vuaz vonan tschell dar doinen. Bia gloabesto dar redat vo diar, in an tèkst azpe dar sèll bobar håm gelest?

.....

.....

.....

Zboa maistre

'Z khinta kontàrt vo zboa maistre boda hàm hintargelatt a schümmaz gedénkh in hèrtz vo soin schüalarn.

Moi maistro

Giuseppe Pontremoli, *Il mistero della collina*, Giunti

Moi maistro iz hèrta khent pinn arm voll alla darsòrt boda hatt gebakklt un iz hèrta gest nå zo macha valln allz danidar: libardar, öpfln, pröatla, a groaza sakòtz, di pipa, di otschéln, di penèlln un an hauf åndre sachandar.
Dar hatt nonet gehatt verte zo lega vort alle soine sachandar ke dar iz gånt atz vestar auzzoschauga, dar hattaz gerüaft alle nåmp imen un hattaz khött: «Haüt lirnbar eppaz naügez, gåntz bichte, 'z bart nèt soin dèstar». Alóra saibaraz alle gesotzt ume imen, er hatten augelekk di otschéln, hatt hergenump soi pipa un hatt ågeheft zo kontàra: «Vor vil vil djar, dar khuneg von bolkhnen baldar no iz gest a mödarle izzar gest starch tschelle pinn khuneg vodar sunn».
Odar no: «Dise djar balda di laüt hàm no gehofft eppaz…».
Åndre vert hattar ågeheft asó: «In an sunta mòrgan di sèkse in tages pinne gånt rue pitt moin schiff au pa pèrng». A bòtta hattar khött: «'Z izta gest in an stroach a khlummaz khlummaz…».
Un in an åndarn tage: «In a lånt vortbait aft da åndar sait von enentruam…». Un bidar: «Ma kontàrt ke durch in Tschina hatta gelebet an armar snaidrar…».
Un asó vür, dar hatt aukontàrt stòrdje vo alln in zaitn un vo alln in lentar. Biar hàm gelüsant gekrablt aft soinar stimme bodaz hatt gevüart atz mer nåzoloava in gaistarschiff, in tunkhl balt, in slozz vo Rocazalona, in di statt von spètsche, kan birt von Spessart zo süacha in grözarste schatz vodar bèlt…

I LES UN VORSTÉA

- Di pildar bodo sist aft disa sait magatn ågian in stòrdje aukontàrt von maistro: untar aniaglaz pild schraibe belarn stòrdja 'z gehöart.

- "Biar hàm gelüsant gekrablt aft soinar stimme":
  Di khindar soin pròpio gest gevånk vo stimme von maistro? Baz bilda muanen a satz azpe disar, süach zo machasen vorstian doin tschelln

.

Di maistra Granger

Andrew Clements, *Drilla*, Bompiani

Si iz gest khlumma, z'soina a maistra. In da vünfte klasse soinda gest püabla grözar baz si. Ma di maistra Granger iz gest vil vil gröazar baz daz sèll bose hatt auzgeschauget. 'Z soinz gest soine oang bodase hàm gemacht asó groaz. Soine oang soin gest tunkhlgrisat un balsede hatt ågeschuaget garade hattzede gemacht höarn azpe a ströable gevallt danidar. 'Z soinz gest oang guat zo glentzega un zo lacha o, di khindar hàm hèrta khött ke di iz gest bravàt zo spila un zo lacha pittnåndar, ma 'z iz nèt vor ditza bose khint gedénkht vo alln. Alle soin gest sichar ke di hatta gesek durch di maurn o, njånka pensàrn zo khaüga a pèch balseda iz gest si ummanåndar un astoz hast getånt izzeda lai draukhent, alóra hattzedar gemacht pigln 'z pèch aftna gelz kertle un pittnar hakarnadl hattzedarz gehenk afte franela un sèmm hastoz gemocht haltn in gåntz tage. Abas hasto gemocht trang 'z kertle pinn pèch dahùam un machanz untarschraim vo doin eltarn un in tage darnå trangzar zo lazza seng.

I LES UN VORSTÉA

- Bia schaugetze auz disa maistra? Les garècht un dena disenjarse aft doin heft.
- Nå azpe se tüat bele adjektive khödasto ke da magatn gian guat vor di maistra Granger? Zornìrse zbisnen disan.

  ☐ Prüste. ☐ Hèrtze. ☐ Guat. ☐ Luste.

- Bia hattze gestraft di maistra Granger azzede hatt darbischt zo khaüga pèch? Schraibe khurtz baz di hatt getånt.
  - Di hatt .....
  - .....

I LES UN PENSÀR

MOINE MAISTRE

- Kontàr un schraibe.
  - Bia soinsa doine maistre? Izta ummaz boda kontàrt stòrdje?
  - In doinar klasse soinda urn boda gevalln in schüalarn mearar baz åndre?

Luisa Mattia

Prigioniero in fuga
Giunti Junior

A meldung vor...

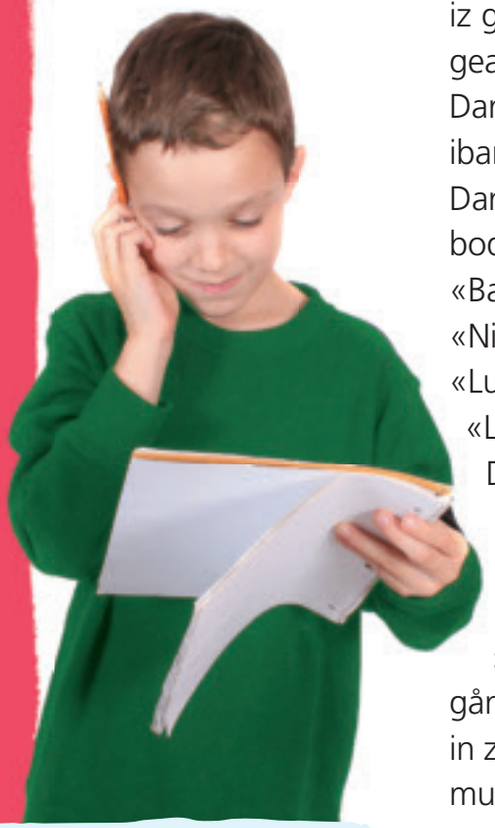

Dar Aldo hatt genump 'z heft vo matematika un hatt auzgezèrrt a sait. In beabar vodar auzgezèrratn sait, in allarn dar sèlln stille, hattmen gehöart vo baitom, almånko asó hattzen parìrt imen ombrómm niamat åndarz hattz gebarnt. Di maistra hatt lai gevitschlt: «Spart di kart», ma di hatt njånka geheft in khopf.
Dar Aldo hatt bidar ågeschauget in fòldjo un hatt gehaltet di vedar in di hånt, a plaba vedar. «Furse beratz pezzar a roata? Ja, a roata beratz bol pezzar». Izzaren khött sèlbart, «a roata vedar pinn quadröttla».
Dar hatt ågeheft z'schraiba: «Meldung vor di Sara geschribet von Aldo. Doi har iz golt boda zorgeat in bint. Moi hèrtz iz azpe 'z mer baldede åschauge. I halte gearn un barte haltn gearn vor hèrta… Schraimar astome haltest gearn du o». Dar hatt bidar gelest daz sèll bodar hatt gehatt geschribet un hatt gesek ke schraibante hattar eppaz gezittart, asó izzaren khött: «I khear bidar zo schraibaz». Dar iz gest drumauz auzzèrra an åndarn fòldjo baldar hatt gebarnt in Tommaso boden hatt ågeschauget:
«Baz hasto sèmm?», hatta gevorst dar Tommaso.
«Nicht, in tèma», hatta rispùndart dar Aldo allar roat.
«Lungar, dar tèma iz aftna kart pinn rige. Daz sèll iz eppaz åndarz».
«Lazzme vorlìarn, i moch machan in tèma».
Dar Tommaso åna azta dar åndar impaitzen hatt gelengart in arm un hatt darbischt in fòldjo boda iz gest draugeschribet groaz un roat: meldung vor di Sara. Da soinse gevuntet zo ziaga da sèll kart ummaz aft ummana un daz åndar aft åndar sovl azpesa hettatn gezoget in a kubl. Di kart izzese darzèrrt, di kareng soin umgånt un alle håm geheft in khopf z'sega bazta vürkhint. Di maistra iz gånt zuar in zboan, di hatt gesek di roatn mustètz vo poan, dena hattze gesek in zettl darzèrrt. Dar Aldo hatt gezoget an tiavan atn balda di maistra hatt augemudlt un vortgedjukht in zettl åna zo lesanen, dena hattzen ågeschauget prüste.

I LES UN VORSTÉA

- Dar Tommaso süacht zo darbischa in zettl affon bånko von Aldo: Baz khinta vür? Schraibe drinn bazta velt:
  - Aldo un Tommaso ..... zettl.
  - Dar zettl ..... .
  - Di kareng ..... .
- Baz tüatze alóra di maistra?
  - Di nempartze ..... .
  - Di schauget ..... un ..... .
  - Di mudlt au ..... .
  - Di djukht vort ..... .

I LES UN PENSÀR

BIA MA STEAT KA SCHUAL

- Baz pensàrsto von sèll boda hatt getånt dar Aldo? Hattze getånt guat di maistra lai vortzodjukha in zettl? Ombrómm?

  Rensan drau pitt doin tschelln åna zo zagattra, nemp a stekhle un lai berdaz hatt in di hånt mage ren!

Seng di schual

Da untar vinnsto bia zboa dichtar åschaung di schual, di khindar boda vortkhemmen un di schualkhåmmarn boda stian ler

Dar kantzù von långez

Federico García Lorca, *Poesie*, Guanda

Luste loavanda di khindar
auz vodar schual,
da djukhan in dar lam luft
vo abrèl hèrtzege kantzüla.
Bi luste allz in dar tiavan
stille von begele!
Di stille khint darzèrrt von
naüng silbran lacharn.

Di schual iz ler

Lina Schwarz

Di schual iz ler, di khindar soin gånt, di groazan vestadar soin gespèrrt, di bånkn auz zo lüfta. Ar dèllant a pesom auz alumma rastet dòpo zo haba allz geputzt. Lai a timplz gepiapa vonan vögele pricht di stille vodar lern halle; In gart, frai un padrü, di khatzan von bidèll sünnense.

Halle: dar platz boda steat zbisnen in tor un di stiang.

I LES UN VORSTÉA

- Dar titl von gedìcht “dar kantzù von långez” khütt ke ’z iz a kantzù vor in långez: süach in tèkst zboa sachandar boda zoang ke ’z iz asó.
- Di khindar soin luste: baz khüttar dar dichtar zo machanaz vorstian ditza? Süachez in gedìcht.

  Dena stèlldar vür bia da mang auzgian luste di khindar vodar schual?

- Les bidar ’z gedìcht “Di schual iz ler” un vüll auz.

  In disan gedìcht izta:

  - Eppaz auz alumma .....
  - Eppaz gespèrrt, eppaz ler un stille .....
  - Eppaz frai .....
  - Eppaz timpl .....

Rudyard Kipling

Il libro della giungla
Giunti Junior

Di schual in di djungl

Dar mowgli hatt vorlórt soine eltarn in di djungl un iz khent augezüglt von bölf; dar iz drå zo giana ka schual kan per Baloo un kadar pantèra Bagheera.

«'Z saüstmar dar khopf azpe an èst vèspn», hatta khött a saura stimme.
Dar Mowgli zorne hatt gekrablt abe von albar azpe a khatz un baldar hatt getretet danidar hattar khött darzùar: «I pin da vor di Bagheera, nèt vor di, altar sakh fètt vo Baloo!».
«Tüa basto bill», hatta khött dar Baloo traure un nidargeslakk. «Khü, anvétze, dar Bagheera di börtar vodar djungl bodedar hån gelirnt: «Di börtar vo beln folk?», hatta lai rispùndart dar Mowgli allar konténT zo lazza seng bi bravat dar iz: «Di djungl hatt ploaz fölkar un ploaz börtar un i khennse alle».
«Ja eppaz khånsto bol, ma nèt allz. Sisto Bagheera nia azza khödatn vorgèllz Gott in alt Baloo vor daz sèll bodaren lirnt, di bölf soin alle gelaich, khumma bölfle iz nia khent zo khöda vorgèllz Gott. Alóra, sa az iz asó, liabar moi bizzar, khümar di börtar von folk von katzadör».
«Bar håm daz gelaichege pluat i un eråndre», hattar rispùndart dar Mowgli machante di stimme von per Baloo azpe da hèrta tüan di katzadör.
«Guat est da sèll von vögela». Dar Mowgli hatt auzgètt an visplar azpe da tüat dar adlar.
«Est da sèll von bürm». Hatta khött di Bagheera. Dar Mowgli hatt auzgètt an söttan lången stråmbatn visplar ke ma sait njånka guat zo khöda bia dar iz gest, dar Mowgli iz gesprunk zo vuazan un hatt ågeheft zo mèkkanen di hent sèlbart, dena izzar augesotzt affon rukkn vodar Bagheera pinn schinkh geklånklt un pinn vüaz boda håm gemèkket aftaz glentzege sbartz har von vich un hatt gespöttlt in Baloo pitt alln in bisarstn boden iz khent in sint.

"Dar libar vodar djungl" iz a gekhennatar román un mearare vert soinda khent gemacht film un cartoon. Dar cartoon vodar Disney von djar 1967 iz sichar dar sèll mearar gekhennt. Hasten gesek? Hattadar gevallt?

I LES UN VORSTÉA

▸ Pint in zboa nem da untar di adjektif boden pazzan.

Kontent • Zorne • nidargeslakk • traure

BALOO MOWGLI

▸ Mach verte.

• Dar Baloo khütt ke dar Mowgli iz a .....

.....

• Mowgli khütt ke Baloo iz .....

un .....

Ka schual von mamütt

Neal Layton

La scuola dei mammut
Einaudi Ragazzi

Baz nützansa zboa mamütt balsa åhevan di schual?

Dar Oscar iz gest a bolladar mamùtt un di Arabella iz gest gelaich azpe er. Poade hâm gelebet vor vil vil djar in da glètschar zait, da hâm vortèpplt di tang spilante tortemìtt in sneabarn, gianante inn pa stöll, aumachante menndla pitt ais un tausankh åndre sachandar boda gevalln in djungen mamütt. Ma azpe vor alle, vor di djungen mamütt o khinta di zait zo kreschra un zo giana ka schual.
Ma mage nèt khön ke dar Oscar hattzan gehatt sovl lust åzoheva. 'Z hatten nèt gevallt stian inngespèrrt zo höaranen khön baz dar tarft tüan un baz nèt. Di Arabella anvétze iz gest alla konténT, irn hattzar gevallt lirnen naüge sachandar un khennen naüge tschellela.
In an tage izta gerift a lettar BBB Briaf Bol Bichte, a djüsta lettar vor mamütt.

In earst tage schual alle di sèlln inngeschribet da earst bòtta möchan nåhâm:

1. **An rigèll pitt mètre un mamüttmètre (aniagladar mamüttmètro soinz zen mètre).**
2. **A groaza bòtza intschòstro.**
3. **A pürst vor di kren, an åndarz khlummaz pürstle vor di zenn un a soaft.**
4. **Zen heftn pinn rige vor di aufgam.**
5. **Allz bazma hatt mångl zo macha djinastika.**
6. **A par odar zboa slaifschua (nå in schinkh bodar hatt).**
7. **An musìkstruménT.**

Di sèllnen inngeschribet aftaz earst djar tarfanse vennen afte stiang vodar schual di 9.

Di schual heft å lai dòpo.

Alle tarfan hâm soi rüst.

Untarschribet

Dar maistro

Znichtar Snabl

I LES UN VORSTÉA

- Disar iz a BBB baz billz bölln soin gemuant?
  - Un az berat gest a gåntz bichtega lettar bettana sigla beratz? ..... .
  - Un az berat gest a schümmadar lustegar briaf? ..... .
  - Vinn auvar du åndre.
- Da khinta khött ke bar soin gest in pon vodar glètschar zait, vo baz vorsteatmaz?

BAR SCHRAIM A MELDUNG

Provàr du o, alumma odar pittnan tschell, zo schraiba a meldung vor in earst tage schual. Du tarfstzen schikhan doin tschelln boda gian da earst bòtta ka schual. Baz mochansa bizzan? (ur, baz åzolega, baz zo lega in di sakòtz…).

'Z geschraiba in Mesopotamia

Paolo Lanzotti

Le parole magiche di Kengi il Pensieroso
Piemme, Il battello a vapore

A paur sumero bodase hoazt Kengi vo 13 djar lebet tortemìtt laüt boda nèt khånen ne lesan ne schraim. In an tage rifta zuar dar löasar von khuneg auzonemma di augeln.

.....

.....

In aniaglan haus dar Kengi hatt gesek in löasar nåschaung alln in geplèttra, vazzanz afte karéttn un snitzln afte kreatafl sött khlummane senje boda håm auzgesek azpe ploaz khlummane tèksnegela. 'Z püable izzese genempart z'sega pezzar. Dar månn hattz gebarnt:
«Ombrómm pistomar hèrta nå?», hattaren gevorst prüste. «Ombrómm schaugestome å asó?».
Furse in an åndarn tage dar Kengi berat audarhozzt un berat inkånt zo höarase åren asó prüste, ma nèt haüt, haüt izzar gest kartza kurdjósat.
Stapflante a pizzle 'z püable hatt gevorst bazzez soin di sèlln tèksnegela gesnitzlt afte kreatafl. An åndadar löasar furse hebatz vortegetribet, ma dar sèll gerift in lånt von Kengi in sèll tage iz gest a djungar schraibar boda hatt gemacht da sèll arbat vor da earst bòtta.
Asó disar löasar, stoltz vo soinar arbat, iz gest mearar no baz konténts z'zoaga in Kengi baz dar hatt getånt un hatten khött ke ma schraibet zoa nèt zo vorgèzza.
«In di senje von alfabèt soinda alle di börtar, dar nåm vo allz», hatta khött an lestn dar löasar.
«Nicht mage gian vorlort balz iz gesnitztl afte kreatafl».
Dar löasar hatt gezoaget in püable di tèksnegela boda bölln muanen *pach, khorn, haus, lånt*. Dar hatt gezoaget darzùar di sèlln boda bölln muanen Ebil (dar nåm von barba von Kengi) un ke nidar nåmp iztada gest geschribet asó: *haüt dar pauer Ebil hatt gètt in khuneg vüchtzekh stern gerst*.
Dar Kengi hat gelüsant offe pinn maul un gebetart pinn bardjóln, daz sèll boden hatt kontàrt dar djung schraibar iz gest eppaz boda 'z püable hettaten njånka nia gemak enentruamen.
Seng ke in di sèlln tèksnegela soinda gest alle di nem vodar bèlt un ke dise nem håm gemak khemmen gesnitzlt lai pittnan gespitzatn stekhle iz gest eppaz boden hatt genump in atn.
Dar Kengi hatt vorstånt allz in an stroach ke di kreatafln soin azpe a stimme boda redet in oang anvétze baz in oarn. A timplz gemürbla åna klång boda innhaltet alle di börtar vodar bèlt.

Dar titl, di pildar, tipografischar drukh

1 Baldo hast verte zo lesa rispùndar disan vorsch.

- Dar titl un di pildar khöndar sa bazta iz geschribet in disa stòrdja? JA NÒ
- Baz machtar bizzan mearar übar… (zornìr)

In argoménts boda redet di stòrdja	☐ dar titl	☐ di pildar
In platz boda vürkhint di stòrdja	☐ dar titl	☐ di pildar
Di zait balda vürkhint di stòrdja	☐ dar titl	☐ di pildar

2 In tèkst soinda börtar geschribet roat. Nimm di sèlln börtar un schraibse da untar un vor aniaglaz khü atz baz da machandar eppaz bizzan mearar.

Bort odar börtar	Argoménts	Platz	Zait
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

3 Est schauge garècht di pildar vo disan saitn un schraibe in di quadröttla baz da zoang. Nütz di börtar bodo vinnst drinn in tèkst.

.....

Dar Peatar bodase intruamp

Ian McEwan

L'inventore di sogni
Einaudi Ragazzi

Vor in Peatar iz nèt dèstar machanse vorstian von maistre...

Ka schual vor di sèlln boda gian in intruam offe pinn oang un boda darzùar ren bintsche iz nèt dèstar vürgian, daz earst von alln azta di maistre nèt khennede un bizzan nicht vo diar un gloam asto saist a pizzle stokhat. Un az nèt pròpio stokhat sichar a djökkle. Niamat bart nia soin guat z'sega allz daz sèll bodaz geat durch in khopf.
Azta di maistra hatt gesek in Peatar schaung auz pa vestar odar vest åna z'schraiba vorå in fòldjo no baiz un a tiabas a bòtta ziang an tiavan atn, hattze übarlèkk ke 'z püable hatt nèt gebizzt baz z'schraiba. Ma 'z iz nèt gest asó. In an tage di schüalar håm gehatt zo macha an kòmpito vo matemàtika, da håm gehatt abezoroata gåntz groazar nümmar un håm gehatt lai zbuantzekh minùttn zo tüanaz. Dar Peatar hatt gehatt ågeheft zo zela drai mildjü vünfhundarttausankh un zboahundart un vünfunnoüntzekh darzùar hettatar gehatt zo legada an åndarn nummar lång gelaich, balda, allz in an stroach, izzarse gelekk zo übarlega affon lengarste nummar vodar bèlt. Di boch pellar hattar gehatt gelest aftna parana sait vonan nummar boda hatt gehatt an gåntz schümman nåm: googol.

Googol iz a nummar pitt hundart zère. Un zo khödaz allz izta gest ummadar no gröazar gehoazt googolplex ke 'z berat zene vor zene vor Googol vert… baz vor a nummar!
Dar Peatar hatt gelatt gian in khopf durch alle di sèlln zère, boda soin gestånt umeübar azpe ploaz glentzege pletarla atz bazzar.
Soi vatar hatten gehatt khött ke azma magat zeln alle di atome boda soin in gåntz universo khemmata auz a nummar pitt noünunnoüntzekh

I LES UN VORSTÉA

- **Bele vo disan adjektìve pazzan in Peatar?**
  - ☐ Intruamar.
  - ☐ Faulentzar.
  - ☐ Slenklar.
  - ☐ Traure.
- **Ombrómm dar Peatar macht nèt di konte pazaitn?**
  - ☐ Ombrómm dar iz zorne pittar maistra.
  - ☐ Ombrómm dar iz nèt guat z'zela kartza groaze nümmar.
  - ☐ Ombrómm dar vorliartze hi nå nümmar boda soin kartza groaz.
- **In stördjele izta geschribet ke di maistra hatt gesek in Peatar schaung å in fòldjo baiz åna nicht z'schraiba un ziang a tiabas a bòtta an tiavan atn, baz pensàrtze di maistra vo disan? Asto nèt pist sichar khear zo lesa un dena rispùndar.**
  - ☐ Di maistra pensàrt ke dar Peatar iz müade.
  - ☐ Di maistra pensàrt ke dar Peatar iz in soine intrüam.
  - ☐ Di maistra pensàrt ke dar Peatar iz nèt guat zo macha di konte.

zère, ditza bill soin gemuant ke alle di atome vodar bèlt gelekk panåndar machan njånka an googol.
Un a googol iz lai eppaz vo nicht azmen lekk nåmp in an googolplex. Azzar hebat gevorst soinar måmma an googol båmbela beratnda nèt gest in gåntz universo genumma atome zo machase.
Dar Peatar hatten gehaltet in khopf pittnar hånt un hatt gezoget an tiavan atn, pròpio in sèll momént di maistra hatt gemèkket di hent: 'z soinda gest vorgånt di zbuantzekh minùttn.
Dar Peatar hatt gehatt geschribet lai in earst nummar, alle di åndarn khindar håm gehatt verte. Di maistra hatt ågeschauget in sèll stråmbate schüalar vest åna nicht z'schraiba un a tiabas a bòtta ziang an tiavan atn. Dòpo azta iz vürkhent ditza, dar Peatar iz khent gelekk in a klasse vor khindar boda nèt soin gest guat zo macha konte, njånka sèkse mindar viare. In bintsche zait izzar khent loune un iz någestånt no mindar. Di maistre håm pensàrt ke dar iz gest kartza skartz vor da sèll klasse o. Baz hettatnsa gamak tüan pitt imen? Natürlich soine eltarn un soi sbestar håm bol gebizzt ke dar pua iz nèt gest stokhat, ne a faulentzar un an lestn di maistre o håm gemocht zuargem ke in soin khopf soinda vürkhent sachandar boda niamat hatt gemak vorstìan.
Dar Peatar o hatt vorstånt ke azta niamat mage seng bazzar hatt in pa khopf daz destrarste beratz gest lai khönsen.
Asó hattar ågeheft z'schraiba bazzar hatt gehatt in pa khopf antånto azzar hatt geschauget auz pa vestar un vo groaz izzar khent a gekhennatar schraibar un hatt gelebet konténT.

- Ombrómm dar Peatar izzese darbert z'schraiba?
  - ☐ Zo macha vorstian alln baz dar hatt gehatt in pa khopf.
  - ☐ Ombrómm 'z hatten gevallt schraim.
  - ☐ Ombrómm dar hatt geböllt khemmen a gekhennatar schraibar.

A naüga tschellen

Sonia Coloru, *Ogni giorno un giorno nuovo*, Edizioni EL

In di klasse vodar Sofia izta gerift a naügez diarndle: Maribel. Di Sofia kontàrtaz soin earstn tage schual.

Eppaz naügez, eppaz naügez haüt in klasse izta gerift di Maribel, a naüga schüalaren.
Von nåm vosteatma lai ke 'z iz a fremmega un, astose sist, vorsteastoz no pezzar. Di iz nèt pròpio sbartz sbartz, khöbar ke di iz tunkhl kafèdat. Di iz gebortet in Perù un vor mi izze schümma schümma: di hatt tunkhle oang groaz un glentze azpe zboa olivan, långe zedje un sbartzez har gepuntet in an zopf.
I hån nonet vorstånt azze iz asó starch timme odar azze nèt vorsteat garècht ünsar zung, vor est hattze nonet khött a bort pitt niamat, di izzese gesotzt in naüge bånko geprenk lai vor si von bidèll un hatt gesbiget. I hånse ågeschauget da gåntz zait. Baldase niamat hatt gesek hattze geheft di oang zo schauga ummanåndar, z'sega baztada iz, ma azze hatt gebartn ke ma schuagatze å, hattze lai bidar ledrenart di oang.
A rikreatziong di Maribel iz njånka augestånt, di iz lai gestånt gesotzt in soin platz, alóra pinnar zuargånt.

«Khånsto ren apze biar?».
«Bintsche bintsche», hattze rispùndart.
«Biavl zait iz asto pist da?».
Di Maribel hattmar gezoaget drai vingar vodar hånt.
«Drai djar odar drai månat?».
«Drai månat».
Pitt groaza fadige pinne gelånk zo darvera eppaz mearar. Di Maribel lebet pitt soinar måmma, pittnar tånte un an åndarz baibe, soi tatta anvétze iz gestånt in Perù. Moine tschelln håmaz ågeschauget kurdjósat antånto azpar håm geredet, ma niamat izzese genempart. Balda iz gest verte di rikreatziong di Alice izmar khent nåmp un hattmar khött zorne: «Asó pistodar gemacht a naüga tschellen?». Di iz gest pròpio zorne zorne un i pinda gestånt letz.

I LES UN VORSTÉA

- Rispùndar.
  - In biavl zait khemmenda vür di sachandar kontàrt?
    - ☐ In bintsche urn.
    - ☐ In an gåntzan tage.
    - ☐ Mearar baz in an tage.
  - Baz tüatze di Maribel antånto rikreatziong?

    .....
  - Baz tüata alóra di Sofia?

    .....
  - Antånto azta di zboa diarndla ren, baz tüansa di åndarn schüalar? Untarstraichez affon tèkst.

I LES UN PENSÀR

ALLE PITTNÅNDAR

- **Baz gloabesto azta magat helvan in an khinn boda iz djüsto khent zuar vo bait zo machase drinn pinn åndarn? Furse du o piste gevuntet alumma in di fremmegen un asó ditza magatar helvan zo rispùndra.**

  Rensan drau pitt doin tschelln. Balma sait in vil iz hèrta pezzar ren ummaz afte bòtta, un iz guat sbaing un übarleng aft daz sèll boda khint khött.

Gisen nèt gebunnt!

Barbara Pumhösel, Anna Sarfatti

Verticali e batticuore
EDT

Dar maistro Guerrino macht machan soinar klasse spilela guat vor...

Dar maistro hatt gelekk danidar ploaz röaf un hattaz khött in anìaglan zo leganaz drinn in an roaf. Süachante nia zo treta auz von roaf habaraz gemocht djukhan in palù ummaz pinn åndar, ma åna zo rüava odar zo hoka, lai gebante in palù in sèll bodaz hatt ågeschauget: «Dar tarftaz süachan lai pinn oang, nèt pinn hokar» hattaraz gelirnt dar maistro. I pinnda schiar hèrta gelånk zo tüanaz. Dena dar maistro hattaz gemacht spiln bandìara. I pin gest in draite gruppo, dar Emiliano in viarte, bar håm gehatt in gelaichege nummar, in sèkse, un soin gest ummaz attavorå in åndar. Sin sèmm saibar gest poade gelaich un i hån geböllt pitt alln in moinen azta moi skuadra gebinn. I hånz geböllt pitt alln in moinen, ma i hån gebizzt ke er iz gest vil bahemmegar baz i. «Sèkse!» hatta gerüaft dar maistro Guerrino, machante gian 'z bandìarle. I hån geloft daz bahémmegarste bode hån gemak un pin gerift lai hintar imen, ma dar Emiliano izzese gedrent un allz inan stroach hattar gehoket: «BUH» un i pin darschràkht un pin gånt danidar. Asó se håm gebunnt. Dar Emiliano hattme gespöttet: «DI HATT VORLORT OMBRÓMM I HÅNNAR GEMACHT BUH» un hattme auzgelacht «AH DU PIST A GROAZA HILFE VOR DI DOINEN». I pinme gehöart stokhat un hettat lai geböllt gaüln un gian zo lugarame, ma di Rima hattme augehaltet: «Gisen nèt gebunnt, mach fenta vo nicht». Dar maistro hatten zuargebruntlt dena hattaren gemacht arbatn zo lega vort allz, biar anvétze håm gemak spiln alumma vor a viartl ur. «Spilbar a sdi? 'Z iz a spil bobar machan biar in Maròkko» hatta khött di Rima. «Ummaz macht in bolf un loaft nå in åndarn, balsese darbischt tarfansa stian vest vest in di khaich, pittnan arm au pa maur un pinn åndar gerekht, asó» un hattaz gezoaget bia. «Azta ummaz frai pasàrt untar in arm, machtz frai daz sèll inngekhaicht. 'Z spil höart au balda alle di khindar soin in di khaich». Asó habar gespilt un balzmar iz getrofft miar machan in bolf hånnese gelekk alle in di khaich. I pin gest asó konténT ke i hån gesprunkh durch un her lachante.

I LES UN PENSÀR – DAR LEMPRAR: BAZ TÜAN?

- Rispùndar un rensan drau pinn maistro un pitt doin tschelln.
  - Baz pensàrsto von sèll boda hatt getånt dar Emiliano? Du baz hebasto getånt?
    - ☐ I mach fenta vo nicht, i hånda nicht zo tüana?
    - ☐ I khüden ke 'z iz a lemprar, ke ma tüat nèt asó.
    - ☐ I khüden ke dar hatt getånt garècht.
    - ☐ I süach zo machanen vorstian ke dar hatt gevelt.
    - ☐ Åndarz .....
  - Baz pensàrsto von sèll boda hatt getånt di Rima?

Chiara Carminati

Mòrng

Diario in corsa
Edizioni EL

A diarndle schraibet aft soin tagepuach allz daz sèll boden vürkhint afte korìara bodaz trakk ka schual. Disa iz soi earsta sait.

16 bimmat, sunta.

I hånsen dartånt.

Mòrng vånge di korìara. 'Z iz gest sber, ma an lestn hånne gebunnt i. I pinda gelånk zo macha vorstian alln nemear zo tragame ka schual pinn auto. 'Z iz zait! I hånsan nemear gemak zo macha in koala hèrta gehenk afte aksln von åndarn.

«Alle mòrgan alumma?», hatta khött di tånte pinn oang gebetart hintar in otschéln.

«I pin nèt alumma, tånte», hannar khött no a bòtta «'Z soina åndre zen odar zbölf khindar boda vången di korìara, 'z izta di Katerina o un åndre bode khenn sidar hèrta».

Disa iz gest a groaza lung ombrómm, zo khöda daz bar, hånne gekhennt niamat von sèlln boda soin augesotzt afte korìara, ma ampò di tånte hattz sa gehatt augètt.

«I bart mochan ren pinn schofèr» hattze khött ziagante an tiavan atn «azza trinkhan, azza håm gehatt an unfall, khüdedarz sa vo est ke ma tüatzan nicht vo nicht». Natürlich di schofèr håm nèt getrunkht un håm nia gemacht sbere unfalln un asó est pinne da pitt moin zettl vodar korìara in di hånt, sa drau pittar foto un allz baztada tarft soin. Tüat aztada soin drau guate khindar ombrómm i bart soin da uantzege boda khennt niamat, di åndarn sitzan au sidar azta iz ågeheft di schual, i pin da unatzege boda åheft est. Ma 'z bart soin hèrta pezzar baz viazarn alumma, in auto pinneme gehöart azpe a vischle hintar in an glass boda hatt lai gemak schaung auz pa vestar. Mòrng barta bèksln allz. Mòrng!

I LES UN VORSTÉA

- Bele laüt khemmenda khött in disa stòrdja ma da tüan nicht?
  - ☐ 'Z diarndle.
  - ☐ Di tånte.
  - ☐ Di schofèrn.
  - ☐ Katerina.
- 'Z diarndle, balz kontàrt ke 'z geat in auto pittar tånte, khütt ke 'z höartze azpe a vischle hintar inan glass, baz billz muanen?
  - ☐ Ke 'z höartze alumma un boazt nèt baz zo tüana.
  - ☐ Ke 'z höartze frai.
  - ☐ Ke 'z iz augerekt.

A BAHÉMMEGAR PENSÌARO!

Pitt doin tschelln süach eppaz schümmaz boda magat khemmen geschribet afte korìara un schraibz drinn in di foto.

.....

Stefano Bordiglioni

Il capitano e la sua nave
Einaudi Ragazzi

Tagepuach

A maistro bodase hoazt Quinto höartze azpe a kapità vonan schiff un haltet di schüalar azpe mermännen. Asó izta khent auvargevuntet zo halta geschribet a tagepuach.

24 herbestmånat

Dar hattz bidar getånt. Haür o dar maistro hattaz khött ke er iz azpe dar kapità vonan schiff un ke biar soin soine mermännen un asó tarfpar volng åna zo reda.
Dar hattzaz gehatt khött balbar håm ågeheft di schual un soin gest in da earst klasse, dar hattzaz bidar khött in da zboate, in da draite un haür bidar. Zo pensàrada drau però disa stòrdja von kapità un von schiff khint auvar alle di vert bobaren machan darzürnen, peng in sèll hånne ågeheft zo schraiba a tagepuach, atz alle di schiff izta epparummaz boda haltet a tagepuach un tage vor tage schraibetz bazta vürkhint. Asó eppaz iztada gest dise djar o afte schiff, 'z hattmarz khött dar Giacomo boda hèrta lest ploaz libadar. Miar o gevalltzmar lesan, ma i les nèt sovl azpe er, miar gevalltzmar mearar schraim; dar maistro khüttmar ke i pin getrakk z'schraiba un mach nèt vil velar.
I boaz nèt bide pin getrakk odar bideda gerif alumma, daz sèll bode boaz iz ke zèrte vert zo kheara zo lesa daz sèll bode hån geschribet machtzme lachan un gloabe njånka zo habaz geschribet i.
Ma allz ditza hatt nicht zo tüana, 'z steat ke haür o dar maistro hatt bidar auvargevuntet di stòrdja von schiff un von mermännen un i halt geschribet a tagepuach.

'Z TAGEPUACH VO MOINAR KLASSE

- Lekkaz eråndre o zo halta geschribet a tagepuach.
  - Nempaz a groazez heft pinn ring.
  - Atz gevèrbate fòldje schraibet benn ummaz benn daz åndar di bichtegarstn sachandar boda vürkhemmen.
  - Nemp haltar pitt plastika zo legada drinn foto un khlummane sachandar bodar haltet azza soin bichte.
  - 'Z bart soin schümma, verte 'z schualdjar, nåschaung un gedénkhan allz daz sèll bodar hatt getånt.

KONTÀRN ’Z LEM VO ALLE TAGE

“Azpe bar håm gesek in mearare saitn vo disan puach di schraibar haltnda zo khödanaz baz da håm getånt, zèrte vert gedénkhante sachandar bosa håm gelebet balsa soin gest khindar se o. Di stòrdje vo balsa soin gest khindar soin furse di pestn, di sèlln bodaz gevalln daz meararste un darkhennen in a stòrdja eppaz bodaz vürizkhent üsåndarn o, magataz machan khemmen in lust zo schraiba eppaz biar sèlbart. **Ma bia tüansa di schraibar zo machanaz inntretn in soine stòrdje?”**

Di autobiografi

Gevalltztar ren vo diar sèlbart, kontàrn daz sèll bodadar vürkhint odar daz sèll boda vürkhint in doin khopf? In viln laüt gevalltzen tüanz, da schraim tèkste boda khemmen khött autobiografian azpe dar sèll da untar:

I hoazme Leo

Christine Nöstlinger, *Occhio al professore!*, Giunti Junior

I hoazme Leonor Helene Binder. Moi måmma rüaftme Lene. Moi tatta anvétze Leo, ombrómm fürse hettatar gehatt liabar a püable.
Ma est hattar vorstånt ke i pin guat zo tüana allz daz sèll boda berat guat zo tüana a Leo. Asó di måmma rüaftme Lene, dar tatta Leo un di tschelln Lele.
Lai dar Hansi Kren bodame haltatet gearn azpe niamat åndarst rüaftme Leonor; da zboate o haltetarse lång lång; Leonoooore!

I HOAZME...

- Provàr du o zo reda vo diar sèlbart, azpe da hatt getånt di Leonore. Du mastz abenemmen von tèkst bodo hast gelest.
  - Gevalltadar doi nåm?
  - Böllastode hoazan åndarst?
  - Izta epparummaz bodade rüaft pittnan übarnåm?
  - Izta eppaz vo diar bodo böllast kontàrn?

’Z trifftaz aüchåndarn

Silvana Gandolfi, *Occhio al gatto*, Salani

Provàrt eråndre zo hoazanaz Dante. Vonan khinn bodase hoazt Dante alle impaitnen az sai a dichtar, az sai sinne, in moin khopf, anvétze, iztada hèrta gest a groazez durchanåndar, azpe birbln bodase nia soin gesotzt zo macha an pensìaro azpe ’z hatt z’soina. Odar pezzar, i moine pensìare hånse bol gehatt, un hånse vorstånt o, ’z soinz gest di åndarn bodase nèt håm vorstånt. Di groazan. Balde hån ågeheft zo reda håmsame hèrta lai augehaltet:
Vrizztar nèt di börtar! Khü nèt drai sachandar pittnåndar! Makma bizzan ber ’z iz boda redet?
Allz ditza iz hèrta vürkhent saiz azze hån geredet, saiz azze hån geschribet, un üabarhaup sidar azze pin khent a Venezia in a naüga schual iz no birsar. Eppaz hattmar nèt gelatt auznemmen an *p* vonan *q* odar a *d* vonar *b*. Daz sèll schinkhle tarfez leng odar nèt? Vo zorn hånne augezèrrt in fòldjo, odar i hån auzgebèkslt alle di puachstam pitt *h*. ’Z hattmar hèrta gevallt dar *h*. Dar h, izta gest un nèt gest, pròpio azpe i. I pinme gehöart vil nempar inan h baz in Dante. Ma tüanante asó moine tème soin gest eppaz tunkhlz boda håm gemacht darzürnen alle di sèlln bodase håm gelest.
Di maistra bodame nonet hatt gekhennt hatt pensàrt ke i tüaz lai vo zorn zo machase stian letz, asó hattze gerüaft ka schual moi nona.

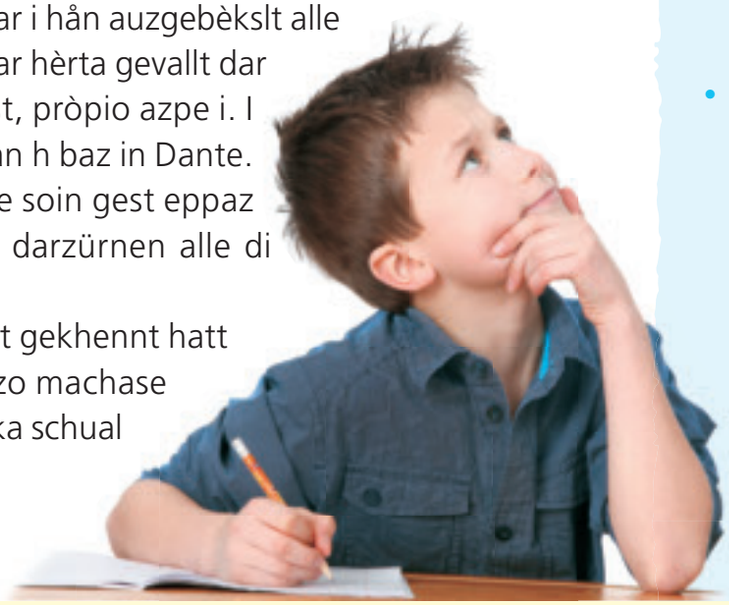

I REDE VO MIAR

- Provàr du o zo kontàra baz du pist, kontàr baztar gevallt un baztar nèt gevallt. Kontàr eppaz bodadar iz vürkhent boda zoaget bia du pist gemacht. Gea nå in sèll boda iz geschribet da untar.
- Bia pisto…
- Baz gevalltar vo diar un baz, anvétze, böllasto bèksln.
- Kontàr baztar iz vürkhent un ombrómm du gedénkhstarz asó garècht.

- Halt kunt vo alln disan baldo schraibest vo diar.

1. Dar tèkst autobiografiko tarft soin bar — dena → barsto kontàrn lai bazta iz vürkhent.
2. Dar tèkst autobiografiko iz geschribet vo diar — dena → tarfsto åhevan schraibante I.
3. Dar tèkst autobiografiko redet von sèll boda sa iz vürkhent — dena → tarfsto zornìrn in djüst vèrb. ’Z soinda o autobiografike tèkste boda ren vo est.

Zo vorstìanasan mearar gea zo lesa afte saitn 68-69 von puach vo baz ma schraibet

'Z tagepuach

'Z soinda sachandar bodo nèt böllast kontàrn, bodo böllast aztase niamat boaz, bodo böllast azza soin lai doi… odar ren vo diar in an guatn tschell bodade sichar vorstìanat un boda nia bart ummar khön daz sèll boden hast khött du. Böllasto bizzan bia zo tüana? Schraibe a TAGEPUACH.

Von tagepuach vodar Jessica

Angelo Petrosino, *Un anno con Jessica*, Sonda

21 HOCHNACH

Haüt dar maistro hattmar gevorst vorzaing. I hånnen khött ke dar hatt rispùndart att allz daz sèll boden hatt gevorst di Rosetta un balde hån geheft di hånt i hattar lai khött: «Est izta nèt zait, bar gian nidar zo vånga an van air». I bartzar nèt khön moinar mamma ombrómm i boaz ke di nemmatz au letz: «Bia bia a maistro boda vorst vorzaing in an diarndle? 'Z iz nèt doi pruadar er».

Sovl bida di prüadar vorsatn vorzaing in sbestarn.

Ma moi måmma iz gemacht asó un i berat nèt guat zo machanar vorstian ke vor mi iz mearar no baz djüst azta a maistro vors vorzaing inar schüalaren balda zo vela izzarz gest er.

1° HORNUNG

Haüt dar Mario hattme gemacht valln balbar soin gest in gart. I pin lai gevallt pinn hent vorånavür un pinmar gerettet in mustàtz. Però i håmmar abegeschèrbet 'z englpöge; dar sèll stokh iz khent zo vorsamar vorzaing un hatt khött ke dar hatt nèt geböllt machanme valln, ma i gloaben nèt. Balde pin gerift dahùam hånne genump soi lettar un hånse augepizzlt, balde mage bartar gem vaür. I pin guat zo darzürname azpe da niamat mage gloam. Balde pin zorne pinne guat auzèrra allz. 'Z iz ke 'z gevalltmar nèt khemmen tratàrt letz ne dahùam, ne ka schual ne atz khummana åndra sait.

- Benn khinta geschribet disa sait von tagepuach?

.....

- Baz kontartze di Jessica soin tagepuach?

.....

.....

- Ombrómm di Jessica schraibet da baztar iz vürkhent un billsar nèt khön soinar måmma?

.....

.....

.....

- Pitt bem izze zorne di Jessica?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Di Jessica schraibet sovl azpe se redat pittnan tschell; izta a satz bose magat nützan redante pittnan tschell?

MOI TAGEPUACH

- Tüa du o azpe di Jessica, schraibe a sait von tagepuach gea nå in sèll boda khint khött da untar.

  Pensàr atz eppaz bodade hatt gemacht darzürnen, a strait odar an tòrto bosadar håm gemacht; kontàr bia ’z iz gånt un baz du hast gehöart; du mast åhevan zo schraiba aftz tagepuach sovl biz berat a tschell, magare giben an nåm: liabar odar liaba…

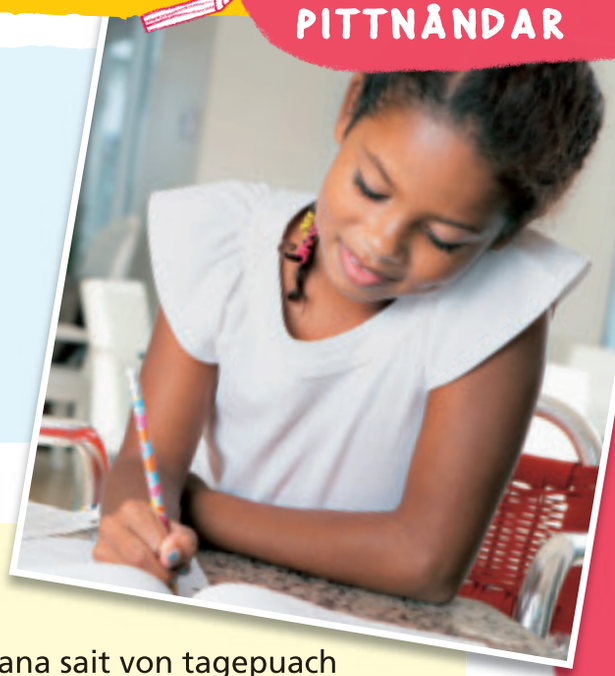

- Baldo schraibest doi tagepuach tarfsto gedénkhan ke.

1	In an tagepuach lekma hèrta in tage boma schraibet	dena →	aniaglana sait von tagepuach bart håm a data.
2	In an tagepuach schraibetma di bichtegarstn sachandar lai balsa vürkhemmen	dena →	schraibe alle tage bazta vürkhint.
3	In an tagepuach makma schraim bazma pensàrt sèlbart	dena →	masto mischan sachandar un pensìarn dar doinen.
4	A tagepuach iz a guatar tschell boden mast khön allz basto pensàrst	dena →	masto schraim allz daz sèll bodo hast in hèrtz.

MA BÖLLAT NIA MACHAN LESAN NIAMAT SOI TAGEPUACH, MA MAGE ZORNÌRN ZO MACHA LESAN A PARA SAIT IN PESTN TSCHELLN

- Bia tüatma zoa azta niamat les ünsar tagepuach?

- Bem lazzasto lesan a par saitn?

Meldung

A tiabas a bòtta iz guat schraim khurtze meldung boda mang helvan: in tage vonar partìa in palù, baz zo khoava in geschèft, an innladung aftnan fèst… åndre vert izzaz destrar lazzan a zettele anvétze baz zo reda garade pinn mentsch, asó magatz soin ke bar soin guat zo khöda daz sèll boda senónda berapar nèt guat zo khöda schaugantez å in di oang.

Meldung

- les dise zettela un vorstea ber ’z hattze geschribet un vor bem.

Geschribet vo .....
Geschikht .....

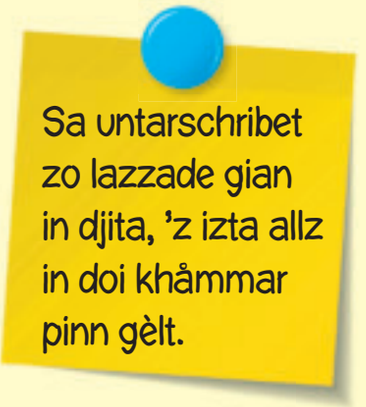

Geschribet vo .....
Geschikht .....

Geschribet vo .....
Geschikht .....

- Rispùndar un vüll auz.

- Di meldung tarfan soin:

☐ khurtz. ☐ lång.

- Aft disa sait soinda börtar geschribet roat, ombrómm?

.....
.....
.....

- Di sètz in di meldung vil vert soin gekhürtzart bia schöllatma schraim djüst?

Khumma proat. KHOAVANZ AFFON SUPER

.....
.....
.....
.....
.....

Meldung in klasse

Asó azpe in famildja in klasse o mabar lazzan zettela eppaz zo khödanaz, bar mang zornìrn an platz boma auhenk allz daz sèll bobar bölln machan bizzan ünsarn tschelln. Ma bar mang lazzan geschribet eppaz schümmaz o vor ünsarne tschelln.

A SCHÜMMA SPILELE

- Anìaglaz machten a gevèrbatz libarle nå azpe da khütt dar maistro (’z iz genumma nützan zboa gevèrbate fòldje A4) un schraibet soin nåm afta earst sait.
- Alle di libarla khemmen auzgètt in klasse un aniaglaz schraibeta drau eppaz schümmaz vor soine tschelln.

SMS

Di SMS soinz meldung geschikht pinn hånttelefón asó makma eppaz khön in an mentsch siånka az iz vort bait. Dise meldung soin khurtz un ettlane vert håmsa drinn sött snebela.

I SCHRAIBE AN SMS

- Da dèllant izta an SMS ågeheft gea vürsnen du, mach fenta z’schraiba in an tschell odar inar tschellen vo schual. Lege drinn a snebele, zornìrz zbisnen disan da untar.

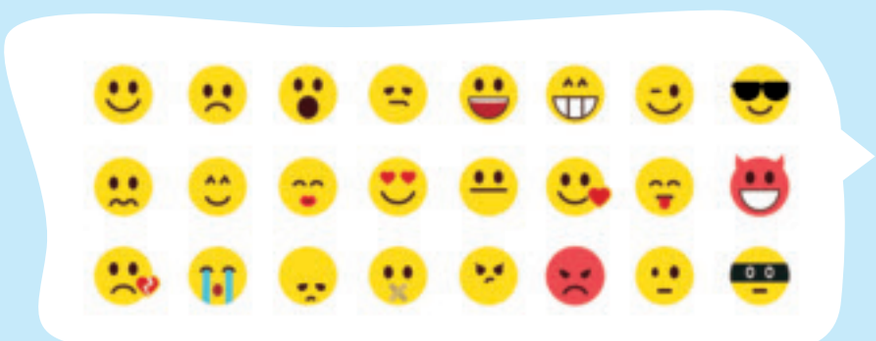

Disan stroach lirnbardar darkhénnen di laüt un di figùrn boda eppaz tüan drinn in a stòrdja. A tiabas a bòtta soinsa a migele untartuscht un iz nèt dèstar vennense, da süachpar zo legade affon djüst bege, gea nå ünsarn tritt.

1 Les in tèkst.

In an tage di Anna bill machan a geschenkh soinar måmma, soi måmma hatt gearn di roasan, asó 'z diarndle geat kan månn boda vorkhoaft roasan un khoaft di sem von viòle, di kheart bidrùmm dahúam un sentze in an vaso un gitten labez bazzar. A par tang spetar soinda sa augebakst ploaz schümmane röasla. Alla konténT di Anna nimp in vaso un trakken affon schraibetisch vodar måmma.

- **Bele soinz di figùrn vo disarn stòrdja?**

☐ di måmma vodar Anna. ☐ di Anna. ☐ di Anna un soi måmma.

- **Asto mochast kontàrn disa stòrdja pinn disenje, disenjarasto di måmma?**

☐ Ja, ombrómm in tèkst redetma vo iren.
☐ Nò, ombrómm in di stòrdja lai di Anna tüat eppaz.

2 Les in tèks.

In an stroach izta gest a furbatàr snèkk, boda hatt hèrta geböllt loavan bahémmegar baz di åndarn vichar, ma di åndarn vichar håm übarlekk ke 'z hatt gehatt khumman vèrt loavan kontro an söttan laisegen vichele. In an tage dar snèkk hatt bokhennt in elefånt auz nå inar hülbe un hatten khött: «Bettbar ke i rif pellar i zöbrest in balt?». Dar elefånt sichar zo gebinna di bett hattze ågenump. Ma dar furbate snèkk iz augekrablt affon vorå vuaz von elefånt un balda da elefånt iz gest drumauz zo macha in lest tritt, izzar abegerütscht un hatt gebunnt di bett.

In disa stòrdja soinda zboa figùrn: dar snèkk un dar elefånt.

- **Bela iz da bichtergarste figùr, da sèll boda macht mearare sanchandar?**

☐ dar snèkk. ☐ dar elefånt.

GEDÉNKH **Da bichtegarste figùr vonar stòrdja hoazt protagonìst.**

INKLUSÌVE DIDAKTIK

3 **Les in tèkst.**

Liabez tagepuach,
haüt in tages un vor da gåntz boch mage nèt gian in **park z'spila** ombrómm da hånme gestraft.
I moch khön ke disan stroach pinnemarz gesüacht, ombrómm haüt pinne gest pròpio znicht ka **schual**. I hån nèt gehatt studjàrt stòrdja un asó hånne khött a groaza lung dar maistra; i hånnar khött ke i hån nèt gemak studjàrn ombrómm i pinme gehöart letz un asó hånsame gevüart affon ospedàl. Di **maistra** izzese gekhümmart un hatt ågerüaft di måmma, boda asó hatt darvért ke i hån khött a lung. Di måmma izzese starch darzürnt un lazztme nèt gian z'spila vor da gåntz boch.

ÜBARLEGE **In disan tèkst asto schaugest di börtar gevèrbet plabe vorsteasto ke ditza khinn bart håm zen ulef djar, ombrómm da khönaz ke: 'z geat z'spila in park alumma, 'z studjàrt stòrdja un hatt a maistra.**

- **Asto schaugest di untargestrichatn börtar, masto khön sichar ke dar protagonìst iz:**

☐ a püable. ☐ a diarndle.

4 **Les in tèkst.**

Aft soin fèst dar Marco un dar Mirko håm gehatt gerüaft alle di tschelln vodar schual un åndre vo balsa soin gånt in khindargart.
Di khindar håm gespilt alle pittnåndar, dena håmsa gèzzt di marénn.
Di marénn iz gest gåntz guat ombrómm di måmma von Marco un von Mirko macht a gåntz guata korschéntz un guate biskött. An lestn izta gerìft dar turt drau pinn khertzla un dar Marco un dar Mirko håmse darlescht plasante poade pittnåndar.

- **In disan tèkst masto vorstian eppaz von protagonìstn vodar stòrdja, dar Marco un dar Mirko, baz darversto lesante?**
Mach an ✗ aftaz djüst.

☐ Dar Marco un dar Mirko håm gevairt in geborttage.
☐ Dar Marco un dar Mirko gian in di untarschual.
☐ Dar Marco un dar Mirko håm acht djar.
☐ Di måmma von Marco un von Mirko macht di khöchen.
☐ Dar Marco un dar Mirko soin zbindln.

Untarstraich drinn in tèkst di börtar bodadar håm gemacht vorstian bia un baz.

Gedénkh vodar schual

Adattamento da Nicoletta Costa, *Quando avevo la tua età*, Fabbri

Daz sèll bodemar gedénkh vodar schual makmaz toaln in zboa toaln; ummadar iz a pizzle tunkhl un smekht na supp pitt seleno, dar åndar iz vil liachtegar un smekht na naüge heftn un lèpes.
Daz tunkhl iz von earstn djar balde pin gånt ka schual kan monege.
Disa schual iz gest tunkhl furse ombrómm di hatt gehatt umenumm an gåntz schümman gart, pitt hoache puamen un di löapar håm nèt gelatt innporn 'z liacht in klasse.
In da earst klasse moi maistra iz gest a khlummana khlummana monega boda hatt gepiapet un gesprunk azpe a vinkh. In da zboate, anvétze, izta gest a monega bodase hatt gehoazt "Madre Vincenza", di hatt gehatt långe baffan, a gröba stimme, un hatt ågehatt sbartze perkhschüala pinn pentar. Kadar schual von monege hattma studjàrt frantzés, ma hatt gesunk ploaz kantzüla vo khirch un sait hèrta gånt ka miss.
Ma hatt gèzzt sèmm, un iz gest a geèzza zo macha di vort, supp pitt seleno un snitla hertz vlaisch, boma net saitz gest guat zo khaüga. Zo khemmasan drauz pinneme hèrta gesotzt nåmp in an diarndle bodase hatt gehoazt Rossana, hèrta in di bolkhnen un pittnan groazan hummar. Balsez net hatt gebarnt, hånnen gelekk in pjatto moi snitle un si hatt augèzzt allz åna zo barnasan.
In da viarte klasse hånne gebèkslt schual: da naüge schual iz gest augemacht pitt roate quadrèlln un hatt nèt gehatt in gart, ma an groazan platz pitt botümm übarvüllt pitt liacht.
Da soinda gest khummane monege.
Moi maistra hattze gehoazt Maria, di hatt gehatt plabe oang un hatt vil gelacht.
Vo disarn zait gedénkhe daz guat gesmákh von heftn, un darzùar gedénkhe zo haba vil disenjart. I gedénkh nicht von urn vo matemàtik un von sèlln vo geographì; i gedénkh di kantzüla, di stördjela, di baizan fòldje bodase soin augevüllt pitt ploazan varm, draugeschauget vodar maistra pinn plam oang.

Darkhénn di figùrn, bia da soin un baz da tüan

1 Biavl figùrn, auzlazzante ’z diarndle, soinda in disa stòrdja?

☐ Drai. ☐ Zboa. ☐ Vünve. ☐ Viare.

2 Dise soinz di drai maistre boda gedénkht ’z diarndle, legse nå bia da khemmen vür in di stòrdja un dena vor anìaglana legar darzùar bazzar pazzt.

☐

Di lacht vil.

☐

Di hatt a gröba stimme.

☐

Di sprink azpe a vinkh.

3 Ber iz di Rossana?

☐ A tschellen vodar kamou schual.
☐ A tschellen vodar schual von monege.
☐ Di khöchen vodar mensa.
☐ A maistra.

Darkhénn bazta vürizkhent

4 In bela klasse ’z diarndle bèkslt schual?

☐ In da zboate untarschual.
☐ In da earst untarschual.
☐ In da viarte untarschual.
☐ Verte di untarschual.

5 ’Z diarndle kontàrt ke, balz iz gest zait zo giana z’èzza, izzese gesotzt nidar nåmp dar Rossana un hattar gelekk in pjatto soi snitle vlaisch. Ombrómm hattz getånt asó?

☐ Zo macha an piatzér dar Rossana.
☐ Ombrómm ’z hatten nèt gevallt ’z vlaisch.
☐ Ombrómm ’z hatt nèt gehummart.
☐ Zo riva pellar z’èzza.

Vorstìan bazzez bill soin gemuant

6 In di riga 9 izta geschribet ke di monega hatt gepiapet azpe a vinkh, baz billz soin gemuant?

☐ Di hatt gesunk garècht. ☐ Di hatt geredet vil. ☐ Di hatt gesprunk. ☐ Di izzese hèrta darzürnt.

SCHÈTZTE ALUMMA

- Übarlege bia du hast gemacht disa arbat un khü bele vörsch ’z soindar gest di malaméntrarstn un bele, anvétze, di destrarstn.
  - Di destrarstn soinz gest: 1 2 3 4 5 6
  - Di malaméntrarstn soinz gest: 1 2 3 4 5 6

Baz ma tarft vorstìan: figùrn, plètz, zaitn un bazta vürkhint

Ditza iz a vitz vor di

Lüsnen un nèt

’Z schauspil vo Boinichtn

Dar Roberto iz a sinnegez khinn boda geat in da viarte klasse vodar untarschual, boda lebet in an schümman lånt aftna hügele un boda hatt ploaz tschelln. Dar Roberto però iz gebont zo fantasìara, baldar åheft iz sovl bidar viazarat in a bèlt alla soi un lüsant nèt daz sèll boda khütt di maistra.

In an tage, bintsche vor Boinichtn, in klasse soinsa gest alle augerekt zo boróata ’z schauspil vor di vairta. Dar Roberto hatt gehatt an bichtegen toal; dar hettat gemocht machan in San Giuseppe, asó izzaren gest gètt zo tüana, dar hatten insinamai gehatt gemacht machan vo soinar måmma an schümman kafèdatn måntl vor ditza.

Di maistra hatt gehatt gemacht schraim aftz tagepuach von khindar: «Bar gedénkhanaz ke ünsar schauspil bart khemmen gemacht an såntzta in teatro vodar haupstatt. Alle di khindar tarfan soin ka schual an ur pellar zo vånga di korìara bodase bart vüarn in di statt». Ma baz hattar getånt dar Roberto antånto azta di maistra hatt detàrt? Dar izzese gelekk z’schauga auz pa vestar zo pensàra bia schümma ’z berat azzese berat gelekk z’snaiba, un bia schümma ’z iz gian pinn slitle, un atz allz daz sèll bodar hettat gemak tüan azta berat gest dar snea un azzar hettat gehatt daz sèll hüntle baiz un sbartz bodar hatt gevorst azpe geschenkh in Kristkhinn vor di Boinichtn. Soi tschell Luca hatten khött: «Schauge ke ’z iz eppaz bichte, schraibe du o». Ma dar Roberto hatten rispùndart: «I boazez sa ’z schauspil iz an såntzta», un hatt nicht geschribet.

Asó in sèll mòrgan dar Roberto iz gerìft ka schual in lest momént allar gesbitzt pittn rokh vo San Giuseppe in di sakòtz, ma di korìara iz sa vortgest.

Dar Roberto iz gestånt ka schual alumma in gåntz tage, zagattrante pittar bidèlla ombrómm dar hettat geböllt, ke azzar er iz gest San Giuseppe, si hettat geschöllt soin di Lamadonna.

Baz pensàrsto vo disarn stòrdja?

Khintztar vür diar o azpe in Roberto hizovorlìarade in doine pensìarn?

Pisto vorsichte un organizàrt?

Zo darvéraz rispùndar disan vorsch.

1. Ka schual pisto guat zo lünsna åna hizovorlìarade?
2. Balda doine eltarn odar doi maistra gittar eppaz zo tüana, machstoz hèrta verte?
3. Pisto guat zo stiana gesotzt zo tisch odar in bånko åna fadìge?
4. Machsto hèrta pazaitn daz sèll bosadar schaffan doine eltarn odar doine maistre?
5. Pisto guat zo organizàrade? Baispil boroatestodar hèrta allz pellar, vor di schual odar baldo hast epaz zo tüana?
6. Pisto guat z'spila odar zo tüana åndarst vor långa zait odar bèkslsto hèrta spil?
7. Gedénkhsto hèrta bodo hast gelekk 'z geplèttra vodar schual un doi gespila un vinnstoz dèstar baldosan hast mengl?
8. Ka schual khisto augenump garècht ombrómm du rispùndarst djüst, ma lai balzdar trifft diar?
9. Pisto guat zo macha doine kòmpite åna hizovorlìarade un åna auzzolüsna åndre laüt boda soin sèmm?

Schraibe da doine rispòste.

1.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
2.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
3.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
4.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
5.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
6.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
7.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
8.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert
9.	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ ettlane vert	☐ vil vert

'Z soinda khent gevorst di gelaichegen sachandar ettlan tausankhtarn khindarn in gåntz Beleschlånt un mearare håm zuargètt nèt zo lüsna, balmasan anvétze hettat mångl.

Un du? Schauge baztar auzizkhent von tèkst: hasto geschribet "nia" odar "zèrte vert" 4 odar 5 vert? Alóra billz soin gemuant ke du pist lai a pizzle hivorlort. Hastose geschribet 6 odar mearare vert? Alóra pisto pròpio hivorlort, du tarfst lirnen zo lüsna mearar.

Un doine tschelln, vor di, bia soinsa?

Schraibe baz du khödast in an tschell boda iz asó starch hivorlort.

1. .....
2. .....

Vorglaich daz sèll bodo hast geschribet du pinn sèll boda håm geschribet doine tschelln un schauget ber 'z hatta khött daz peste.

VIÀZE UN NAÜNG

“Baz billz muanen vor di viazàrn?
Pisto ummaz boda ummargeat gearn, gevalltztar machan valisan un prosèkk un gian, odar steasto gearn dahúam, in doi haus, in doin gart? Gevalltzar mearar viazàrn afte låntkartn, vorå in glass vodar televisiong un pittar fantasì? Saiz bia ’z bill lesan bartar sichar schenkhan eppaz guatz.”

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

- zo darkhénna di figùrn un vorstian baz da tüan un bia da soin.
- zo darkhénna di sachandar boda vürkhemmen.
- zo darkhénna bazta iz bar un bazta, anvétze, iz lai fantasì.
- zo darkhénna in bela zait ma sait.
- zo süacha baztada iz untartuscht drinn in tèkst.
- zo nütza titln un pildar zo vorstiana vo baz ma redet in tèkst.

auzohaltade afte börtar boda nèt khemmen genützt alle tage.

zo pinta daz sèll bodo lest pinn sèll bodo lebest zoa zo magaz khön in åndarn redante odar schraibante .

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto geast vürsnen zo lesa, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda biztar hatt gevallt odar nèt.

	SUPER!	SCHÜMMA	ASÓ ASÓ	SCHAÜLA
DISAR TOAL VOR MI IZ...				
44 Aisanpån noüne un drai viartl				
46 Affon må				
48 'Z airschiff				
49 Di insél nèt gevuntet				
50 Dar viàzo von pua vuks				
52 Dar Eolo un dar Ulisse				
53 Auz nå in pach				
54 Di khindar afte pèrng				
56 Di toaf von air				
58 In di djungl				
59 Di fjörd vo Oslo				
60 Di Altstatt				
62 Alumma aftna insél				
64 Tollkhèrsch: 'z airschiff				
68 Ummar padar statt von Cairo				

- Baldo hast gemacht verte di tafl, khear zo lesa di toaln bodadar håm gevallt mearar, zbisnen disan zornìr **in peste vo alln**.
- Redetzan drau in klasse zo vorstiana ber 'z hatta di gelaichegen guste.

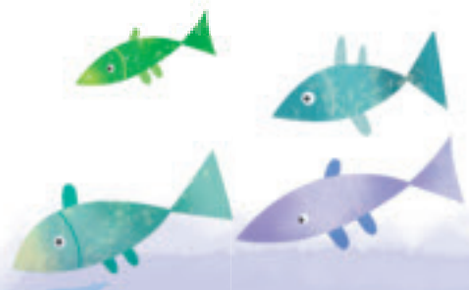

Aisanpån noüne un drai viartl

J.K. Rowling

Harry Potter
e la pietra filosofale
Salani

Du barst sichar khennen Harry Potter, dar Harry iz drumauz zo giana in da gekhénnate schual vo mage, ma daz sèll bosen håm khött izzen pròpio nèt hoatar: bia makma tüan zo venna di aisanpån noüne un drai viartl? In statzióng soinda ploaz *babbani;* disar iz dar nåm boda di mage håm gètt in åndarn laüt.

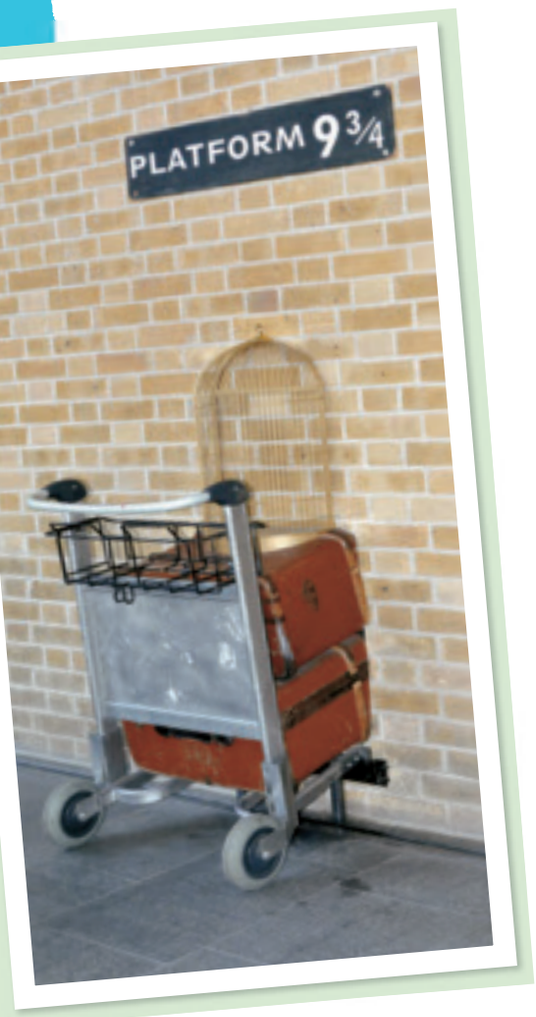

In sèll momént hintar imen izta gest a khnopf laüt, dar Harry hatt vorstånt lai a par börtar: «Allz voll *babbani*, 'z iz bol gest zo impaitasen». Dar izzese bahémme gekheart. Berda hatt geredet iz gest a voaztz baible boda hatt getschèkklt pitt viar khindarn alle pinn roat har. Anìaglaz hatt geschupft an baül azpe dar sèll von Harry un hått gehatt an gudegar. Pinn hèrtz boda hatt gemèkket starch dar khlumma mago izzen någånt, hèrta schupfante soin karétt pinn baül. Balsase soin augehaltet izzarse augehaltet er o, ma nåmp genúmma zo vorstìana baz da håm khött.
«Alóra aisanpån nummar?», hatta gevorst 'z baible, ke 'z iz gest di muatar von khindarn.
«Noüne un drai viartl», hatta khött a diarndle, iz o pinn roat har, boda hatt gètt di hånt soinar muatar.
«Måmma mage gian i o?».
«Du pist no kartza khlumma, Ginny. Sbaige est. Guat, dei Percy gea vürsnen du». Asó daz gröazarste von khindarn iz gånt zuar dar maur zbisnen dar aisanpån noüne un zene. Dar Harry hatt geschauget baz dar tüat, ma pròpio balda dar pua iz gerìft ka dar maur a khnopf studentn izzese gelekk tortemìtt un dar Harry hatt nicht mear gesek un balda iz gest vort dar lest prosakk o, von pua pinn roatn har izta gestånt nicht mear.
«Fred est trifftztar diar», hatta khött daz voazt baible.

I LES UN VORSTÉA

- Di figùrn vo disan tèkst soin:
  3 4 6 7

  Khü bele: .....

  .....

  .....

  .....

- Untarstraich pittar roatn vedar boda gian di püabla un pittar plam alle di sèlln sachandar bodadar machan vorstìan ke 'z iz a viazo vo fantasì.

- Schraibe nå un nå daz sell boda tüat dar Harry zo riva att soi aisanpån:

  - ☐ dar geat bahémmegar.
  - ☐ dar loaft
  - ☐ dar geat laise
  - ☐ dar kheart in karétt un schauget zuar dar maur
  - ☐ dar pükhtze vür un loaft
  - ☐ dar spèrrt di oang
  - ☐ dar tüat offe di oang

Dar draite pruadar iz gånt garade zuar dar maur… dar izta schiar gest… un allz inan stroach izzarda nemear gest.
Allz da.
Dar Harry hatt gevorst in baible: «Vorzaigetmar…».
«I grüazte püable», hattz khött iz «iz da earst bòtta bodo geast atz Hogwarts? Vor in Ron o iz daz earst djar». Un hatt gezoaget in djüngarste von soin puam, dar lest boda iz gestånt. 'Z iz gest a magarz püable pinn mustetzle voll lisan, groaze hent un groaze vüaz un a långa nas.
«Ja», hattar khött dar Harry «'z iz ke i boaz nèt bia zo tüana…»
«Zo giana affon trèno?».
«Ja!».
«Khümmarde nicht», hattz khött 'z baible «du tarfst lai gian garade zuar dar maur zbisnen dar aisanpån noüne un zene, halte nia au un vörte nicht, asto pist augerekt iz pezzar asto loafst. Un est gea vorå in Ron».
«Ehm… guat! I bart provàrn», hattar khött dar Harry. Dar hatt gedrent in karétt zuar dar maur boda hatt auzgeschauget schümma staife, dena hattar håntgelekk zo giananar zuar laise. Di laüt soinen higetrofft atz alle di saitn. Dar Harry hatt ågeheft zo giana eppaz bahemmegar. Dar iz gest nå zo giana kontro in schaltarle von bildjéttn un alóra beratz nèt gest schümma… dar hatt gepükht in khopf affon karétt un hatt håntgelekk zo loava… di maur iz gest hèrta nemprar, dar berat nemear gest guat auzohaltase, dar karétt iz gånt alumma, dar hatt gespèrrt di oang boroatet zo vånga an schaülan stroach. Ma dar stroach iz nia gerift… un er iz gånt vür zo loava… dar hatt offegetånt di oang…
Vorå imen izta gest vest a **ziglroata** lokomotìf, un auz nå iz gest **gestékht** pitt laüt. Aftna tafl gehenk attavorå in trèno izta gest geschreibet *Hogwarts Express* vo di uleve. Dar Harry hatt geschauget atta hintar un boda iz gest 'z schaltarle von bildjéttn est izta gest geschribet *Aisanpån Noüne un Drai Viartl*. Dar hattzen gehatt dartånt.

Ziglroat: roat azpe 'z vaür.
Gestékht: voll laüt.

I LES UN PENSÀR

VIAZÀRN

- Rede drau pitt doin tschelln: baz izttada vo guatz odar vo letzez zo viazara pinn trèno odar pinn auto.
  Scahraibe au daz peste boda khint khött

Affon må

Atz 21 von höbiat von djar 1969 di televisiong no baiz un sbartz, lazzt seng di earstn tritt von månn affon må...

Alóra hånne gehatt simm djar, ma i gedénkhmar no garècht da sèll nacht boda hettat gebèkslt vor hèrta bia i hebat ågeschauget in hümbl un soine glentzegen stèrn. Di viare mòrgas von sèll 21 von höbiat von djar 1969 da gåntz famildja iz gest atavorå dar televisiong. 'Z iz gest barm, tüffat. Bar soin gest kurdjósat un a pizzle stoltz o, bar håm gebizzt ke bar soin gest nå åzoschauga eppaz boda nia berat khent vorgèzzt in alle di djarhundartar boda beratn khent. Bar soin gest a pizzle augerekt o; un azta eppaz berat gånt letz?
Allz in an stroach hintar in glass, baiz un sbartz, dar mustàtz von gekhennate djornalìst Tito Stagno... est iz gest dar momént, dar LEM drau pitt zboa månnen von Apollo 11 beratze postàrt affon sånt von må.

Tito Stagno, iz dar gekhennate djornalìst boda 'z djar 1969 hatt kontàrt garade in televisiong balda dar earst månn hatt getretet affon må.

Tito Stagno: 'Z izta a problèm... 'z iztase gezüntet a liacht von computer un iztase gelekk zo laüta an alàrm... 1202... vor est Houston khütt nicht...
GO! Houston hatt khött zo giana vürsnen azta dar alàrm geat un khint... dar Aldrin hatt rispùndart OK!
GO!... dar komandånt hatt genump in di hent in LEM un vüarten zuar in må

Tito Stagno: An åndadar alarm... hèrta 1202... Da magatnz augem un khearn bidrumm affon Apollo 11, boda, gedénkhparaz, paiteten dar Collins dar draite von astronaute boda nètt hatt gemak gian nidar affon må, ombrómm affon LEM izta platz lai vor zboa... ma Houston hatten bidar gètt an åndarn GO!... èkko da soin nidar! DA SOIN AFFON MÅ!

Neil Armstrong: Houston, da von Mer vodar Stille, Eagle iz affon må.

Nåmp Houston a statt von Texas izta dar Spatzièl Zentrum vodar NASA

Vor a pizzle saibar gestånt alle vest un stille, dena moi vatar pittnar stimme bode nia bart vorgèzzan hatt geredet vor alle, dar hatt khött: «Da håmsen dartånt!».
Vo alóra vort pinne nemear gest guat z'schauga å in må pinn gelaichegen oang; dar må vor mi iz gest gebèkslt vor hèrta. Dar iz nemear gest gemacht pitt khes, 'z iz nemear gest dar platz boda håm gelebet stråmbate mòstre, daz sèll sachan boma hatt gemak aukontárt in hundart stòrdje. 'Z iz gest dar earst platz in gåntz hümbl boda hatt getret a månn. Mearare vert, balde pin gest sa eppaz gröazar, in di hoatarn summar nècht pinn tschelln odar pinn earstn püala pinneme gevuntet zo khöda: «Au dom saibarda gånt! Pensàrt: au affon må!».
Vil vert pinnemar vürgèstellt baz da bartn håm gehöart di earstn astronaute boda soin ummar gånt affon sånt von må. I pinnmarz gevorst vil vert, ma i pin nia gest guat zo rispùndrarmar.

LEM, gehoazt Eagle, boda iz gånt nidar affon må

Neil Amstron dar earst månn affon må

REPÒRTER VOR AN TAGE

- Pitt doin tschelln vors in non un åndarn laüt her eltar bodada soin gest balsa soin gånt affon må. Vors bazzen gedénkhan von sèll tage.
- Roatet au pittnåndar biavl djar da håm gehatt alóra, bo da soin gest un pitt bem, baz da gedénkhan daz meararste un ombrómm un baz da håm pensàrt?

  Macht khurtze vorsch gepuntet umman pinn åndar.

I LES UN VORSTÉA.

- Målåntom: baz mai bartz bölln muanen ditza stråmbate bort? Süach zo khödaz du.

  Vüll auz:

  - låntom billz muanen: .....

    .....
  - målåntom billz muanen: .....

    .....
  - Un baz billz muanen alóra bazzarlåntom?

    .....

- "Dar må iz gebèkslt" Süach drinn in tèkst un schraibe bia 'z khinn hatten vürgestèllt in må vorda soin augerìft di astronaute:

  Dar iz .....

  .....

  .....

  .....
- Vor di, daz sèll boda iz geschribet da obar iz eppaz bar?

  Resan drau pitt doin tschelln.

’Z airschiff

’Z airschiff iz daz destrarste boz gitt zo maga flattarn un funtzionàrt azpe… a palüle.
Pròpio azpe a gåntz groazez palüle, zo machaz hevan vo danidar un zo machaz flattarn, ’z airschiff khint augeplast pitt gaz ringar baz dar air azpe, elio, bazzargaz odar lai pitt gebèrmatn air. Dar air khint gebèrmp pittnan övandle, boda iz untargehenk, un khint geplast drinn in palù.
Gepuntet untar in palù pitt ploaz kubln izta a zumma khött *gondola* bodase mang sitzan dar pilòt un di sèlln boda flattarn pitt imen, gehenk ume di *gondola* her soinda sèkhla pitt sånt boda khemmen genützt zo macha sberar odar ringar ’z luftschiff.

’Z soina mearare sòrt vo airschiff.
’Z izta dar airbalù boda mage lai gian au odar nidar. Zo giana hintar un vür dar pilòt mocht khennen di bintn un machanse vüarn von sèlln. Balda dar pilòt bill khearn bidrùmm afte earde lazztar abekhüaln in air odar machan auzgian a pizzle gaz, ma bo postartarse? Boda bill dar bint!
,Z soinda di djüstn airschiff boda soin gemacht azpe a siluro un håm in motor, di èlike, un an timù zo vüarase: dar pilòt mage zornìrn bo zo giana un übarhaup bo zo postarase.

I LES UN VORSTÉA

- Lege di börtar drinn in pild.
  Kubln • gondola • palù • övandle
- Pisto guat zo disenjara di sèkhla pittn sånt? Bo giansa gelekk?
- Est ke du hast vorstånt bia ’z izta gemacht a airschiff disenjar aftz heft
  - a luftschiff åna gondola
  - pittnan zèrr boda auzkhint dar gaz
  - pitt epparumaz gehenk au in di kubln

Di insél nèt gevuntet

Edoardo Bennato

Disar iz a kantzù bodaz zoaget in viazo in an åndarn modo, a viazo zo süacha daz schümma, daz bar von lem. Dar kantzù bart soin no pezzar azzaren lüsant pitt soinar musìk.

Dar zboate stèrn afta rècht
Disar iz dar bege
Un auz garade sin az khint mòrgas
Un in bege vinnsten du o
Un vüart afte insél boda nèt iz

Furse schuagetzar auz stråmbat
Ma di sinne håmde a pizzle vorlórt
Un est pisto schiar sichar ke
'Z makda nèt soin a vorlórata insel

Un zo pensàrada, betta narratz sachan
'Z iz a fabél 'z iz lai a fantasì
Un berda iz khluage boaztz
Di makda nèt soin in di bèlt

Dar hatt rècht iar o
'Z izta nèt an Earde
Boda nèt soin hailege ne hèldar
Un azta nèt soin diap
Aztada nia iz 'z kriage
Furse iz pròpio di insél boda iz vorlort
… vorlort

Un iz nèt inventàrt
Un njånka getschöttra
Astoda gloabest iz genumma ombrómm
In bege vinnsten du o

Dar hatt rècht iar o
'Z soinada nèt diap ne pintar
Ma bettana insél matz soin?
Khummadar hazz ne straitar
Ne soldàn ne sklöpp
Furse iz pròpio di insél boda iz vorlort
… vorlort

Dar zboate stèrn afta rècht
Disar iz dar bege
Un auz garàde sin az khint mòrgas
Du mast nèt veln ombrómm
Da sèll iz da vorlorata insél
Un azzade spöttn
Ombrómm du süachstze no
Ma du gea vürsnen asó ombrómm
Berda hatt augehöart zo süacha
Furse iz no nerratar baz du.

I LES UN PENSÁR – ÜNSAR INSÉL… VORLORT

- Afta vorlorate insél soinda nèt alle di sèlln letzan sachandar bobar böllatn hèrta azzada nia soin nindart: dar hazz, dar zorn… baz böllapar biar azta nèt sai atta ünsar vorlorate insél? Anìaglaz az schraibe aftna zettele daz sèll boz nèt böllat afta soi insél. In an kantou vodar klasse macht aür vorlorata insél: alle di zettela khemmen augehenk in di dret azpe geplèttra boda iz auzgelekk zo trükhna.

BAR SINGEN

Hattar nia gelüsant in singar Edoardo Bennato?
Dar makaz leng alle pittnåndar zo lüsnanen un lirnen zo zinga in kantzù.

Dar viàzo von pua vuks

Jaime de Angulo

Racconti indiani
Mondadori

A famildja vo indié von Mèrike lekse in bege zo giana in lånt von folk von Gru.

«Boróatetaz ke haüt geabar», hatta khött dar Per zuar soin baibe Antilope, baldar iz gekheart bidrùmm dahùam. «'Z izta au a schümmana sunn, i gloabe az nemear khemm zo renga. Bar mochan gian zo venna doi sbestar boda lebet pittar famildja von Gru, un iz a långar viàzo. Nimm au doi geplèttra, pint 'z diarndle in soi biagle, lege in prosakk genumma geèzza vor a par tage – gesèlchatz vlaisch, an stokhvisch un mel von oachan – åntze furse iz pezzar astosan lai nist genumma vor a gåntza boch.

«Dar iz lång dar bege vo da sin in lånt von Gru. Geabar Pua Vuks boroate, geabar».

Di Antilope hatt schümma inngemudlt 'z diarndle Bachtl, hattz nidargelekk in di biage, dena hattze khött zuar in Pua Vuks: «Darbérde ledar å di naüng fötsch!». Ma dar Pua Vuks hattzan nèt geböllt bizzan: «I bill nètt åleng di naüng fötsch! I bill nèt! I BILL NÈT!».

«Ombrómm billdo nèt åleng di naüng fötsch? Du mast nèt khemmen parbaz. Ma mage nèt ummargian parbaz, di vüaz tüan bea balma ummar sait in gåntz tage».

«I bill nét! I BILL NÈT! HASTO VORSTÅNT?»

«Ma ombrómm billdo nèt khemmen z'sega auz a pizzle bèlt?».

«Nòòò i bill nèt, i bill pròpio nèt!», hatta geschriget dar Pua Vuks stampfante di vüaz danidar.

«Åhå! I hån vorstånt!», hattar khött dar Per. «Haüt hasto doine HA-HA. Guat, alóra iz pezzar asto steast da zo hüata 'z haus sin azpar khearn bidrùmm. Dei Antilope geabar biar!».

Asó soinsase gelekk in bege. Dar Per hatten gehatt gevazzt afte aksln in prosakk pinn geèzza un hatt gehaltet in sakà in a hånt, di spitzstèkhn hattarse gehatt in an fodero affon rukkn. Di Antilope hatt gehatt affon rukkn da khlumma Bachtl in di biage un hatt gehatt in a hånt soin grabestèkh. Da soin gånt nå in bege, tras… tras… tras… ma lai bintsche spetar èkko dar Pua Vuks boda zuarrift loavante pinn naüng fötsch in di hent.

«Paitetmar, paitetmar i o bill auzseng di bèlt».

Asó håmsa gepitet in Pua Vuks bodase iz gesotzt danidar åzolega di naüng fötsch.

Bia ’z izta gemacht a stòrdja: åhevan, vürgian, auhöarn

Di mearastn stòrdje bodo lest soin gemacht nå disan skèma.

Bazta iz an earstn → Bia ’z geat vürsnen → Bia ’z geat zo geriva

1 Süach di struktùr vodar stòrdja bodo hast gelest.

BAZTA IZ AN EARSTN: a famildja boroatetze vortzogiana.

- Merch auz nå in tèkst pittnan grümman lapes disan toal.

BIA ’Z GEATA VÜRSNEN DI STÒRDJA: Dar Pua Vuks ..... soi famildja .....

- Rif du in satz un merch auz nå in tèkst pittnan plam lapes disan toal.

BIA DI RIFT: Balda di famildja izzese gest gelekk in bege, dar Pua .....

.....

- Rif du in satz un merch auz nå in tèkst pittnan roatn lapes disan toal.

2 Merch lai bazta iz bar von drai toaln vodar stòrdja.

- an earstn izta lai dar Pua Vuks.
- sa an earstn vorsteatma bo sa bölln gian.
- von per redetma lai balda di stòrdja iz sa ågeheft.
- in gianan vürsnen di stòrdja, dar Pua Vuks bèkslt idéa un lekse er o in bege.
- in gianan vürsnen di stòrdja aniaglaz geat auz alumma.
- an lestn khearnsa z’soina alle pittnåndar

3 Bele vo disan sètz hettata gemak åhengen an lestn dar schraibar?

Lege an ✗.

- ☐ Dar Per hatt geschauget zuar dar Antilope un di zboa soinse lai vorstånt pittnan lècharle.
- ☐ Dar Per un di Antilope soin gest starch zorne pinn Pua Vuks un håmen nemear ågeredet vor in gåntz viàzo.

Gianante vürsnen lesante disan libar barsto vennen bidar bia z’izta gemacht a stòrdja un ditza bartar helvan zo khemma a guatar lesar

Dar Eolo un dar Ulisse

Omero, *Odissea* (adattamento)

In di *Odissea* khinta kontàrt von lång sbern viazo von Ulisse zo kheara bidrùmm att soinar insél Itaca a bòtta verte 'z kriage vo Troia bodar hatt gehatt gekhempft. Ditza iz lai ummaz boden vürizkhent.

Bar soin gerift afte insél boda hatt geschafft dar khuneg Eolo, gehaltet gearn von göttar. Imen dar Zeus, vatar vo alln in göttar, hatten gètt zo hüata alle di bintn: Borea, dar starch un gevrorate bint von Nòrt, in Zefiro, dar süaz bint vodar Abassait boda rüaft in långez, in Euro, dar bint vodar mòrgassait boda prink ettlane vert daz letz bèttar, in Austro, dar bint von Sud boda prink reng un peng in sèll izzar hèrta asó molkat.
Vor an gåntzan månat dar Eolo hattmar gètt herbege in soin haus un i hånnen aukontàrt von kriage vo Troia, vo alln in sèll bodamar vürizkhent atz mer; in tage bode vort pin khent hattamar geschenkht a palge.
«Nimm disa palge Ulisse; i hånda drinngelekk alle di letzan bintn boda distidjarn di mermånnen atz mer. Lai a ringez vendle Zefiro barte vüarn zuar Itaca.
Bar soin gånt atz mer vor noün tage un i hån hèrta gevüart moi schiff tage un nacht; lai i un niamat åndarst, i hån nèt geböllt lazzan in timù asó pinneme gehöart sichar zo riva dahùam.
Vo baitom habar sa gesek di earde von ünsarn altn, ma i pin gest müade gerift un pin intschlaft. Antånto azze hån geschlaft, moine tschelln, boda soin gest invidiósat, håm gevitschlt tra de se: «Schauget dar Ulisse; er iz herta getrakk hoach vo alln! In aniaglana statt bodar rift schenkhansen eppaz! Dar Eolo o hatten geschenkht a palge voll alla darsòrt, schaubar biavl golt un silbar dar hatten gètt!». Da soin gånt nidar in di khèllar von schiff un håm offegetånt di palge.
Alle di birsarstn bintn soin auvarkhent fukante azpe di narratn un a birbl hatt darbischt 'z schiff un hattaz bidar gedjukht tortemìtt in mer. Asó saibaraz gevuntet zo gaüla bidar baitvort vo ünsarn huamat.

I LES UN VORSTÉA

- Süach di struktur vodar stòrdja. Merch auz nå pitt drai varm asó:
  An earstn: → naråntzat
  Bia di geat vür: → grümma
  Bia di höart au: → plabe
- Ber iz Eolo? Baz khüttze disa stòrdja vo disarn figùr?
  - [ ] 'Z iz dar khuneg von bintn.
  - [ ] dar iz gehaltet gearn von soin laüt.
  - [ ] dar iz gehaltet gearn von göttar
  - [ ] dar lebet aftna insél.
- Vor anìaglan bint schraibe soin adjektìf un bia dar iz darkhénnt.
  Euro • Austro • Zefiro • Borea

  .....
- Baz izta gest drinn in di palge?
  - [ ] geschenkh vor in Ulisse.
  - [ ] bintn boda håm geholft in schiff.
  - [ ] bintn boda håm distidjart 'z schiff.

  Un anvétze baz håmsa gemuant ke 'z izta drinn di tschelln von Ulisse?

  .....

Auz nå in pach

M. Twain, *Le avventure di Huckleberry Finn*, Rizzoli

Huck iz a merikånegar pua; dar kontàrt soin viàzo pittnar zattera nå in pach Mississippi bodar hatt gemacht atz halbe von Achthundartar djar pinn Jim, a sbartzar sklaf, boda iz gest inkånt zo süacha soin frai.

Alle di abas, balda iz gevallt di nacht habar geschupft ünsar zattera tortemìtt in pach un soinaz gelatt vortvüarn von bazzar; geklånklt pinn schinkh habar gezüntet ünsarne pipe un håm geredet vo alla darsòrt… bar soin gest schiar hèrta nakhant, tage un nacht, balda di mukkn håmaz gelatt. Daz naüge geplèttra bodaz håm gehatt gemacht di laüt vo Buck iz gest kartza schümma zo maga soin dèstar o un darzùar izzaz nicht ågånt vo bia bar soin gest gerüstet.
A tiabas a bòtta habar gehatt in pach lai gåntz vor üs vor a långa zait. Vo baitom habar gesek di rent von pach un di inséln tortemìtt in bazzar; bar håm gebarnt a para khertz in a hütt odar a liachtle vort bait bait, furse a bark odar eppaz asó, zèrte vert hattma gehöart laütn an violì odar singen an kantzù. 'Z iz schümma lem aftna zattera. Obar üs izta gest dar hümbl gesent pitt stèrn un biar soin gestånt nidargelekk åzoschaugase un zo strolegara bia da bartn soin khent gemacht. Dar Jim hatt khött ke 'z iz an arbat vo Gottnhearn, vor mi, anvétze, iz lai an kaso; 'z hettata geböllt soin kartza vil zait zo machanar sovl. Dar Jim hatt khött ke ettlane magatar håm gelekk dar må, ditza izmar vürkhent ke 'z magat soin o, un hån nicht draukhött, ombrómm i hån gehatt gesek an vröss leng di öala un soin gest asó vil ke 'z hebat gemak soin asó vor in må o. Bar soinaz gest o gebont zo schauga valln di stèrn, dar Jim hatt khött ke da soin gånt demal un asó khemmensa auzgedjukht von èst.

I LES UN VORSTÉA

- Merch in tèkst alle di sèlln sètz boda ren von pach.
- Dar Jim un dar Huck khön daz soi übar di stèrn. Schraibe in di quadröttla az iz eppaz khött von Jim (J) odar von Huck (H) odar vo poan (J H).
  - ☐ di stèrn soin gemacht vo Gottarhearn.
  - ☐ di stèrn soin gemacht von kaso.
  - ☐ 'z magatze håm gelekk da må.
  - ☐ di stèrn boda valln soin gånt demal un soin khent auzgedjukht von èst.

I LES UN PENSÁR

ÜBARLENG AFTE NACHT

- Iztar no vürkhent zo stiana åzoschauga an hümbl übarvüllt pitt stèrn? Baz hasto pensàrt segante asó eppaz?

Di khindar afte pèrng

Pinin Carpi

Nel bosco del mistero
Einaudi Ragazzi

Gevalltztar spiln inn pa balt, vorlìarnde pa staigela, rodlnde in gras von bisan, machan marénn pittnan pröatle un khearn zo loava azpe a bolf au pa krötz, paitn dar nacht zo spila nåzoloavase? 'Z schauget auz azpe a schümmadar intruam, schiar a gedìcht...

'Z loavanda afte pèrng moine khindar,
inn pa beldar
afte staigela
atz bazzar von pach,
pa teldar
boda iz dar vrisch schatn un khnottn
un raisar darmalnse.

Di staigela krabln au
un trèffan åndre staigela
un åndre staigela
un di khindar rivan zöbrest
un seng betar au
an åndarn spitz un an åndarn spitz.
Sin azta rivan di puamen
voll khestn sèmm
izta a groaza bis zo maga springen
loavan, rodlnse un èzzan
gesotate öala un pröatla pinn spèkh
khes un tschokolàta.

I LES UN VORSTÉA

- Dar titl vo disan gedìcht khüttar ke bar soin afte pèrng.

Merch alle di börtar bodadarz machan vorstìan.

- in disan gedìcht di stèrn håm .....
- baz tüansa di stèrn? ..... in plabe ..... un ..... di khindar.

I LES UN PENSÁR

SPILN UN INTRÜAM

- Zbisnen alln in sachandarn boda tüan di khindar baz gevallatztar tüan diar?

Kontàrnsen doin tschelln.

Dena khearta dar balt
Boda sovl haltet untartuscht
ploazez izta abezodekha
un di roatpern un di baizan röasla
un di hennepern un di plam röasla
un di murn un di kafèdatn khestn
di violàtn roasan un di geradegen raisar
zo macha stèkhan.

Di tiavan beldar
inn tunkhle teldar
un nidar hügln un rütschan
pitt gras voll bint
boma loaft in bint azpe hirsch
von groazan beldar
boda spiln pinn grisatn bölf
tortemìtt tunkhle krötz
tortemìtt in stemm
von gröazarstn vaüchtn.
Boda abas soin lai hüttla
offe zuar in hümbl.

Boda in zigl plabe
di goldan stèrn laise laise
spitzarn un zittarn
pinn soin glentzegen oang
schaugante moine khindar
luste azpe in di bèlt von intrüam.

Di bèlt von guatn intrüam
boda khemmen z'spila nåzoloavanen
dòpo gèzzt
balz iz sa tunkhl, zbisnen häusarn un gert
hintar in maurn
in di lüakh, vorporget un konténT.

BAR TÜANZ ÅNA ZO REDA

Lai pitt djeste.

- Ditza iz a gedìcht boda berat schümma zo macha vorstìan åna zo reda, lai pinn djeste, magare ummaz lest un di åndarn khindar tüan daz sèll boden khön di börtar.
- Ma hettat mångl vonar schümman musìk.

Du bettana zornìrasto?

- ☐ ummana laise un stille
- ☐ ummana bahémme un luste

Di toaf von air

Luciano Comida

Michele Crismani vola a Bitritto
Edizioni EL

Dar Michele iz a püable vo draitza djar, 'z geat alumma in viàzo pinn areoplå zo venna di Michelle. 'Z vånk au vo Trieste zo giana ka Bitritto in Puglia, a khlumma lånt in di provìntz vo Bari.

Moi noat zo vètza iz hèrta sterchar, ma liabar baz zo vorsa boda iz dar apòrt, haltez. Sin azze pin guat…
«Michele pitte…» khüttmar hèrtze di hostess. Di bart nèt håm vorstånt ke 'z inkeatmar? I khearme, di opfartmar an pjatto voll båmbela. Baize, roate, gele, grümmane, plabe… ma baz vor a getschokka iz?
Komunque i nimm a roatz, drau izta geschribet ALITALIA un roatpern, ke miar gevallnsamar njånka. I bartzar trang dar Michelle azpe gedénkh. Michelle…
In bintsche zait barte soin gerift ka Bitritto.
A titzio iz augestånt un geat zuar in sbåntz von areoplå. Asó darvere boda iz dar apòrt åna zo mocha vorsan un zo macha di figura vo ummaz boda ausitzt da earst bòtta. Però azta nèt beratn dise danen boda sa bizzan allz…
Bidar dar komandånt: «'z bèttar iz schümma… bar rivan ka Roma Fiumicino in zbuantzekh minùttn».
De sa? Moi geflattra iz sa palle verte? Komunque dartüadesen nemear. I gea! Orkokån, 'z tüatze nèt offe dar gürtl. I drukh un khear zo drukha in botù, nicht! I süach zo spostàra zboa hekla… nicht!

I LES UN VORSTÉA

- In tèkst soinda börtar boda soin tipisch von gereda vo alle tage, börtar boda nützat a püable vo draitza djar balz redet, 'z soindara sa untarstraicht a drai, süach åndre un mechese, dena schauge bazta håm gevuntet doine tschelln.
- Stèlldar vür zo vorsa dise sachandar in Michele, untarstraich drinn in tèkst baz dar magatar rispùndarn:
  - Ombrómm pistode gehkümmart balda di hostess hatte ågeredet?
  - Ombrómm nimmsto a båmbele sjånka aztar parìrt a getschokka?
  - Bia hasto getånt zo vorstiana boda iz dar apòrt?
  - Baz hasto pensàrt baldo hast offegetånt di tür von apòrt?
  - Baz hasto gesek auz von vestarle?

I LES UN PENSÁR

MOI VIÀZO

- Bo böllasto gian asto magast machan an viàzo pinn aroplå? Stèlldar vür un kontàr an viàzo vort bait bait:
  Ombrómm billdo gian pròpio sèmm? Hastosan gehöart ren odar hasto gesek a schümma pilt? Süachsto pròpio asó eppaz? Baz gloabesto zo venna sèmm bodo böllast gian? Un baz tüanasto baldo pist gerift?

Ma bettana figura vo stokhvisch.
Un est?
I provàr un pròvar bidar. Nicht.
Dòpo khintmar in sint eppaz bode nonet hån getånt; hevan.
Dar gürtl tüatze offe. Frai!
I loaf!
Dar apòrt iz züntrest, nidar nåmp boda iz geschribet USCITA/EXIT.
I tüa offe di tür, 'z bart net soin a trètz un vall nidar?
Anvétze iz azpe a khast pittnan sitz un an loch. I machz! Ploazez!
'Z bart soin gest da gevrorate ananas.
I khear bidrùmm in moin platz.

Afta rècht a sea, vorstmar nèt belar. I boaz lai ke i hånnen nèt gemacht i. Betar vür an åndadar khlümmanar… un azze nèt boaz in nåm von groaz… njånka von khlumma.

Dar aroplå drent afta rècht un dar komandånt vorstaz åzohenga di gürtldar. Bi schümma schaung 'z Beleschlånt vo obarnidar, ma azta eppaz vallt von aroplå? Un moi gevetza bo bartz soin gånt zo geriva? Gevrort? Darmalt inar paran maschì? Saft vo ananas vor di sèlln boda bartn ausitzan zo kheara bidrùmm?
Ma sek 'z mer, disan stroach afta rècht. 'Z iz 'z mer vo Roma. Cioè… dar Tirreno? I gloabe bol visto ke dar sèll vo Trieste un Bari iz dar Adriatico. Un dar Ionio bo bartar soin? I sige nidar gåntz groaze gefluagate èkhar boda soin quadrattat azpe ploaz stèllela von monopoli.
Est saibar bidar übar 'z mer. Vorå, azpar beratn gevallt beraparaz skiantàrt danidar est dartrinkhapar.
Schümma però, azta dòpo gevallt berapar no alle lente un moi måmma sikme affon teledjornàle! Un i hån gerettet 'z lem… bem? Bar soin allz månnen! Lai a par alte schaülane baibla, khummana schümmana djunga diarn. Mah 'z bart bölln soin gemuant ke i bart rettn di hostess. Ja bravàt un bela? Bèh da earst bode vinn!

Flattarn obar 'z Beleschlånt

Darkhénn di lentar un di plètz boda khütt dar Michele in soi stòrdja un gea zo süachase afte låntkart von Beleschlånt. Bizzante ke dar Michele iz vortkhent vo Trieste berasto guat zo khöda beln bege dar hatt gemacht? Schauge in bege gemecht pittar geln varbe un süach afte låntkart von Beleschlånt 'z lentle vo Bitritto boda mocht rivan dar Michele un süach an åndarn bege zo rivada vo Roma pinn auto odar pinn trèno.

Silvana Gandolfi

La memoria dell'acqua
Salani

In di djungl

A viàzo in Messico pitt soin Barba macht khennen in Nåndo ploaz naüge sachandar. Da izzar in di djungl.

'Z iz gest da earst bòtta in moi lem bodeme pinn gevuntet tortemìtt dar djungl. Ploaz sòrt èlbar håm auzgelatt stråmbate gesmakh, süaz un vaul. Untar moin stivéln håmda geskritzeget vorkhnüpflate burtzan dikh azpe boa bürm. Ume di stemm von èlbar dise burtzan soin gest dikh azpe i.
Azze hån geheft di oang, pinne nèt gest guat z'sega in hümbl un njånka di spitz von sèlln hoachan puamen, boda soin abegeklånklt rütschan roate orkidé. Ume miar izta gest a gåntzez nètz, aniaglaz gresele hatt gesüacht soin glånstar sunn.
Vögl boda håm gesunk, gekrakét, gevisplt, gemèkket, ma allz in an stroach dar sèll gazér iz khent gedekht vo sött starchan schröa boda håm gemacht aukhemmen di hennehaut.
«Di simie boda schraing» hatta khött dar barba boda iz gånt bahémme voránavür miar.
«Soinda bürm?», hånne gevorst timme.
«Ja ma da håm nèt vil tozze. Pezzar astode bohüatest von skorpiü».
«Un von mukkn», hånne khött gebantemar starche sbèrle affon hals: «da vrèzzanme».
«Pait», hatta khött dar barba un hatt auvargenump a bötzle pitt glass. «'Z iz a natural saft bodase haltet vort bait. Ledarz au, ma schaubolau aztar nèt gea in di oang odar afte trialn».
I pinmar gesmürbet daz sèll öl affon hals, afte foat, afte hent un afte stirn.
I hån gètt bidrùmm 'z bötzle in barba boda hatt getånt daz gelaichege. Bintsche tritt un habar gemocht bèksln bege zoa nèt zo kratzanaz pitt sött dörn voll tozze, di sèlln èlbar soin khent hèrta mearar folkat. I hån gehatt an groazan lust z'sega bidar in hümbl lugart obar daz sèll grümma tach boda hatt getrupft sovl biz hettat gerenk.

I LES UN VORSTÉA

- In disan tèkst dar schraibar machtaz "seng" di varm vodar djungl, ma dar machtaz o "höarn" in klång un "smekhan" di odör:
  - untarstraich drinn in tèkst pinn varm di sètz boda drinnhåm eppaz vor di oang, vor di oarn un vor di nas.
- Baz khinta gezoaget von tèkst in pild da atz saitn?
  Lesez au starch.

Di fiörd vo Oslo

Roald Dahl

Boy
Salani

Dar schraibar Roald Dahl gedénkht baldar iz gest khinn un kontàrt in dise zailn daz schümma von fiörd vo Oslo.

Azzar nia hatt gemacht an viazo durch di **fiörd** vo Oslo in an schümman summartage makar nèt vorstìan daz schümma vo disan platz. Ma mage nèt khön da groaz rue boda hervånk.
'Z schiff geat vürsnen zbisnen alln in khlumman inséln, atz zèrte soinda gevèrbate haüsla, ma ettlane soin lai gåntz öade åna haüsar un åna èlbar, 'z izta nèt åndarst baz nakhante krötz pitt **granit** asó slècht ke ma makse nidarleng zo sünnase åna njånka zo mocha untarleng a trükhanhudar. Sånt auz nå in mer izta khummadar; di krötz gian garade drinn in bazzar boda lai khint tiaf, peng in sell di norvedjesegen khindar lirnen zo sbimma sin vo gåntz khlumma ombrómm azza nèt khånen sbimmen iz malamentar azza mang vennen an platz zo maga gian in bazzar. A tiabas a bòtta ünsar schiff iz gånt zbisnen zboa inséln boda soin gest asó nåmp ke 'z hatt gekratzt afte krötz auz nå. Bar håm bokhennt khlummane bèrkla voll khindar pitt **raistan** har un pitt goldana haüt von lång gestiana in di sunn. Biar håmse gegrüazt djukhante di arm, åntånto di khlumman bèrkla soin gånt nidar un au in di spur boda hatt hintargelazzt ünsar schiff.
Spet in tages saibar gerift afte insél boda ünsar muatar hattaz gevüart alle sümmar.
Berbillbizzan bia di hatt getånt zo venna in sèll platz, vor üs iz gest dar peste platz vodar bèlt.

Fiörd: an engar kanàl boda geat inn von mer, tipisch vodar Norvedja.

granit: a krotz boma vennt atz vil saitn un boda mage håm mearare varm: grisat, ròsat, gel odar roat pitt sbartze striavan.

Raistan: dar raist iz a gras boma macht loimat un boda mage håm a liachte gela varbe.

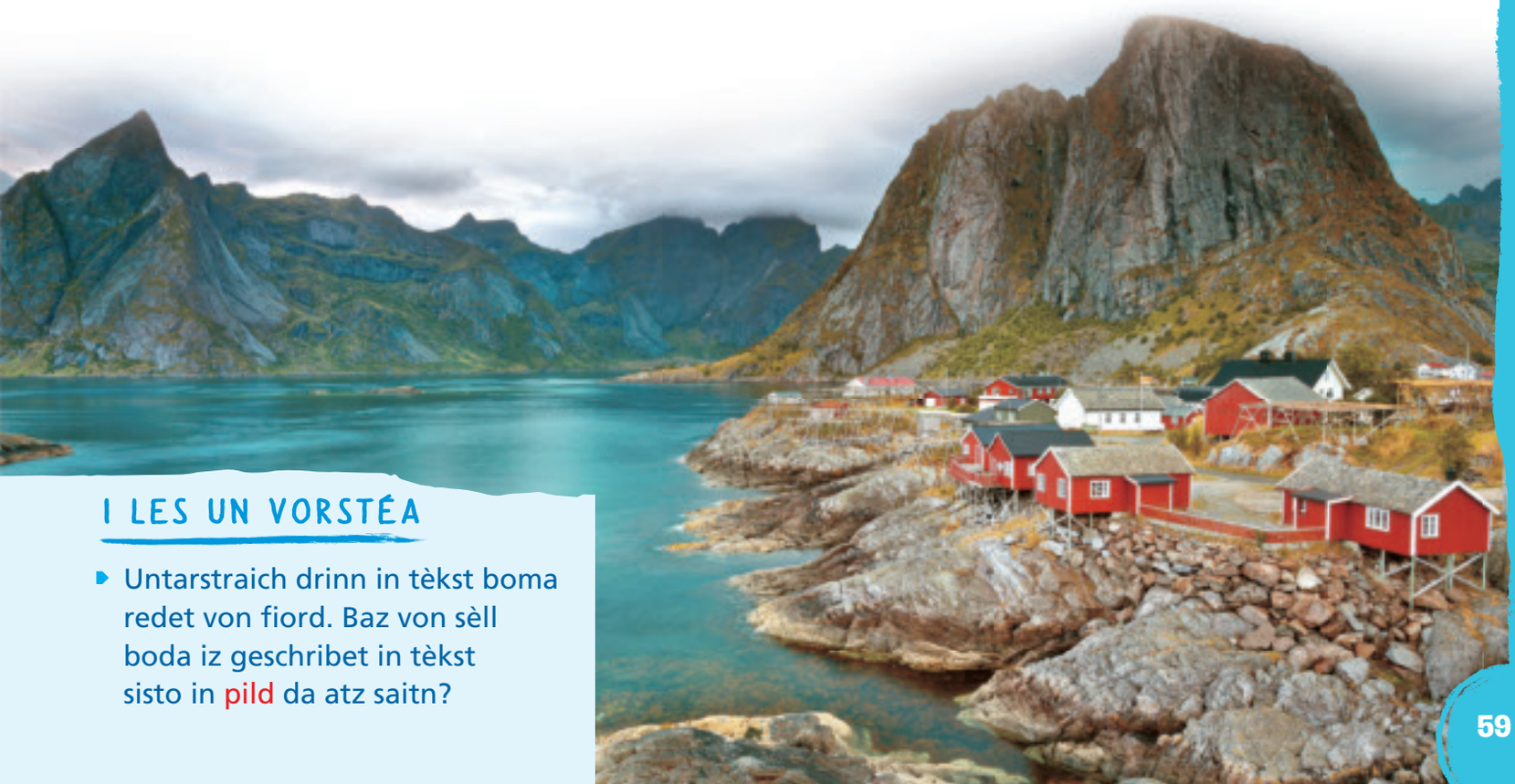

I LES UN VORSTÉA

- Untarstraich drinn in tèkst boma redet von fiord. Baz von sèll boda iz geschribet in tèkst sisto in pild da atz saitn?

KONTÀRN ZO MACHA KHENNEN DI PLÈTZ

“Bia tüanda di schraibar zo machanaz “seng” di plètz, bar odar vo fantasì, boda vürkhemmen di stòrdje bosaz kontàrn? Da roatn au di sachandar bodada soin sèmm, da khönaz bo da soin gelekk un bia, biavl da soin, bisa soin groaz odar khlumma. A tiabas a bòtta helvansaz pittnar låntkart odar a mappa.”

Di Altstatt

In sèlln boda zuarrivan von mer in di Altstatt, daz earst boden khint inkéng iz dar Spitz Alumma, aniaglaz fremmegez o drakhénnt in Spitz Alumma ombrómm dar iz gedekht pinn Rosatn Glètschar. Aft da åndar sait soinda di Molkatn Pèrng voll pitt bazzar un grümmane beldar. Balma sait nempar makma seng au hoach affon hügl in kastèll von Monguelfo di altn Hearn boda håm geschafft di Altstatt un nidar nåmp in Balt von Fadn. Di statt iz inngespèrrt in di Baitn Maurn bodase offetüan atz mer.

Di schiff khemmen auzohaltase in Pòrto vodar Mòrgassait boda iz gemacht zo maga abevazzan allz bazta zuarkhint, ’z izta dar groaz Magazì von Marként un ’z Birt von Båndrar boma mage vennen herbege un an guatn pjatto vlaisch. Dar Turm vodar Abassait schuaget affon khlumma pòrto un affon quartìaro von khlumman ledrånen haüsla von vischar. Sèmm iz hèrta allz voll pitt nètzan un zumman un vèzzarn vor in visch.

Tortemìtt in haüsar izta da groaz Haupkhirch von Bischofar un sèmm dèllant dar Palatz von Kapitå boda machan schümma in Groaz Platz vodar Altstatt. Durch dar Statt loafta dar Pach von Silbran Khnottn boda abeprink ’z bazzar von Molkatn Pèrng.

In di quartìarn afta abassait soinda di haüsar von vischarn, auzzalt in Baitn Maurn, durch dèllant in Tor vodar Abassait, anvétze, soinda di haüsar von pauarn.

ZUARRIVAN AFTE INSÉL

- **Du pist a mermånn boda zuarrift in da Alt Statt. In tèkst izta geschribet daz sèll bodo sist nå un nå astode nemparst.**
  - les bidar garècht, schauge å 'z pild, lege in ordnung djüst un gibe an nummar vor aniaglan platz boda khint khött, schraibe du di sèlln boda veln.
  - Vor baz pisto gelånk zo darkhenna in Spitz Alumma? Untarstraichez pitn plaben lapes.
  - Un di Molkatn Pèrng? Untarstraichez pitn roatn lapes.

- **Est rispùndar pittnåndar pitt doin tschelln.**
  - Baz khütta dar tèkst von Pòrto vodar Morgassait?
  - Baz masto darkhénnen von sèll boda iz geschribet drinn in pild?
  - Bia hasto darkhénnt in Turm vodar Abassait?

- **Mach fenta z'soina kan haüsla von vischar.**

  Disenjàr aftz heft daz sèll bodo sist vorå diar.

Süachan bazta iz lugart

Bar gian vürsnen zo süacha drinn in tèkst allz bazta iz lugart, disan stroach süachpar di formen un di varm.

- Les bazta iz geschribet un schauge å 'z pild da untar.
  - Bettana form hatta di insél? Zornìr in disénjo bodar gelaicht daz meararste.
  - Baz åndarst izta boda nèt pazzt in disénjo bodo hast auzgelatt?

- In disenjo bodo hast zornìrt merch:
  - bo ma mocht disenjarn in roat kròtz.
  - boda iz di djungl.
  - bo ma schöllat leng di koràllspèrr.

Alumma aftna insél

William Golding, *Il signore delle mosche*, Mondadori

A khnopf khindar, soin gestånt alumma aftna insél, da gian ummar zo süacha bosa soin un bartn süachan zo übarleba.

Di insél hatt gehatt op un zua di form vonar bark. Se soinse gevuntet aftnan hügl, nidar hintar krötz un skaffan soin gånt garade drinn in bazzar, afte saitn bent un èlbar un a stikhla lait; ma attavorå izta gest a lait mindar stikhl un èlbar un rosate matsche, dena an ebene pittnar folkatn tunkhlgrümman djungl boda hatt augehöart pittnan rosatn sbåntz. Danìm, boda di insél izzese vorlórt in bazzar izta gest an åndra insél, a krötz au garade azpe a roatar znichtar turm.
Di khindar håm ågeschauget allz ditza un dena 'z mer. Da soin gest au hoach un allz hatt auzgesek hoatar soinante nonet spet auz in tages.
«Da sèll iz a spèrr, a koràllspèrr; di iz gelaich azpe in di foto bode hån gesek». Di koràllspèrr hatt geloft schiar gåntz ume dar insèl, di hatt auzgesek azpe a skritzegar in mer gemacht vonan djigånt boda hatt geböllt någian dar insèl sèlbart pittnar kraide, ma bodase iz darmüadet vordar hatt gehatt gerift.
Zbisnen dar insél un dar koràllspèrr 'z bazzar iz gest liachte plabe azpe dar sbåntz vonan pavù, ma hatta drinngesek krötz un gresar azpe in an schèffle hoatarz bazzar, auzzalt, anvétze, 'z mer iz gest tunkhl plabe azpe di nacht.

DI INSÉL BODAMAR GEVÀLLT DAZ MEARARSTE

- Da untar soinda zboa pildar pitt zboa inséln, zornìr da sèll bodadar gevallt daz meararste un schraibe bia di iz gemacht.

- Schraibe aftz heft bia ’z izta doi insél.
  Gea nå disan tritt.
  - Bia da soin gemacht un bo ’z soinda alle di sachandar (baispil boda soin di krötz, dar sånt, di èlbar…).
  - di varm un di nuance (liachte plabe, tunkhl plabe, grümma…).
- Les au inan tschell daz sèll bodo hast geschribet un er lestar au daz soi.
  Est darratet vo bela insél ’z hatta geschribet daz åndar.

Tollkhèrsch: ’z airschiff

Gerald Durrell, *Un viaggio fantastico*, Mondadori

Redante vo viàze iz o schümma ren übar bia ma machtze dise viàze: ditza airschiff iz eppaz gåntz uantze. Du barsta lai draukhemmen alumma, dar schraibar hatta gelekk drinn ploaz khlummane sachandar, un hatt genützt ploaz adjektive zo khöda bia ’z iz. Allz ditza barstoz vennen gemercht in tèkst.

Di Emma un dar Konrad un dar Ivan soinz drai prüadar geschikht von Barba Lancelot zo macha da gåntz khear vodar Bèlt pittnan airschiff bosa håm getoaft *Tollkhèrsch*, eppaz gåntz uantze.

Åzoschaugaz vo nåmpum ’z airschiff *Tollkhèrsch* hatt auzgeschauget azpe a **hèrtzegez haüsle** pitt meararn piåne un pittnar **stiage tortemìtt** boda iz gånt vo umman affon åndar. **Aft untar** soinda gest **a stube, a khuchl, magazìn un a hèltarle**.
«Daz peste airschiff boda nia iz khent gemacht, uantze in da gåntz bèlt», hatta khött dar Barba Lancelot: «I hånz augemacht gåntz alumma pitt moin hent. Di **auzantn bent** soin gemacht **pitt gåntz ringen karitschgan bodase pükhan dèstar. Aft innate iz allz** inngemudlt pitt **boll von oksan** zo halta auz in vrost. **Untar aürn vüaz** izta **a groaza multar** drinn pinn **elètreschen anguilött** gehoazt gimnoti, da soinz se, di anguilött, bodaz gem ’z liacht zo laüchtega un vor in khüalschrånkh. Natürlich billda da soin a pizzle zait zo lirnase abe zo geba bazmen vorst un zo gebenase afte djüstn drukhbotü, ma an lestn funtzionàrtz garècht.
Di khindar soin gånt nå in barba pa stiang au sin affon **obar piåno** un sèmm håmsa gevuntet an **khlumman gart** pitt ploaz **kèssla voll alla darsòrt gegrés** un ploaz sött **khlummane puamen boda håm gemacht alla darsòrt frukte**.
Antånto azza soin gånt no betar au, sin zöbrest in *Tollkhèrsch*, håmsa gesek **viar khlummane saubre khemmarla**: «Da slaftma!» hatta gebruntlt dar Barba Lacelot.
Zöbrest, afte **flattarpruk**, azpedase hatt gehoazt dar Barba, izta gest a **khlummaz hüttle** übarvüllt pitt låntkartn un struméntn.

- Schauge å ’z pild da dèllant un süach zo darkhénna allz daz sèll boda khint khött in tèkst: di flattarpruk, da groaz multar von anguilött, in gart von gegrés, di puamen.
  Du darkhénnsto eppaz åndarst?

BI SCHÜMMA 'Z IZ VIAZÀRN AFT...

- Süach du o, alumma odar pitt doin tschelln, zo venna auvar a naüga maschì zo maga viazàrn

  baispil, bia gloabesto azta schöllat soin a trèno boda magat soin gevüart vo diar un boda magat soin a herbege vor di un vor doine tschelln?
  Odar a rat pittnan zèlt bodo mast aurichtn dèstar alle di vert bodode auhaltest… disenjàrz un schraibe bia 'z iz gemacht.
  Gedénkhtar zo nütza di adjektìve un zo khöda garècht bia 'z soinda gemacht di sachandar.

Zo bizzasan mearar un zo lirna pezzar gea z'sega afte saitn 32-39 un afte saitn 80-83

In an tèkst masto vennen sachandar geschribet hoatar boma lai vorstéat, åndre anvétze soin untartúscht, ma 'z soinda börtar bodadarse machan abedekhan. Da lirnbardar bia ma tüat zo venna
ALLZ DAZ SÈLL BODA IZ UNTARTÚSCHT

1 Les in tèkst.

Dar Guido un di Lucia soinse augehaltet untar inar baide boda hatt geklånklt soine raisar sin drinn in bazzar.
'Z bazzar hatt geloft laise un betar vür hattz gemacht a khlummana rütsch. 'Z iz gest barm un di zboa khindar håm gelekk di vüaz in bazzar, spetar soinsase gesotzt atz gras un håm gèzzt a pröatle boden hatt gehatt någètt di mamma.

Bo soinsa di khindar?

☐ atz mer ☐ auz nå inan pach ☐ auz nå inan sea

Untarstraich in satz bodadar hatt gemacht rispùndart djüst.

2 Les in tèkst.

'Z izta oinegånt di sunn un a roatz liacht hatt gevèrbet di puamen sovl bisa hettatn gehatt vaür. Gåntz schümmane plabe pavü håm gemacht di rodl un åndre vögl pitt geln vèttrech håm geflattart vonan albar affon åndar. Di **antilope** håm augevrèzzt durrez gras. Allz inan stroach hattma gehöart in lürnar vonar **tigre** boda iz gesprunk auz von tschümp. Soine zenn soinz gest gesliffate mezzadar. Di **papagàle** soinse gelekk zo kraka un di antilope soin inkånt darschrékht.

Von beln platz redeta dar tèkst?

☐ vonan zoo ☐ vonar djungl ☐ vonan tschirko

Sichar, di untarstrichatn börtar håmdar geholft zo zornìra da djüst rispòsta, ma nèt z'soina gåntz sichar.

Est les dise sètz un zornìr in tèkst di sèlln bodade machan sichar von sèll bodo hast zornìrt.

☐ Ma hatt gehöart an lürnar.
☐ A tigre iz gesprunk auz von tschümp.
☐ Di zenn soin gest gesliffate mezzadar.
☐ Di antilope soin inkånt darschrékht.

INKLUSÌVE DIDAKTIK

3 Les da untar un süach zo rispùndra djüst nå in baispil.

a. Di eltarn vodar Sara soin gånt vort. Di Sara iz geståndt dahùam pittar tånte, ma di iz nèt konténdt un gaült alle abas.

▸ **Von tèkst masto vorstìan ke:**

- ☐ Di Sara iz a lounegez diarndle.
- ☐ Di tånte vodar Sara iz a znichtz baibe.
- ☐ Di eltarn vodar Sara soin prüste.
- ☒ Di Sara hettat geböllt gian pitt soin eltarn.

b. Di Lia hatt gevorst dar tånte zo vlikhanar a kostümm vo Èschardiarndle. Di tånte tüatz gearn, ma ’z izta bintsche zait vor in fèst.

▸ **Von tèkst masto vorstìan ke:**

- ☐ Di Lia bart machan a schauspil ka schual.
- ☐ Di Lia bart gian aftnan fèst.
- ☐ Di tånte vodar Lia iz a snaidraren.
- ☐ In di schual vodar Lia machansa a fèst.

c. Gestarn di maistra hatt geschribet a nòta in Teo ombrómm dar iz gest abegelatt. Dar vatar von Teo hatten gestraft; haüt der Teo mage gian nindart.

▸ **Von tèkst masto vorstìan ke:**

- ☐ Dar Teo haüt mage nèt spiln in palù.
- ☐ Di maistra von Teo iz prüste.
- ☐ Dar Teo haüt mage nèt åschaung di televisióng.
- ☐ Dar Teo macht hèrta au gazèr.

4 Les un vüll auz pitn börtarn boda veln nå in baispil.

▸ Balbar soin umanåndar geabar hèrta z’sega musee ombrómm ünsarn eltarn gevallten di kunst

▸ ’Z gevalltmar dar süaz té: I legda hèrta zboa _____

_____

▸ Dar Håns hatt gevånk an zene in matemàtik: er iz _____

_____

▸ Dar Rosa gevalltzar vil lesan, in urlaub hattze _____

_____

Ummar padar statt von Cairo

Fiorella Congedo, *Il mistero dell'Antico Egitto*, Skira

Balbar soin gerift in di statt von Cairo saibar lai gånt in an graozan hotèl, ummadar von sèlln gåntz schümma. Odar pezzar, boda inar bòtta iz gest gåntz schümma, est a pizzle mindar. Ma bar soin inngetret un lai vortkhent. Di tånte Adele khennt di statt azpe soine gadjòffan un i gloabe ke di schöllat machan di vüararen auz pa statt un di edjitzié, abezalase, magatnar aumachan a schümmana piramide! Ma baldesar hån khött, si hatt sichar nèt gemacht sprüng, åntze. Di hatt khött ke di piramidi vor di uraltn edjitzié soinz gest grebar, un khönar asó iz nèt gest eppaz schümmaz. Di hebatmar khött mearar balbar beratn gånt a Giza. Allz daz åndar auz pa tage iz gest gåntz schümma. Bar håm darbischt an tråm übarvüllt pitt laüt un soin gestånt darskitzt azpe saldèlln un epparùmmaz iz gest halbe inn un halbe auz un di tånte Adele hattme gerüaft hundart vert: «Nikkolò vorlìarde nèt! Nikkòlo, pistoda?». Un i pinmarsan gelacht ploazez, daz meararste vo alln balda zo darbìschame hattze untargetretet an vuaz inan hear bodase iz asó darzürnt.

Asó saibar ummargånt in gåntz tage, gianante nidar un au pan Cairo, ke 'z iz a stråmbata statt, voll pitt stòrdja un laüt un anìaglana bòtta bodo khearst in kantou boasto nèt baztar impàitet. Baispil in nòrt vodar statt, vorå dar statziong zbisnen aute, taxi, redar un tremm izta a spetziàlar stattpintar… Ramesse II, Ramses, ja zo khöda, a uralta statua uralt, ummadar von bichtegarstn faraü von Edjitto. 'Z macht lachan, nèt? Afta mòrgassait anvétze izta da musulmånege statt, ke 'z iz 'z hèrtz von Cairo. Di begela soin asó eng ke 'z iz azpe soin in an labirìnt. Azma però geat zöbrest in an minarétt, azpe de hån getånt i, vo hoach abe khintz allz hoatar.

Da mittartage habar gèzzt in an khlumman birthaus gehoazt Ali Babà. Di tånte Adele hatt ågeschafft in kebab, i anvétze pinme gesakht pitt fedita, a korséntz boma mage soffan bia ma bill. Azzaz schöllat auzvalln zo giana in disa statt nempse.

Darkhénn di figùrn, bia da soin un baz da tüan

1 Bele soinz di figùrn vo disarn stòrdja?

- ☐ Dar Nikkolò un di tånte Adele
- ☐ Dar Nikkolò, di tånte Adele un dar faraù Ramses
- ☐ Dar Nikkolò, di tånte Adele un a mentsch affon tråm
- ☐ di tånte Adele

Lege panåndar daz sèll bodo hast gelest pinn pildarn

2 Belz von zboa pildarn zoaget da musulmånege statt? Belz, anvétze, di statziong? Vèrbe daz djüst quadröttle.

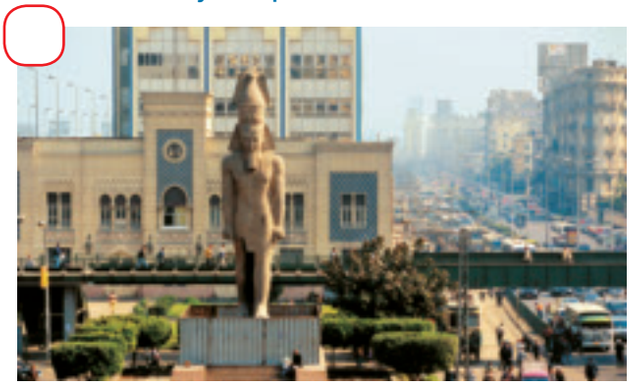

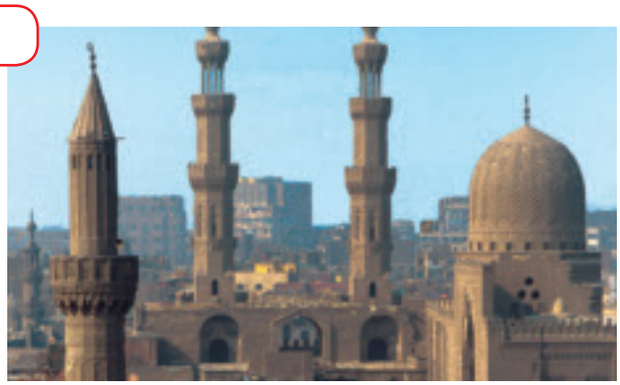

Lege panåndar daz sèll bodo hast darvért

3 Ombrómm dar månn affon tråm darzürntze?

- ☐ Ombrómm dar tråm iz übarvüllt
- ☐ Ombrómm di tånte hatten untargetret an vuaz
- ☐ Ombrómm di tånte rüaft in Nikkolò
- ☐ Ombrómm dar Nikkòlò lacht hèrta

4 In soin viàzo dar Nikkolò un di tånte

- ☐ An earstn giansa in di statt von Cairo un spetar a Giza
- ☐ An earsten giansa a Giza un spetar in di statt von Cairo

Merch drinn in tèkst bodo hast genump di rispòsta.

Vorstìan bazzez bill soin gemuant

5 In di zailn 4 un 5 izta geschribet ke di tånte khennt di statt “azpe soine gadjòffan” baz billz soin gemuant.

- ☐ Di hatt in di gadjòffan a låntkart von Cairo
- ☐ Di khennt gåntz garècht di statt
- ☐ Di geat ummar pa statt pinn hent in di gadjòffan
- ☐ Di khennt alle di kantoüla vodar statt di sèlln lugart o

SCHÈTZTE SÈLBART

- Übarlédar bia du hast getånt zo macha disa arbat un khü bela vorsch iztar gest déstrar un bela sberar.
  - da destrarste iz gest da 1 2 3 4 5
  - da sberarste iz gest da 1 2 3 4 5

Baz ma tarft vorstìan: figùrn, plètz, zaitn un bazta vürkhint

Lüsnen GEARN

EST BARSTO LÜSNEN DOIN MAISTRO BODADAR AULEST A STÒRDJA

Toaln vodar stòrdja vinnstose afte saitn boda håm nidar nå disan stempl; du mast lüsnen un lesan du sèlbart lai pinn oang. A tiabas a bòtta doi maistro bartze auhaltn un vorsandar bia, vor di, magata vürgian di stòrdja. Pensarda drau a pizzle un dena gea vür zo lüsna.

Eppaz nia vürkhent

Jack London, *Il richiamo della foresta*, Giunti Junior

Dar Thornton iz a månn boda, pitt soin tschelln, un pitt bintsche glük geat durch pa Alaska, zo süacha 'z golt.
Soi uantzega raiche iz zo haba in Buck, an hunt azpe khummane åndre in di bèlt, boda ziaget in slit åna nia zo darmüadase un iz guat zo tüana sachandar boda khummadar hunt berat guat zo tüana.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Allz hatt ågeheft in saloon Eldorado boda…

«Vort vort», hatta gehoket dar John Thornton «Moi Buck mage ziang a halba tonelàda er alumma».
«Beratar guat, Ja? Zo ziaga in slit vor hundart mètre o?», hatta gevorst dar Matthewson, a raichar boda hatt geböllt schaffan alln un boda hatt augehaltet ke soi hunt mage ziang sin atz 350 kile.
«Sichar ke dar berat guat z'ziaga in slit vor hundart mètre», hatta rispùndart dar John Thornton sovl biz nicht berat.
«Guat…» hatta khött dar Matthewson laise un drukhante afte börtar zoa azza alle mang höarn un vorstìan. «I bett tausankh döllar ke dar tüatzen nèt. Schauge da soin da», un khödante asó hattar gedjukht affon tisch an sakh goltnaz pulvar. Alle håm gesbiget.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Dar John Thornton hatt gehöart 'z pluat boden hatt gemacht khemmen vaüre in mustàtz…

«Magastomar laing tausankh döllar?», hatta gevorst dar Thornton vitschlante.
«Sichar», hatta rispùndart dar O'Brian legante soi sèkhle golt nidar nåmp in sèll von Matthewson «siånka azzeda gloabe bintsche, John, azta daz sèll arm vich dartüasen».
Von birt soinsa auvarkhent alle affon bege z'sega bia 'z geat zo geriva. Di tischan boma hatt gespilt soin gestånt ler un di sèlln boda håm gehüatet o soin khent z'sega.
A par hundart månnen gerüstet pitt haüt vo per soinse augeluant ume in slit her.

In gåntz tèkst vinnsten in vüarar

Du mast lüsnen in tèkst aft doin Dbook

LÜSAN DOIN MAISTRO

Dar slit von Matthewson gevazzt
pittnar halm tonelàda mel…

«Ei du! Ei du pua!» hatta gehoket dar Skookum Bench, ummadar bodase iz gest gemacht raich sidar bintsche zait, «I opfardar achthundart döllar astomar vorkhoafst in sèll hunt vordar åheft z'ziaga, ja achthundart döllar asó azpe dar iz sèmm!».
Dar Thornton hatt geschüttlt in khopf un izzese gelekk nidar nåmp in Buck.
«Du mochsten stian vort bait!», hatta gebruntlt dar Matthewson, «i bill khummane trètzan un vil platz». Est alle håm gesbiget; ma hatt lai gemak höarn vitschln di sèlln boda håm augehaltet di bettn un håm gètt in hunt zboa kontro ummaz. Alle håm zuargètt ke dar Buck iz bol gest a gåntz a schümmaz vich, ma zbuantzekh sekh mel vo vünfunzbuantzekh kile anìagladar soin gest kartza vil drauzobettada. Dar Thornton izzese gekhnonk nåmp in hunt un hatten genump in khopf pitt poan in hent un hattsen gezoget nåmp, vitschlante hattaren khött a sachan alumma: «Astome haltest gearn Buck… astome haltest gearn».
Di sèlln soinz gest di uantzegen börtar. Dar hunt hatt gekoinket. Alle håm geschauget augerekt un kurdjósat.
Khött asó dar Thornton iz augestånt, dar Buck hatten genump a hånt in maul un hattzen gedrukht pinn zenn un hattzen gelatt gian laise laise. Ditza iz gest daz sèll boden hatt rispùndart dar hunt, åna börtar, ma pinn gåntz hertz.

LÜSAN DOIN MAISTRO

«Est Buck!» hattaren khött…
dar hunt hatt gezoget in di gürtldar……

Alle di månnen soin gest abegelatt, dar Matthewson o. Di hüat un di hångas gedjukht in di höa, ettlane soinen gètt di hånt, åna njånka zo bizza ber da soin un alle håm geredet un gehoket åna auzohöara.
Dar Thornton iz gevallt zo khnia nåmp soin hunt, khopf kontra khopf, schüttlante hintar un vür. Di earstn boden soin gerift nåmp håmen gehöart ren pinn Buck un er, dar pua, iz vürgånt a baila zo reda laise pitt soin hunt.
«Pua pua», hatten gerüaft dar raich Skookum Bench «i gidar tausankh döllar vor disan hunt, ja pua… tausankhunzboahundart… pua…!».

LÜSAN DOIN MAISTRO

Dar Thornton iz augestånt.
Dar hatt gehatt di oang voll zeacharn.

'Z iz hoatar ke dar Thornton un dar Buck soin nèt lai padrù un hunt, ma zboa tschelln bodase haltn gearn. Bia zoagetar dar pua soin liap zuar in hunt? Un bia, anvétze, dar hunt zoaget soin liap vor in pua? Resan drau pitt doin tschelln.

Billdo bizzan ombrómm dar Buck haltet asó gearn soin padrù? Süach 'z puach "Il richiamo della Foresta" un les in kapìtl "la fatica del tiro e della pista". Du magast o süachan in film boda iz khent abegenump vo disan puach, asó magasto khennen da gåntz stòrdja von Buck.

BRR... BETTANA VORT!

“A skrislar loaft pa rukkn nidar... furse iz lai a tür boda skritzeget, ma asto pist alumma in haus...; furse izta nå auzzoprècha dar temporàl un furse barta auzgian ’z liacht; odar in televisiong lazzansa seng an film boda macht di vort un boda doine eltarn lazzatndar sichar nèt åschaung... azzada beratn...
A tiabas a bòtta però iz schümma darschràkhan a migele, bizzante bol garècht ke nicht letzez barta vürkhemmen, ombrómm alla di vort iz lai in ünsarn khopf odar in di saitn vonan puach.”

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

zo darkhénna drinn di figùrn, baz da tüan un auznemmen di sèlln bar von sèlln auvargevuntet von schraibar.

zo vorstìana bia da soin dise figùrn helvantadar pinn pildarn.

zo darkhénna bazta vürkhint un ombrómm ’z khint vür.

zo lega panåndar allz daz sèll bodo darverst.

zo vorstìana bia ’z izta gemacht di stòrdja.

zo vorstìana baztar macht di vort un vorstian bia ’z tüanda di schraibar zo macha vörtn berda lest.

auzohaltade afte börtar bodo
nèt khennst.

zo lega panåndar daz sèll bodo lest pinn
sèll bodo lebest un zo khödaz odar
t'schraibaz du sèlbart.

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto geast vürsnen zo lesa, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda biztar hatt gevallt odar nèt.

SUPER! SCHÜMMA ASÓ ASÓ SCHAÜLA

DISAR TOAL VOR MI IZ				
74 Pollicino un dar Ork				
76 Di hèksan				
78 Redante von bolf				
80 Ber izta afte tetsch?				
82 Gian zovorlùr				
84 Mostromaus				
85 Machanen di vort sèlbart… lesante				
86 Dar puam vo Åndarhailegen				
88 Di ur von schetn				
92 Machanse schümma: a snabl azpe a hèks!				
94 Stråmbate vichar in Stråmbalånt				
95 A stråmbata vrau				
98 An arma seal vo dise djar				

- Baldo hast gemacht verte di tafl schauge bidar nå disan saitn un zornìr 'z pild bodadar hatt gevallt daz meararste un khü ombrómm.
- Resan drau pitt doin tschelln.

Pollicino un dar Ork

C. Collodi

I racconti delle fate
Adelphi

Pollicino un soine prüadarla soin gånt zovorlùr in balt un vennen tschèrm in a haüsle, ma da soin gevallt malamentar! Defàtte daz sèll iz 'z haus von Ork; 'z baibe von Ork z'sega di sèlln khindar ummar alumma izzese auvorkhnüpflt un hatten gètt herbege.

Antånto azta Pollicino un soine prüadarla soinse darbèrmp, håmsa gehöart khlopfan afte tür; 'z iz gest dar Ork boda iz gekheart bidrùmm dahùam.
In an plitzegar, 'z baibe von Ork hattze lugart alle untar 'z pett un iz gånt offezotüana. Dar Ork hatt lai gevorst bida iz boroatet di tschoi un bise iz gånt zo nemma in boi nidar in khèllar. Un åna zo vorliara åndra zait izzarse gesotzt zo tisch. Dar vrischom iz nonet gest gekhocht azpe 'z hatt z'soina un hatt no gezoaget 'z pluat, peng in sèll in Ork hattaren gevallt no mearar. Smekhante hi un her dar Ork hatt ågeheft zo khöda ke dar höart odór vo lentegez vlaisch.
«Eh 'z bart soin daz sèll khèlple bode hån geschuntet vor bintsche», hatten khött 'z baibe.
«I khüdar ke i höar gesmàkh na lentegez vlaisch», hatta bidar gebruntlt dar Ork, un schaugante vo untar au soi baibe hattar khött darzùar: «Da mochta eppaz untar soin!». Un khödante asó izzar augestånt un iz gånt zuar in pett.
«Ah!», hattar gelürnt «du hastme geböllt trètzan alta hèks» un hatt auvargezoget ummaz nå in åndar in Pollicino un alle soine prüadarla.
Di sèlln armen khindar soin gevallt zo khnia un håm gevorst vorzaing, ma da håm gehatt zo tüana pinn znichtarste vo alln in örk, boda, machante fenta

I LES UN VORSTÉA

- Ombrómm dar Ork paitet zo vrèzza di khindar? Baz übarlekkar zo tüana?

.....

.....

Untarstraich drinn in tèkst in satz bodadar hatt geholft.

- Baz barta pensàrn vor di, dar Pollicino antånto azzar aulekk di kron imen un soin prüadarla?
  - zornìr un merch pittnar ✗ daz djüst pümbele

Mòrng barpar inkian pittn goltnan kron

Azta dar Ork lazztze trètzan geabar huam

Dar bartaz lazzan slavan azpe khüneg

- Bia barta gian zo geriva disa stòrdja? Resan drau pitt doin tschelln dena gea zo süacha bia di geat zo geriva.

z'soina guat, ma antånto hattarse sa gevrèzzt lai pinn oang, hatt khött soin baibe ke 'z soinz pròpio guate khindar, daz peste pittnan guatn soff.

Dar Ork iz gånt zo nemma a sötta schaülaz mezzar un nemprantese in sèlln armen khindarn, hattarz geslift pittnan groazan betzstua bodar hatt gehaltet in da tschenk hånt. Dar hatt sa gehatt darbìscht ummaz balda soi baibe hatten khött: «Baz bölltar tüan asó spet? Beratz nèt pezzar paitn mòrng?». «Sbaige du!», hatta khött dar Ork.
«Ma bar ventzarn no ploazez vlaisch, da izta a khèlple, a vrischom, un no a halbez sboile…».
«Du hebastzan bol rècht» hatta khött dar Ork «schauge tüa asó: giben z'èzza genumma, azza nèt håm zo khemma megrar un vüarse in pett z'slava». 'Z baibe allz konténT hatten gètt di tschoi, ma di püabla vodar vort soin nèt gest guat z'èzza nicht. Antånto dar Ork iz gånt vürsnen zo trinkha un hatt getrunkht genumma zo khemma trunkhant un hatt gemocht gian z'slava.

Dar Ork hatt gehatt simm diarndla, alle schümma baiz un roat ombrómm, azpe dar vatar håmsa gevrèzzt roagez vlaisch, ma da håm gehatt sött grisate öagla un a spitzegez nesle, a baitez rach pittnan rèch gesliffate zenn. Da soin gest alle sibane in pett, aniaglaz pittnar goldan kron affon khopf. In da gelaichege khåmmar izta gest an åndarz pett, groaz azpe daz sèll von diarndla, in sèll pett 'z baibe hatt gelekk z'slava di simm püabla un dena iz gånt zo legase nidar iz o. Dar Pollicino, boda hatt gehatt gebarnt ke di diarndla håm gehatt alle a kron affon khopf, iz augestånt ume di mittanacht un hatt auzgebèkslt di barìttn, soi un von prüdarla, pinn kron von diarndla.

'Z geèzza von ÖRK

- **Baz vor a soff barta gevalln inan ork?**
  - Alle pittnåndar vennt auvar a soff boda mage gevalln inan ork.

1. Baz geata drinn un biavl:
Roatet au (baispil: gespòbla von krötar, baf vo snèkkn…).

2. Baz ma nützt zo khocha:
Zornìrt zbisnen disan da untar.

Fånnen zo khocha

tetscha

tschela

fånn

khezzl

Alle di mezzadar

prèksle

vlaischstempfar

scher

biagemezzar

Alle di khelln

traibar

khell

groaz löffl

schaüvele

3. Bia ma khocht:
schraibe baz ma tüat (traim, tschekkn, mischan, sian, khochan, auzgem).

Di hèksan

Giovanni Giudici

Scarabattole
Mondadori

Vor berda gloabet un vor berda
nèt gloabet von hèksan böllbar ren.
Asó alt soinsa, alle khön
un di vlöa züglnsa hintar di oarn
botempft un krump håmsa di oang
darrizt un bosudlt håmsa in konsótt.
Inn in stöll lemsa
pitt rem un kré
pitt gudegar un klang
boda tschelle di hèksan håm.

- Auz pa tage stiansa stille stille
zo paita dar nacht åna aile.
Ma pittar tünkhl pornsa auz luste a vals.
Da flattarn alle auz von haus
affon pesom pittnar maus;
da gian durch pèrng un ebene
da gian vo haus in haus
un trinkhan di milch vonar fluttarmaus
a nètz iz 'z har
un lentege kössan khaüngsa
un gloabetmarz 'z iz bar.
- Di khindar machansa vörtn

I LES UN VORSTÉA

▸ Baz böllnsa muanen dise satz von tèkst?

• dar saft vodar stòrdja

- ☐ disa stòrdja geat zo geriva asó
- ☐ disa stòrdja lirntaz ke…
- ☐ disa stòrdja iz kòmisch

• di vort iz vor berdase vörtet

- ☐ di vort mage soin gemèkket
- ☐ 'z soinda ploaz laüt bodase vörtn
- ☐ berdase vörtet macht vörtn di åndarn

▸ Ombrómm di hèksan vörtnse vo diar balden khüst "schauge: dar stiar"?
Furse ombrómm da vörtnse von stiar odar vobaz?
Vinn eppaz auvar du.

BRR... BETTANA VORT

Asó khönsa asto loune pist
Bahemme z'slava vorsede vrizzt.
Ma i lirnde i bia zo henga
afte maur i khüdar i bia zo
macha inkìan da znicht hèks
untar in schaur.

- Asto barnst ke di khint
zittar nèt vörte nicht
un azzedar ziaget panan vuaz
lugarde nèt drinn in ruaz
un azzedar ziaget pan har
lach un khüdar 'z iz bol bar
i vörtme vo nicht
njånka vo diar ke du pist asó
znicht.
Disar iz dar saft vodar stòrdja
di vort iz vor berdase vörtet
du khüdar lai "schauge: dar stiar!"
un si bartze vörtn vo diar.
In bint bartze inkìan
un nimmar mear in doi haus
bartze stian.
Un du mast khearn z'slava
åna mear zo bava.

- Dòpo zo haba gelest garècht in tèkst süach di djüstn börtar zo schraiba in di quadröttla boda soin drinn in pild.

BAR LESAN AU STARCH

- Böllasto draschràkhan lesante?
Les in tèkst pittnåndar pitt doin tschelln asó:

Ummaz heft å auzolesa starch, balz rift aftaz roat pünktle lengse panåndar åndre zboa un asó vort anìaglana bòtta boda iz a pünktle .

Redante von bolf...

Vo da vür bartar vennen ettlane stòrdje pitt epparùmman boda macht hèrta a groaza vort: dar bolf

David Conati, *Esercizi di stile su Cappuccetto Rosso*, I Libri di Damoli

In televisióng

Naüng

Haüt in tages in Vorlorate Balt izta vürkhent eppaz gåntz schaülaz.

A diarndle, boda iz gest in bege zo giana zo venna soi khånka nona, iz khent gevrèzzt vonan znichtn bolf, dar gelaichege bolf boda vorånahì hatt gehatt gevrèzzt di nona.

Gelükh hatt geböllt azta sai afte sèlln saitn a katzadór boda iz gelånk zo retta di nona un 'z diarndle.

Höarbar…

Notitzpuach

Di 9.00	machan di kröftla pittar måmma
Di 10.00	pügln da roat barìtt
Di 10.30	auvången zo giana ka dar nona
Di 11.30	nèt trèffan in bolf
Di 15.00	rivan ka dar nona (azta nicht auzvallt)
Di 17.00	trinkhan an tè pinn katzadór

Telegråmm

I GRÜAZTE NONA

Kröftla boroatet stop
I rif mòrng mittartage pinn roat måntl stop
Di måmma khütt zo bohüatame von bolf
I vörtme nèt un bart gian durch in balt stop
Kapützle

Notitzpuach von bolf

- Stèlldar vür az sai dar bolf z'schraiba daz sèll bodar hatt zo tüana aftaz soi notitzpuach asó azpe da hatt getånt daz Roat Kapützle.

Un baz khemmata vür azta a bolf hettat khumman lust z'soina znicht?

Ian Whybrow, *Manuale di audacia per piccoli lupi*, Fabbri

Briaf

Liabe måma un tatta,
I pittaz, i STRAPITTAZ, lazztme khearn bidrùmm dahùam. 'Z iz in gåntz tage bode gea un gea, un biavl bege hånne gemacht? Bintsche, gåntz bintsche i bett ke i pin nonet gerift kan Öadege Sea. 'Z gevalltmar nèt ummar gian alumma, dar boaztz. Ombrómm tarfe machan kilòmetre un kilòmetre zo giana ka schual kan Barba Hertzånn, durch inan molkatn un tunkhln balt?
Eråndre khött ke in ta' vo haüt, azma nèt hatt in stempl vo ZNICHT, geatma bintsche bait, ma i khenn bölf boda soin znicht, schaüla znicht, ma pròpio schaüla schaüla znicht åna nia z'soina gånt ka schual. Azpe dar nef Orko-bolf, baispil.
Eråndre böllat azze khemm znicht un bill azpe dar tatta, i boazez; ma om-brómm moche gian vort asó bait? Baz hattze asó guat disa schual zo macha-me khemmen in fùrbate von Balt von Skrisln? Un baz hattar mearar baz di åndarn bölf dar Barba Hertzånn?
I boazez, allz ditza iz auvarkhent ombrómm in tatta håmsen gemacht prefèkt un håmen gètt da silbran pikadja vo gåntz ZNICHTAR bolf, i bettata ke 'z iz peng in sèll. Ja 'z iz peng in sèll.
I leda no viar tang zo riva in Balt von Skrisln… lazztme khearn bidrùmm zo lirna in gift dahùam,
i pittaz, i STRAPITTAZ…

Aür Earstz bölfle

- Bia stèllstodar vür du in stempl vonan gåntz gåntz znichtn bolf. Disenjàren drau affon bolf.

I LES UN VORSTÉA

- Vor aniaglana stòrdja bodo hast gelest, vüll auz di tafl nützante baztar khint khött da untar ('z iz sa ågeheft).

Baz vor a tèkst: notitzpuach • briaf • in televisiòng • telegråmm
Berden schraibet: Roat Kapützle • 'z Bölfle • djornalìst
Berden lest: Roat Kapützle • eltarn von bolf • di nona von Roat Kapützle • berda åschauget di televisiòng
Ombrómm: helvan zo gedénkha • machan bizzan • konvìntzarn

Baz vor a tèkst	Berden schraibet	Berden lest	Ombrómm
.....	djornalìst	.....	.....
TELEGRÅMM	.....	nona	.....
NOTITZPUACH	.....	.....	helvan zo gedénkha
.....	'z Bölfle	.....	.....

Ber izta afte tetsch

Rose Impey, Moira Kemp, *Chi c'è in soffitta?*, Piccoli Editore

'Z haus vo moinar nona hatt a söttana groaza tetsch alla voll stoap. I geada nia au alumma, ma in an tage pitt moin tschell Mik habar augevüart moi sbestarle zo böllaz machan darschràkhan. 'Z iz gest moi tschell Mik bodaz hatt auvargevuntet.

Bar håm genump moi sbestarle panar hånt un håmz gevüart au pa stiang. Balbar soin gerift zöbrest in stiang habar gedrent in snoll vodar tür, un di tür izzese offegetånt skritzegante. Di tetsch iz gest voll alla darsòrt, alte skatolü, alte sakòtzan, un hauvan altz geplèttra gedjukht danidar.

Allz inan stroach 'z geplèttra augehenk in an khast hatt ågeheft zo mövrase.

'Z hatt parìrt ke di lern erbln von mentl håmaz gerüaft.

«Mik», hånne gevitschlt zuar moin tschell zoagantesen.

Dar Mik hatt lai geschüttlt in khopf.

Ma bo barta soin gånt zo geriva est moi sbestar?

Antånto azpar håm ågeschauget in hauf geplèttra habar gesek spitzarn zboa fürege öagla tortemìtt in sèlln konsött, schièll, franéln… di sèlln oang håmaz gehüatet.

Laise laise åna nia zo kheara in rukkn in hauf, saibaraz hintargezoget afte spitz von vüaz zuar dar tür zo inkìana.

Balbar soin gest schiar gerift afte tür un dar Mik hatt gesüacht zo drena in snoll, a halbar konsótt izzese augeheft vo danidar un izzaz någeloft un hatt gesüacht zo darbischanaz.

«Gepòkht», hattar gehoket.

Biar soin inkånt auz un soin geloft pa stiang nidar azpe plitzegar åna zo paita moinar sbestar.

Ma vörtetaz nicht di khintzan drauz alumma si pinn gaistarn.

Bia ’z izta gemacht a stòrdja: dar hoachpunkt

Vorsteabar bia ’z izta gemacht a stòrdja. Afte saitn 50 un 51 hasto gelirnt zo darkhénna di drai toaln boda aniaglana stòrdja mage khemmen getoalt: Bazta iz an earstn, bia ’z geat vürsnen, bia ’z machtze verte. Da vorsteabar daz sèll boda iz daz peste vonar stòrdja: in hoachpunkt.

1 Vüll auz un vèrbe auz nå in tèkst pittar varbe boda khint gezoaget da untar.

BAZTA IZ AN EARSTN

Dar protagonìst un soi tschell

Mik vüarn au afte tetsch .....

BIA ’Z GEATA VÜRSNEN DI STÒRDJA

Di tetsch iz voll alla darsòrt

un ’z sbestarle .....

DAR HOACHPUNKT VODAR STÒRDJA

dar terròr un di vort soin hèrta mearar

sin azma höart hokn ”.....”

BIA ’Z MACHTZE VERTE

Bia geatz zo geriva? .....

.....

2 Les bidar dise toaln un mach verte.

BIA ’Z GEATA VÜRSNEN DI STÒRDJA: bele börtar machandar vorstìan ke di khindar hevanse å zo vörta? Untarstraichese drinn in tèkst.

DAR HOACHPUNKT VODAR STÒRDJA: Bele börtar machandar vorstìan ke di vort khint hèrta gröazar? Untarstraichese drinn in tèkst.

3 Schauge di grafike, belar zoageta pezzar bia ’z geata vürsnen di stòrdja? Verbe in toal boda iz mearar vort.

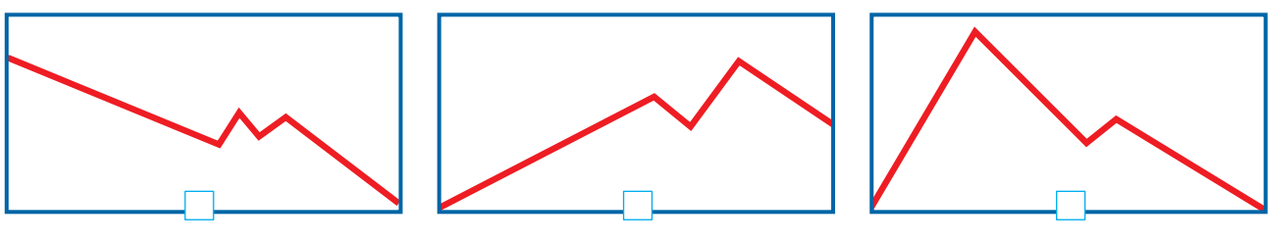

Gian zovorlùr

Angela Nanetti, *Angeli*, Einaudi Ragazzi

A diarndle hatt vorlort soi måmma un iz gestånt alumma; baz barten vürkhemmen?

Di statt pa tage iz azpe a bohèksatar balt, übarvüllt pitt alla darsòrt. 'Z diarndle hatten gekhoaft a vanillegez ais un iz gånt inn in a geschèft bosa håm vorkhóaft gespila un sèmm izzese augehaltet zo reda pitt pelükkane puppm un trutn boda håm geredet. 'Z iz auzkhent un iz någånt dar bånda boda hatt gefift, dena iz inngetretet in an supermark un hatt gespilt afte stiang un hatten augelekk alle di hüat boz hatt gevuntet. Balz iz auzkhent izzese augehaltet åzoschauga an månn boda hatt gemacht spiln pinn kartn un an åndarn boda hatt vorkhoaft papagél… un vür un vür.

Di statt pa tage iz eppaz mearar no baz schümma. 'Z diarndle iz gånt un di zait hatt parìrt nia auhöarn, 'z iz gest azpe in an stördjele. Peng in sèll izta nèt draukhent ke 'z iz khent abas un balzda iz draukhent dar bohèksate balt izta nemear gest, di statt iz nemear gest da gelaichege.

'Z iz vürkhent allz in an stroach: an earstn in di vedrìn izta no gest ploazez liacht boda hatt gemacht allz luste. Spetar di beng soinse augevüllt pitt laüt boda håm geloft un niamat hatt gesek daz åndar, niamat hatt khött a bort in åndar, da soinse alle gestekht in di tunnel vodar untarpån azpe åmasan.

«Pisto gånt zovorlùr?», hatta gevorst epparùmmaz un hatt gezoget garade.

'Z diarndle izzese gevuntet alumma. 'Z iz gånt åna zo bizza bo un antånto dar hümbl izzese gemacht tunkhl tunkhl un di statt o.

Padar nacht alle di beng soin ler un vüarn atz khummana sait, tunkhle lüak, haüsar åna liacht un åna nåm.

Un bruntlar, plasar, visplar, rümblar, snjånklar boma nèt vorstéat vo bem da soin ne vo bo da khemmen, padar nacht di statt iz azpe a tunkhlar balt voll bölf boda vrèzzan di khindar.

'Z diarndle hattz bol gebizzt un iz gånt un gånt un lai hattz gegaült un gehetzeget.

I LES UN VORSTÉA

- In tèkst soinda gemecht bazta iz an earstn un bazta vürkhinnt balda geat vürsnen di stordja; merch du pittar roatn varbe in hoachpunkt un pittar plam bia di machtze verte.
- Khear zo lesa in tèkst un vüll auz:

  Di statt pa tage iz azpe a .....

  padar nacht izze azpe a .....

  Bo, drinn in tèkst, khinta vür disa bèkslom? Untarstraichez pittar sbartzan vedar.

- Di tünkhl un soin alumma macht auzschaung di sachandar vo alle tage azpe eppaz schaülaz boda macht di vort.
  - an altar månn parìrt a .....
  - a khatz parìrt .....
  - di laüt untar in an lampiù parìrn .....

    .....
  - a stimme boma höart hintar inar tür parìrt .....

BRR... BETTANA VORT

Niamat hattz gehöart.
Vonan tunkhln bege izta gespitzart an altar månn pittnan uantzegen oage, gròttlante. «Sichar iz a piràt», hatta übarlekk 'z diarndle un iz inkånt. Balz iz gerift in platz hattz gebarnt a drai laüt untar inan lampiù boda håm auzgeschauget azpe arme sealn. A khatz iz auzgesprunk un hatten geloft vorånavür, di hatt gehatt glüane oang azpe a hèks. Hintar inar gespèrratn tür hattma gehöart a tiava stimme: ber bartz soin? An ork? A hånt izzese gelengart zo darbischaz. An alàrmsirene hatt gefift un in diarndle izzen darstotet 'z pluat. 'Z diarndle iz gånt un gånt, ma zuar bo? Di nacht iz lång in di tünkhl un di zait parìr nia vorgian. Niamat iz tschelle, in di tünkhl soinda lai mòstre, ma makse nèt auhaltn.
'Z khinn iz asó müade ke 'z iz njånka gelånk zo gaüla. Allz inan stroach hattz gehöart a schümmana musìk. A schümmana stillega musìk boma nèt hatt vorstånt vo bo di khint her. «Baz bartz soin?», izzen gevorst sèlbart 'z diarndle un iz gånt nå dar sèlln musìk. 'Z iz gerift in a khlumma plètzle tortemìtt in haüsar boda håm gehatt gevèrbate lükhar. Tortemìtt in plètzle iztada gest a karusèll gelaüchteget vonar uantzegen lantèrn. 'Z karusèll iz gest gemacht pitt holtz, 'z hatt gehatt baize ross boda håm gezoget a karòtz drau pitt plabe englndar boda håm gehaltet di pritln. Di karòtz iz gest ler un iz gånt uminumm laise laise. Di englndar håm gehaltet gepükht in khopf aftnar aksl un håmz gerüaft.
'Z diarndle iz augesotz afte karòtz un alla di vort iz vorgånt. 'Z izzese gesotzt un iz intschlàft. Di englndar håm gebacht.
Di måmma hattz gevuntet mòrgas boz no hatt geslaft, di hattz genump in arm un gedrukht starch starch, 'z diarndle iz gånt vürsnen z'slava. 'Z hatt gemuant ke allz iz lai gest a schaüladar intrùam.

- **Baz iz boda gevallt in diarndle auz pa tage? Un baz machtz darschràkhan padar nacht?**

Vüll auz, dena vèrbe pittar geln varbe 'z quadröttle von schümman sachandarn von tage un pittar plam allz bazta macht vörtn padar nacht.

- ☐ di ..... un di .....von geschèft vo gespila.
- ☐ di stiang ..... un di ..... von supermarkt.
- ☐ un a ..... boda gròttlt.
- ☐ a ..... boda hatt gefift.
- ☐ a drai ..... untar inan lampiù.
- ☐ a månn ..... spiln pinn kartn.
- ☐ dar ..... alàrmsirene.
- ☐ a khatz boda ..... .
- ☐ a ..... papagàle.

I LES UN PENSÀR

VORT ODAR NÈT?

- **Iztar nia vürkhent zo giana zovorlùr? Un bo? Pistode gevörtet? Ber iztada gest nåmp diar? Bia iz gånt zo geriva?**
- **Di tünkhl machtzedar di vort, odar gevalltzedar? Kontàr.**

Mostromaus

Fabrizia Poluzzi, *Topomostro*, Giunti Junior

Di Adelisa izzese asó starch gevörtet zo giana z'slava sidar azze hatt gebarnt ke in soin khemmarle iztada gest a maüsle. In sèll abas...

Si iz intschlàft gaülante un hatt geslaft åna zo darbékha sin azta nèt hatt gelaütet di klokk vodar mittanacht, di iz auz-darbékht åna zo bizza ombrómm, di hatt gepitet a pizzle un hatt gehöart mèkken un dena sbere tritt afte vlekhan. Di hatt njånka gezoget in atn zo lüsna pezzar.
Drai tritt un bidar allz stille.
'Z bart soin gest a par a vich, furse dar Magò.
Drai tritt un bidar allz stille.
Nò, di zavattn von Magò soin nèt gest asó sber, antånto hattma gehöart kratzan di ummanegl danidar… furse izta gest gekheart bidrùmm 'z maüsle. 'Z hèrtz hattar gemèkket starch, ma di hatt, allz ummaz, gevuntet in koradjo zo zünta 'z liacht z'sega bida iz gest epparummaz. Niamat.
Di iz augestånt un hatt geschauget untar 'z pett. Niamat.
Di iz gånt zuar dar tür, di hattze offegetånt un hatt gezüntet 'z liacht affon koridór. Niamat. Di hatt gehöart straitn soine eltarn auz in di stube un 'z gereda vodar televisiong. Asó izze gekheart bidrùmm in pett, hatt darlescht 'z liacht un… hattze gesek: a gåntz groaza maus pinn zavattn geheft zuar irn pitt spitzegen zenn un glüanegen oang.

I LES UN VORSTÉA

- In tèkst khemmenda khött mearare rumör boda machan vörtn hèrta mearar di Adelisa, lese in da djüst roatordnung, gebante aniaglan soin nummar.

- [ ] sbere tritt.
- [ ] gereda vodar televisiong.
- [ ] kratzan di ummanegl.
- [ ] laütn di klokk.
- [ ] gestraita.

- Zornìr daz djüst bort un lege in nummar in quadröttle bosen pazzt.

Baz vor an rumór machansa

1 - Durchanåndar
2 - Bruntln
3 - Skritzegar
4 - Traibar
5 - Saüsan
6 - Tümblar
7 - Tritzlar
8 - Hokar

- [ ] di tritt vo epparùmman boda geat inn un auz.
- [ ] dar gattar von vraithof baldarse offetüat.
- [ ] a fèst von armen sealn in an altn kastèll.
- [ ] di löapar bodase mövarn padar nacht.
- [ ] zboa hèksan boda straitn.
- [ ] 'z lukh vonan paur bodase spèrrt allz inan stroach.
- [ ] di tschela vodar altn hèks boda siadet.
- [ ] di vèttrech vonar fluttarmaus padar nacht.

Machanen di vort sèlbart... lesante

Philippe Delerm, *Che bello che bello*, Salani

In timpl liacht vonar låmpada affon komodì, antånto azza alle slavan zboa prüadarla bölln seng bisa soin guat zo vörtase un lense zo lesa an libar...

"Di schatzinsel" iz a puach geschribet vor hundartunzbuantzekh djar von inglesegen schraibar Louis Stevenson, 'z iz a gåntz gekhennatar román.
Guatz gelesa.

An lestn habar hergenump in libar Di Schatzinsel un håm getånt guat. Sa von earstn zailn habar vorstånt ke daz sèll puach iz gest eppaz gåntz schümmaz, pinn sèll birthaus auz nå in mer afte krötz. Danìm izta hèrta letzez bèttar, 'z iz sovl biz hèrta berat nacht, pinn mer boda rümblt nidar nåmp. Un no dar Jim Hawkins, dar hèld bodase vinnt lai alumma kontro in admiral Benbow. Biar in soin vuaz beratn lai geskloppet von schrakh. Dar alt piràt hatt getrunkh gåntze vèzzar rum un hatt zuargehürtzt alln. Ma daz birsarste iz balda di åndarn piràtn rivan in lånt zo süacha soin altn tschell, 'z iz a nacht vo vollmå un dar plint mèkket starch pinn stèkh affon baiz bege hokante: «Lazzt nèt hintar in alt Pew! Nèt in alt Pew!». 'Z izta a pild vo disan, sbartz, baiz un viòlat. 'Z iz a puach a pizzle alt pitt bintsche pildarn, nå in sèll soinda khummane mear vor draitzekh saitn. Bar schaung å a gåntza baila ditza.

A tiabas a bòtta balma intschlàft vörtetmase zo khemma plint auz padar nacht, alóra lekkmase in vuaz von alt Pew un iz eppaz stråmbatz ombrómm in da gelaichege zait vörtetmase azzaraz gebe an stroach pinn stèkh. Ma nidar nå izta daz plabe liachtle vodar sveldja un 'z pild vo Garfield, ma 'z iz sovl bisa se o beratn gånt in Ingiltèra, 'z lånt von rum, von zorn un von schiff boda untargian.
'Z iz perikolosàt intschlavan danìm, ma 'z gevalltmar allz ummaz: ma slaft asó garècht balma sait in perìkolo un di dekhan soin asó schümma barm balz renk. Bi schümma 'z iz machanen di vort sèlbart lesante 'z puach *Di Schatzinsel.*

I LES UN VORSTÉA

- Vörtnse, darschràkhan un håm terròr baz iz letzar?
  Schraibse ummaz nå in andar von sèll mindar letz.

.....

.....

.....

Dar puam von Åndarhailegen

Ray Bradbury, *L'albero di Halloween*, Mondadori

'Z iz di nacht von Åndarhailegen. A drai püabla augerüstet azpe arme sealn nemparnse in an altn haus, halbe abegevallt un voll alla darsòrt. Zittrante vodar vort, haltnsase au vorå in tor.

Dar Henry-Hank hatt khött: «Schauget!».
Un alle håm geschauget zuar in türkhlopfar. Di hånt von Tom hatt gezittart, dar türkhlopfar hatt gehatt drinngesnitztlt an mustàtz vonan altn månn boda hatt gehatt bea in di zenn, dar hatt gehatt augepuntet di maschèll, 'z har garadekapèrge, di zenn auz, di oang gebetart.
«Khlopf», hatten khött dar Henry-Hank.
Dar Tom hatt geheft in türkhlopfar un hatten gelatt valln. Affon tümblar alle soin audarhózzt.
Daz gåntz haus hatt gelèttart, di maurn håm geskritzeget. 'Z tor izzese gemövart, dar snoll izzese gedrent, dar mustàtz von alt affon türkhlopfar izzese gezoget un 'z tor izzese offegetånt.
Von tor auz a gevroratar bint hatt schiar gemacht umvalln di püabla, da soinse gedrukht starch ummaz pinn åndar. 'Z haus hatt pròpio auzgeschauget bohèkst. Dena dar gevrorate bint hatt gemacht an birbl boda hatt inngezoget di khindar zöttrantese durch di kurt, di püabla håm gekenket un gehoket ma 'z iztada nicht gest zo tüana dar bint hattze gezoget sin inn in haus. Allz inan stroach dar bint hatt augehöart zo plasa, a sbartzar schatn iz khent vürsnen in di tünkhl. Vo attinnate epparummaz izzese genempart. Saiz gest ber 'z hatt geböllt, hattz gemocht soin ågelekk gåntz sbartz ombrómm di khindar håm lai gesek an ploachan mustàtz khemmen vürsnen. Dar ploach mustàtz hatten gemacht a schaülaz lècharle, hintar in lècharle iztada gest a hoachar månn inngemudlt in schatn. Est håmsa gemak seng di oang, da soin gest azpe glüanege spitz vonar nadl, di sèlln oang håmse ågeschauget pitt zorn.

I LES UN VORSTÉA

- Bele sachandar von figùr machan di vort? Schraibse da untar.

.....

- Vo beln skèrz redeta di figùr? .....
- Dar puam von Åndarhailegen macht a groaza vort, ombrómm? .....

.....

- Merch drinn in tèkst daz sèll boda macht audarhózzan un macht mearar di vort in khindarn.

«Bèh», hatta khött dar Tom «odar du gistaz bahémme ünsar gesüasega senonda stea z'sega an bettan schaülan skèrtz bar machandar!». «Skèrtz?», hatta gelèchlt dar sèll schatn, «gesüasega?».
«Ja sichar liabar! Gesüasega!». Dar schatn hatt augehöart zo lacha: «Khumma gesüasega», hattar khött prüste «lai… an skèrtz». Un hatten gespèrrt 'z tor affon snabl.
'Z haus hatt gezittart tortemìtt inar bolkhnen stoap. Stoap izta abekhent von üas, stoap von vestadarn, stoap von vlekhan vodar stube. Di khindar håm geschauget offe pinn maul 'z tor gespèrrt.
Dar türkhlopfar drau pinn alt månn hatt gezoget 'z maul zo lacha.
«Baz billz soin gemuant», hatta khött dar Tom «khumma gesüasega, lai an skèrtz?».
Gianante au nå in haus di püabla håm gehöart allz a sötta gekhuttra, a gekraista, a gebruntla, a gekhröchla, skritzegar, vitschlar, visplar un obar allz dar gevrorate bint vodar nacht. Att aniaglan tritt, 'z haus hatt gesnjånklt.
Balsa soin gerift hintar in haus soinsase augehaltet.

Dar puam iz gest sèmm. An puam asó håmsen nonet gehatt gesek, dar iz gest augeluant tortemìtt in gart hintar in sèll stråmbate haus. Dar puam iz gest hoach mearar baz draitzekh mètre, von puam abe håmda geklånklt tausankhtar tschükkn, groaze un khlummane, gele un naråntzate, ma 'z soinz nèt gest tschükkn azpe alle di åndarn, nò. In aniaglana tschükk izta gest drinngesnitzlt a snabl, aniaglaz oage iz gest åndarst un aniaglana nas iz nèt gest gelaich inar åndarn, aniaglaz maul hatt gelèchlt azpe iz alumma. Tausankh lècharla, tausankh snebldar, un daz mindarste zboatausankh oang.

Di püabla håm geschauget åna zo reda, balda allz inan stroach di tschükkn soin khent lente. Ummana afte bòtta, åhevante von untarn raisarn, anìaglana tschükk hattar gezüntet a khertz. An earstn ummana, dena zboa un zene un hundart un hèrta betar au, an lestn tausankh tschükkn soinse gezüntet. 'Z vaür izzen khent auz von oang, von maul un vodar nas.
Vo appara sait epparùmmaz hatt ågeheft zo singa an trauregen kantzù, boda hatt gemacht intschlàvan in hümbl un di earde. Dar stoap iz gevallt abe von üas.
'Z hatt parìrt ke a roach khint auvar von maul von Tom: «Dar Puam von Åndarhailegen…».
Di khindar alle pittnåndar håm gevitschlt: «Dar Puam… von Åndarhailgen», dena nicht mear.

I LES UN VORSTÉA

STRÅMBATE MADJÌE

- Baz barta vürkhemmen est? Bartnda no auzvalln stråmbate sachandar? Bele? Baz bartnsa tüan di püabla? Schraibe du bia 'z geata zo geriva di stòrdja.

Di ur von schetn

Roald Dahl, *Il GGG*, Salani

In da groaz stille vodar nacht a glåstar von må plitzeget in di tünkhl un di Sofia iz nèt guat zo vånga slaf. Furse iz disa di ur von schetn, da sèll ur vodar nacht bosa alle slavan un di armen sealn khemmen auvar... di Sofia billz bizzan un nempartze in vestar.

Untar in silbran liacht von må, dar bege von lånt bose hatt gekhennt asó garècht hatt auzgeschauget gåntz åndarst. Di haüsar håm parìrt gròttln azpe in an stördjele vo fantasì. Allz iz gest ploach zo macha di vort, azpe dartrùnkht in di milch. Aft da åndar sait von bege izta gest 'z geschèft vodar frau Rance, ma 'z geschèft o hatt nèt parìrt bar. Di Sofia hatt ummar geschauget un allz inan stroch izzese gehöart khalt. *'Z izta gest eppaz boda iz khent pa bege auvar.*
Eppaz sbartzez.
Eppaz gåntz groazez.
Eppaz gåntz groazez, gåntz magarz un tunkhlz.
'Z iz nèt gest a mentsch. 'Z hatt nèt gemak soin a mentsch. 'Z iz gest viar vert gröazar baz a mentsch, asó groaz ke dar khopf iz gelånk obar di vestadar von earst piåno. Di Sofia hatt offegetånt 'z maul zo hoka ma di iz nèt gest guat, di iz gest gestånt darstókht vodar vort.

Ma hattze nèt gemak veln da sèll iz gest di ur von schetn, dar groaz tunkhl schatn izzar zuarkhent, dar iz gestånt auz nå in maurn un izzese lugart hintar in kantoü boda nèt iz gelånk 'z liacht von må.
Dar schatn izzse gemacht hèrta nempar est izzar gest pròpio nåmp un di Sofia hatten gemak seng pezzar. Schaugante garècht hattze gesek ke 'z iz gest UMMAZ nèt a mentsch nò, ma lai UMMAZ. UMMAZ groaz, gåntz groaz.
Di Sofia hatt geschauget garècht in nebl un daz sèll UMMAZ hatt sichar ågehatt an lången sbartzan måntl.

I LES UN VORSTÉA

- Di Sofia khinta drau laise laise bia 'z izta gemacht daz sèll UMMAZ un di vort iz hèrta gröazar.
  - Vorsez darkhénnt sikse eppaz ..... bege.
  - Dena khintzeda drau ke 'z iz ummaz .....
  - Bia iz ågelekk? Baz hattz in di hånt? Untarstraich pittar grümman varbe di börtar bodaz khön.
  - Baz tüatz? Untarstraich pittar plam varbe di sètz boda machan vorstìan bazzez tüat.
  - An lestn di Sofia sik in snabl. Baz sikse? Untarstraichez pittar roatn varbe.

In a hånt hattz gehatt eppaz boda hatt gelicht inar lången un dünnen trombìtt. In da åndar hånt hattz gehatt a valìs. In sèll moménts daz sèll groaz sachan iz gest vest au nå in haus von Goochey. Di Sofia hatt gebizz ke di zboa khindar von Goochey håm gehatt 'z khemmarle affon earst piåno pinn vestadarn boda håm geschauget affon bege. Daz sèll groaz sachan hatt pròpio geschauget inn pa vestar vodar khåmmar boda håm geslaft dar Michael un di Jane Goochey. Vo att da åndar sait von bege di Sofia hatt gehaltet in atn. Di hatt gesek daz sèll groaz sachan postàrn di valìs danìdar, pükhanse un offetüanse, auvarnemmen eppaz boda hatt gelicht in an glassan vesle offetüanz un learn bazta drinn iz gest in da lång trombìtt.

Di Sofia hattz ågeschauget zittrante. Di hatt gesek in schatn rekhanse un postàrn di trombìtt atz vestar vodar khåmmar boda håm geslaft di khindar. Daz groaz sachan hatt gezoget an tiavan atn un… puf hattz geplast in di trombìtt. 'Z izta nèt auzkhent an uantzega note, ma dar Sofia hattzar parìrt azta daz sèll, boda dar schatn hatt drinngeleart, sai khent gespibet inn in di khåmmar von prüadarla Goochey.

Baz hattz gemak soin? Dar groaz schatn hatt genump soi trombìtt hattze gelekk in di valìs un hattze gespèrrt, dar hatt gekheart in khopf un hatt geschauget pa bege nidar. In liacht von må di Sofia hatt gesek an lången, ploachan, bofitzatan snabl pitt zboa groaze oarn un di nas dünn azpe di låmm vonan mezzar un obar håmda geglentzeget zboa oang bodase håm ågeschauget. Di sèlln oang soin gest znicht azpe di sèlln vonan taüvl. Zittrante in gåntz laip di Sofia iz vortkhent von vestar un izzese inngemudlt in di dekhan.

- Vor baz du gloabest du, disa stòrdja, bartze soin bar odar izze lai a fantasì?

KONTÀRN BIA ’Z SOINDA DI FIGÙRN

“Bia tüanda di schraibar zo zoaganaz di figùrn boda lem lai in soine khöpf? Da khönaz eppaz vo bia da schaung auz, asó iz sovl bibarse segatn vorå üs; da khönaz baz da tüan zoa azpar vorstìan bia da mövarnse, baz ’z gevallten mearar, daz sèll bosa håm liabar. Un an lestn iz sovl bibarse khennatn biar o.”

Vinn di figùrn

Bar süachan est bia ’z schaungda auz di figùrn un süachan zo khennase pezzar.
In di khurtzan tèkste boda nåkhemmen geabar abezodekha bazta iz lugàrt.

- Les di tèkste un vor anìaglan schraibe in nummar von pild boda pazzt.

  Schaubolau ke dar vèrbar hatt drinngemacht velar in di pildar; schraibe untar bele.

1 An altar mermånn pinn snabl gesünnt un geschedeget vonar masl, hoach un starch pittnan gesoachatn sbentzle boden iz gevallt afte aksln obar inan bosùdlatn plam rokh.

Robert Louis Stevenson, *L’isola del tesoro*, Mondadori

VELAR: .....

- Zornìr in titl vor anìaglaz pild: belar magata pazzan?

  In quadröttle schraibe in nummar von pild boda pazzt.

  ☐ Dar ungekhennate
  ☐ Dar mermånn
  ☐ A schümmana foto
  ☐ inngekhaicht in alte djar
  ☐ An altar groazar månn

- ’Z izta a tèkst boda hatt khumma pild.

  Machen uminùm an pumbolo un dena mach du ’z pild boda velt aft doin heft.

VELAR: .....

.....

2 Dar iz bidar gest sèmm, di arm nidar nå in laip un di oang garade zuar moin vestar. 'Z liacht von lampiù hatten gerenk affon rukkn un hatten gemacht auzseng azpe an arma seal, vest pittnan sbartzan part un di oang boda håm gelaüchteget. Ma hatt gesek ke dar paitet epparumman.

Angelo Petrosino, *Un anno con Jessica*, Edizioni Sonda

3 Dar hatt gehatt an lången baizan part augekhnüpflt boden iz gelånk sin nidar afte khnia, furse ombrómm asó izzen gest destrar haltnen saubar. Pensàrt bia 'z hatt gehatt z'soina malamentar streln alle tage a söttana djungl. Dar hatt ågehatt an alta foat gröazar baz daz gröazarste zèlt vodar bèlt.

Michael Ende, *Le avventure di Jim Bottone*, Mondadori

VELAR: .....

.....

VELAR: .....

4 Dar hatt di oang roat azpe zboa glüat un långez grisatz har boden iz gevallt afte aksln, allz voll tschottln. Dar iz gest ågelekk pittnar altn rüst vo dise djar, gåntz darrizt un bosudlt. Dar hatt gehatt gepuntet di polsan pitt sbere manéttn ågehenk inar boróstegan khettnen.

Oscar Wilde, *Il fantasma di Canterville*, Einaudi Ragazzi

5 'Z iz gest di foto vodar nona, da schümma Ocean Jones, boda i, laidar, hån nia gehatt gekhennt. Di iz gest gesotzt afte sbartzan stiang vonan kamper. Ågelekk vo zagoinaren, di iz gest asó schümma… schümma voazt, pitt zboa oang sbartz azpe di nacht.

Sally Beauman, *Ritratto di ragazza*, Sperling & Kupfer

- Mèrch in di tèkste pinn varm boda khemmen gezoaget da untar bia 'z soinda di figùrn:
  - bia da schaung auz
  - bia da mövarnse
  - bia da soin ågelekk

- In drai tèkste soinda a par vorglaich.

  Merchese.

Di schraibar schraim nèt lai bia 'z sengda auz soine figùrn, zo machase khennen pezzar khönsa bia da **mövarnse**, bia da **stèllnse vür**, ploaz sachandar boda soin bichte zo vorstiana di stòrdja; da khennbar a hèks…

Machanse schümma: a snabl azpe a hèks!

Kaye Umansky, *Puzzy e la scopa rapita*, Mondadori Junior

Di hèks Viperilla iz gest gesotzt zo machase schümma. 'Z iz nèt gest eppaz vo nicht, ma hatt gemocht åschaungse garècht, mövarn schümma 'z maul vorå sött spètsche alle voll vlaüng un smürmen affon snabl an hauf salm vo hundart büssela un bötzla. Zo machase schümma hatta geböllt soin zait, soin guat un, daz earst von alln, håm khummana aile. Insinami Duedley dar Plint, dar khatar vodar Viperilla, hattzan inngehatt genumma z'stiana vort bait vodar vrau antånto azzese iz gemacht schümma.

Di arbat iz vürgånt a bolta pizzle un di Viperilla hatt gehatt palle verte, alle di fitzan soin gest geschlèchtet un da groaz nas schümma gesalbet. Di oang soin gest gevèrbet pittnar stråmbatn grümman varbe boda hatt gemacht di vort un darzùar hattze augelekk valse zedje pitt schinkh vo vèschangesprünst. Atz poade di ganàschan hattzar gest gemacht pittar varbe sött zigl roate matsche.

An lestn hattzar gesmürbet di trialn, baz hettata gepazzt vor in sèll tage? Darstótatz pluat? Roate karàttn gesotet? Getschèkkete froumen? Di izzese gepükht vür borùntschante di trialn. An lestn hattze zornìrt daz sèll bodar hatt gevallt daz mearaste: krot-grümma. Di hattzar gesmürbet laise laise sin azta allz inan stroach…

«Yu - hu Viiiiiiiiiippy! I pinz i di Puzzy. Mage innkhemmen?». A lustegar hokar un allz a gemèkka au pa tür.

Di Viperilla iz audarhózzt azpe a khatz afte glüat, un hattar gesmürbet a gepiglata spur varbe krot-grümma vodar mosketta sin untar 'z oar.

- Disenjàr in snabl vodar Viperilla balse hatt gehatt verte zo machase schümma.
- In di vesla izta di smürbe vor di trialn boda tarft zornìrn di Viperilla.

Vüll auz 'z zettele vor aniaglaz vesle.

AN ARMA SEAL

Mach fenta ke an arma seal khint auvar von rovölt un geat ummar pa khåmmarn vonan altn kastèll. Di böllat darschràkhan berda slaft stille, ma an lestn izzez si boda inkeat darschràkht balda in di tünkhl spitzarnda zboa vaürane oang un a schaüladar snjånklar pricht di stille.

▸ Schraibe aft doin heft bida auzsik d'arm seal. Da untar a par sachandar bose tüat bodadar mang helvan.

Khint auvar • geat ummanåndar • fluttart • geat au pa stiang • ziaget • beabet • haltetze au • sprink • inkéat…

▸ Vüll auz di tafl

Schraibe di adjektìve boda soin khent genützt in tèkst zo khöda bia ’z izta gest dar snabl vodar Viperilla.

Di fitzan von snabl soin .....
Da lång nas iz .....
Di zedje pitt schinkh vo vèschangesprünst soin ....
Di matsche afte ganàschan soin .....
Di varbe von oang iz .....
Di smürbe von trialn krot-grümma iz a spur ....

▸ In tèkst khemmenda khött di sachandar boda tüat di Viperilla balse åheft zo machase schümma.

Vüll auz pinn djüst vèrb.

Di Viperilla izzese gesotzt zo machase schümma
Di Viperilla ..... an hauf salm vo hundart büssela un bötzla
Di Viperilla ..... di fitzan von snabl
Di Viperilla ..... di oang

▸ Ditza iz di Viperilla balse hatt verte zo smürbase.

Baz tüatze? Lege allz nå un nå.

- ☐ Di heft å zo smürbanar di trialn
- ☐ Di borùntscht di trialn un pükhtze vür
- ☐ Di zornìrt di smürm bose hettat genützt
- ☐ Di hozzt au un smürbetar a långa spur smürbe affon snabl

A tiabas a bòtta di schraibar zo machanaz khennen soine figùrn machanz lai **khurtz un guat**: da untar izta a tèkst vo **bintsche börtarn**.

- Dar schraibar macht au soi figùr legante panåndar a sachan un an åndarz gåntz åndarst; baispil: khint nèt vonan bubo, ma vonan sboile.

  Süach åndre baispiln drinn in tèkst.

- Stèlldar vür a veregez mentsch odar a figùr von stördjela un machezaz khennen pinn gelaichege sistèm.

  Baispil: moi tschell Gregorio iz bravat ka schual, dar studjàrt nèt sovl, ma 'z iz a guatar sportìf.

Stråmbate vichar in Stråmbalånt

Stefano Benni, *Stranalandia*, Feltrinelli

Azta in Stråmbalånt höartar a sötta gesaüsa in air, iz nèt a bubo, ma a sboile boda flattart. Voazt azpe a… sparkasse, schümma ròsat pittnan geridlatn sbentzle pitt zboa vèttrechla azpe a Kolibrì. Ditza schümma vichele, pròpio azpe di paing un di bum, hatt gearn di odórn. Ma soinante a sboile geatz nèt zo süacha di roasan, ma di buschìzzatn hosan ombrómm 'z iz daz liabarste boz hatt. Ettlane vert iz vürkhent ke, balda di vrau Kunbertus iz gånt zo ziaga inn di bèsch, in di hosan hattze drinngevuntet 'z sboile. Dar mocht bizzan ke dise sboila machan an hone o; hone vo hosan boda smekht a pizzle na gorgonzola.

'Z IZ NÈT… MA 'Z IZ…

- **Vinn auvar a vich vo fantasì** nützante in gelaichege trukko von Stefano Benni, legante panåndar vichar boda soin bar (er nützt di paige un 'z sboile un machten machan in hone boda hatt gesmakh vo gorgonzola) pitt åndre boda da nèt soin; du magast auvarvennen a vich boda iz gemacht pittnan kokodrìll un a iena (boda anvetze baz zo gaüla rakkltz) odar a khatz un a vèschangesprünst (boda darbischt di maüs pittnan nètz) odar…

Bia ‘z schaungda auz un bia ‘z komportàrnse di figùrn, ditza iz eppaz gåntz bichte zo machanaz vorstìan bazta **vürkhint in a stòrdja**.
Da untar izta a tèkst boda mage gian zo geriva åndarst konforme baz da tüan di figùrn. Les un dena nimm in di hent du di vedar in platz von schraibar.

A stråmbata vrau

Roald Dahl, *Le streghe*, Salani

A khinn iz drå nå auzomachenen a haüsle affon albar. Von sèll boden hatt gehatt aukontàrt di nona gloabetz ke di hèksan soin eppaz bar, ke da soinda un schaung auz azpe gåntz schümmane vraun.

Allar luste hånne nidargenaglt da earst vlekh aftz tach, balde allz inan stroach hån gebarnt a vrau sèmm untar in albar. Di hattme ågeschauget un hatt gelèchlt stråmbat. Balma lacht ziagetma ‘z maul durchbart, anvetze di trialn von sèlln baibe soinse gezoget aubart un håm abegedekht alle di zenn, zoagante di djendjìvan roat azpe daz roage vlaisch.

‘Z iz nèt schümma barnen ke ‘z izta epparùmmaz bodade åschauget baldo gloabest z’soina alumma. Un baz bartze håm geböllt da sèll vrau in ünsarn gart? I hån gesek ke di hatt augehatt a sbartzez hüatle un ågehatt långe sbartze hångas bodar soin gerift sin atz englpöge.

Hångas! Di hatt ågehatt di hångas! I pin gest darstókht vodar vort: «I hettat a khlumma geschénkh vor di» hattze khött di vrau machante a sötta lècharle. I hån nèt khött a bort.

«Ai abe von albar, püable! I hån daz peste geschénkh bodo nia hast gevånk».

Di hatt gehatt a stråmbata stimme azpe a skritzegar sovl bida soi gorgl berat gest voll tèksnegela.

- Khü bia ditza baibe hatt gehatt:
  - di djendjìvan .....
  - 'z hüatle .....
  - di hångas .....
  - di stimme .....
- Baz tüatze di vrau?
  lèchln, ...
- Est bèksl auz disa figùr, stèlldar vür a guata liaba nona.
  Bia izze? Baz tüatze? Baz khüttz ‘z khinn?
- Schauge bazta håm geschribet doine tschelln.
  Åndre sachandar boda ågian dar vrau håm gemacht an åndra stòrdja.

Zo vorstìanasan mearar gea z’sega afte saitn 32-39 un afte saitn 78-79

In an tèkst di sachandar khemmen nèt hèrta vür nå un nå in di zait. Da barsto lirnen zo DARKHÉNNA BAZTA VÜRKHINT IN A STÒRDJA UN BIA asó lirtma zo vorstìana bazta vürkhint pellar un baz spetar.

1 Les in tèkst.

Dar Luca iz gest dahùam alumma un hatt studjàrt, auzant iz sa gest tunkhl un hatt geplitzeget un getondart. Dar Luca izzese a pizzle gevörtet vodar tünkhl un hatt gepitet azta khear bidrùmm soi måmma. Allz inan stroach izta vortgånt 'z liacht. Dar Luca iz asó darschràkht un hatt nèt gebizzt baz zo tüana. Ma gelükh hatt geböllt aztada sai di khatz Bisé boda hatt geslaft affon kanapè. Azpe alle di khatzan, di Bisé o hatta gesek in di tünkhl: di iz gånt zuar in Luca un hatten ågeschauget pitt soin grümman oang, boda håm geglentzeget in di tünkhl un izzese nidargelekk att soi schoaz sin azta bidar iz khent 'z liacht un dar Luca izzese nemear gevörtet.

Baz khinta vür in disa stòrdja?

☐ A khinn hatt a khatz boda geat zo legase atz soi schoaz antånto az iz nå zo studjàra.

☐ A khinn vörtetze ombrómm 'z iz alumma in di tünkhl un soi khatz steaten nåmp.

2 Les in tèkst.

'Z soinda gest inar bòtta drai snèkkn boda soin gest asó starch tschelle, da håm gehoazt Bea, Lia, un Lea. Azpe alle di Snèkkn soinsa gest ummana lesegar baz da åndar. In an tage håmsa auzgemacht zo giana in an åndra bis un håmen någetrakk di marénn. Drai djar spetar soinsa gerift un soinse boróatet z'èzza di marénn. Ma da soinda draukhent zo haba vorgèzzt 'z obaz un alle drai håm übarlékk ke åna obaz makma nèt machan marénn. Asó di Lea hatt khött ke di berat gånt si auzolesa a par hennepern, ma da hettatnar geschöllt paitn vorsa hettatn ågeheft z'èzza. 'Z soinda vorgånnt åndre drai djar un di zboa snèkkn boda soin gestånt håm auzgemacht z'èzza allz ummaz, sjånka azta di Lea iz nonet gest gekheart bidrùmm. Pròpio in sèll momént vo hintar inan puam izta gespitzar di Lea un hatt khött ke di hatt getånt garècht nèt zo giana ombrómm di hattz sa gebizzt ke da hettatnar nèt gepitet z'èzza.

Balda anìaglana stòrdja åheft, an earstn khemmenda gezoaget di figùrn, dena tortemìtt khinta kontàrt bazta vürkhint un an lestn bia 'z geat zo geriva. Merch dise drai toaln pitt åndarn varm.

INKLUSÌVE DIDAKTIK

3 Les in tèkst

In an tage a baibe, boda nèt hatt gehatt khindar, hatt gepittet di Sunn zo maga håm a diarndle, vorhóazante ke di hettatzar gètt bidrùmm balz hettat kompìrt zbölf djar. Di Sunn hatt auzgelüsant in baibe un hatten geschenkht a schümma diarndle. 'Z baibe hattz gehoazt Donata un hatten geböllt an groazan liap. Balda di Donata hatt kompìrt zbölf djar, di Sunn hattzar genump bidrùmm. Vort bait vo soin haus 'z diarndle iz gest asó traure un hatt gegaült alle tage. Asó di Sunn hattz gevüart bidrùmm ka soinar måmma un von sèll tage vort håmsa gelebet pittnåndar konténT.

Da untar izta geschribet bazta vürkhint in di stòrdja, ma 'z iz nèt gelekk nå un nå, lege du in ordnung schraibante in djüst nummar in di quadröttla.

- ☐ 'Z baibe vorhóazt zo geba bidrumm 'z diarndle balz kompìrt zbölf djar.
- ☐ 'Z baibe vorst dar Sunn zo schenkhanen a diarndle.
- ☐ Di Sunn schenkht a diarndle in baibe.
- ☐ 'Z diarndle hatt zbölf djar un di sunn nimpsar bidrùmm.
- ☐ 'Z diarndle iz asó traure åna soinar måmma.
- ☐ Di Sunn vüart bidrùmm 'z diarndle ka soinar måmma.

4 Les in tèkst

'Z izta gest drumauz zo khemma dar bintar un alle di vögl soin gest vortgånt, ma a sbèlbele hatt gemocht stian da ombrómm 'z hatt gehatt vorprócht a vèttrech. 'Z hattzen vorprócht in umman von earstn flattrarn, 'z iz gest gevallt danidar un hatt gemèkket hi in an khnott.
'Z sbèlbele hatt nèt gebizzt bia zo tüana un hatt gepittet di puamen von balt zo lazzaz lem tortemìtt in raisarn sin azta berat khent dar långez. Alle håmen khött vo nò, auz baz di vaücht boden hatt gètt herbege atz soin peste rais un hattz gehaltet tschèrm. 'Z hatta håntgelekk zo plasa dar obarbint un hatt vortgeplast di löapar vo alln in puamen, ma dar hatt nèt geplast afte vaücht boda hatt gehaltet alle soine achln un hatt geschoant 'z sbèlbele. Sidar alóra di vaücht vorlìart nemear soine achln.

Di sachandar in disa stòrdja khemmen nèt vür nå un nå, 'z izta eppaz boda vürkhint pellar baz allz daz åndar. Vinnz un merchez pittar roatn vedar.

An arma seal vo dise djar

Beatrice Solinas Donghi, *Il fantasma del villino*, Einaudi

Zo höara di Lisetta, in haus vodar Rebaudi iztada eppaz boda nèt pazzt. Züntrest inan stiagle izta a tür vonar khåmmar, 'z diarndle lengart di hånt zo drena in snoll...

Dar snoll hatt gedrent un di tür iz offegånt. Furse pinnez gest i zo schupfase,
furse izzese offegetånt alumma, beh khurtz un guat… est izze offe.
In schatn vodar sunn boda oineizgånt hånne gesek an engez khemmarle pittnan
uantzegen vestar. Tortemìtt in khemmarle a vrau zo vuazan, pittnan
mustar konsótt nia gesek, pròpio a konsótt vo dise djar. I hån gebarnt
ke di izzesar någezoget, ombrómm di vrau iz gest khlumma, bintsche gröazar
baz i. Khlumma un ploach. I hån übarlékk: ploach azpe dar toat.
Ma hatt nèt gemak gloam azta a lentegez saibe asó ploach.
In da sèll halbe tünkhl von khemmarle dar pumblate mustàtz gekheart zuar miar
hatt auzgeschauget sovl azpe bidar berat gest pitt majolica. Di vrau hattme ågeschauget
pittnan glåntz vo vort züntrest in oang, gåntz sbartz umenumm.
Est, 'z iz bol normàl vörtnse von armen sealn, azma hettat zo trèffase
bille khön, ma hundart vert birsar iz barnen ke da arm seal vörtetze
vo diar. I magz bol khön ombrómm i hånz gesek. 'Z iztada
nicht boda haltet, khummana regl balz auzvallt asó. 'Z steata nicht
åndarz zo tüana baz darlàichtn odar inkìan. I pin inkånt
hokante un pin insinamai higetrofft in da arm vrau
Rebaudi.
«Lisetta!» hattze gehoket hevante di arm. Antånto
pinnar vürpasart un dena parìrtzmar zo gedénkha nicht mear
sin azze nèt pin gerift dahùam. I hån hèrta gehatt vorå in
oang in sèll pumblate mustàtz, in sèll raich konsótt
vo dise djar. Haüt zo tage hettatma nemear gemak trang
sött konsött, defàtte 'z iz nèt gest a vrau vo haüt da sèll
boden hatt getrakk.

Darkhénnen di figùrn un auznemmen di sèlln bar von sèlln vo fantasì

1 In di stòrdja soinda:

- ☐ zboa figùrn bar
- ☐ zboa figùrn bar un ummana vo fantasì
- ☐ a figùr bar un ummana vo fantasì
- ☐ drai figùrn bar

Leng panåndar bazma darvért

2 Baz machta gloam dar Lisetta ke di vrau bose sik in di khåmmar iz an arma seal?

- ☐ di iz ploach
- ☐ di iz khlumma
- ☐ di iz ågelekk azpe dise djar
- ☐ di darschràkht

3 Baz machta darschràkhan mearar di Lisetta?

- ☐ di hatt gesek an arma seal
- ☐ da arm seal iz ågelekk azpe dise djar
- ☐ da arm seal iz a diarn
- ☐ da arm seal vörtetze vo irn

Darkhénnen di struktùr

4 4. Merch pitt viar varm auz nå in tèkst:

Bazta iz an earstn, bia 'z geat vürsnen, in hoachpunkt, bia 'z machtze verte

Vorstìan bia 'z schaungda auz di figùrn

5 Merch pittnan ✗ bia di Lisetta sik da arm seal

Vennen naüge börtar

6 A mustar konsótt nia gesek (zailn 4-5) iz

- ☐ a långar konsótt sin afte vüaz.
- ☐ a konsótt voll pitt alla darsòrt.
- ☐ a konsótt vo dise djar.
- ☐ a konsótt malaméntar åzolega.

SCHÈTZTE SÈLBART

- Übarlege bia du hast gemacht disa arbat un zoage in nummar von vörsch bodo hast gevuntet malaméntar odar dèstar
  - vor mi soinda gest dèstar di vörsch 1 2 3 4 5 6
  - vor mi sonda gest malamentar di vörsch 1 2 3 4 5 6

Baz ma tarft vorstìan: figùrn, plètz, zaitn un bazta vürkhint

Disar iz a vitz vor di!

Un du vo baz vörtestode?

Di tünkhl iz voll alla darsòrt

Tullia Colombo, Giusi Quarenghi, *Dimmi se ti fa paura*, Giunti

'Z iz nacht. 'Z iz tunkhl. In pett nidar nå, moi prudar slaft azpe an engele. I nèt, i pin da gebetart pinn oang in di tünkhl un pensàr…
Furse izta khent a diap in haus un est izzar inn in moin khast.
Un dar sèll tümblar auzzalt? Sichar hatten gemacht dar Basilisko un est khintar zo vrèzzame.
Un daz sèll gekrèkka untar 'z pett? NÒ NÒ SCHIKHTEN VORT! I PITTAZ…
«Måmmaaaaa!».
Di måmma rift loavante un drukhtme starch starch.
«Baz izta Marco? Stökhle…».
«'Z izta epparùmmaz bodamar plast afte nas… 'z iz gevrort… 'z nimpmar in atn…», khüdar i gaülante.
«Sai nèt asó stokhat! 'Z iztada niamat… 'z soinz lai di schaülan pensìarn boda khemmen balz iz tunkhl un sait nèt guat z'slava. I o besto vo khinn…».
«Baz…?».
«Pinme gevörtet».
«Du piste gevörtet? Du piste gevörtet vodar tünkhl?».
«Ploazez, ma, azpe du sist, pinne no da. Anvétze izzez si, di vort, boda vort-izgånt…».
Di stimme vodar måmma sböagetme hi, est pinne stille un pin sichar ke i bart vången slaf.
«Züntmar 'z liachtle però…», khüdar antånto azze vortgeat.

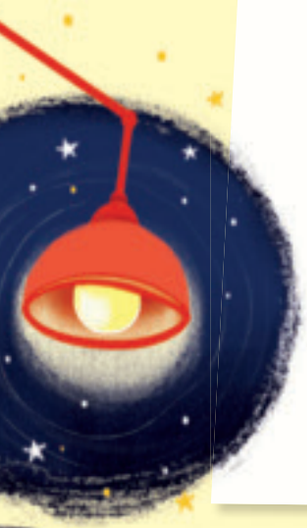

Azpedo hast gelest khintz vür alln zo vörtase a tiabas a bòtta, in groazan o, un sichar khintz vür doin tschelln un iztase nicht zo mochase schemen. Alle palle odar spet, vor a sachan odar vor daz åndar, vörtnse.

- Vor di, ombrómm vörtetmase vodar tünkhl?
- Khü bazta macht mearar di vort in khindarn

Est böllbar eppaz nåsüachan: vo baz bartnsase vörtn daz mearaste doine tschelln vo schual?

Biavl vörteme?

	nicht	a pizzle	ploazez
1. Biavl vörteme… vodar tünkhl	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
2. Biavl vörteme… zo giana zovorlùr in an platz bode nèt khenn	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
3. Biavl vörteme… von bürm un von åndarn vicharn	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
4. Biavl vörteme… von teremòtt	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
5. Biavl vörteme… von schaülan entrüam un von mòstre	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
6. Biavl vörteme… zo khemma gestolt	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez
7. Biavl vorteme… zo valla vo hoach abe	☐ nicht	☐ a pizzle	☐ ploazez

Dise sachandar soin khent gevorst in ettlane puam un diarnen boda soin alt azpe du un 3 atz zene håm rispùndart zo vörtase ploazez afte vörsch 2, 3 un 4 un schiar halbe vörtnse ploazez zo khemma gestolt odar zo valla vo hoach abe. Vörtnse iz eppaz vo alln un ettlane vert magz soin insinamai nütze.

Est magasto provàrn zo vorsa in khindarn vo doinar klasse bazzen macht daz meararste di vort; rüaf ummaz afte bòtta di sachandar da obar un mach auhevan di hånt in sèlln boda khön zo haba PLOAZA vort vo eppaz.

Vor aüchåndarn baz machta mearar di vort un ombrómm?

A par bichtege sachandar zo halta a mint:

- Ma tarftze nèt schemen zo vörtase, ombrómm alle, pellar odar spetar, vennen eppaz boden macht di vort, odar inan stroach soinsase no gevörtet.
- Di vort mage soin nütze, berdase vörtet vo nicht, darkhénnt nèt di perikole un magen tüan bea.
- Ren von sèll boda macht di vort, helft z'stiana pezzar.
- Machanen helvan vo epparummaz, vodar måmma odar von tatta, vonan pruadar odar vonar sbestar, vodar maistra odar vonan tschell… ettlane vert macht vortgian di vort.
- 'Z iz gåntz schaüla soin auzgelacht balmase vörtet vo eppaz. Gedénkhtarz baldo barnst ke an åndarz vörtetze.
- Lem pittnåndar billz soin gemuant vorstìan di åndarn, haltn kunt von sèll bosa höarn, siånka az nèt iz daz gelaichege bobar höarn biar.

BAIT IN DI ZAIT

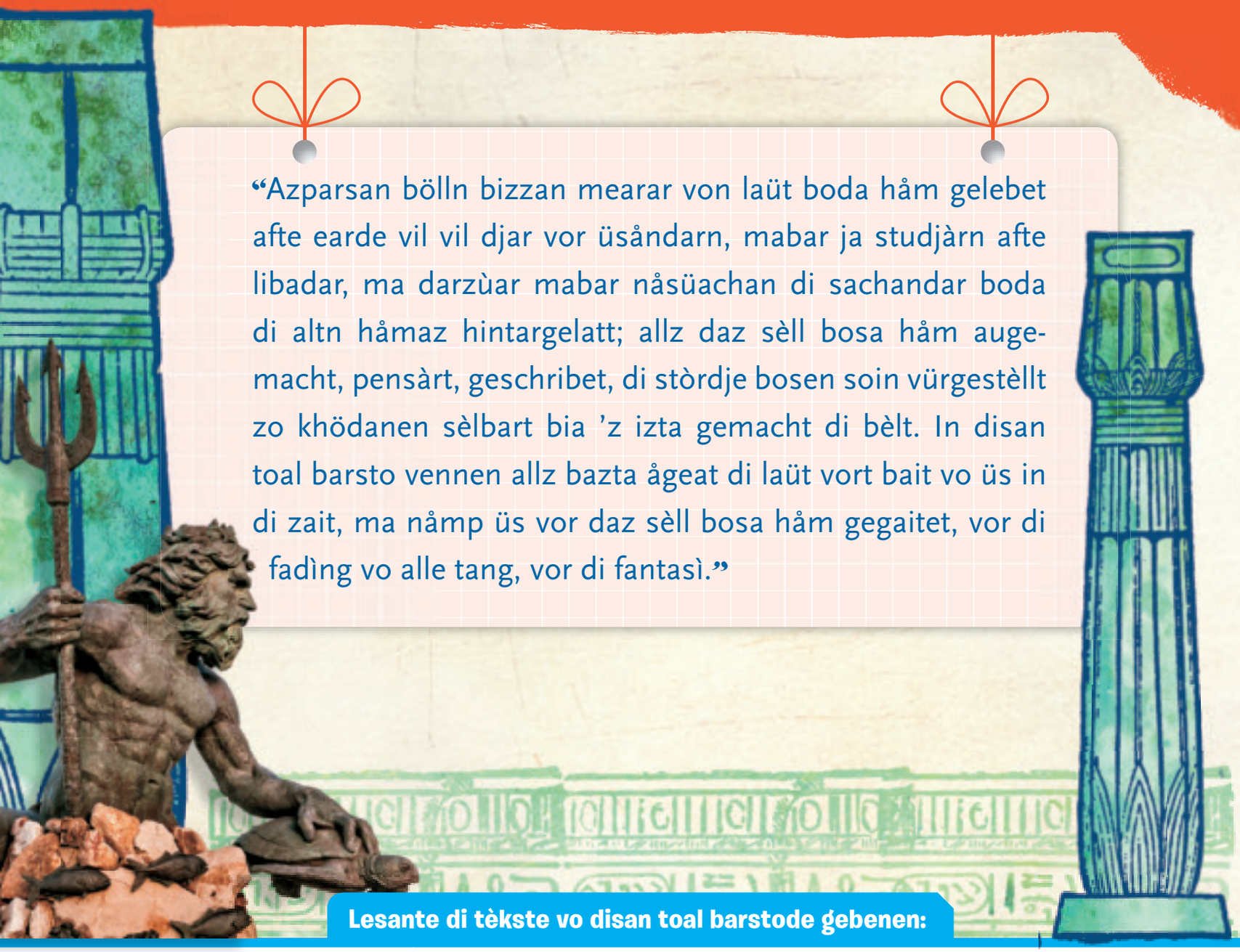

“Azparsan bölln bizzan mearar von laüt boda håm gelebet afte earde vil vil djar vor üsåndarn, mabar ja studjàrn afte libadar, ma darzùar mabar nåsüachan di sachandar boda di altn håmaz hintargelatt; allz daz sèll bosa håm auge-macht, pensàrt, geschribet, di stòrdje bosen soin vürgestèllt zo khödanen sèlbart bia ’z izta gemacht di bèlt. In disan toal barsto vennen allz bazta ågeat di laüt vort bait vo üs in di zait, ma nåmp üs vor daz sèll bosa håm gegaitet, vor di fadìng vo alle tang, vor di fantasì.”

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

zo süacha in di stòrdje un in di mite bia di altn håmen vürgestèllt di bèlt, auznemmante bazta magat soin bar un baz, anvétze, lai fantasì.

auzzonemma bazzez iz a mito vo bazzez anvétze iz stòrdja.

zo darkhénna drinn in tèkst bazta vürkhint un ombrómm.

zo lega panåndar di mite vo mearar fölkar boda kontàrn daz gelaichege sachan.

zo pinta daz sèll bodo darvérst da pin sèll bodo lirnst in di åndarn matèrdje.

zo darkhénna, helvantedar pinn pildarn un pinn titln, di toaln von tèkst un schraimen bidar khürtzar.

auzohaltade afte malaméntarn börtar un zo vorstìanase pezzar.

zo pinta daz sèll bodo lest pinn sèll bodo khennst du, du mastz schraim odar kontàrn.

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto lest, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda baztar hatt gevallt un baz nèt.

	SUPER!	SCHÜMMA	ASÓ ASÓ	SCHAÜLA
DISAR TOAL VOR MI IZ...				
104 Di varm von sürch				
105 Daz earst par				
105 Bia 'z iztase gemacht di bèlt				
106 Prometeo				
108 Filemone un Bauci				
110 Di Persié un di hailegen khatzan				
112 Belar iz gest dar velar?				
114 Dar intrùam von Dedalo				
116 Rodln khnottn				
117 Goltgruam				
118 Di schiff von Fenìtschan				
119 Di göttar von Fenìtschan				
120 Di matemàtik in Mesopotamia				
121 Di rodl: a bichtega entdékhom				
122 Di rite von Khuneg				

- Baldo hast gemacht verte di tafl schauge nå un vinn belar mito 'z hattar gevallt daz meararste un schraibe ombrómm.
- Resan drau pitt doin schual-tschelln.

MITO von MAIA

Di varm von sürch

Benedetta Vitali, *Un libro buono un mondo*, Giunti

Nå azpe da hått aukontàrt daz uralt folk von Maia, dar gott Tzakol, bodase iz gehöart alumma tortemìtt in nicht, an earstn hattar gemacht di bèlt, dena böllante epparùmmaz boden pittet un petet, hattar gemacht 'z mentsch. Asó iz vürkhent.

Daz earst von alln dar gott Tzakol hatt gemacht di pèrng un di teldar, 'z mer un di flüzz, di puamen un di roasan un aniaglaz hattarz abegelirnt: di flüzz bia zo riva in mer, di puamen bia zo geba frukte. Baldar hatt gehatt allz verte izzarda draukhent ke 'z izta niamat gest boden hatt gepetet, asó hattar gemacht di vichar, alla darsòrt vichar vo alla darsòrt spètsche, ma baldaren hatt gevorst zo petanen hattar gehöart lai a groazez durchanåndar; aniaglaz vich hatt gemacht soin lürmar odar soin krükar odar soin krakar, ma nicht iz gest azpe dar Tzakol izzen impitet.

Asó hattar gemacht 'z mentsch pittar krea, dar hatt übarlekk ke dar schöllaten gem a khöstle sinn o zoa az almånko mage ren un vorstìan; 'z mentsch pitt krea beraten gest khent garècht o, ma pinn earst reng iz lai zorgånt.

Dar hattz gekheart zo macha pitt holtz, ma disan stroach hattar gemacht an groazan velar; dar hatten gètt alln in sinn bodar hatt gehatt, un 'z mentsch iz auvarkhent asó stolz ke da gåntz bèlt hatten lai gètt kontra. Asó dar Tzakol hattz gestraft un hatt geschikht in diluvio, un 'z mentsch zo rettanen 'z lem hatt gemocht krabln au afte èlbar un asó iz khent a simia un iz peng in sèll boda di simie gelaichan asó in mentsch.

An lestn dar Tzakol hatt vorstånt ke azzar hettat geböllt machan 'z mentsch hettatar geschöllt innkhnetn in sürch. Dar hatten gemacht zuarrivan von viar kantoü vodar bèlt; roat, sbartz, gel, un baiz un asó hattar gemacht 'z mentsch un alle soine ratze, asó hattar augevüllt di earde pinn laüt boda håm di varm von sürch.

Dar gott von sürch von uraltn Maia.

I LES UN VORSTÉA

- **Baz hattar genützt dar gott Tzakol zo macha 'z mentsch?**

  Lege nå un nå

  ☐ sürch ☐ krea ☐ holtz

- **Nåmp aniaglan satz schraibe beln mentsch dar pazzt: sürch (sü), krea (kr) odar holtz (ho)**

  ☐ 'Z zorgeat pinn reng
  ☐ 'Z boazt allz un iz stolz
  ☐ 'Z krablt au afte èlbar zo inkiana in diluvio
  ☐ 'Z vånk vür alla di earde
  ☐ 'Z iz guat zo reda un zo vorstìana

- **Nå disarn stòrdja ombrómm 'z mentsch gelaicht in simie?**

  Merch drinn in tèkst in satz bodadarz macht vorstìan.

- **Nå disarn stòrdja ombrómm afte bèlt soinda laüt boda håm di haut pitt åndre varm? Ombrómm…**

  ☐ da khemmen von viar kantoü vodar bèlt un anìagladar kantou hatt an åndra varbe.
  ☐ da soin khent inngekhnetet aniaglaz pitt åndarn geplèttra.
  ☐ da soin khent gekhocht nützante sürch vo meararn varm.

Daz earst par

MITO von MASAI

Raffaele Pettazzoni, *Miti e leggende. Africa, Australia*, UTET

'Z folk von Masai lebet afta mòrgassait nidar in Afrika. Di Masai stèllnen vür ke di bèlt iz khent gemacht pinn gekhriaga zbisnen inan Gott boda allz hatt gemacht un a basilìsko.

An earstn afte bèlt iztada gest nicht vo nicht auz baz a basilìsko bodase hatt gehoazt Nemaunir. Dar Gott iz khent von hümbl abe un hatt gekhempft kontra in basilìsko un hatten gemèkket. Dar saft boda hatt geloft auz von toat, nicht åndarst baz bazzar, hatt gebèzzart di khnottn un da öade earde in bintsche zait hatt geplüant un iz khent a gart. Est di bèlt iz gest sichar un dar Gott hatt gemak håntleng zo macha di sunn, in må, di puamen un di vichar un an lestn hattar gemacht daz earst par von mentsch. Dar månn, gehoazt Maitunbe, iz khent garade abe von hümbl, anvétze 'z baibe iz augebakst von körpar vodar Earde.

I LES UN VORSTÉA

- Baz billz soin gemuant: "est di bèlt iz gest sichar"?

  Merch in djüst satz

  - Est di Earde iz nemear gest öade.
  - Est dar basilìsko iz gest toat.
  - Est dar hümbl iz gest afte Earde.
- Baz machta auz zo tüana dar Gott, baldar vorsteat ke di bèlt iz gest sichar?

  Schraibz aft doin heft.

Bia 'z iztase gemacht di bèlt

Marie-Louise von Franz, *I miti di creazione*, Bollati Boringhieri

MITO vodar TSCHINA

A stòrdja von tschinésan kontàrt ke di bèlt iz khent gemacht von sèll boda hatt getånt un von toat vonan gott gehoazt: P'an Ku.

Balda P'an Ku hatt gagaült, soine zeacharn håm gemacht in Gel fluzz. Baldar hatt gezoget in atn, hatta geplast dar bint, baldar hatt geredet hatta gerümblt dar tondrar, baldar hatt geschauget, hattz geplitzeget. Balda dar gott iz gest luste, iz gest schümma bèttar, anvétze baldar iz gest traure odar zorne, 'z bèttar hatt umgètt. Balda P'an Ku iz gestorbet, soi laip hatt gemacht di vünf pèrng vodar Tschina: soi khopf iz khent dar pèrge Ti afta Mòrgassait, dar körpar iz khent dar pèrge Sung, tortemìtt, dar rècht arm iz khent dar pèrge Heng au in Nort, dar tschenk arm iz khent dar pèrge Hång in Sud un soine vüaz soin khent di pèrng Hua afta Abassait. Di oang soin khent di sunn un dar må, soi fètt iz zorgånnt un hatt gemacht di flüzz un 'z mer un soi har hatt gelekk di burtzan un soinda aukhent puamen boda håm gedekht di bèlt.

Di tschinésan kontàrn ke dar gott P'an Ku haltet in di hent an öale, pinn baiz machtar in hümbl (yang) un pin gel di earde (yin)

I LES UN VORSTÉA

- Di tschinésan khön ke di bèlt iz khent gemacht von gott P'an Ku.

  Khear zo lesa un mach verte di sètz.

  - 'Z gegaüla iz khent .....
  - Dar atn iz khent .....
  - Baldar iz gestorbet soine oang soin khent .....
  - 'Z har izzese gemacht .....
  - Soi fett iz khent .....

Prometeo

Roberto Piumini

Il circo di Zeus
Edizioni EL

In di stòrdje von altn greke khinta kontàrt ke in Prometeo, a hèld boda iz gest starch un sinne, håmen asó åntgetånt di laüt, z'segase asó bill un nakhant. Zo helvanen hattaren gelirnt zo giana a katza un zo vischa, zo macha ulln, un zo spinna. In an gåntz khaltn bintar hattaren geböllt schenkhan 'z vaür, siånka azta dar Zeus hettat nèt geböllt.

'Z izta herkhent a sötta khaltar bintar. Di laüt håm gehatt gelirnt åzolegase pittar haut von vicharn un zo legase tschèrm inn in di stöll; ma da håm nèt gekhennt 'z vaür un hettatn gemak stèrm vo vrost.
'Z iztada nemear gest zait zo vorliara; dar Prometeo iz gånt sin zöbrest in pèrge Olimpo un hatt gevorst in Zeus zo maga trang 'z vaür in laüt.
«'Z vaür? Ma da bartnse vorprénnen!», hatta gehoket dar Zeus un izzeseda lai gelekk zo rakkla.
Dar Prometeo hatt gesüacht zo konvìntzranen, ma dar hattzen nèt dartånt. Vordar iz gekheart bidrùmm nidar kan laüt, dar Prometeo hatt gekhlopft aftz tor vodar fistara von Efesto, dar smitt von Olimpo, da hatta geprunnt 'z vaür boda nia iz abegånt un boda dar Efesto hatt gesmèltzt in metàll zo macha soine schümman ordenje.
«I vorstar a sachan, Efesto», hatta khött dar Prometeo.
«Khümar nor, liabar sunn vo Climene», hatta khött dar gott boda iz gest nå zo macha a sbèrt vor in Achille.
«Khümar Efesto makma ummar trang 'z vaür?».
«Schaüla malaméntar beratz – hatta rispùndart dar gott – un dena, du boastz, ke dar Zeus bill nèt».
«Ma lege ke ma magat, tragastoz in sött sbere ulln pitt bronzo?», hatta gevorst dar Prometeo.
«Oh, ma hettatzan net mångl» – hatta rispùndart lachante dar Efesto – «'z baksta au, nidar auz nå in mer, a söttana karìtsch boda hatt an

I LES UN VORSTÉA

- Dar Prometeo iz nèt tschenkhes: bia gelånkar zo stola'z vaür trètzante in Efesto?
  'Z soinda zboa sachandar abezodekha
  - dar vorst nèt 'z vaür in Efesto ma z'sega bima .....
  - dar vorst in Efesto zo maga åschaung 'z sbèrt un antånto .....
- In pild dar vèrbar hatt gesüacht z'zoaga da gåntz stòrdja, ma 'z iztada eppaz gevelt in soi arbat… Schauge 'z pild: baz iztada gevelt?

khèrn ke, azmen macht dèrnn un zünteten, haltetar vaür vor a gåntza baila».
In Prometeo izzen gest genumma; dar iz khent abe von pèrge, hatt geprokht a söttana karìtsch, hattze gevèrbet sbartz zoa azze auzschauge azpe a stèkh vo nicht, un iz gekheart bidrùmm kan Efesto.
«Hasto gemacht verte 'z sbèrt von Achille, groazar gott?» – hattaren gevorst – «i pinn khent z'segaz ombrómm d'åndar bòtta iz nonet gest verte, 'z helbe iz no gest gröbe». In Efesto hattzen gevallt lazzan seng soi arbat, asó hattar auvargenump vonar groazan zumma daz glentzege sbèrt von Achille un, haltantez pitt poan in hent, hattarzen gezoaget.
Dar Prometeo izzese gepükht machante fenta z'schauga pezzar ma antånto hintar in rukkn hattar gehaltet in valsch stèkh in inn vaür.
Baldar iz khent auvar vodar fistara, a glåstar vaür hatt geprunnt in khèrn von stèkh. Dar pua iz khent abe von pèrge Olimpo un pinn sèll stèkh izzar gånt in alle di stöll un in di hüttn bodase soin gest gezoget tschèrm di laüt un hatten gelirnt nützan 'z vaür.
Di laüt håmse gemak bèrmen un håm asó vortribet in sèll letz bintar, un dòpo o håmsa gehaltet lente 'z vaür ombrómm da håmz gehüatet azpe daz bichtegarste sachan bosa håm gehatt.
In a nacht dar Zeus schaugante abe von Olimpo, hatt gesek an balt prinnen, asó hattar gerüaft alle di göttar un hatt gelürnt:
«Ber hatta gètt 'z vaür in laüt?».
Di göttar soinse ågeschauget un alle håm khött:
«I? I nèt eh!»
«I sichar nèt!»
«I beratmarz nia intrùamp».
«Iz nèt ke 'z iztar inkånt a glåstar vo doinar fistara?», hatta gevorst dar Zeus in Efesto.
«Di glåstarn, bisa siånka beratn inkånt, beratn gånt aubart un nèt nidar kan laüt – hatta rispùndart dar Efesto – un i azpe alle håndar gevolget un asó hånne khött in Prometeo o, baldarme iz khent zo venna.

Olimpo: dar pèrge boda, vor di grèke, håm gelebet di göttar.
Karitsch: a gras boda aubakst in bazzar.
Gröbe: schrovlat
Smèltzan billz muanen:

- ☐ innsnitzln 'z holtz.
- ☐ machan zorgìan di metalln.
- ☐ auzmekkn in khnott.

BAR SCHRAIM IN ZBOAN

- Baz barta khön dar Prometeo in laüt baldaren gitt 'z vaür?
  Schraibe pittnåndar pitt doin tschell, bazzen magatn soin khött dar Prometeo un di laüt vodar Earde ume bia zo nützа 'z vaür.
- Bia bartase machan verte di stòrdja von Prometeo? Bia bartarz aunemmen dar Zeus ditza sachan von vaür geschenkht in laüt? Bartar vorzàing in Prometeo odar nèt?

Asto pist kurdjósat süach in di bibliotèk an libar afte uraltn grèke bodadar mage helvan.

Giove un Mercurio
in di hütt vo
Filomene un Bauci
gevèrbet von vèrbar
Andrea Appiani

Gianni Rodari
(a cura di)
Enciclopedia della favola
Editori Riuniti

Filomene un Bauci

Dar Giove, khuneg vo alln in göttar, un dar Mercurio in an stroach soin khent abe afte Earde, gerüstet azpe zboa arme zalóttre. In an abas soinsa gerift in a lentle.

In di uraltn zaitn ettlane laüt
soin ummargånt lai zo vuaz,
da soin khent gehoazt båndrar;
gemen herbege iz gest haile.

«Bar haltnaz au da – hattar khött dar Giove – gea zo vorsa in di haüsar bisaz gem herbege».

Dar Mercurio iz gånt vo haus in haus ma niamat hatten gètt herbege. Di laüt von lånt håm gehatt a sötta hertez hèrtz un håmsan njånka geböllt höarn ren zo geba tschèrm in sèlln zboa armen båndrarn. Dar Mercurio iz gekheart bidrùmm kan Giove un hatten khött ke niamat hattze geböllt leng tschèrm.

«Ma pisto sichar z'soina gånt in alle di haüsar? Hasto khummane auzgelatt?».
«I pin gånt bobrall auz baz in da sèll hütt zöbrest in hügl, 'z bartnda lem zboa arme böas vo niamat, sichar bartnsaz nèt mang gem herbege».
«Gea allz ummaz» hatten geschafft dar Giove.
Dar Mercurio iz gånt un hatt gekhlopft afte tür vodar hütt boda håm gelebet dar Filomene un di Bauci. Dise soinz gest zboa arme alte boda vil vert håm njånka gehatt genumma z'èzza vor se, ma allz ummaz håmsa gètt gearn tschèrm vor di nacht in zboa bändrarn. Åntze da håmen boroatet di tschoi pinn bintsche bosa håm gehatt, a pizzle milch, a löffele hone un zboa frute. Da håm gelatt soine pettar in fremmegen un soin gånt z'slava aftz stroa.

I LES UN VORSTÉA

- Rispùndar aft doin heft.
  - Ombrómm dar Giove macht untargian 'z lånt?
  - Ombrómm dar Giove gitt daz sèll bosa bölln in zboa altn?
  - Baz håmsa geböllt di zboa altn spusan?
  - Baz khinta vür balda di zboa altn stèrm?
- Pitt beln vo disan adjektivan magasto auzbèksln in satz a sötta hertez hèrtz?
  ☐ zorne ☐ pöas ☐ hivorlort
- Baz zoageta 'z pild da obar? Beln toal vodar stòrdja sekma?
  Zoaz pittnar gevèrbatn vedar auz nå in tèkst.

Z'sega pitt bettan groazan hèrtz di zboa altn håmen genump in haus, dar Giove izzese vorkhnüpflt, dar hattze gerüaft un hatten khött: «Geat nor z'slava in aür pett eråndre, ke biar håmsan nèt mengl, bar soin nèt zboa arme båndrar. I pin dar Giove dar khuneg vo alln in göttar un er iz dar Mercurio. In gåntz lånt niamat hattaz gètt herbege auz baz eråndre ke dar sait di ermarstn vo alln. Peng in sèll bille strafan alle di laüt von lånt un aüchåndarn anvétze billaz gem daz sèll bodar hatt daz liabarste. Verte azta dar Giove hatt gehatt zo reda, aftz lånt hattz håntgelekk zo renga un in bintsche zait 'z bazzar hatt untargevånk alle di haüsar un alle di laüt boda håm gehatt a hertez hèrtz soin dartrünkht. Lai di hütt von Filomene un vodar Bauci hatt augeventzart, ombrómm 'z bazzar iz nèt gerift zöbrest in hügl.

Dena dar Giove hatt gevorst in zboa altn:
«Khöttmar bazzar böllt, i bartzaz gem». Di zboa guatn laüt håm rispùndart: «Üs mengltaz nicht; arm saibar gebortet, arm habar gelebet un arm barpar stèrm. Ma eppaz bol vorspardar, biar bölln nèt lem ummaz åna in åndar. Balda khint da sbartz vrau in ünsar hütt, khüdar azzaz nemm poade pittnåndar.
Un asó iz vürkhent. Dar Filomene in di Bauci håm no gelebet a baila zait un balda iz khent di ur, soinsa gestorbet poade in gelaichege momént. Von laip von Filomene izta augebakst an oach, von sèll vodar Bauci a lint.
Di oach un di lint soin gekreschart nidar nåmp un balda hatt geplast dar bint iz gest sovl bida dar Filomene un di Bauci hettatnen gètt di hånt. Sidar alóra di oachan un di lintn krescharn nidar nåmp.

I LES UN PENSÀR

GEM HERBEGE

- Dar Filomene un di Bauci håm gezoaget zo vorstìana balda di laüt håm mengl z'soina geholft. Diar iztar nia vürkhent, antånto asto hast gespilt pitt doin tschelln, azta zuarkhemm a khinn boda niamat hatt gekhennt?

  Schraibe drai sachandar bodo magast tüan zoa zo machaz nèt höarn auzgehakht alumma:

1 .....
.....
.....
.....

2 .....
.....
.....
.....

3 .....
.....
.....
.....

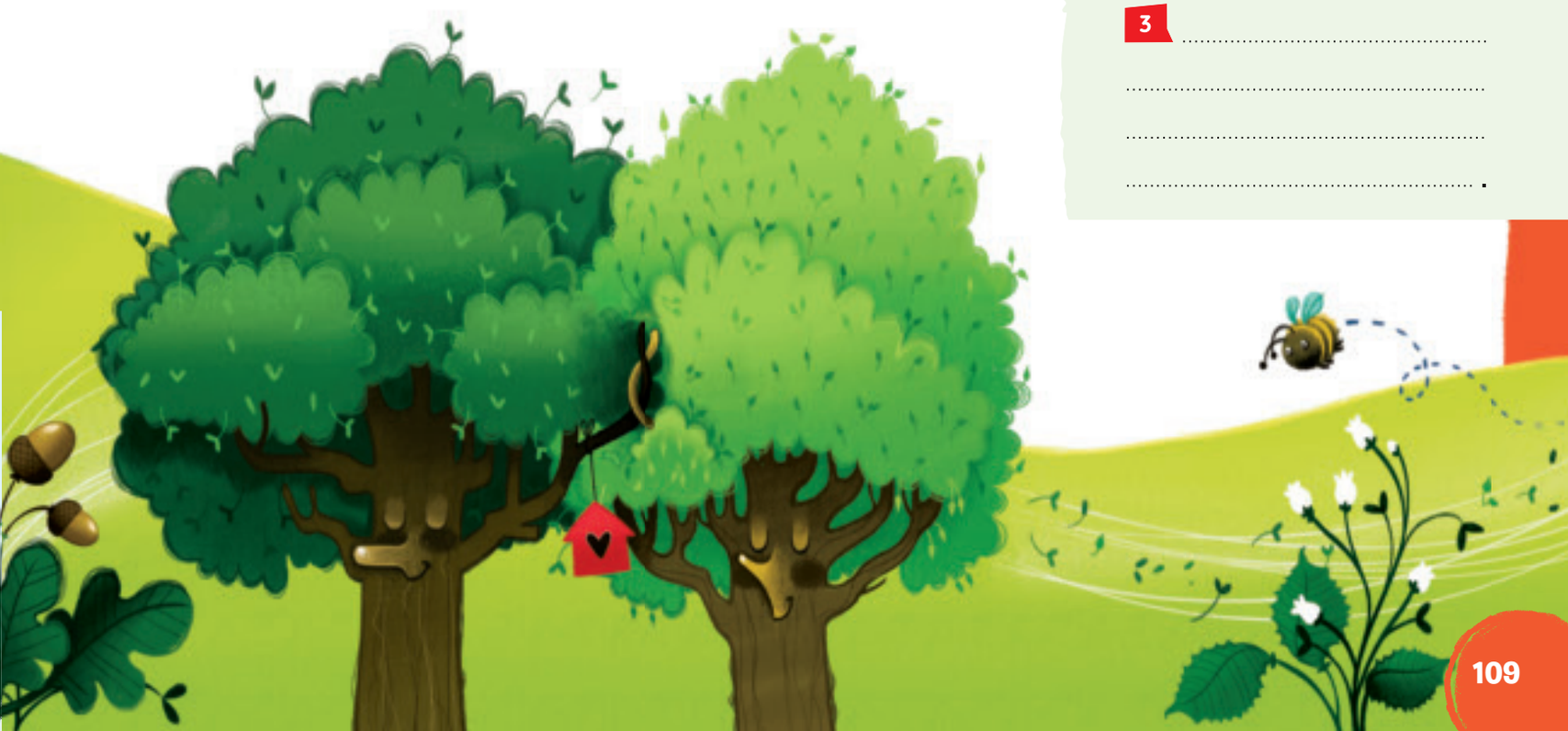

Di Persié un di hailegen khatzan

Gianni Rodari
Io e gli altri
Editori Riuniti

Di edjitzien götten Bastet

- Vor di, daz sèll bodo hast gelest aft disa sait iz lai a fantasì? Pitt doinar maistra süach z'sega bidada iz gest a Faraù boda hatt gehoazt Psametico un a khuneg von Persié boda hatt gehoazt Cambise, un bida di Edjitzié hàm gepetet a götten gehoazt Bastet boda hatt auzgeschauget azpe a khatz.

Vor tausankhtar un tausankhtar djar, nidar in Edjitto di khatz iz gest a hailegez vich. In di khatz di sèlln laüt hàm darkhénnt di götten Bastet boda, vorse iz khent a khatz, iz gest a leünen. Berda hatt getöatet a khatz, iz khent sèlbart getöatet. Zo vaira di khatzan un di götten Bastet, soinda gest groaze vairta, un in dise vairta alle soin ummar gànt snjànklante. Vonar sait aft da àndar vodar statt iz gest allz a mieo! Mieo. Ja pittar e: asó di uraltn Edjitzié hàm gemacht in snjànklar von khatzan.

In an stroach dar Cambise, khuneg von Medi un von Persié hatt augelekk a groaza armé vürzovànga in Edjitto. Dar iz gànt durch dar Siria, dar Fenitscha, in desèrt un an lestn izzar gerift vorà in soldàn von Faraù Psametico un iz nemear gest guat zo giana vürsnen.

In an abas in zèlt von khuneg iztase vürgemacht an altar mànn à pittnan màntl boden hatt augedekht in gàntz khopf. 'Z iz gest an edjitzià boda hatt gehatt an groazan hazz kontra in Faraù. Ma boazt nèt sichar baz dar hatt khött in khuneg Cambise, ma boazt lai ke in tage darnà dar khuneg hatt geschafft alln soin soldàn zo darbìscha alle di khatzan bosa soin gest guat.

Daz mindarste a khatz vor umman, izta khent geschafft.

Di soldàn hàm pensàrt ke dar khuneg iz gest khent narrat ombrómm dar iz nèt gest guat zo mèkka di edjitzié, ma allz ummaz hàmsa gevolget. Darbìschan di khatzan iz gest dèstar, 'z soindara gest ummar bobrall ombrómm nia niamat hatten getànt letzez.

Balsa hàm gehatt verte zo darbìscha di khatzan un aniagladar soldàdo hatt gehatt soi khatz, dar khuneg hatt geschafft zo giana kontra in Edjitzie haltante starch di khatzan in arm. Antànto di edjitzié hàm sa gehatt boróatet di saké z'ziaga kontra in soldàn von khuneg, ma allz in an stroach soinsase gevörtet; un azza hettatn getöatet di khatzan? Baz hettatze khött di götten Bastet azta soine laüt hettatn getöatet tausankhtar hailege vichela?

Di Persié soin gànt vürsnen, ma hatt nèt gehöart di hokar von kriage, ma lai mieo mieo boda hatt gemacht darstotn 'z pluat von soldàn von Faraù.

Zo machaz khurtz, pitòsto baz zo töata di khatzan di Edjitzié soin inkànt un dar khuneg von Persié hatt gevintzart 'z kriage.

Bia ’z izta gemacht a stòrdja: di toaln

1 In a stòrdja mabar darkhénnen mearare TOALN, dar earst iz bazta vürkhint an earstn, dar lest bia ‘z rifta di stòrdja. Ma geat vonan toal affon åndar, balda in di stòrdja khemmenda vür naüge sachandar odar ‘z tretnda inn naüge figùrn, odar ’z bèkslta dar platz odar di zait. Mearare vert soinz di börtar sèlbart boda zoang bia ma mage toaln di stòrdja. Süach bia du magast toaln di stòrdja vodar sait da atz saitn.

Vüll auz di tafl:

- an earstn khemmenda gezoaget di TOALN vodar stòrdja
- dena tarfsto auzvülln du schraibante di SÈTZ boda pazzan in toaln vodar stòrdja. Viare vinnstose sa geschribet plabe da untar, ma da soin nèt gelekk djüst, di åndarn zboa mochstose vennen du.
- an lestn tarfsto schraim di BÖRTAR boda soin gemercht drinn in tèkst boda innvüarn di toaln.

TOALN VODAR STÒRDJA	SÈTZ	BÖRTAR
Bazta iz an earstn	In uraltn Edjitto di khatzan soin…	.....
Daz earst boda vürkhint	.....	An stroach
Bia ’z geat vürsnen	.....	.....
Bia ’z geat vürsnen	.....	.....
Hoachpunkt	.....	Allz in an stroach
Bia ’z geat zo geriva	.....	.....

Aniagladar soldàdo von Persié iz gånt vürsnen haltante a khatz in di arm.
Nå in sèll boden hatt khött a edjitziå, dar Cambise hatt geschafft zo darbìscha alle di khatzan.
Dar khuneg Cambise iz nèt gest guat zo mèkka di Edjitzié.
In uraltn Edjitto di khatzan soin gest haile ombrómm da håm gezoaget di götten Bastet.

2 A stråmbata armé iz gånt kontra in Edjitzie in sèll mòrgan…

Belz vo disan drai pildar zoaget daz djüst?

Belar iz gest dar velar?

Christian Jacq

Il ragazzo che sfidò Ramses il Grande,
Piemme Junior

Est geabar pittar fantasì in uraltn Edjitto... Kamosè iz a djungar pua boda bill machan in djòmetra; dar khint abegelirnt vonan moastrar maurar, ma dar böllat gian zo lirna untar in an djüstn djòmetra, asó izzarseda gelekk z'arbata tage un nacht zo macha au a sfinge pitt holtz.

Da goldan sfinge pitt holtz iz gest verte. Balda dar Kamosè hatt nidargelekk di ordénje izta zuarkhent dar moastrar: «Lazz soin un ai pitt miar» hattaren khött. Dar Kamosè iz khent auvar vodar bèrkhstatt, dar izzen schiar gest vorgèzzt ke 'z soinda no di tang un di nècht. Dar moastrar hatten gevüart in haus vonan Djòmetra tschell dar soinen, a månn hoach un magar bosa alle khön ke dar khennt da hailege djometrì.

«Pükh in khopf vorå in moastrar djòmetra» hatten geschafft dar moastrar boden hatt abegelirnt. Dar Kamosè hatt gevolget åna zo khöda a bort. Dar Djòmetra hatt gelatt in pua pitt soin maurarn; dise håmen gemacht abeziang un håmen gemacht abebèschan garècht. Baldar iz gest schümma saubar, di zboa arbatar håmen gevüart in a khlumma khemmarle, da håm gespèrrt di tür un håmen gelatt in tunkhl. Dar Kamosè hatt gezoget laise in atn sin azzarse iz kalmàrt. Sèmm alumma di zait iz vorgånt bahémme. Spetar di zboa soinen khent zo nemma, da håmen gepuntet ume in laip her a baiza ves un håmen gevüart in a groaza khåmmar boda, drau atz khnöttane stüal soinda gest gesotzt alle di moastrar von gotthaus vo Karnak. Da soin gest alle asó prüste ke dar Kamosè iz gest sichar nèt zo habasen dartånt, soi goldana sfinge pitt holtz iz gest tortemìtt dar khåmmar. Obar alln izta gest gesotzt dar mostrar djòmetra.

«Arbatar Kamosè, bar soin alle da zo schètza doi earsta arbat. Du hast gearbatet gerècht, du hast guate hent, du khånst nützan di ordénje un hastze gearn.

Mittar billz muanen:

- ☐ gåntz guat
- ☐ eppaz asó asó
- ☐ gåntz letz

Ma du hast gemacht an schaülan velar.
«Furse da goldan varbe?» hatta provàrt zo khöda dar pua. «I håndar nèt zuargètt zo reda» hatta khött prüste dar moastrar djòmetra. «Ja, di varbe iz mittar, un barstze mochan bidar augem, ma di berat nèt asó letz z'soina da earst bòtta bodose nützt. Ma doi velar iz nèt dar sèll». Dar Kamosè hatt gezittart, belar bartz soin gest dar groaz velar? Dar hattzen übarlekk a baila, ma 'z izzen nicht khent in sint.
«Dar snabl vodar sfinge» hatta khött alóra dar moastrar djòmetra. Dar pua iz darstånt, nò 'z hatt nèt gemak soin dar sèll dar velar; vor imen dar snabl iz gest daz sèll boden iz gest khent pezzar: da schümma nas, da hoach stirn… nò dar hattz nèt gemak zuargem.
«Baz vor an mustar hasto zornìrt zo macha in snabl?»
«In moastrar von maurar natürlich», hatta rispùndart dar Kamosè. Dar hatt gehatt gevuntet nicht pezzarz.
«Pisto nia gånt nå in bege von sfingi auz nå in gotthaus? Hasto nèt gebarnt ke da håm alle in gelaichege snabl, dar sèll von moastrar vo alln in moastrar, von gröazarste moastrar von Edjitto, dar snabl von Faraù? Du pistar vorgèzzt daz bichtegarste vo alln».

Asó izta khent khött. Dar Kamosè, nidargeslakk, hatt nemear gebizzt baz zo khöda. Di zboa maurar håmen bidar gevüart in khemmarle bodar hatt gemocht paitn a gåntza baila ler pinn hirn. Di tür izzese bidar offegetånt un afte tür izta khent dar moastrar djòmetra.
«Asó izta khent auzgemacht Kamosè; du barst bidar machan doi sfinge, disan stroach åna velar, ma doi arbat iz khent ågenump asó azpe se iz. Vo est vort barsto arbatn untar miar».

Eppaz vor mi

Böllasto darràtn vo bazta redet di sfinge? Ma schaubolau ombrómm, asto velst, barstoda drauzaln bakkat. Nå in stòrdje von uraltn grèke, di sfinge hatt någevorst in laüt afte tür vodar statt un azza nèt håm gekhånt rispùndarn soinza khent gevrèzzt von mostro.

VIL GELÜKH

"'Z IZTA EPPAZ AFTE EARDE BODA HATT BOL AN UANTZEGA STIMME, MA 'Z HATT VIAR SHINKH, ZBOA SCHINKH, DRAI SCHINKH". BER IZ?

Astoz nèt darràtest khear au in libar un les.

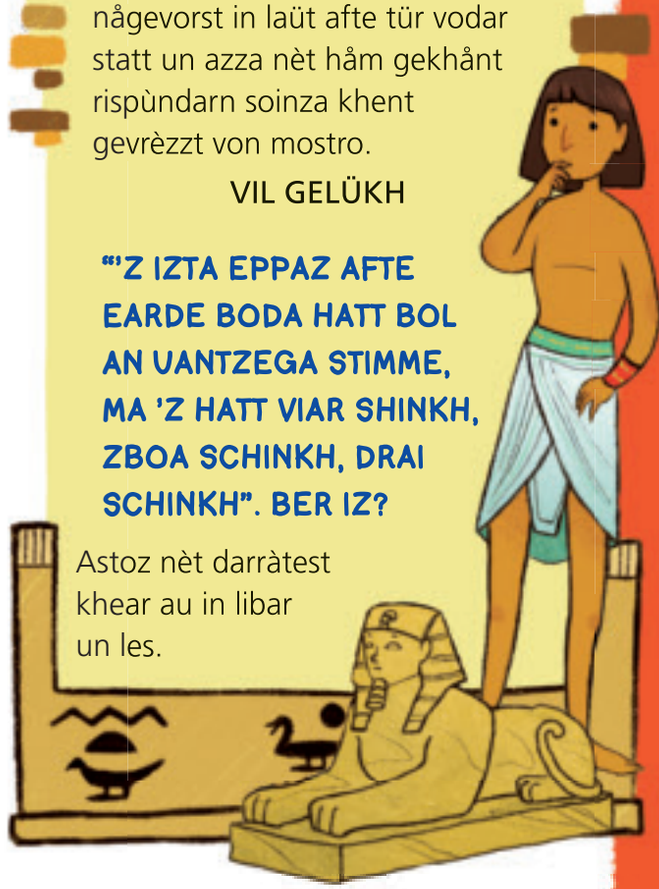

I LES UN VORSTÉA

- Darkhénn di struktùr vodar stòrdja: mach di djüstn toaln helvantedar pinn sètz da untar.
  - Dar Kamosè steat alumma in a khemmarle zo paita
  - Dar mostrar arbatar geat zo nemma in Kamosè in di bèrkhstatt un vüarten kan mostrar djòmetra.
  - Dar Kamosè steat pinn zboa arbatarn boden boroatn.
  - Dar mostrar djòmetra khütt in Kamosè bazta iz khent auzgemacht.
  - Dar Kamosè khint gevüart vorå in moastrar maurar un lüsant bazten khütt dar mostrar djòmetra.

I LES UN PENSÀR

AZPE AN ARKEÒLOGO

- Disar iz a tèkst vo fantasì, geschribet vo umman boda khennt garècht di stòrdja von uraltn edjitzié. Azpe daz sèll boda ågeat dar sfinge, baz?
  Merchez in tèkst.

'Z iz 'z mentsch, boda vo khlumma krabltz, vo groaz geatz atz zboa schinkh, vo alt nützt in stèkh.

Dar intrùam von Dedalo

Mino Milani, *La storia di Dedalo e Icaro*, Einaudi Ragazzi

Disa iz a stòrdja bodaz vüart garade in da uralt Grètscha

Di stòrdja von Dedalo un Icaro iz vürkhent in di uraltn zaitn in Grètscha, 'z lånt pitt soin baizan krötz un daz grümma von ölpuamen, stoltz von soin göttarhaus pitt marmàr un von soin stattn au hoach afte pèrng, odar bodase soin geschauget drinn in mer Egeo pitt alln soin groazan un khlumman inséln.
In di sèlln djar hatta gelebet in da baiz statt vo Atene a månn bodase hatt gehoazt Dedalo boda abeizgeståmt von khuneg, åntze von göttarn, ombrómm dar iz gest sunn von khuneg Menzione un nevodo vo Erittonio boda iz gest sunn vo Efesto un Gea di Vrau vodar Earde. Balda dar Dedalo iz gebortet, di göttar håm gelacht, un pinn sèll lachar håmsen zuargètt zo maga tüan pinn hent allz daz sèll bodar iz gest guat zo pensàra pinn hirn. Sin vo khinn au hattar gemacht darstìan alle machante pittar krea gåntz schümmane statue, machante stråmbate maschìn, kurdjósate sachandar un gespila, un hatt gelirnt no vo khlumma zo lesa un zo schraiba. Khemmante eltar izzar gånt vürsnen zo lirna un zo venna auvar hèrta naügarne.
Da håmen hèrta khött:
«Libardar, skultùrn un ordénje soin nèt vor di khuneg» un er hatt hèrta rispùndart:
«I bart nia soin a khuneg».
«Baz barsto soin?».
«I bart soin dar Dedalo».
Da pua hatt durchgemacht gåntze nècht affon pontesöl zo schauga

I LES UN VORSTÉA

- Ombrómm dar Dedalo darzürntze nèt balda dar bizzar un soine schüalar lachanen auz?
  - ☐ ombrómm 'z iz a djòkk un vorsteat nèt ke da nemmenen zo hentn.
  - ☐ ombrómm dar pensàrt ke dar bizzar un soine schüalar soinz djökk un iz pezzar lazzan lai vorlìarn.
  - ☐ ombrómm dar gloabet in sèll bodar bill tüan un iz sichar ke dar barta gelången.
- Baz iz vor di spöttn. Gea zo lesa boda iz geschribet ditza bort un zornìr da djüst rispòsta:
  - ☐ machan darzürnen.
  - ☐ machan lachan.
  - ☐ nemmen zo hentn.

di stèrn, dar hattze gekhennt alle un iz gest sovl bidar hettat viazart vonan stèrn affon åndar.
In an tage izta gerift afte sèlln saitn a groazar bizzar boda hatt hèrta någehatt ploaz schüalar un hatten gevorst:
«Iz bar, liabar Dedalo, ke du schaugest di gåntzan nècht au in hümbl?».
«Pa tage o, balde mage».
«Un ombrómm? 'Z lem iz afte earde».
«'Z lem iz bobrall. Schauge – dar Dedalo hatt gezoaget an khnopf vögl boda håm geflattart – iz nèt lem daz sèll?».
«I hån geböllt khön 'z lem von laüt boda nèt mang flattarn».
«Oh ma i, in an tage, bart bol flattarn», hatta rispùndart dar Dedalo.
«Baz barsto tüan du?» hatta gevorst dar bizzar pinn oang auz von khopf.
«Flattarn, ombrómm?».
Dar bizzar hatt håntgelekk zo lacha un pitt imen håmda gelacht alle di schüalar o un alle håmen gespöttet mèkkante di hent un di arm machante fenta zo flattra. Ma dar Dedalo izzesen nèt gevånk mearar baz sovl, dar iz gestånt sèmm z'schauga alle di sèlln djungen rakkln un a pizzle spetar hattar augevånk un iz gånt nå soine bege antånto azza no soin gest nå auzzolachanen.

Dar Dedalo helft soin sunn åzolega di vèttrech bodaren hatt gemacht zo inkiana auz von labirìnt.

- **Bartar soin guat zo flattra, dar Dedalo? Khennsto soi stòrdja un da sèll vo soin sunn Icaro?**
  Machtar kontàrn vo doin maistro di stòrdja von Dedalo un von Icaro odar gea zo süachase in di bibliotèk.

I LES UN VORSTÉA

- **Schauge garècht di pildar un les bazta iz geschribet; da untar khinta vürgetrakk bia di Edjitzié magatn hàm getànt auzomacha di piramidi.**
  - Vor anìaglaz pild lege in satz boda pazzt.
  - Di khnottn kemmen augeheft pitt lången stången genützt azpe levìarn un untar khemmenda gelekk hültzrane khailn **(1)**.
  - Di khnottn khemmen gerüttlt **(2)**.
  - Di studjös però khön ke di Edjitzié hàm gelekk di sèlln groazan khnottn drinn in sött zilìndarn pitt holtz un hàmse geschupft aubart, **(3)** odar geschupft drau att zboa schin **(4)**.

Rodln khnottn

Leonard Woolley, *Il mestiere dell'archeologo*, Einaudi

Di arkeòloge soinen hèrta gevorst bia da bartn hàm getànt di månnen von uraltn zaitn auzomacha sött groaze gehaüs, rodlante un legante umman obar in åndar sött groaze bürf...
In disan tèkst an arkeologo schraibet bia an arbatar dar soinen iz gelånk zo mövra an groazan burf nützante di ordénje von sèlln zaitn boda anvétze di inzenìarn pinn naüng teknolodjie soin nèt gest guat zo nütza.

Dar Gregori hatt gerüaft zboa månnen un pittn levìarn hàmsa geheft in burf, genùmma zo maganen untarleng a drai khnöttla un vür un vür hàmsa gemacht zboa schin pitt sött khnöttla sin au nå dar decauville. Dar månn hatt gemövart a pizzle hintar un a pizzle vür di khnöttla sin azzen hàm parìrt gelekk djüst. Dena pinn levìarn hàmsa gemacht slipfan in burf afte khnöttla; vo khnöttle in khnöttle dar burf iz lai gerift atz halbe in bege. Balda dar burf iz gest bidar vest, dar Gregori un soine månnen hàmen gètt an åndarz schüpfle pittn levìarn un asó vürsnen sin azta dar burf iz gånt åna fadige au aftz vagüle. Di månnen hàm gemèkket di hent, di inzenìarn soin vortgånt åna zo khöda a bort.

Decauville: a khlummana aisanpån ummarzovüara matardjéldar.

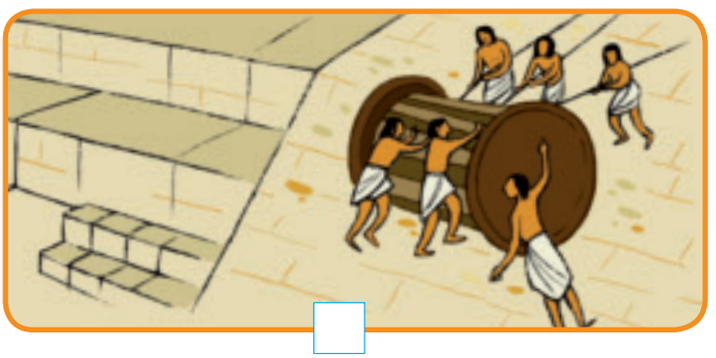

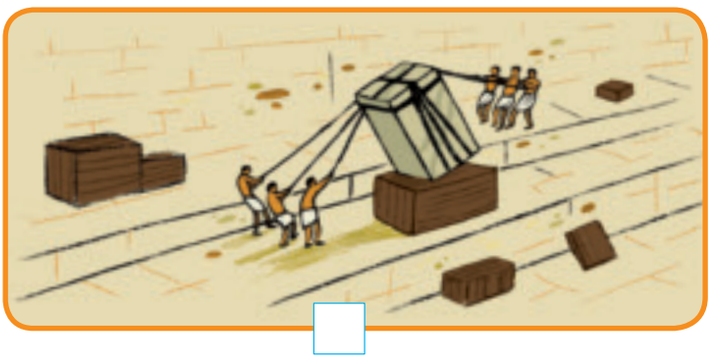

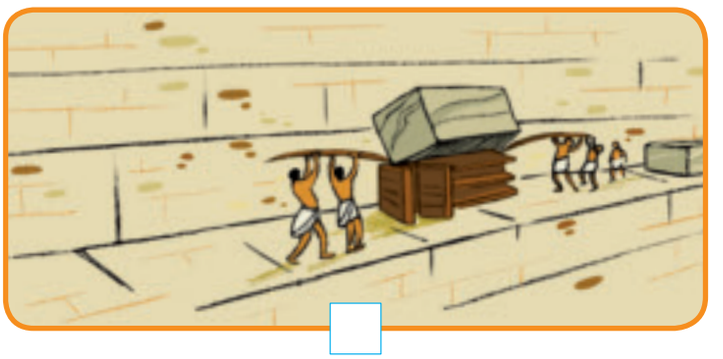

Goltgruam

“Focus Extra” n. 15, autunno 2003

In disan tèkst barsto vennen bia di uraltn Edjitzié hàm gearbatet in di goltgruam.

“Lai khindar odar månnen, magar z’stèrba vo hummar, hàm gemak slipfan inn in di sèlln gruam”. Asó dar stòriko Agatarchide (II djarhundart v.G.) hatt geschribet vodar arbat in di goltgruam boda soin gest in Uadi vo Hammamat tortemìtt in desèrt. Di arbat von khnapm iz sichar gest ummana von sberarstn.

Ma hatt gegrabet pitt ordénje gemacht pitt khupfar odar bronzo un di khnottn soin khent gezoget von oksan odar lai von månnen sèlbart. Auzziaga ’z golt von mineràl, di Edjitzié hàm darmàlt di khnottn; dena hàmsase hàmsase gelekk in bazzar bodase hàm vortgemachtloavan, asó ’z golt iz gestånt affon pon.

Golt un granìtt vor di statue soin khent zuargevüart vo baitom un peng in sèll soinda khent augelekk karovån vo tausankhtar månnen.

Pinn khnapm soinse gelekk in viazo maurar, schraibar un vüarar.

Dise viàze hàmaz gelatt da eltarste geológesche kart gekhennt: di mappe von gruam vo Fawakhir un von Uadi vo Hammamat, boda haüt iz zuargehaltet in Museo Egizio vo Torino.

I LES UN VORSTÉA

- In disan tèkst redetma vo bia ma ziaget auz ’z golt: vüll auz nützante bazta iz geschribet da atz saitn.
  - Di månnen boda hàm gearbatet in di gruam soin gest .....
  - Zo graba hàmsa genütz .....
  .....
  - Zo traga di khnottn hàmsa genützt .....
  .....
  - Auzzoziaga ’z golt von mineràl, di khnapm .....
- Zo giana zo süacha golt hattma gehatt màngl hundartar odar insinamai tausankhtar laüt. Pistodar guat vürzostella bazza hàm servìrt:
  - di vüarar
  - di schraibar
- Vor di, bartnda soin gest khindar o? Un ombrómm?

I LES UN PENSÀR

LENGSE IN VUAZ VO...

- Stèlldar vür z’soina a schraibar nå in sèlln boda süachan ’z golt; baz schraibasto?

  Stèlldar vür baispil:
  - Biavl laüt un bele ’z soinda gest.
  - Biavl tang ma hatta gelekk zo riva in di gruam.
  - Bia ma tüat zo legase tschèrm.
  - Baz ’z izta khent gevuntet dòpo an tage arbat.
  - Di fading von khnapm.

VORSTÌAN UN KHÖN IN BIANE BÖRTAR BAZMA HATT DARVÉRT

“Ettlane vert ka schual, ma nèt lai, mochtma soin guat zo khöda hoatar, ma khurtz daz sèll boma bill machan bizzan. Peng in sèll hattma mengl zo vorstìana bele ’z soinz di **bichtegarstn sachandar vonar stòrdja**. In disa bèrkhstatt barsto lirnen zo darkhénna **bazta geat hèrta khött un bia**.”

Nützan di pildar un bazta iz untargeschribet

Bar süachan zo vorstìana bele ’z soinz di bichtegarstn sachandar von tèkst, nützante di pildar un bazta iz untargeschribet.

Di schiff von Fenìtschan

Di Fenìtschan soin gest di brevrarstn mermännen von uraltn zaitn. Da håm gemacht soine schiff pitt holtz vo zedro, a puam boda iz augebakst bakkat in di beldar bosa håm gelebet un boda hatt gètt a hertz holtz boda hatt vortgehaltet di tarpm un auzgehaltet di nezz. Dise schiff soin gest gåntz sichar atz mer ombrómm da soin gest gemacht pitt gåntz naüge tèknike azpe da quadrattate vela. Dise schiff affon pon, untar ’z bazzar håm gehatt an uantzega långa vlekh vo zöbrest sin züntrest, boda hatt gehaltet mearar vest ’z schiff un hattz gemacht sterchar. Dar timù iz gest gemacht vo zboa långe rème hintar dar bark. Di Fenìtschan håm vornaügart di ånkora o, nemear lai an khnott gehenk inar kubl, ma a stång pitt holtz un ummana pitt aisan gepuntet in kraütz.

Di Schiff von Fenìtschan soin gest vo zboa sòrt, di sèlln vor di kriagar un di sèlln zo vüara ummar geplèttra. Di schiff vor di kriagar soin gest eng un bahémme, pitt zboa zailn rème boda håm zuargètt zo maga gian vürsnen siånka azta nèt iz gest bint. Attavorå håmsa gehatt an söttan spitz, azpe a geslifatar snakk boda hatt gemak innprèchan di schiff von åndarn.

Di schiff zo traga ummar geplèttra, anvétze, soin gest bait un sber, guat zo traga an gåntzan hauf sachandar augehaüvart nidar untar in di ladekhåmmar.

- Schauge di pildar un schraibe in djüst platz:
  - ’z kriageschiff • ’z purdeschiff
- Schraibe drinn dise börtar:
  - ladekhåmmar • rème
  - timù • vela
  - snakk

Di göttar von Fenìtschan

Pint di pildar pin geschraiba boden pazzt.

Baltis, di götten von hümbl, vodar luste un von getântza, di protetóren von baibarn. Di khint gezoaget pittnan èlm drau pitt zboa horn vo khua un a rodl tortemìtt.

Anat, götten von gift un von kriage, di khint gezoaget pittanan hoachan huat un pittnan spitzstèkh un pittnan schilt.

Baal, a gott boda khempft, boda schafft in bint un in reng, ettlane vert khintar gezoaget nå zo djukha plitzegar.

Astart, di götten von müatarn un boda macht plüanen di earde.

Arbatn pinn titln un khürtzarn bazta iz geschribet

Est arbatpar pittar stòrdja in mearare toaln, bar gem in anìaglan toal an titl un schraim khurtz bazta khint kontàrt.

Di matemàtik in Mesopotamia

Giovanni Caselli (a cura di), *Le grandi civiltà del mondo antico*, Giunti

Vor mearar baz 5000 djar, di Sumeri håm gehatt auvargevuntet an modo z'zela un zo macha konte boda iz gånt vürsnen vo 60 in 60, nèt azpe haüt zo tage vo zene in zene. Ditza, defatte, iz no gestånt, a tiabas a bòtta, in ta' vo haüt o, ma toalt 'z djar in zbölf månat, in tage in 24 urn un di urn in 60 minùttn un di minùttn in 60 sekonde.

TITL: .....
KHURTZ: .....
.....
.....
.....

In Sumeri un in Babilonesan izzen nicht ågånt vodar plittegen matemàtik, se håm gehatt auzzomacha sachandar vo alle tage: biavl såm 'z hatta geböllt soin vor in sèll akhar un biavl vor in åndar, biavl gerst 'z hatta geböllt soin zo macha di bira vorz göttarhaus, biavl eardе ma hatt gemak bèzzarn pitt sovl bazzar. Di schüalar håm gemocht vorstìan un auzmachan hundartar sött problème, ditza vorstéabarz von kompite bosa håm gemacht un boda soin gerift sin ka üs.

TITL: .....
KHURTZ: .....
.....
.....
.....

Vor bazta ågeat di kompite vo djeometrì, boda di schüalar håm gemocht machan, soinda khent gevuntet khlummane tafln pitt krea drau pitt quadrött, triångole, pumbole un vo aniaglan disenjo hattma gemocht vennen biavl groaz dar iz bizzante lai a sait, sichar vil vert hattma lai geschètzt in spånnen.

TITL: .....
KHURTZ: .....
.....
.....

An earstn di lenge iz khent geroatet nå in laip von mentsch: arm, éll (= englpöge) un daum. Ma vor di groazan arbatn hattma gemocht håm eppaz mearar djüst un hoatar. Åhevante von djar 3000 v.G. hattma gemacht mustar boda håm servìrt azpe maz vor alle gelaich.

TITL: .....
KHURTZ: .....
.....
.....

- Dise soinz di titln von toaln, ma schaubolau ombrómm da soin nèt gelekk ummadar nå in åndar. Gibe in djüst titl in inìaglan toal un schraibe khurtz bazta khint khött.

Zo helvadar straich auz allz daz sèll boda hatt bintsche bèrt.

PRATISCHE MATEMÀTIK • NÜMMAR • MAZAN ZO MÈZZA • "MODÈRNEGE" KÒMPITE

Khön bazma hatt darvért pitt soin börtar un pitn pildarn

In disan tèkst süachpar zo venna naüng un dena khönse in åndarn khurtz un guat. Bar bartn nützan saiz börtar saiz pildar.

Di rodl: a bichtega entdékhom

da *Il grande libro delle invenzioni*, De Agostini

Di rodl iz ummaz von bichtergarstn sachandarn boda hatt auvargevuntet 'z mentsch un boden hatt gemacht machan an gåntz groazan tritt vürsnen.

Da lång protschesiù von sbern karéttn vorz kriage khint vürsnen aft groaze hültzrane rodln. Ditza iz daz earst pild in di stòrdja boda khint gezoaget di rodl, ummaz von bichtegarstn sachandar auvargevuntet von mentsch. Ditza pild iz vo vor 5.000 djar un iz drau affon sèll boda khint gehoazt "Fåne vo Ur" a mosaiko bodaz kontart vonan uraltn folk boda hatt gelebet in Mesopotamia, sèmm boda haüt vinntze dar Iraq, vor schiar 6.000 djar.
Dise earstn rodln soin gest gåntz pitt holtz un gemacht pitt drai tòkkn gehaltet panåndar pitt striavan hèrta pitt holtz odar pitt ledar. Zboa tòkkn soin gest azpe zboa halbe må un tortemìtt iztada gest an åndadar pumblatar tokko pittnan loch; durch disan loch izta pasàrt a schill boda hatt gemacht mövarn in karétt. Dise karéttn soin gest schaüla sber ma, allz ummaz, håmsa zuargètt zo vüara ummar sberz geplèttra åna zo prèchanen in rukkn.
'Z håmda no gemocht vorgìan tausankhtar djar vorda iz khent auvargevuntet di rodl pinn razan; di earstn soin auvarkhent ume 'z djar 2000 v.G.; un ume 'z djar 1500 v.G. di Edjitzié håmse gelekk drau afte karéttn vorz kriage boda asó soin khent z'soina vil vil bahémmegar.

- Merch drinn in tèkst pitt zboa varm da earst zait vodar rodl un da sèll nempar üsåndarn.
- Disenjàr zboa rodln aft doin heft un untar aniaglan disenjo khü pitt doin börtarn bia da soin gemacht.

Astosan bill bizzan mearar gea z'sega afte saitn 54-61

Vinn di toaln drinn in tèkst

In an tèkst venntma ettlane sachandar, zèrte vert hattma mengl zo darkhénna bia ‘z khemmenda vür in di zait dise sachandar. Schaubar bia in tèkst da untar.

Di rite von Khuneg

Giovanni Caselli (a cura di), *Le grandi civiltà del mondo antico*, Giunti

Vor di Edjitzié dar khuneg iz gest a gott un allz soi gebizza hatt gemocht abestian von khuneg boda iz gest vorånahì, asó iztase gemacht a khnettnen bodase nia iz untarprócht zbisnen in earst khuneg-gott Osiri un dena soi sunn Horo un nå un nå alle di khüneg von Edjitto sin affon lest faraù bodase iz gesotzt affon tròno.
Balda a naügar faraù izzese gesotzt affon tròno soinda khent gemacht an hauft hailege rite boda soin khent garade von uraltn zaitn. Aft dise rite håmda genump toal dar naüge faraù, natürlich, alle di printzep, di faffan, di hoachan boda håm geschafft un insinamai ettlane håntarbatar. Dar khuneg un di printzep soin khent getrakk, pitt alln soin kronen un schèttre, atz groaze schiff augemacht lai vor di sèlln vairta. In faraù izzen khent geopfart alla darsòrt geèzza vo alln in lentarn von Edjitto un pitt disan izta khent gekhocht dar rituàlvormaz. Dena, vorå alln in hoachan von Obar un von Untar Edjitto, in faraù izzen khent augelekk di kron un soinda khent khött soine vünf nem. Daz earst sachan boda hatt getånt dar naüge faraù iz gest opfarn ’z proat in hoachan azpe simból vo raiche. Dar vairta hatt augehöart pinn òbito von pellare faraù boda iz khent darkhénnt azpe gott in hümbl.

- Di khurtzan sètz bodo vinst da untar soin alle durchanåndar. Schraibe in di quadröttla in djüst ordnungnummar.

A VAIRTA BODE NIA BART VORGÈZZAN

I, a håntarbatar von gotthaus, hån gemak nemmen toal in vairta boda iz khent augelekk vor moin faraù. Azze spèrr di oang mage no seng allz daz sèll boda vürizkhent.

- [ ] In faraù khinten gemacht di opfar un er boróatetze vor in rituàlvormaz.
- [ ] 'Z khinta gelekk di kron affon khopf von khuneg un khemmenda khött soine vünf nem.
- [ ] 'Z rivanda di schiff drau pitt alln in hoachan.
- [ ] 'Z hefta å dar òbito vor in faraù boda iz gest vorånahì.
- [ ] Dar khuneg opfart 'z proat in hoachan.

- Schraibe abe di sètz da aft obar asó zo maga håm an tèkst nå un nå, schauge bida mengln börtla zo pinta (azpe, bia, pellar, spetar, dena, an lestn) un lege di groazpuachstam bosada bölln soin.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Schauge in tèkst da atz saitn un in doi da obar, beratada no eppaz bichtegez zo hengada drinn?

Zo lirna pezzar schraim khurtz gea afte saitn 88-93

In an tèkst soinda mearare sachandar, söttane gåntz bichte un åndre boden machan raichar ma da soin nèt asó bichte. Aft dise saitn barsto lirnen zo DARKHÉNNA DAZ SÈLL BODA IZ GÅNTZ BICHTE ZO VORSTÌANA PEZZAR AN TÈKST.

1 **Les in tèkst.**

In an tage a vuks iz gelånk zo nemprase in a khutta öm.
Dar schavar izta nèt draukhent ombrómm dar hatt geslaft untar in an lèrch. Asó dar vuks, stianante lugàrt hintar in tschümp, izzese genempart hèrta mearar un hatt gesüacht zo darbìscha a lemple. Di öm antånto håm gevrèzzt stille, ma dar hunt hatten gebarnt, dar iz geloft zuar in vuks un, zoaganten di zenn, hattaren gemacht inkìan.

In disan tèkst soinda mearare figùrn, ma nèt alle soin bichte zo vorstìana di stòrdja, bele soinz di bichtegen figùrn?

☐ dar vuks. ☐ dar schavar. ☐ di öm. ☐ dar hunt.

2 **Les in tèkst.**

'Z khinta kontàrt ke di zagoinar, vor vil vil djar, håm gehatt gètt soin alfabèt in an khuneg, zoa azzaren halt higelekk. Dar khuneg hatten genump un hatten vorpórget inn in an dorn, boda auizgebakst nidar nåmp inan prunn. Dar khuneg hatt übarlekk ke sèmm beratar gest mearar no baz sichar, ombrómm azta epparummaz hettaten geböllt stoln beratzese gespiazt. Ma an esl iz gånt affon prunn ka trenkh un segante in sèll schümma dorn izzarsen augevrèzzt gåntz. Un iz peng in sèll boda di zagoinar soin åna alfabét: dar esl hattzen augevrèzzt pinn dorn!

Asto möchast kontàrn in an tschell vo bazta redet disa stòrdja, baz khödasten?

☐ 'Z iz a stòrdja boda khütt bia di zagoinar håm vorlórt soin alfabèt.
☐ 'Z iz a stòrdja vonan stokhatn khuneg un vonan esl boda hatt augevrèzzt di dörn.

INKLUSÌVE DIDÀKTIK

3 Les in tèkst.

Dar dromedardjo iz nia müade zo giana, dar tretet affon sånt åna nia untarzogiana un macht an hauf bege in desèrt. Dar mage stian a gåntza baila åna z'èzza un åna zo trinkha un iz guat zo traga sbere purng, sin afte 150 kile. Dar kamèll o khint genützt zo traga karng in desèrt. Dromedardjo un kamèll soin nevan, ma dar dromedardjo hatt an uantzegen pukkl, anvétze dar kamèll hattar zboa. Poade dise vichar gem milch un vlaisch.

Belar iz dar khèrn vo disarn stòrdja?

- ☐ Dar dromedardjo mage stian a gåntza baila åna z'èzza un åna zo trinkha.
- ☐ Dar dromedardjo un dar kamèll soin vodar gelaichegen famildja.
- ☐ Dar dromedardjo un dar kamèll soin nützliche vichar un gian guat in desèrt.
- ☐ Dar dromedardjo hatt an uantzegen pukkl un dar kamèll hattar zboa.

4 Les in tèkst.

In a khlummana schual iztada gest a tafl boda hatt geredet. In an tage dar maistro hatt gerüaft a diarndle bodase hatt gehoazt Marta zo macha konte. Di tafl hatt khött dar Marta biavl 'z macht un dar maistro hattar khött: «Bravat!». 'Z diarndle hatt gemacht an åndarn konto un disan stroach o di tafl hatten geholft. Ma in tage darnå dar maistro hatt gètt zo macha di konte aftz heft un di Marta hattze gevelt alle. Dar maistro hatta nicht mear vorstånt, ma in an tage antånto azzar iz gest alumma in klasse, hattar gehöart di tafl boda sink an kantzù. Asó izzaren gedénkht von konte von diarndle un hatt vorstånt ke di tafl redet un darzùar hattze gehatt gelirnt gåntz garècht di konte zo höarazar kontàrn vor sovl un sovl djar hèrta di gelaichegen.

Vo allz daz sèll boda khint khött, baz iz boda hatt mearar vèrt zo vorstìana in tèkst?

- ☐ A maistro rüaft a diarndle afte tafl zo macha konte.
- ☐ 'Z diarndle hoazt Marta.
- ☐ A tafl boda redet un khütt bia zo macha di konte in diarndle.

Vo allz daz sèll boda khint khött, baz iz boda hatt mindar vèrt zo vorstìana in tèkst?

- ☐ Dar maistro höart di tafl singen.
- ☐ Dar maistro iz alumma in klasse.
- ☐ Dar maistro vorstéat ke di tafl redet.

Teseo un dar Minotauro

Adattamento da James Frazer, *Il ramo d'oro*, Boringhieri

Dar khuneg Minosse hatt gehatt gevintzart 'z kriage kontra in sèlln vodar statt vo Atene un hattzen gemacht zaln taür. Alln noün djar di ateniésan hettatn gemocht schikhan a Creta simm püabla un simm diarndla zo geba zo vrèzza in Minotauro, a mòstro halbe månn un halbe stiar, boda hatt gelebet in palatz von labirìnt, a luak boda, balma insaitgest, saitma gånt zovorlur vor hèrta un sait nemer gest guat zo venna in bege zo kheara bidrùmm. Sa zboa vert di ateniesan håm gehatt geschikht di khindar in rach von Minotauro un est soinsa bidar gest boróatet zo schikhase an åndra bòtta. Disan stroach, dar Teseo, sunn von khuneg vo Atene, izzese gevoalt zo vüara er di khindar in maul von Minotauro un hatt gesbert zo vüarase bidrùmm lente dòpo zo habanen getöatet. Da soin gerift a Creta pinn schiff åna problème.

Ma balda di püabla un di diarndla soin gest vorå in khuneg håmsa asó gevallt dar printzessin Arianna ke di hatt vorhóazt inn in soin hèrtz ke di hettatze nia gelatt stèrm in labirìnt.

Alóra hattze gètt in Teseo an khnaul boll un hatten khött zo pinta an kau dar tür un zo lazza aberidln in khnaul nå un nå azzar berat gånt vürsnen inn pa labirìnt zo süacha in mòstro.

– Zo kheara bidrùmm – hattzen khött – iz genumma asto bidar auridlst in van – Dar Teseo hatt getånt azpese hatt khött: dar hatt gepuntet in van dar tür un iz gånt vürsnen aberidlante in khnaul, hèrta nå in lürnar von Minotauro, inn padar sèlln rüde stöll boda nia håm augehöart. Bar bizzan nèt bia 'z izta gånt dar khåmpf zbisnen in hèld un in Minotaro, ma sichar dar Teseo izta gelånk zo töatanen un zo kheara bidrùmm nå in van boden hatt gehatt gètt di Arianna.

Dena 'z schiff, augerüstet vo vairta, iz gekheart bidrùmm in Grecia pitt soinar raichan karge, un dar Teseo hatt genump pitt imen di printzessin Arianna bodarar iz gest schulle von lem. Di laüt vo Atene soin gest alle luste z'sega khearn bidrùmm 'z schiff boda hatt gemacht auhöarn da sèll schaüla stòrdja.

Disa skulptur zoaget in Teseo boda töatet in Minotauro (Victoria and Albert Museum, Londra).

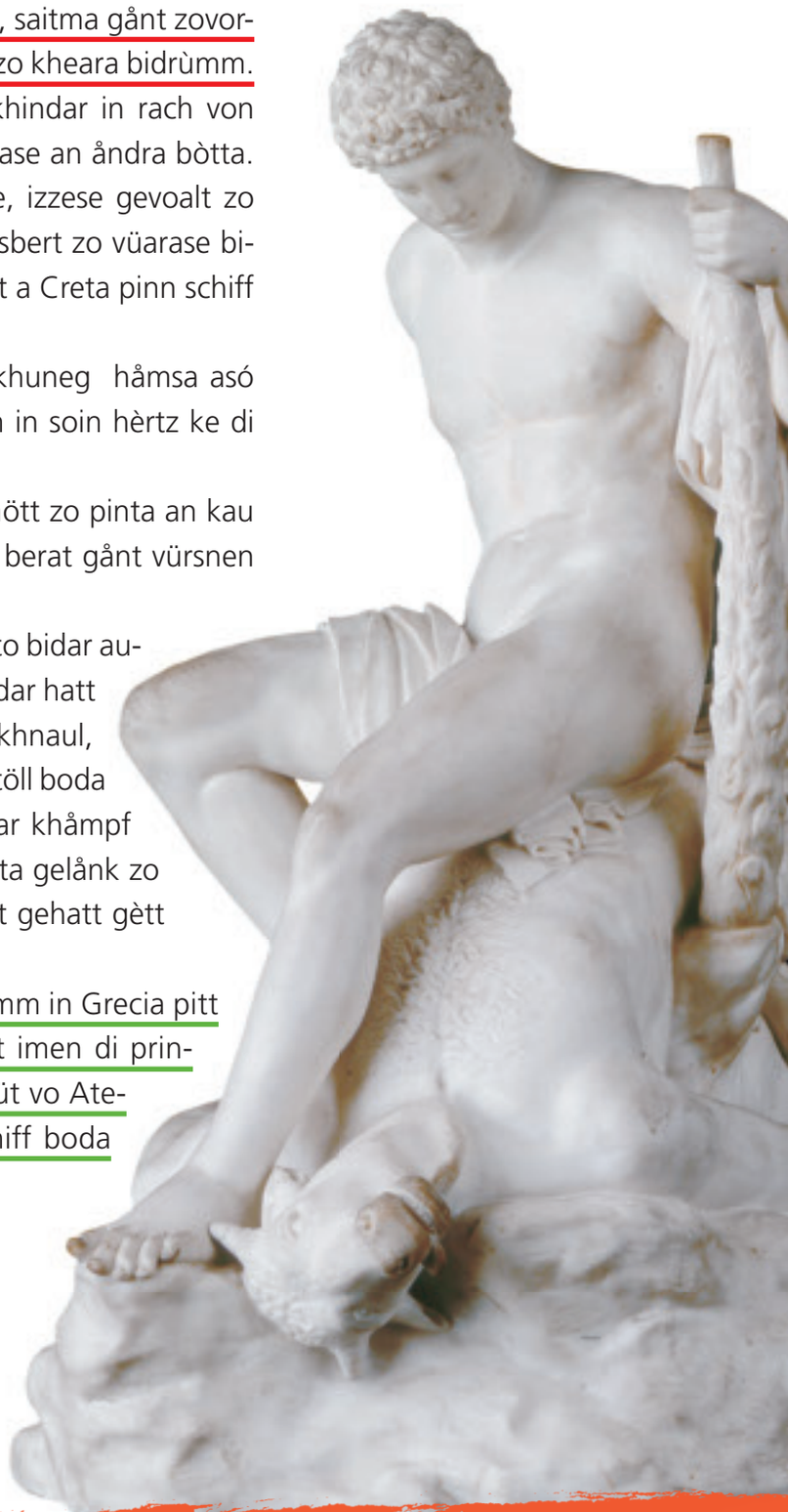

Darkhénnen bazta vürkhint un benn. Darkhénnen di struktùr von tèkst

1 In tèkst izta untargestricht pittar roatn varbe bazta vürkhint pellar un pittar grümman bia ’z geat zo geriva: vinn auz du di åndarn toaln: da soin vünve.

Leng panåndar bazma darvért

2 Biavl zait izta vorgånt sidar azta hatt augehöart ’z kriage zbisnen Atene un Creta un ünsar stòrdja?

☐ bintsche månat. ☐ 9 djar. ☐ mearar baz 20 djar. ☐ mearar baz 50 djar.

Baz izta drinn in tèkst bodadar mage helvan zo vorstìanaz? Untarstraichez.

Vorstian bia ’z schaungda auz di figùrn

3 Belz vo disan viar pildarn zoaget in Minotauro?

☐

☐

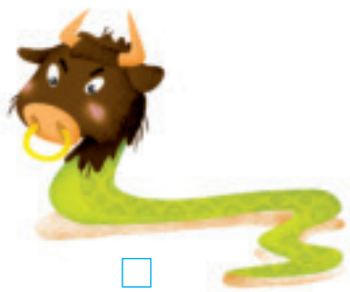
☐

☐

Darkhénnen bazta vürkhint un vorstìan ombrómm

4 Belar vo disan sètz khütt bia ’z geata zo geriva di stòrdja?

☐ Dar Teseo hatt getöatet in mòstro un iz inkånt pittar Arianna.

☐ Dar Teseo hatt getöatet in mòstro un iz khent vortgeschikht vo Creta.

☐ Dar Teseo hatt getöatet in mòstro un zbisnen Atene un Creta izta khent gemacht patze.

Vennen naüge börtar

5 A rüde (zail 21) iz:

☐ eppaz malamentar. ☐ eppaz gekhnüpflt. ☐ eppaz sber. ☐ eppaz gepuntet.

SCHÈTZTE SÈLBART

- Übarlége bia du hast gemacht disa arbat un zoage in nummar von vörsch bodo hast gevuntet malaméntar odar dèstar.
  - vor mi soinda gest dèstar di vörsch: 1 2 3 4 5
  - vor mi soinda gest malaméntar di vörsch: 1 2 3 4 5

Baz ma tarft vorstìan: figùrn, plètz, zaitn.

Lüsnen GEARN

DAR TÈKST IN VÜARAR

DISAR IZ A TÈKST BODO MAST LÜSNEN AUGELEST VO DOIN MAISTRO.

Baldo vinnst disan stempl masto lesan laise åntånto asto lüsanst. Balda dar maistro bartarz vorsan, halte au un übarlege bia, vor di, barta vürgian di stòrdja; dena khear zo lüsna.

Dar hèld grèko Menelao haltet in arm in Patroclo (Kurt von Lanzi, Firenze).

Di stòrdja von Patroclo, dar tschell vo Achille

Laura Orvieto, *Storie della storia del mondo*, Giunti

Di stòrdja bobar soin nå zo lesa vüartaz a Troia in di zait von sèll gekhénnatn kriage. Achille, dar groaz hèld grèko, iz zorne pittn Agamennone, soi schaffar, ombrómm dar hatten gestolt soi sklaven, di Briseide. Asó dar Achille steat atz saitn åna zo khempfa.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Pittn hèldar boda soin gånt pinn Agamennone zo kriaga a Troia iztada gest dar Patroclo o, a nef von Achille.

Dar iz khent auz von zèlt un allz iz gest stille. 'Z hatt nèt auzgesek z'soina in kriage: di soldàn håm geredet, håmse gespöttet ummaz pittnåndar, da håm gèzzt, un di ross soin gest stille auz nå in fluzz. Dar Achille izzese nèt augehaltet pinn soldàn dar iz gånt garade zuar in groaz schiff, vo zöbrest in schiff hattar gesek in platz bosa håm gekhempft. Elleni un Troié soinse gemèkket åna rèkie. In di sunn håmda geglåstart di sbèrtar un daz roat pluat vo tausankh feride hatt geglentzeget. A khempfar izzese gedjukht vorånavür alln. 'Z iz gest dar khuneg Agamennone.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Soi èlm pitt golt hatt gelaüchteget azpe a sunn; soi sbèrt pitt khupfar hatt geglentzeget azpe…

– Patroclo, bo pisto?

Höarante di stimme von Achille, dar Patroclo iz khent auz von zèlt bodarse iz gest inngezoget traure un nidargeslakk, lüsnante soine tschelln boda håm gekhempft un pittnan groazan lust zo gebanen a hånt.

– Ombrómm rüafstome Achille? Baz billsto vo miar?

– Oh tschell, di Akei est bartnse sichar soin pentìrt zo habame oféndart, letz azpe sa soin gelekk, ma ber iz dar sèll boda dar Nèstore trakk vort vorlétzt? Gea Patroclo, tschell dar moinen, un vors. Vo hintar izmar vürkhent az sai dar dokhtur Macaone, ma i pinn nèt gest guat z'sega garècht.

Asó hatta khött dar Achille un dar Patroclo hatten gevolget.

In gåntz tèkst vinnsten in vüarar

Du mast lüsnen in tèkst aft doin Dbook

Elleni un Akèi:
zboa nem zo höasa di grèke.

LÜSAN DOIN MAISTRO *Dar iz gånt in zèlt von Nestore un hatten gevorst.*

In Achille, baldaren hatt gesek, hattaren åntgetånt un asó dar Achille hatten gevorst: – ombrómm gaülsto, Patroclo, azpe a khlumma khinn boda loaft nå dar måmma un ziagetar pan konsótt un gaült ombrómm 'z bill soin augenump in arm? Du parìrstmar pròpio a khlumma khinn. Gaülsto ombrómm di Akei soin khent getribet sin afte barkn un soin khent getöatet untar di ströach von Ettore un von Enea? Niamat mada nicht tüan, du boastz! Di schult iz von sèll bodame hatt oféndart, von Agamennone, dar groaz djeneràl! Di schult iz ne moi ne doi.

LÜSAN DOIN MAISTRO *– Oh sunn vo Peleo, dar stercharste vo alln üsåndarn, – hatta rispùndart dar Patroclo – eppaz gåntz sber.*

Drai vert izzar vürgesprunk un drai vert hattar getöatet noün månnen; an lestn izzar khent darbìscht in rukkn vonar fritz. Dar hatt gesüacht zo kheara bidrùmm kan soinen, ma dar Ettore, boden hatt sa gehatt darkhénnt iz zuargeloft tortemìtt in soldàn un hatten durchgeport in pauch pitt soin spitzstèkh; dar tschell von Achille iz gevallt danidar stuatoat, un da schümma rüst iz gerodlt in tschokk.

LÜSAN DOIN MAISTRO *Dar Ettore, boda sidar hèrta hatt gegaitet afte rüst von Achille, hatt abegezoget in toat lazzanten…*

- Bia hattar gezoaget dar Patroclo z'soina tschelle pinn Achille?
- Bia zoagetar dar Achille z'soina tschelle pinn Patroclo?
- Un du hasto tschelln? Bia zoagesto z'soina tschelle pitt imenåndarn?

Dar Achille vest au in tschell Patroclo (Staatliche Museen Berlin).

In pild sekma zboa hèldn boda khempfan in kriage vo Troia (Arkeòlogesche Muséo vo Atene).

DI POÈME VO OMERO: ILIADE UN ODISSEA

Di Iliade un di **Odissea**, di libardar geschribet von Omero soinz zboa von eltarstn libardarn bobar mang lesan.
Di **Iliade** kontàrt von kriage vo Troia.
Di Akei (Grèke) håm ågètt kriage dar statt vo Troia ombrómm dar printzep vodar sèlln statt hatt gehatt gemacht vorttrang di khunegen Elena. Ettlane hèldn håmda genump toal, von Akei dar gekhennarste iz gest dar Achille, von Troié, anvétze dar Ettore.
'Z iztada gest dar Ulisse, khuneg vo Itaca, o. Dar viàzo vo Ulisse zo kheara bidrùmm atz Itaca iz kontàrt in libar **Odissea**, 'z iz gest a viàzo boda hatt inngehaltet zen djar un boda hatt ummargevüart in protagonìst pan gåntz Mediterraneo.

DI TSCHELLN VICHAR

"Di bèlt von vicharn iz groaz un hatt drinn alla darsòrt: bille vichar, söttane eppaz stråmbat. Di sèlln stråmbat un boda machan lachan vennen hèrta an platz in televisiong un in di libardarn von schraibarn o.
In disa sektzióng vo doin puach barsto trèffan an hauf vichar, huamesche un bille, nidargeschribet schümma hoatar; du barst lesan sachandar boda soin vürkhent pitt soin vicharn in diarnen un in puam azpe du, du barst o vennen stòrdje vo fantasì, boda di vichar tüan un ren sovl biz beratn laüt, ånd-re, anvetzé, pitt vicharn gåntz inventàrt. Belar vo disan tèkst bartar gevalln daz meararste?"

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

- zo vorstìana bia 'z soinda di figùrn un baz da pensàrn.
- zo nütza di pildar zo vorstìana pezzar in tèkst.
- zo übarlèga ombrómm 'z soinda vürkhent zèrte sachandar kontàrt in di tèkst.
- zo süacha drinn in tèkst sachandar vorpórget untar bia 'z schaungda auz di figùrn.
- zo arbata affon tèkst zo vorstìana bia dar iz gemacht.

auzohaltade afte börtar bodo nèt khennst un zo vorstìana baz da bölln muanen.

zo pinta daz sèll bodo lest pinn sèll bodo khennst du, du mastz schraim odar kontàrn.

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto lest, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda baztar hatt gevallt un baz nèt.

SUPER! SCHÜMMA ASÓ ASÓ SCHAÜLA

DISAR TOAL VOR MI IZ...				
132 Di khatz Osiride				
134 Groaze, hèrtzege, tunkhle oang				
135 Halt hert!				
136 Vor baz soinda di zenn?				
138 Di vedarn vodar fluttarmaus				
139 A lustegez lånt				
140 Baz bartz pensàrn vo miar?				
142 A vischottar in haus				
143 Bar soin tschelle				
144 Insèktn vor di Alice				
145 A khatz un a khatz				
146 Slipfbipparslipf				
147 Grausspruch				
148 Schaung				
149 A rössen				
149 Di tentzaren				
150 Auzzeln				
151 Khindargebiaga				
151 Khindarstördjele				
152 A kantschümple				
152 A kantzümmale				
152 A kantzükkarle				
153 Zo macha a khindarstördjele				
158 Miar o gevallatmar a söttadar hunt				

- Belz vich bodo hast getrofft in disa sektziong hattar gevallt mearar? Un ombrómm? Khü doin tschell ombrómm du hastz zornìrt.

Di khatz Osiride

Anna Vivarelli

La nonna di Elena
Feltrinelli Kids

Disa stòrdja heft å pittar nona vodar Elena, ummana boda hatt gearn di khatzan, un asó schenkhtze a khatz dar nevóda siånka azze boazt ke soine eltarn bölln nèt.

In an tage di nona khüttmar: – gevallatztar håm a khatz?
– Sichar nona.
– Miar o gevalltzmar asto magast haltn a khatz in haus. I hettat sa an schümman nåm vor a khatz: Osiride. Eh, bia parirtadar?
– Oh gåntz schümma! – rispùndre i. Dena khintmar in sint eppaz schaülaz un khüz lai – Un di måmma?
– Bol bol liaba. Doi måmma berat sichar nèt konténT.
Dena habar geredet vo åndarz un vo khatzan habar nicht mear khött. Ma in tage darnå balde pin gekheart bidrùmm vo schual di nona hattme ågerüaft un hattmar khött zo giana ka irn, ombrómm di hatt gehatt eppaz vor mi. I pin lai geloft.
- Khent vürsnen frau faraona – hattmar khött di nona – aür khatz iz in di khuchl zo trinkha di milch.

Dar makaz njånka vürstèlln bi schümma 'z izta di Osiride. Di iz a pizzle baiz un a pizzle sbartz. Di hatt a snebele gåntz sbartz un di spitz von oarn baiz un di oang grümma azpe zboa smeraldn, lai baldese hån gesek hånne vorstånt ke i o gevallar.
Balde pin gekheart bidrùmm dahùam hånnemarse någenump. Di nona iz khent pitt miar sin afte tür un di khatz iz gestånt stille stille in soi zumma, ke an lestn iz gest lai a skattl pitt kartù drinn pittnar stratz, ma si izta gestånt garècht.
- I moch lai gian – hatta khött di nona un iz vortimplikst.
Balda di måmma hatt gesek di Osiride hattzez augenump gåntz letz. Di hatt ågeheft zo hoka, ke soi mutar iz narrat, un ke di bill schaffan alln,

.....
.....
.....

Ber iz? .....

.....
.....

Ber iz? .....

.....
.....

Ber iz? .....

.....
.....
.....

Ber iz? .....

.....
.....

Ber iz? .....

I LES UN VORSTÉA

- Di figùrn vo disarn stòrdja håm alle eppaz zo khöda.

  Vor anìaglaz pild schraibe ber 'z iz un an satz boda khütt bazzez pensàrt.

ke an earstn hettatze geschöllt vorsan, asó si hettatz sichar nèt zuargètt.
Di Osiride iz khennt auz vodar skattl zo giana zo khenna soi naügez haüs, di hatt lai vorstånt ke ma hatt geredet letz vo irn, asó hattze gemacht an skitt lång asó affon parkét vodar khuchl. Di måmma izzese darzürnt no merarar un di khatz, zo lazza seng ke di iz traure, hatt gevètzt affon schümma tapétt von apòrt.
Antånto azta di måmma hatt gelekk in tapétt in di bèschmaschì, izta gerìft dar tatta. Asó habar darvért eppaz boda niamat hatt gebizzt, njånka er, dar tatta iz alèrgisch in khatzan. 'Z izzen khent a roata nas un hatt auzgeschauget sovl bidar hettat zboa gepratate öala in platz von oang un darzùar hattar nemear augehöart zo niasa. I hån nia gehöart sovl niasar, umman nå in åndar.

Zbisnen an niasar un an huastar, dar tatta izzese gelekk zo tauta pittar måmma un natürlich auzokhöda schaüla dar Osiride bodase iz oféndart un hatt håntgelekk zo ziaga in di löapar von bonsai von tatta, dar bonsai in di lestn zaitn hatt nèt auzgeschauget sovl garècht un löapar hattarar gehatt mèchte bintsche.
Dar tatta halteta att soin bonsai: dar halteten geputzt pittnan gåntz khlumman scherle un bèzzarten pittnan bèzzrar bodamar gevallt håm miar vor moi Barbie.
Asó hånne genump di Osiride un hånse bidar gelekk in di skattl – i tragsar bidrùmm dar nona – hånne khött alla traure. I hån pensàrt ke 'z hettaten åntgetånt imenåndarn o, ma i pinme gevelt ombrómm dar tatta hatt khött: – Brava. Du almånko vorstéast eppaz.
Asó est di Osiride hatt simm månat, iz gåntz schümma, lebet pittar nona un steat garècht un mage tüan allz daz sèll bose bill, ma di macht nemear schade ombrómm di höartze gehaltet gearn, azpe da khütt di nona.

I LES UN PENSÀR – VICHAR IN FAMÌLDJA

- Stèlldar vür zo mocha konvìntzarn ummaz von doinen zo nemma a vich in haus. Furse iztar sa vürkhent…

  Schraibe zboa sachandar boden khödast zo konvìntzraz.

  - .....
  - .....

Spruch afte khatzan

GIBE ANÌAGLAN NUMMAR DI LETTAR VON ALFABÈT BODEN ZUARSTEAT. DU BARST ABEDEKHAN AN SPRUCH ÜBAR DI KHATZAN. (NÜTZ IN TAÜTSCH ALFABÈT)

2	1	10	4	1

4	9

11	8	1	21	27

13	5	14	7	21

4	9

13	1	ü	19

21	å	14	21	27	1	14

Groaze, hèrtzege, tunkhle oang

Katherine Scholes
Quint Buchholz

Un bambino e una balena
Salani

Dar Sam un dar Angus soin gelånk zo macha slipfan in mer a djungez vo balèna boda iz gånt zo geriva affon sånt auz von bazzar. An earstn 'z vich iz gestånt vest vest.

Dar Angus iz gestånt z'schauga, dena hattar gebiaget 'z vich in bazzar.

– I vört azze sai gestånt kartza lång aftaz trukhan, bar mochanar machan bidar vorstìan ke di iz in bazzar.

Poade soinse gelekk zo schüttlase laise, zo riblase, zo rüavase. Dar Sam hatt gehöart pittar hånt ke 'z vich hatt ågeheft zo mövrase alumma, un laise iz untargånt in plabe bazzar.

Laise laise dar groaz visch iz renvenìrt, dar hatten gètt an schümman schupf pinn bait sbåntz un iz gerütscht in tiaf bazzar.

– Du pist asó schümma, moi balèna – hattar gevitschlt dar Sam.

Dar Sam un dar Angus soinar någånt, an earstn tritzlante in bazzar, dena sbimmante ummadar afta rècht dar åndar afta tschenk. Dar Sam hatt gehöart ume di schinkh nakhant di birbln von bazzar boda hatt augemövart dar visch, dar pua izzese genempart no mearar un hatt gelengart in arm un pinn spitz von vingarn hattar gehöart di haut von visch edl azpe di saide.

Di balèna hatt geheft in groaz khopf auz von bazzar, soi baitez tunkhlz oage hatt geglentzeget un hatt geschauget asó stille un hèrtze zuar in pua, dena pinn sbåntz hattzen tokàrt in arm.

Di balèna izzese gedjukht in tiaf bazzar un hatt gesbump bahémme zuar huam. Dar Sam iz gestånt zo schauga 'z mer, soi balèna izta nemear gest. Dar pua izzese gedrent un iz gekheart zuar in månn.

Dar månn un dar pua soin augekrablt afte krötzla auz nå in mer, da soin gestånt sèmm augeluant ummadar nåmp in åndar pinn bazzar boden iz abegeguslt, z' schauga zuar in mer.

Vo baitom håmsa gesek an tunkhln schatn un håm gesek auventzarn in sbåntz un in glentzege rukkn un an lestn in groaz khopf pinn groazan tunkhln oang.

I LES UN VORSTÉA

- In tèkst khemmenda genützt vorglaich; di vorglaich hevan hèrta å pitt "azpe"; süachese un schraibse da untar.

  Di haut von visch iz edl azpe .....

  .....

- Bele adjektìve khemmenda genützt vor in laip von visch (sbåntz • khopf • rukkn • oang)? Schraibse aft doin heft.

- Vorse vortizgånt frai, di balèna parìrt khön vorgèllz Gott soin rèttar, bia tüatze? Untarstraich di börtar in tèkst.

Halt hert!

Victoria Eveleigh, *Il segreto del ferro di cavallo*, Einaudi Ragazzi

Di Emily izzese gesek vorlort: soi pruadar Joe loaft zo helvanar.

Dar iz geloft zuar in pony, intzampàrante in hoach gras. Di Saetta iz gest åna kavìtz un soi sbestar åna èlm zo raita. Baz hattze gemuant tüan? – Halt hert! Emily! – hattar gehoket pitt alln soin atn.
Baldarse hatt darbischt, di Emily hatt gehatt augehöart zo schraiga un di pony håm augehöart zo schèrtza. Di Saetta hatt starch getschottet un anìaglan tritt hattze gepükht in khopf nidarbart. Di Emily iz gest ploach un augerekt von schrakh. Soine hentla håm gehaltet 'z har von rössle.
Hoo Saetta – hattarar khött dar Joe süachante zo kalmàra 'z vich un iz gegrittlt übar in zou. Di Lady iz lai gånt aft da åndar sait vodar bis un hatt geloft durch un her pinn sbåntz garade au. Vor an momént dar Joe izzese gevörtet azta di Saetta geadar nå, anvétze izzese gedrent zuar imen un izzen zuargånt – stille stille diarn – hattarar khött, un di Saetta hatt parìrt vorstian, di hatt gehatt an sbern atn un di snarìs zigl roat. Dar Joe izzese genempart dar Saetta hèrta redante laise – stille stille liaba – Dar hatt gelekk a hånt affon schinkh vodar sbestar un dena an arm ume in laip – 'z geat allz guat, i hånde i, est mastose lazzan gian. Di Emily izzese nèt gemövart – Emily lazz gian 'z har, du pist aftaz sichar est, lazzte abeslipfan in moine arm – di Emily iz gestånt vest azpe paralizàrt. Dar Joe hatt auzgelatt di hentla boda håm gezoget 'z har von ross un hatt gelekk di Emily zo khnia danidar.
– Tüa eppaz Emily! I pitte khümar a börtle zo machamar vorstian ke du steast garècht – I pin gånt zo ross alumma – hattz khött 'z diarndle vorz hatt ågeheft zo gaüla.

Kavìtz: di gürtldar pitt ledar, di prittln un allz bazta iz mengl zo vüara a ross.

• Baz billz muanen grittln? mach an ✗.

- ☐ loavan bahémme.
- ☐ springen übar...

I LES UN VORSTÉA

- In disa stòrdja khintz nèt khött hoatar, ma, ma vorstéatz allz ummaz, ber soinz di Saetta un di Lady?

  Di Saetta un di Lady soin .....

- Baz, drinn in tèkst, hattarz gemacht vorstìan?

  Untarstraich di sètz bodadar håm geholft.

- süach zo vorstìana bo 'z khinta vür daz sèll boda kontàrt di stòrdja: bele börtar machandarz vorstian? Vüll auz da untar.

  Di stordja khint vür .....

  .....

- Bem khüttar dar Joe "Stille Stille diarn"?

  - ☐ Dar Emily
  - ☐ Dar Saetta
  - ☐ Dar Lady

Vor baz soinda di zenn?

Emanuela Nava

La tigre con le scarpe da ginnastica
Salani

VORMA ÅHEFT ZO LESA

- Schauge å 'z pild: bo barta vürkhemmen disa stòrdja?
- Dar titl redet vo zenn: di zenn vo bem? Furse schaugante 'z pild da atz saitn magastoz vorstìan?
- Bia hefta å di stòrdja? Bartze soin bar odar bartz soin lai fantasì?

Dar fakìro iz a relidjos durch in India, boda iz guat zo darstokha di bürm.

'Z izta gest in an stroach a znichtar burm. Ka schual izzarse hèrta gelekk in lest bånko. Dar hatt nia rispùndart dar maistra un njånka in tschelln. Dar hatt gespilt pitt niamat un izta nia gest balda soine tschelln håm gevairt in geborttage. Azta epparùmmaz izzese genempart zo böllanen grüazan hattaren lai zuargehürtz un gezoaget di zenn. 'Z iz gest a burm boda hatt gehatt an starchan tozze un asó iz gånt zo geriva ke niamat hatten nemear ågeredet njånka di soinen, ombrómm da soinse gevörtet zo khemma gehekht. Soine eltarn, boda soin gest guate bürm, un auz von pèst håmsa nia gehekht niamat, soinse starch gekhümmart. Asó håmsa gevüart in sunn kan dokhtur. Dar dokhtur baldar hatt gesek in khlumma burm hattaren ågeschauget in di oang zo ipnotizàranen, dena hattaren gemacht trinkhan a guata bröde vo ezzln un khnovla zo kalmàranen, ma 'z hatten nicht gepröft.

Alóra di armen laüt håmen gelekk in a zumma un håmen gevüart kan an fakìro.

– Bar bizzan ke iar macht miràkole – håmsen khött vitschlante.

Dar fakìro, ke 'z iz gest a rèchtar månn, hatt khött: – Ja khent mòrng. Dena hattar genump in fikar un hatt gefift asó a hèrtzega musìk. Dar burm drinn in di zumma hatt getånt allz zoa nèt zo höara, dar hettaten geböllt auspèrrn di oarn ma dar iz gest åna oarn un åna zavattn un asó hattar nèt gebizzt bia zo tüana. Alóra izzarse augebidet, dar hatt gevisplt vo zorn, gespibet tozze, ma di musìk hatt nèt augehöart, asó hattar gemèkket starch aftz lukh, un 'z lukh izzese offegetånt un er izzese augeluant zo bölla hekhan in musitzìst. Ma dar musitzìst izzese nèt gelatt darschràkhan un hatt gefift hèrta eppaz åndarst sin zo macha di gutzl in burm.

Alóra dar burm izzese gelekk zo tåntza; dar izzese gepükht, gekhnüpfl sin zo macha an fiòkk. 'Z hatt parìrt a schümma spil. Dar burm iz gånt nidar un au un an lestn izzen inkånt zo lacha.

– Sisto? – hatten khött dar fakìro – di zenn gian guat nèt lai zo hekha, ma zo lacha o.

Bia ’z izta gemacht a stòrdja: di toaln

▸ Bar arbatn no pittar STRUKTÙR VODAR STÒRDJA.

Bar lirnen bia di toaln vonan tèkst khemmen nidargeschribet nå un nå, schaugante bia ’z khinta kontàrt di stòrdja afte sait da atz saitn. Vüll auz di tafl da untar.

- an earstn khemmenda gezoaget di **TOALN** vodar stòrdja;
- dena tarfsto auzvülln du schraibante di **SÈTZ** boda åpazzan in toaln vodar stòrdja. Du vinnstze sa geschribet nidar untar, ma vorånahì mochstose rivan, un schaubolau: da soin nèt gelekk djüst.
- an lestn tarfsto schraim di **BÖRTAR** boda soin gemercht drinn in tèkst un boda innvüarn naüge toaln.

TOALN VODAR STÒRDJA	SÈTZ	BÖRTAR
Bazta iz an earstn	.....	.....
Daz earst boda vürkhint	.....	.....
Bia ’z geat vürsnen	.....	.....
Bia ’z geat vürsnen	.....	.....
Hoachpunkt	.....	.....
Bia ’z geat zo geriva	.....	.....

- Di ..... vüarnen kan an ..... boda süacht zo pezzranen pittar musìk.
- Dar burm iz znicht un ..... .
- Di kur von ..... an lestn pröft.
- Dar ..... nimp au gåntz letz di ..... von fakiro.
- Soine eltarn vüarnen kan an ..... boda nèt gelånk zo ..... .
- Dar ..... khütt bazta lirnt disa stòrdja.

▸ Est schraibe khurtz di stòrdja nützante di sètz vodar tafl da obar. Legse panåndar pinn “börtla boda pintn”: du mast nützan di sèlln von tèkst odar åndre boda pazzan.

.....

.....

.....

.....

..... .

Emanuela Luisari
(a cura di)

Gli animali nella fiaba e nella leggenda
Franco Muzzio Editore

Di vedarn vodar fluttarmaus

Disa iz a stòrdja boda khint her vodar baitn mòrgassait.

Stapfln: nèt soin sichar, ziang hintar.
Gròtte: haüsar halbe abegevallt.

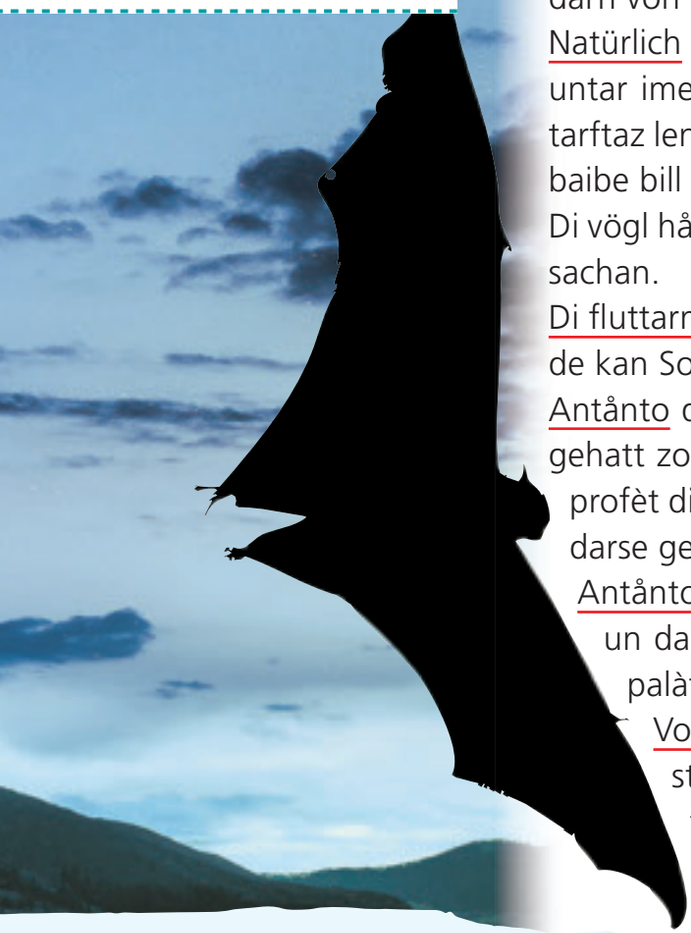

'Z khinta kontàrt ke dar profèt Solimano hatt gehatt a gàntz schümmana spusa un hattze gehaltet starch gearn. Allz daz sèll boda 'z baibe hatten gevorst, dar Solimano hattzen gètt.
In an tage hattz khött soin mànn: – I bill an palàtz augemacht pitt vedarn von vögl.
Natürlich dar profèt hatta nicht draukhött, alle di vögl von lànt soin gest untar imen, asó hattar gerüaft in eltarste vogl un hatten khött: – dar tarftaz leng alle ummaz nå in åndar zo machanaz rupfan ombrómm moi baibe bill an palàtz pitt aürn vedarn.
Di vögl hàm gestapflt, allz ummaz soinsase gevuntet auzzomacha ditza sachan.
Di fluttarmaus, gehöart asó eppaz, zo übarschüanase, iz lai geloft garade kan Solimano zo schenkhanen soine vedarn.
Antånto di vögl soinse gevuntet un hàm zornìrnt di sèlln boda hettatn gehatt zo giana zo reda pinn profèt. Di vögl hàm khött in Solimano: – profèt di vedarn barpardarse gem balz khint bermar ombrómm, azpardarse gebatn est, darkhrånkhapar lai alle.
Antånto azzada drauhåmgeredet, 'z baibe von Solimano iz gestorbet un dar Solimano hatt nemear gehatt khumman lust auzomacha in palàtz.
Von sèll tage vort di fluttarmaus iz gest da uantzege z'soina gestånt åna vedarn un von schåm flattartze lai padar nacht balz iz tunkhl in pa gròtte zoa nèt z'soina gesek.

I LES UN VORSTÉA

- In disa stòrdja soinda untargestricht di börtar boda åhevan di toaln von tèkst. Schraibe an khurtzan satz: vor anìaglan toal.
- Bar khön ombrómm. Rispùndar aft doin heft.
  - Ombrómm di vögl hettanse gemocht machan rupfan?
  - Ombrómm di fluttarmaus loaft lai zo schenkha soine vedarn?
  - Ombrómm di vögl bölln nèt lazzanse rupfan?
  - Ombrómm di fluttarmaus geat ummar lai padar nacht?

I LES UN PENSÀR

BAZMA GLOABET VON VICHARN

- Zèrte laüt vörtnse von fluttarmaüs, ombrómm da gloam atz eppaz valschez.

  Les dise sètz un untarstraich bazta iz bar, helftar pittnan guatn puach boda redet vo vichar.
  - Di fluttarmaüs hàm di kröal afte zavàttn.
  - Di fluttarmaüs hengense drinn in har von laüt.
  - Di fluttarmaüs soin åna vedarn.
  - Di fluttarmaüs machan ultrakhlång.
  - Di fluttarmaüs tutschln 'z pluat in khindarn.

A lustegez lånt

Rossana Guarnieri, Danusia Salvini Cerretani, *Le stagioni intorno a noi*, De Agostini

Di åmazan machan soine haüsla untar dar schintl von vaüchtn odar untar earde. Dise haüsla håm mearare khåmmarn un stöll, in zèrte lemda di khunegen, in åndre soinda di öala odar di larvan. 'Z soinda stöll boda khint higelekk 'z geèzza. Di åmazan håm gearn zo leba alle pittnåndar in gelàichegen haüsle vor ettlane djardar, aztasen niamat abemèkket. Auz nå in raivan roatpern izta a gåntzez gegiana un gekhemma vo åmazan, da gian nidar un au ummana nå dar åndarn azpe bravate soldédla un trang zuar allz bazza vennen; semla, löapla, gresela, insèktn gröazar baz se. Balda an åmaz trakk an khorn sberar baz si, schupftze, ziagetze, stütztze di schinkhla, 'z khemmata lust zo helvanar, ma 'z iz pezzar nèt tüanz: ünsarne hent soin kartza groaz, bar magatnse darskìtzan åna zo böllaz.

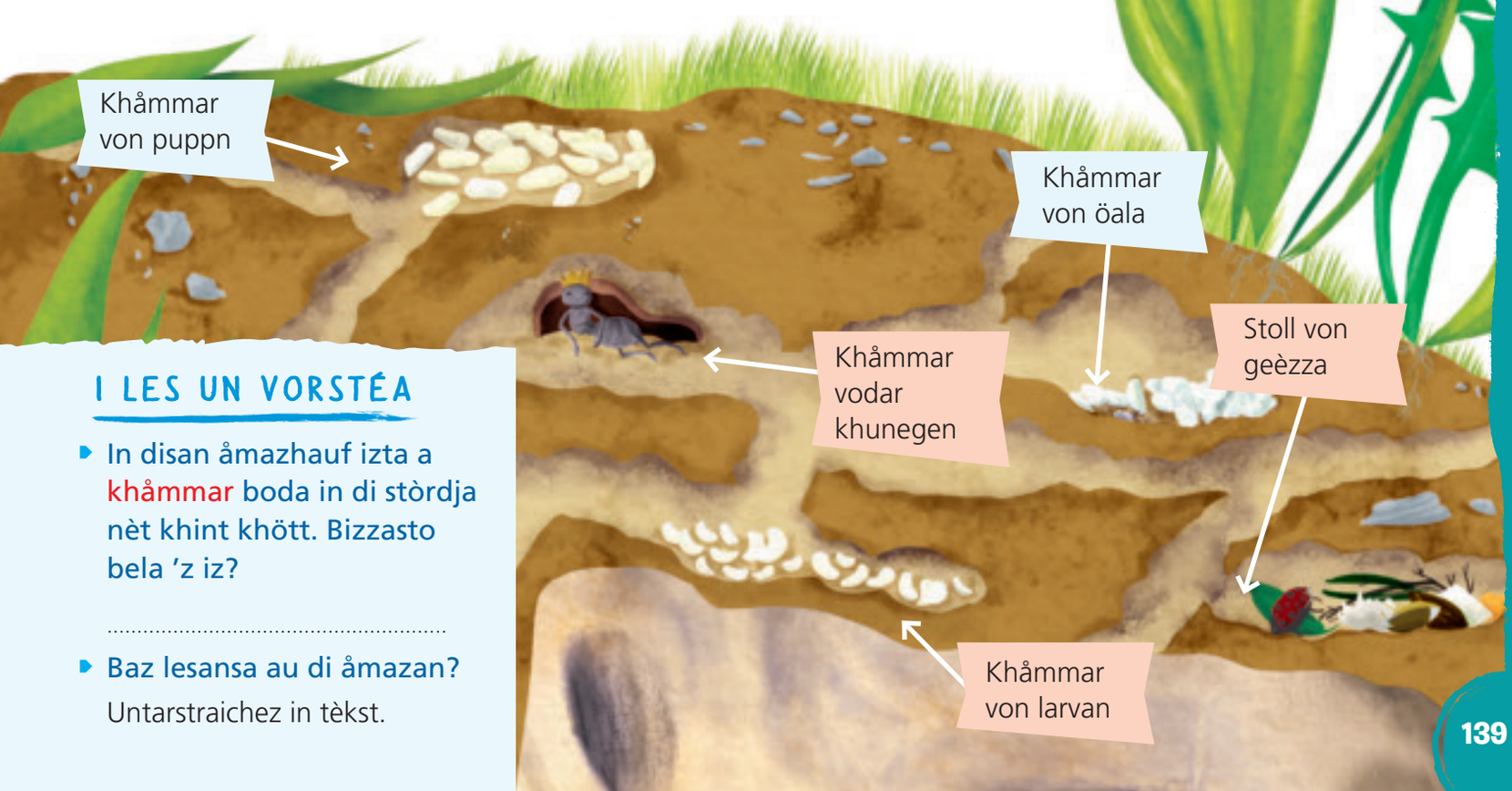

I LES UN VORSTÉA

- In disan åmazhauf izta a khåmmar boda in di stòrdja nèt khint khött. Bizzasto bela 'z iz?

  .....

- Baz lesansa au di åmazan?
  Untarstraichez in tèkst.

Mario Lodi

Il corvo
Giunti

Baz bartz pensàrn vo miar?

– A tschottatz hesle – hånne gehoket.
Moi tatta iz lai zuargeloft, bar soinaz gevuntet attavorå a hesle pittnan schinkhle dartschèkket vodar menmaschì. Moi vatar hattz augenump laise laise un hattmarz gètt in arm. I hån gehöart soi har bodame hatt gespiazt un di zavèttla boda håm geschupft aft moin pauch. Bar håmz getrakk dahùam zo machaz pezzarn un dar tatta hattmarz gètt miar zo stiananen nå. I hånz gespèrrt in an khemmarle un alle tage hånnen getrakk z'èzza: proat, gras, gele rebla un åndarz gegrés zo snagra. 'Z hesle iz gest gåntz moi, dar tatta izzez khent z'sega lai a tiabas a bòtta. Pitt miar iz gestånt stille, 'z hatt gesprunk nidar un au atz drai zavèttla odar 'z izzese untartùscht untar 'z pett. I hånz gehaltet gearn, i pinme hèrta genempart åna nia zo machaz darschràkhan, i hånz gevånk pan oarn un hånz augeheft, iz vor a pizzle hattme gelatt tüan, dena hattz ågeheft zo macha gian di zavèttla, alóra hånnez bidar nidargelekk in soin kantoüle. "Baz bartz pensàrn vo miar?", pinemar gevorst mearare vert, "bartzez håm vorstånt ke i hånz inngespèrrt zo machaz pezzarn? Odar bartz lai pensarn afte bisan boz hatt geloft frai?"
In an tage moi tatta iz khent z'sega 'z hesle un iz hatt håntgelekk zo loava durch un her un zo mèkka in khopf au pa maur. Balda moi tatta hatt geredet, 'z hesle hatt gemacht sprüng vonan mètro, alóra saibar vortgekheart un håmz gelatt in patze.
– Est boz iz gesunt, baz pensàrsto zo tüana darmìtt?
– I böllat az khemm schümma groaz.
– Da steatz nèt garècht – hattar khött moi tatta.

Untartùscht: lugarnse un stian vest vest.

- Baz billar khön dar schraibar pinn satz "in sèll mer vo bisan boda hatt gesaüst"? Zoage pittnar ✗ daz djüst.
  - ☐ in plabe hümbl obar 'z vèlt.
  - ☐ alle di bisan ume di haüsar.
  - ☐ alle di khlång boma mage höarn auz atz vèlt

I LES UN VORSTÉA

- 'Z khinn vorstéat ke lazzan gian 'z hesle iz eppaz gåntz bichte. Izta a satz bodadarz macht vorstìan?

  Schraiben da: .....

  - Dar tatta bill nèt haltn 'z hesle balz iz gepezzart ombrómm .....
  - 'Z khinn billz nètt lazzan gian ombrómm .....

- An lestn 'z khinn vorst in tatta z'sega bidar iz konténT. Vor di, iz konténT 'z khinn? Ombrómm?

  Resan drau pitt doin tschelln.

Auz in di èkhar bartnsaz lai töatn di katzadör – hånne khött i – ’z berat bol pezzar az stianat da.
– Ombrómm lazzparz nèt gian balda iz gespèrrt di katza? – hattar rispùndart er.
Un asó habar getånt. Baldase iz gespèrrt di katza habarz getrakk afte bis bobarz håm gehatt gevuntet, bar håm offegetånt di zumma un håmz gelatt gian. ’Z hesle hatt gemacht zboa sprüng un iz gånt zu lugarase in an fòss.
– Tatta pisto konténT? – hånnen gevorst.
Er hatt khött ke dar iz konténT un ke di vichar soin schümma un guat.
– Machansa kriagar di vichar? – hånnen gevorst.
– Da khempfan tra de se, ma lai zo übarléba – hattamar khött.
Bar soinaz augehaltet zo reda a baila in sèll platz auz ar a bege un sèmm lugart untar di staun moi tatta hattmar gelirnt zo darkhénna alle di visplar von vögl bobar håm gehöart. Dar hattze auzgenump alle un hatt gekhånt nåvisplnen, zèrtn lai pinn maul, åndre pittan khlumman fikarle bodar hatt gehatt in di gadjòff. Dar izzen gelekk ’z fikarle in maul un iz gånt vür zo vispla – höarsto – hattar khött – da rispùndarn – dar iz gånt vür a baila zo reda pinn vögela un i o hån ågeheft zo darkhénnase in sèll mer vo bisan boda hatt gesaüst.

I LES UN PENSÀR – VICHAR UN FRAI

- **Soin frai iz a daz earst rècht boda hatt anìaglaz boda lebet. Les bazta iz geschribet in gesétz boda auzmacht di rècht von vicharn von djar 1978.**

  Art. 4: Anìaglaz billz vich hatt rècht zo leba frai in di umbèlt boz iz gebortet, saiz afte earde, in air odar in bazzar.

- **Laidar dar månn mearare vert haltet nèt kunt vo disan rècht, baispil pittar katza åna regln. Du boasto åndre?**

  Resan drau pitt doin tschelln un gedénkh hèrta zo übarléga garècht aft daz sèll boda khint khött un vörte nèt zo bèksla idea.

A vischottar in haus

Gavin Maxwell

L'anello di acque lucenti
Elliot Edizioni

A månn boda hatt gehatt asó gearn di vichar izzen genump in haus a vischottar boda hatt gehoazt Mijbil. Dar khinta drau palle ke 'z vichele gitt ploaza arbat.

Vischottar: 'z iz a taidevich pittnan dünnen laip un an lången sbåntz un di haut boda nèt ånimp 'z bazzar. 'Z lebet in di flüzz un in di sean un iz bill un gåntz füre, ma 'z mage khemmen gemacht huamesch.

Da sèll nacht dar Mijbil iz khent au atz pett pitt miar un izzeseda gelekk 'z slava zbisnen moin schinkh un sèmm izzar gestånt sin azta dar kamerìar hatt nèt geprenk di kolatziù. Auz pa tage hattar någeloft allz in sèll bodar hatt gesek mövarn. Alóra hånnen ågehenk pittnan gürtl ume in pauch her un hånnen gevüart in apòrt sèmm izzar khent narrat zo djukhase in di vaska zo sbimma, obar un untar in bazzar, zo giana nidar un au sprützante bobràll njånka az berat gest a bazzarross. I hettat gelirnt pittar zait ke aniaglana trupf bazzar, vor di vischottar tarft gian auzegebetart un ummar gedjukht atz alle di saitn. Aniaglaz schèffle bazzar geat umgedjukht, ma tarftze drinn sitzan un nia soin konténts sin az nèt iz ler un allz 'z bazzar danidar. 'Z bazzar geat gehaltet augemövart, az steat vest iz a schånt. Zboa tang spetar izzar inkånt, i hån gehatt djüsto di zait z'sega soin sbåntz ziangse inn in apòrt. Antånto azze pin zuargeloft zo darbischanen, izzar sa gest ume di spi her un hatt geråmplt zo tüanase offe. I pinn gestånt offe pinn maul z'sega asó eppaz bodemar nia berat impìtet. In bintsche zait izzar gelånk zo drena di spi genumma zo macha abekhemmen an gusl bazzar un in an momént hattarsen dartånt zo tüanase offe gåntz un zo macha sprützan bazzar bobràll.

I LES UN VORSTÉA

- Lege nå un nå allz daz sèll boda tüat dar vischottar. Schraibe in djüst nummar in di quadröttla.

- [ ] Dar slaft.
- [ ] Dar geat au atz pett.
- [ ] Dar lirnt zo tüana offe di spi.
- [ ] Dar djukhtze in di vaska.
- [ ] Dar inkéat vodar khåmmar.
- [ ] Dar sbimp in bazzar sprützante bobràll.

I LES UN PENSÀR – TSCHELLN ZO HALTA GEARN

- Dar vischottar o, azpe alle di vichar, hatt mengl azmen nåstea.

  Resan drau pitt doin tschelln un vüll auz di tafl da untar (du mast drinnleng åndre vichar bodo khennst du).

ZO HALTA A…	MOCHTMA HÅM LUST ZO…
a maüsle	.....
an kanarì	.....
a schiltkrot	.....
di roatn vischla	.....
.....	.....

Bar soin tschelle

Roberta Grazzani

Lupi dietro gli alberi
Fabbri

Di Ania iz gånt z'stiana a par bochan kan non au affon pèrge. Di boazt ke in pa beldarn sèmm ummar soinda di bölf, ma di vörtetze nèt, åntze di böllatze pròpio seng.

Da soin gekheart zo khemma da sèll nacht o, un di Ania, boden hatt gepitet, hattze gehöart tritzln untar soine vestadar. Da soin bidar gest in zboan. Dar mastscho un di femena, furse. Di Ania hatt offegetånt laise 'z vestar un, åna zo vörtase, hattzen auzgelekk zo vrèzza; altz proat un tschippela vlaisch. Dena hattze gepitet, di zboa vichar håm augevrèzzt allz, ma da soin nonet vortgånt. Da håm no gehummart – i hån nicht mear – hattzen khött di Ania. Ma 'z soinar khent in sint di öpfln. Di öpfln håm nia gemenglt, di zumma in di khuchl iz hèrta gest voll – èkko – hattze khött legantar auz a drai – est però hånne pròpio nicht mear. Antånto azta di bölf håm gesnagart di öpfln, di Ania hatt genump daz lest tschippele vlaisch un hattz gehaltet in di hånt un hatt gelokht di vichar. Di femena iz sa gest vort, ma dar mastscho izzese augehaltet un hatt geschauget zuar in sèll hentle boden hatt eppaz geopfart; dar odór vodar Ania iz gest eppaz naügez vorz vich – i pinz i un ditza iz moi hånt vörte nicht – dar bolf hatt genempart di snaris un di Ania hatt gehöart in barm atn att soi haut – Bar soin tschelle est. Nimm! – Vest vest dar bolf hatt gesmekht un an lestn bahemme bahemme hattar darbìscht 'z tschippele vlaisch pittar zung un pittnan uantzegen sprung izzar vortimplikst.

- Baz bartar pensàrn dar bolf baldar sik 'z hentle von diarndle nemparnse?

  Stèlldar vür z'soina dar bolf un schraibz da obar.

I LES UN VORSTÉA

- **Baz tüatze di Ania? Baz tüanda di bölf?** Lege nå un nå allz bazta tüan di figùrn.

ANIA	BÖLF
☐ Di lekk auz di hånt pittnan tschippele vlaisch.	☐ Da vrèzzan di öpfln.
☐ Di lekk a tschippele vlaisch atz vestar.	☐ Da vrèzzan 'z vlaisch un 'z proat.
☐ Di lekk vlaisch un proat auz atz vestar.	☐ Dar bolf darbìscht 'z vlaisch un inkéat.
☐ Di lekk di öpfln atz vestar.	☐ Dar bolf smekht in odór vodar hånt.
☐ Di steat vest vest offe pittar hånt.	☐ Di bölf haltnse au zo paita.

Insèktn vor di Alice

Lewis Carroll

Alice attraverso lo specchio
Rizzoli

Di Alice in soin magesche viazo durch in spètscho bokhennt a strámbata mukk, groaz azpe a henn, bodar nåvorst: gevallnsadar di insèktn? Bele khennsto pan nåm?

– Bèh ’z berata di Rossvlaüge – hatta ågeheft di Alice zelante afte spitz von vingar – Gåntz guat – hatta khött di mukk – Un asto schaugest in sèll tschump barsto vennen a Rait-rossvlaüge gåntz pitt holtz boda geat raitante vonan rais aftaz åndar.
– Un baz vrizztze? – hatta gevorst di Alice kurdjósat.
– Pèch von vaüchtn un gesaga – hatta khött di mukk – ma gea nor vürsnen auzoroata –.
Di Alice hatt ågeschauget di Rait-rossvlaüge un hatt übarlékk ke da schöllatnse håm gevèrbet vrisch ombrómm di hatt geglentzeget un gepiglt, dena izze gånt vürsnen.
– ’Z berata o dar Golt Moskù.
– Schauge aftaz sèll rais obar diar – hatta khött di mukk – ’z izta a Diamånt Moskù. Dar hatt in laip pitt plum-pudding, di vèttrech pitt löaparn vo erla un dar khopf iz a khorn uapassa boda prinnt in snòpz.
– Un baz vrizztar – hatta bidar gevorst di Alice.
– Khorn un gesautratz vlaisch – hatta rispùndart di mukk – un macht ’z èst in di skattln von geschenkh vo Boinichtn.
– ’Z berata di scharàttl o – izta gånt vürsnen di Alice schaugante in sèll strámbate moskù pinn khopf boda hatt geprunnt un khödantar sèlbart – i vorsmar z’sega biz bart soin peng in sèll boda alle di insèktn bölln gian inn in vaür vodar khertz, zoa zo khemma alle Diamånt Moskü! –
– Un sèmm untar doin vüaz – hatta khött di mukk (di Alice hatt lai vortgezoget di vüaz darschràkht) – krablta di scharàttl Proat un Smaltz, di hatt di vettrèch pitt gåntz dünne snitla proat drau pinn smaltz, in laip pitt grost von khes un in khopf gemacht pittnan zükkarle – Un baz vrizztze?
– Ringen tè un biskött – .
Di Alice hatta draupensàrt – Un azzen nèt vinnt?
– Alóra asó stirbetze.
– Ma ’z bart vürkhemmen ettlane vert – hatta khött di Alice.
– Ja sichar, hèrta – hatta rispùndart di mukk.

- Disar tèkst iz khent übarsetzt von ingles abe. Dar schraibar hatt auvargevuntet di scharàttl proat un smaltz, spilante pinn börtarn vo soinar zung.

  In da inglesege zung, defàtte, scharàttl khöttma “butterfly” un soinz zboa börtar panåndar “butter” boda bill muanen smaltz un “fly” flattarn.

  Hasto vorstånt est in ombrómm vonar söttan scharàttl?

I LES UN VORSTÉA

- Nütz di nümmar zo pinta aniaglaz bort pinn satz boden pazzt.

1. Pèch
2. Plum-pudding
3. Snòps
4. Gesàga

- [ ] A gesüasega vo Boinichtn
- [ ] A starchez getrinkha pitt alkol
- [ ] A saft von vaüchtn boda piglt
- [ ] Getschìkkla von holtz

A khatz un a khatz

Giovanni Raboni, *Un gatto più un gatto*, Mondadori

A khatz un a khatz macht zboa khatzan
a khatz mindar a khatz macht a khatz boda vortizgånt
bar hofftn azze khear bidrùmm palle
azzese nèt vorlìar nå de bege
azzar nèt tüa bea
azze schauge garècht vorse geat durch in bege
azze khear bidrùmm vorz iz abas
pitt soin schümman sbåntz
garade au sovl azzar berat gevèrbet.

I LES UN VORSTÉA

- In disan gedìcht dar dichtar...
  - ☐ khütt bazta tüat soi khatz boda vortizgånt.
  - ☐ khütt baz dar böllat vor soi khatz boda vortizgånt.
- Bia izzar vor di dar dichtar?
  - ☐ traure
  - ☐ gekhümmart
  - ☐ zorne

I LES UN PENSÀR

BAZZE BÖLLAT VOR MOIN TSCHELL PITT VIAR SCHINKH

- Schraibe a gedìcht zo khöda daz sèll bodo böllast vor doi vichele. Gea nå in skèm von gedìcht bodo hast gelest aft disa sait. Da untar hasto an baispil bodo mast bèksln azpedo bill du.

Moi hunt hatt hèrta lust z'spila
i hofft azzar sai hèrta luste
azzar venn a bis zo loava
azzar…
azzar…

Slipfbipparslipf

Pietro Formentini, *Poesiafumetto oplà!*, Nuove Edizioni Romane

Slipf slipf slipf
a bippar a bippar a bippar
di haltetze au un khinta drau
ke di iz åna zavàttn zavàttn zavàttn.
Di mage nèt ummargian a bippar a bippar a bippar
åna zavàttn zavàttn zavàttn
si slipft si slipft si slipft
di mage lai slipfan slipfan slipfan.
Asó di bippar di bippar di bippar
kheart bidrùmm bidrùmm bidrùmm
un åna zavàttn zavàttn zavàttn
slipftze slipftze slipftze
hèrta betar vür vür vür
un no vürsnen vürsnen vürsnen
åna zavàttn zavàttn zavàttn
slipftze slipftze slipftze
un slipft un slipft un slipft.

Slipfan iz a bort boda hatt drinn in khlång sèlbart daz sèll boz bill muanen; khü du béttadar khlång 'z iz:

- ☐ a murblar
- ☐ a visplar
- ☐ a khlèpprar

I LES UN PENSÀR – SPILN PINN BÖRTARN

- Hasto gebarnt bia 'z izta khent geschribet ditza gedìcht? Daz lest bort khint khött hèrta drai vert sovl azpe 'z slipfat azpe a bippar.

- Provàr du zo schraiba a gedìcht azpe daz sèll da obar khödante hèrta drai vert daz lest bort, nütz in khurtz tèkst da untar. Zornìr du belz bort z'schraiba drai vert.

'Z kraketa dar holekra, dar grabet in ståmm, dar süacht in köss, dar billen, dar vinnten, dar vrizzten, dar holekra boda kraket.

Doine tschelln mang håm getånt åndarst... lest au aniaglaz bazzez hatt geschribet.

Est bodo hast vorstånt bia ma spilt pinn börtarn mach du o a gedìcht asó pinn börtarn bodo billst.

Grausspruch

Bruno Tognolini, *Rima rimani*, Salani

Khütta dar visch, drinn in soin fluzz
Khütta dar spatz tortemìtt soin balt
Bettana graus dar månn åna vedarn
Bettana graus dar månn åna sinen
Khütta 'z vèschangesprünst antånto az spinnt
Un dar bürm åntånto azzar khint
Bettana graus dar månn åna baf
Bettana graus dar månn åna sbåntz
Un dar månn boda munt z'soina berboaz ber
Khütt in vichela, in visch un in bürm
Bettana graus! I magaz nèt geseng umenum
Allz ombrómm asó andarst håmsa di haut
Ma daz alt baible boda geat
Lacht un dena steatz
Ne schümma ne schaüla
'Z iz di Nona Lem boda åna graus geat
Zuar alln in un auz.

I LES UN VORSTÈA

- Untarstraich in tèkst bazta macht di graus in vicharn von sèll boda velt in månn.
- Vèrbe pinn varm boda soin da untar di toaln von gedìcht boda khön dise zboa sachandar:

Soin åndarst billz nèt soin gemuant soin pezzar odar letzrar. Soin åndarst iz a raiche vor alle.

'Z iz dèstar aukhön in sèlln boda soin åndarst baz biar, ma 'z iz genùmma lengse in soin vuaz zo vorstìana ke di åndarn saibarz biar.

I LES UN PENSÀR

ALLE GELAICH, ALLE ÅNDARST

Iztar no vürkhent schaugante an film, lesante an libar odar diar sèlbart zo trèffa laüt boda soin gest åndarst baz du?

Khü bazte hatt gebundart daz meararste un dena lede in vuaz von åndar, baz barten bundarn vo diar?

Schaung

Dar dichtar iz guat z'sega eppaz naügez in di sachandar vo alle tage

A trupf kokodrìll

Federico García Lorca, *La lucertola vecchia*

Affon öade akhar
hånne gesek di hennegritsch
(a trupf kokodrìll)
übarléng.
Pitt soin grümman untarkonsótt,
dar baiz kragn
schümma au garade.
Di hatt auzgeschauget
a pizzle traure
azpe an altar profesór.

Dar silbran khnaul

Emily Dickinson, *Tutte le poesie*, Mondadori

'Z vèschangesprünst haltet
in silbran khnaul pitt zboa
vorpórgate hent.
'Z tåntzt alumma
un ridlt abe soin silbran van.
Vo nicht in nicht geatz vür
pitt soin ringen nètz.
'Z dekht ünsarne pildar pinn soi
in bintsche zait.

I LES UN VORSTÉA

- 'Z soinda zboa sachandar boda soin gelaich in di gedìchtn "Dar silbran khnaul" un "Di tentzaren" bele?
  - ☐ Soin ring.
  - ☐ Soin bahemme.
  - ☐ soin khlumma.
- Baz håmsa boden gelaicht anvétze di rössen un di scharàttl in di gedìchtn "A rössen" un "Di tentzaren"?
  - ☐ Soin schümma. ☐ Soin ring.
- Ombrómm dar dichtar khütt ke di hennegritsch iz "a trupf kokodrìll"? Berasto guat zo khödaz pitt börtarn dar doinen?
- In gedìcht "Di tentzaren" dar dichtar schraibet ke a scharàttl iz azpe a tentzaren, vor baz?
  - ☐ vor bia di mövartze.
  - ☐ vor di varm.
  - ☐ ombrómm da soin poade schümma.
- Baz iz a tapétt pitt vaür un geschmàkh?
  - ☐ A roas.
  - ☐ Di sunn.
  - ☐ A bis.

A rössen

Attilio Bertolucci, *Le poesie*, Garzanti

A rössen auz alumma
in a bis tortemìtt in balt
pittar nacht boda khint,
dar må boda spitzart un
da hoatar luft.
Di rössen smekht in
süaz gesmàkh
vodar nacht un trottlt,
a kantzù soinz soine tritt.
Est iz nacht un allz iz nicht.

Di tentzaren

Corrado Govoni, *Poesie 1903-1958*, Mondadori

Da schümma scharàttl bodase
nempart un betart vodar bòkkl
iz azpe a tentzaren boda
birblt aftnan tapétt pitt vaür
un gesmàkh un tântzt afti spitz von zearn.
Est valltze müade gerift
est khintze vür gerüstet pitt
khüss affon roat
polstar von hoadarn.

Kragn: a kolétt vonar vairtarüst.
Vorporgate: lugart, boma nèt sek.
Gesmàkh: a guatar odór, a parfüm.

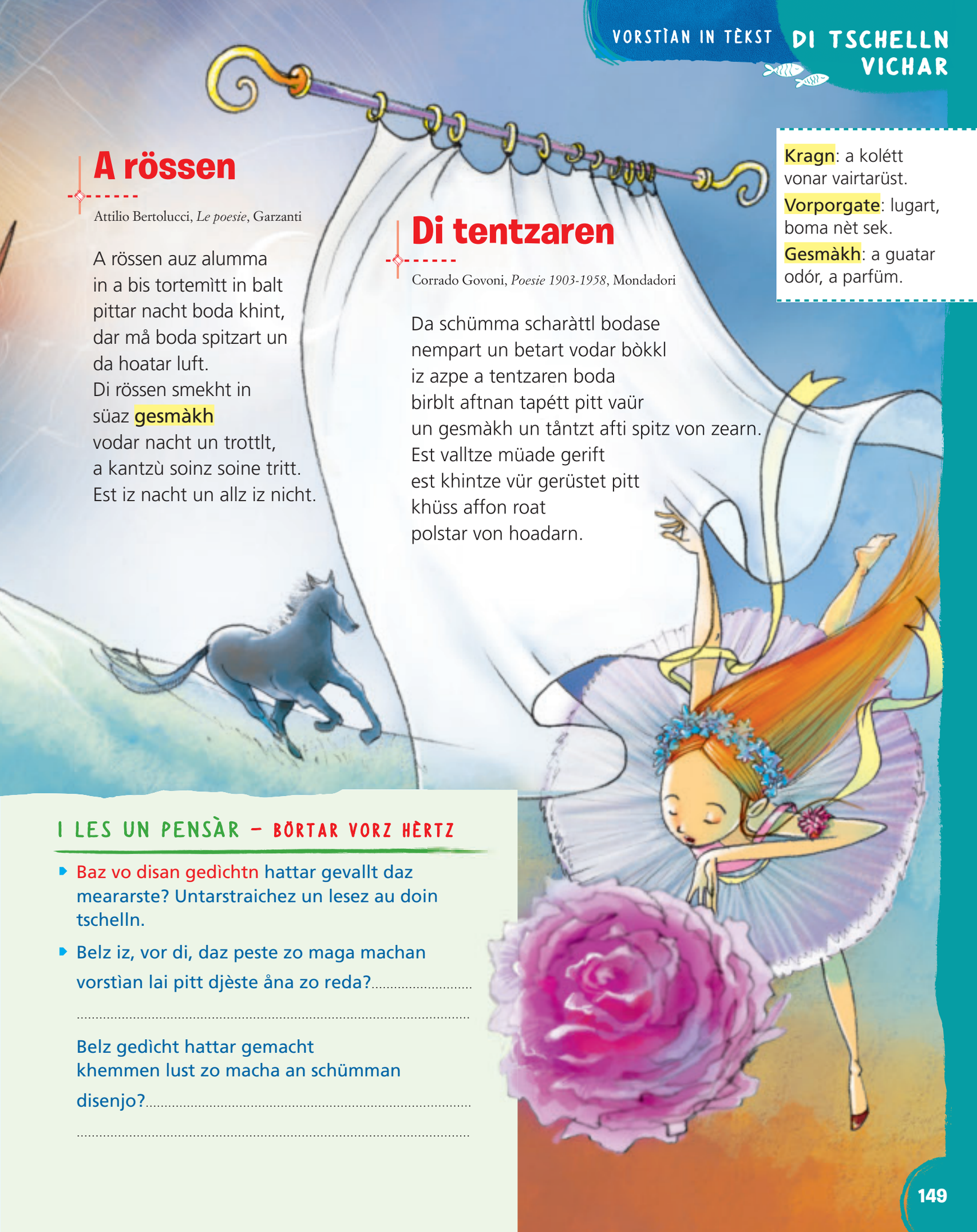

I LES UN PENSÀR – BÖRTAR VORZ HÈRTZ

- Baz vo disan gedìchtn hattar gevallt daz meararste? Untarstraichez un lesez au doin tschelln.
- Belz iz, vor di, daz peste zo maga machan vorstìan lai pitt djèste åna zo reda?.....

.....

Belz gedìcht hattar gemacht
khemmen lust zo macha an schümman
disenjo?.....

.....

SPILN PINN BÖRTARN

“A tiabas a bòtta makma nützan di börtar sovl biz beratn spilela, stèllela zo macha au haüsla. Bar mang leng a bort nåmp in an åndarn un lü-snen bia da laütn, aubèkslnse z’sega bia ’z magata bèksln dar khlång. Spiln pinn börtar iz schümma: bar manse singen mèkkante di hent, hoknse odar vitschlnse, di börtar gian hèrta guat. ”

Rime un ritme

Est süachpar pittnåndar zo vorstìana bia ma macht a gedìcht, zo vorstìana di rime, di vèrse un in ritmo.

Auzzeln

Josef Bacher, *Die deutsche Sprachinsel Lusern*, Wagner

Pater nòster hemmàrle
Di muatar iz in khemmàrle
RIMA = àrle

Dar vatar iz in haüsle
Dar hatt darbìscht a maüsle
RIMA = ...

Dar hatten gètt a löffele boi
Un iz iz khent trunkhat azpe a sboi
RIMA = ...

BAZ IZ A VÈRSO?

- Vèrso atz latoin billz soin gemuant khearn un iz daz sèll boda tarft tüan ’z oage balma hatt verte zo lesa a zail un mocht khearn zöbrest dar åndarn.

  Biavl vèrse hatta di auzzel da atz saitn?

  .....

BAZ IZ A RIMA

- A rima iz balda di börtar züntrest in vèrso gian auz pinn gelàichegen khlång.

  Gea vür du zo schraiba di rime vodar auzzel da atz saitn.

BAZ IZ DAR RITMO?

In ritmo höarbaren mèkkn in hèrtz, bar barnenen ziagante in atn. In gedìcht o izta ritmo: dar khint gètt von nummar von silbe, von vèrse, von aktzénte.

Khindargebiaga

Slaf pòppele slaf
di måmma iz gånt 'na gras
dar tatta iz in Pömmarlånt
un 'z Pömmarlånt iz argeprånnt
slaf pòppele slaf.

slaf	pòppele	**slaf**	di måmma	iz gånt	**'na gras**
dar	Tatta iz in	**Pömmarlånt**	un 'z Pömmarlånt	iz	**argeprånnt**
slaf	pòppele	**slaf**			

Khindarstördjele

Måmma moina
baz izta tschoina?
di khell afte nas.
Bo izta moi töale?
gevrèzzt di khatz.
Bo izta di khatz?
Au affon ovan.
Bo izta dar ovan?
Abegemèkket 'z slegele

måm	ma	**moi-na**	baz	iz-ta	**tschoina**
di	khell-afti	**nas**	bo-izta	moi	**töale**
ge	vrèzzt-di	**khatz**	bo-izta	di	**khatz**
au	affon	**ovan**	bo-izta	dar	**ovan**
abe	gemèkket	**'z slegele**			

Schauge di tafln von zboa gedìchtn da obar. Boda vallt dar hauptaktzént 'z stèllele iz gevèrbet grümma. Schaubolau: di börtar odar di silbe boda nèt håm in hauptaktzént mang khemmen aukhött gepuntet.

- In grümma stèllele izta 'z bort boda hatt in hauptaktzént. Les bidar di gedìchtn machantese höarn garècht un machante höarn in djüst ritmo.

DICHTAR I O

- 'Z magat soin eppaz schümmaz nemmen a gekhénnatz khindarstördjele un bèksln au di börtar åna zo bèksla in ritmo.

  Böllastoz tüan? Lege di börtar boda soin da untar drinn in gedìcht da atz saitn.

  fòss • renn • schua

Est ke du hast vorstånt 'z spil, mach du o doi khindarstördjele!

Pitta grela hoazt moi henn

alle mòrgan au pa .....

Krumpa horna hoazt moi khua

alle mòrgan åna .....

Ritta raita hoazt moi ross

alle mòrgan geatz in .....

Rime, aktzénte un… no ritmo!

Bar gian vür zo khenna di gedichttèkste, bar lirnen rime, aktzénte un ritme.

A kantschümple

Disa boch, du khlumma maüsle,
mochsto aumachan doi haüsle.

Haüt iz menta, nimm in håmmar,
du mochst åhevan doi khåmmar.

Haüt iz fintzta. Tüa offe di tür,
trage inn ’z holtz, zünt å ’z vaür un schür.

- Schraibe inn di silbe boda veln in kantschümple.
- Schraibe bele rime ’z soinda
- Biavl rime soinda in kantschümple?

di	sa	boch	du	khlum	ma	maüs	le
mochs					doi		le
	iz				in		mar
haüt				tüa of		di	
	ge inn	’z holtz			’z vaür		

A kantzümmale

Rümbl rümbl
Berda eppaz gitt
Geat in hümbl

Raübl raübl
Berda nicht gitt
Geat kan taüvl

GELAICHVOKÀL

Balda di lestn börtar von verse håm gelaich lai di vokàln hoaztmaz nemear rima ma gelaichvokàl.

- Schraibe belar ’z iz di rima.
- Bele vokàln stian gelaich in raübl un taüvl?
- Di konsonånt b khint a…?

A kantzükkarle

Tratzl tritzl	tr -	itzl
Azpe a khezzl	kh -	
Pittnar schüzzl	sch-	üzzl
Vallta a zuzzl	z-	
In di ezzln	e-	zzln
Vallta a pua	p-	
Inn in khlea	khl	
Oh bi bea!	b-	

GELAICHKONSONÅNT

Balda di lestn börtar von verse håm gelaich lai di konsonåntn hoaztmaz nemear rima ma gelaichkonsonånt.

- Schraibe in di stèllela ’z tökkle bort boda menglt.
- Untarstraich di rima pittar roatn vedar.
- Pint di gelaichkonsonåntn pittnan plam strich.

’Z maz von vèrse

Di vèrse von khindarkantzüle da untar håm daz gelaichege maz: drai odar viar silbe. Dar aktzént vallt hèrta afta dritte silba. Mach an strich untar anìaglana silba gedénkhante ke da lest vokàl von bort un da earst von sèll boda nåkhint pintnse in an uantzega silba.

- Les starch, toalante di silbe un mèkkante di hent, lazzante höarn in aktzént afta dritte silba.

Di vèrse boda soin gemacht vo viar silbe soin khött viarsilbege vèrse.

- Süach du o zo schraiba a khindarstördjele.

Zo macha a khindarstördjele

Kritzel, kratzel
durch un her,
kritzel kratzel
’z iz nèt sber.

Kritzel, kratzel
umenùmm,
kritzel, kratzel
khear bidrùmm.

Kritzel, kratzel
plabe un grümma,
kritzel, kratzel
oh, bi schümma.

Kritzel, kratzel
roat un gel,
kritzel, kratzel
’z iz a sakh mel.

- Hasto vorstånt bia zo tüana? Süach du zo macha verte ditza khindarkantzüle, schaubolau afte rime, nidar nåmp in earstn vèrse vinnsto a par baispiln.

Kritzel, kratzel
hèrta pezzar,
kritzel, kratzel
’z iz a ……. vrèzzar, mezzar

Kritzel, kratzel
’z iz moi ……
affon bege
pittnan gebinn.

Kritzel, kratzel
’z iz a maüsle
’z kukket auz
von khlumma ……

Kritzel, kratzel
’z iz a nas,
di iz krump un dikh
un iz von ……

Spiln pinn börtarn

Di gedìchtn bodo hast gelest aft dise saitn soin daz earst vo alln spilela gemacht pitt börtarn: daz sèll boda hatt mearar vèrt soin dar ritmo un di rime un nèt daz sèll bosa bölln muanen.

Zboa baize tschüppla
spitzarn auz von gras.
I schauge pezzar:
'z iz dar Oastarhas.
Baz tüatar pinn varm
sèmm in sèll tunkhl loch?
Dar vèrbet di öala,
dar lekkta a boch.
Dar lekktze in bazzar,
dar siadetze in khezzl,
pitt saltz un tschovöll
un darzùar no an ezzl.

zboa	bai	ze	tschüpp	la
			di öa	
		tze in		
			no an	

- Schraibe di silbe in di stèllela

  Gedénkh ke da lest vokàl von bort un da earst von sèll boda nåkhint pintnse in an uantzega silba.

- Les au ditza khindarkantzüle doin tschelln lazzante höarn in ritmo un di aktzénte.

Sèmm züntrest dar Tuvar
tiaf inn in balt,
lemda simm menndla,
da soin khlumma, luste un alt.

Haüt giansa atti arbat,
zo saga um di èlbar.
Du magastze höarn trottln
attn bege pinn gelbarn.

'Z geata oine di sunn.
Dar tage iz est auz.
Di simm menndla khearn bidrùmm
müade in soi haus.

Sneabaiz, sèmm in haüsle,
hatt boróatet di tschoi:
simm pièttla, simm tètzla
un simm bòtzan boi.

Da vüllnen in pauch
pitt pult un kavrìtz,
da soin asó luste
da khontàrnen di vitz.

Da èzzan, da trinkhan
da tåntzan, da springen,
da spiln in kartn un in schach.
Da lachan, da singen.

Dar abasstèrn glenzt,
Zuar khinta di nacht.
Di menndla von balt
khön alln: "gutanacht".

Maria Rosa Gasperi

- Du magaste bolustegen machante du o khurtze gedìchtn pitt rime, gelaichkonsonåntn un gelaichvokàln. un gelaichvokàl. Spil pinn nåm vonan vichele azpe in baispil da untar.

Låmp, dar hunt von Kåmp,
Iz inkånt au affon Sbånt

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A naügez geschauga... un iz lai a gedìcht

Bar håm gespilt pinn ritmo, pinn khlång von börtar, ombrómm 'z gedìcht iz musìk o. Est süachpar zo schauga å di sachandar pitt "naüge oang" asó azpe da soin guat zo tüana di dichtar. Bar gian z'sega bazta parìr di khatz Ofelia, bazta tüan di höbarspringar un di mukkn in an summar tage, baz 'z machtaz khemmen in sint a hennegritsch boda krablt au panar maur.

Alla baiz izze di Ofelia
un nia müade
zo loava un zo springa
azpe 'z bazzar von mer.

Azpe 'z bazzar von mer
loaftze un sprink
un iz nia müade.

Giuseppe Pontremoli

Alumma di höbarspringar
aftaz gel gerstegras
Di mukkn tåntzan in di sunn
un zittarta 'z gresele untar
dar sbere vodar scharattl.

Giovanni Pascoli

A bichtlar
zbisnen liacht un schatn
iz di hennegritsch
afte maur

Sabina Colloredo

- Est schraibe du a khurtzez gedìcht. Spil pinn börtarn azpedo pist guat. Süach z'schauga di bèlt azpe da tüan di dichtar zo venna eppaz naügez zo khöda. Rede vonan vich bodo hast odar bodo khennst odar bodadar gevallt…

Da untar soinda sachandar geschribet vo khindarn azpe du, schraibe nidar dèllant daz doi.

Milù Edl un barm nåmp steatzmar snea baiz moi khètzle.	.....
Moi hunt Tschell boda loaft, sbimp, un sprink pitt miar. A sbartza bolkhnen iz doi har i rüaf un du khist.	.....

Zo bizzasan mearar aftz gedìcht un zo lirna pezzar, gea afte saitn 40-47 un afte saitn 84-87

Zo vorstìana an tèkst mochtma soin guat zo lega panåndar allz daz sèll boma darvert lesante. Aft dise saitn barsto lirnen ZO VORSTÌANA PEZZAR PINTANTE PANÅNDAR DI SACHANDAR BODA KHEMMEN KHÖTT.

1 Les in tèkst

Alln in eltarn von schüalarn von Khindargart un vodar Untarschual “Primo Levi” vo Ivrea
An vraita atz 18 von bintmånat bartze haltn a trèff pinn profesór Mario Musumeci, dokhtur von khindarn vodar klinìk Fabbroni, boda bart ren übar bia bichte ’z iz gem z’èzza garècht in khindarn von 6 afte 10 djar zoa azza mang krescharn starch un gesùnt un lai zo lirna imenåndarn sèlbart bia z’èzza azpe ’z hatt z’soina.
Dar trèff bartze haltn in auditorium vodar schual di vünve un a halbez in tages.
Bar gloam az sai a gåntz bichtegar trèff un peng in sèll vorsparaz nèt zo mengla.

Di schualdiridjénten
Marietta Dotti

▸ Vüll auz di tafl da untar. Vor anìaglaz sachan vorstar: izta drinn in tèkst bode hån gelest? Un bo? Un baz khinta khött?

Informatziòng	Izta in tèkst?	Baz khinta khött?
Platz, ur un tage von trèff	Ja Nò	
Biavl ’z halteta inn dar trèff	Ja Nò	
Ber ’z barta ren	Ja Nò	
Vo baz ma bart ren	Ja Nò	
Ber ’z izta khent gerüaft zo nemma toal	Ja Nò	

INKLUSÌVE DIDAKTIK

2 Les in tèkst

Haüt mòrgan håmsa ågerüaft in ispektór Berizgest åntanto azzar hatt gèzzt di kolatziù. ’Z iz gest di vrau Ipinraich boden hatt gepittet zo loava ka irn in soi villa, ombrómm da håm gestolt.
Dar Ispektór iz gerift kadar villa un hatt gevuntet di vrau Ipinraich boden hatt gepitet in groaz salù pittnåndar pinn nevódo Mario un pinn gertnar. Afte bånt nidar züntrest izta gest ’z gèltschroi, offe un ler. Dar ispektór hatt någevorst di sèlln boda sèmm soin gest. Di vrau hatt khött ke sin di achte abas von tage vorånahì soinda drinn gest 120.000 Euro un in sèll mòrgan di achte, anvétze, soinsada neméar gest. Dar Mario hatt khött ke er iz sèmm ka dar tånte sidar viartza tang; dar iz khent pitt soin naüng auto. Dar gertnar khütt ke ’z iz an månat azzar arbatet vor di vrau Ipinraich un heft å z’arbata alle mòrgan di achte un a halbez. Di vrau hatt gearn di bòkkln un böllat azzar er auvarvennar a naüga sòrt roasan lai vor si. Baldar hatt gehatt verte mòrgan dar ispektór Berizgest iz gekheart bidrùmm in groaz salù un hatt eppaz gebarnt: an groazan vaso affon tisch drinn pittnan matz schümmane bòkkln un danidar a rèchnung z’zala von kontzessionàr vo auto “Super Motör”. Dar Berizgest hattzen übarlékk a pizzle, dena hattar ågeschauget in Mario un hatten khött zo geba lai bidrùmm ’z gèlt soinar tånte.

- **Ombrómm dar ispektór Berizgest gloabet az sai gest dar Mario zo stola ’z gèlt? Untarstraichez drinn in tèkst.**
- **Dar ispektór Berizgest hatt vorstånt ke ’z iz gest dar Mario z’stola ombrómm er:**
  - ☐ mochten zaln an lången viazo übar di bèlt.
  - ☐ mocht no zaln in naüge auto.
  - ☐ bill abekhovan di naüng bòkkln von gertnar.
- **Baz hatta gelekk panåndar dar ispektór Berizgest zo gelånga zo geba di schult in Mario?**

- **Baz hatta gelekk panåndar dar ispektór zo vorstìana lai ke ’z iz nèt gest dar gertnar zo nemma ’z gèlt? Pint di zboa sachandar pittnar zail.**

1. ’Z iz khent gestolt zbisnen di achte abas un di achte mòrgas.
2. Di vrau hatt gearn di bòkkln.
3. Drinn in vaso affon tisch soinda gåntz schümmane bòkkln.

a. Dar gertnar süacht a naüga sòrt Bòkkln.
b. Dar gertnar arbatet lai sidar an månat in di villa.
c. Dar gertnar rift in di villa lai di achte un a halbez mòrgas.

Miar o gevallatmar a söttadar hunt

Marjorie Kinnan Rawlings, *Il cucciolo*, Bompiani

Di Giulia iz an alta hünten, di iz gest gånt in di statt pinn tatta, affon karétt, ma dar Rip,
a mastìff, un dar Perk, dar naüge hunt, håm gebarnt in khlumma Jodi boda iz gegrittlt übar
in gattar un soinen zuargeloft. Dar Rip hatt gehatt an tiavan pèllar, dar sèll von
Perk anvétze, iz gest azpe a krakar. Balsa håm darkhénnt in Jodi håmsa gesbåntzlt sovl azpe zo vorsanen
vorzàing. Dar Jodi hattze getribet bidrùmm, di hunt håmen någeschauget. – Stokhate hunt –
hattar pensàrt, – guat lai zo darbìscha 'z gebillt un zo vrèzza –; imen håmsen nia ågeschauget,
auz baz baldaren hatt getrakk 'z gevéntzra. Da alt Giulia iz gest
mearar hèrtze pittn laüt, ma si o hatt gehaltet gearn lai in tatta.
Dar Jodi hatta gehatt provàrt zo stiananar nå ma si hatten nèt auzgelüsant
– Dar sait gest khlumma pittnåndar – hatta khött dar tatta – du hast gehatt a par djar
un si a par månat, du mochstar eppaz håm getånt un si hattz nia vorgèzzt,
si vorlàzztze nèt aft di, di hunt soin asó.
Dar Jodi iz gånt ume in stall her un dena zuar dar mòrgassait, durch in balt;
'z hettaten gevallt a hunt azpe dar sèll vodar nona. Di nona hatt gehatt
an baizan hunt pinn har borìtschlt un baldar hatt gepèllt hattar gemacht lachan
un balda di nona hatt gelacht izzarar gesprunk afti schoaz un hattar gelèkht
di nas sbåntzlante, 'z iz gest sovl bidar lachat er o. Dar Jodi
hatt gehöart ke dar hettat gehaltet gearn aniaglan hunt, azzar berat gest gåntz
soi, azzaren hettat gelèkht di nas un azzaren berat någestånt azpe di Giulia in tatta.

Darkhénnen di figùrn

1 Biavl hunt soinda in disa stòrdja?

☐ 2 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 1

2 Belar vo disan zboa hunt iz dar Rip? Un belar dar Perk? Schraibz untar.

.....

.....

Süachan drinn in tèkst

3 Dar Jodi iz:

☐ a hunt. ☐ a püable. ☐ a månn.

Bele börtar håmdar geholft zo rispùndra? Untarstraichese roat.

4 Bo khinta vür di stòrdja?

☐ afte pèrng. ☐ in di statt ☐ atz mer.

Bele börtar håmdar geholft zo rispùndra? Untarstraichese plabe.

Leng panåndar bazma darvért

5 Bar odar valsch?

Di Giulia un dar Jodi soin starch tschelle un haltnse gearn B V

Bele börtar håmdar geholft zo rispùndra? Untarstraichese plabe.

Naüge börtar

6 Hèrtze (sait 8) billz muanen?

☐ guat un luste. ☐ gåntz bill. ☐ boda nicht volget.

7 Vorlàzzanse (sait 12) billz muanen?

☐ lazzan eppaz hintar. ☐ lazzanse. ☐ fidarnse.

SCHÈTZTE SÈLBART

- Übarlege bia du hast gemacht disa arbat un zoage in nummar vodar vorsch bodo hast gevuntet malamentar odar dèstar
  - vor mi soinda gest dèstar di vörsch 1 2 3 4 5 6 7
  - vor mi sonda gest malamentar di vörsch 1 2 3 4 5 6 7

Baz ma tarft vorstìan: figùrn, plètz, zaitn, bazta vürkhint. Leng panåndar bazma darvért. Naüge börtar.

Lüsnen GEARN

DAR TÈKST IN VÜARAR

DISA IZ AN ÅNDRA STÒRDJA BODO MAST LÜSNEN AUGELEST VO DOIN MAISTRO

Baldo vinnst disan stempl masto lesan laise antånto asto lüsanst. Dar maistro a tiabas a bòtta bartze auhaltn un vorsandar diar bia 'z barta vürgian di stòrdja, un dena z'sega biz iz pròpio asó odar bida iz eppaz boda magat pazzan pezzar.

Da sbartz vrau

Luis Sepúlveda, *Storia di una gabbianella e del gatto che le insegnò a volare*, Guanda

Di stòrdja heft å zoagante an khnopf vögl boda flattart übar in fluzz Elba sèmm boda dar pach djukhtze in Nortmer. Zbisnen disan vögl izta ummandar pitt silbrane vèttrech, bodase hoazt Kengah; bar gian nå disan.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Dar Kengah hatt gedjukht in khopf untar 'z bazzar zo darbìscha di renga un peng in sèll hattar nèt gehöart in schroa boda hatt gemacht zittarn in air.

Disar iz dar toat bodaren iz impitet sidar hèrta, siånka azzar hettat gehatt liabar gian zo geriva in pauch vonan groazan visch.

Da sbartz vrau, da sbartz pèsta. Antånto azzar hatt gepitet azta allz rif, hattar maladìrt di månnen.

– Nèt alle, nò nèt alle – hattar gekraket timpl dar arm vogl.

Mearare vert vo obar abe hattar gehatt gesek di groazan schiff voll petròldjo boda, in di tang voll nebl, balda niamat nicht hatt gesek, soin gånt auzzobèscha di zistèrne in mer. Da håm geleart in bazzar hundartar un hundartar etòletre söttan sbartzan mist, boda 'z mer hatt getrakk ummar bobràll. Ma a tiabas a bòtta hattar o gesek sött khlummane bèrkla bodase soin genempart in groazan schiff un håmse nèt gelatt auzbèschan di zistèrne. Schade azta nèt hèrta di sèlln bèrkla, gevèrbet pitt alln in varm von hümblring, håmz dartånt auzohalta da sbartz vrau.

LÜSAN DOIN MAISTRO

Dar kengah hatt durchgemacht di lengarstn urn vo soin lem postàrt atz bazzar…

Dar izzese gedjukht no a bòtta in bazzar un pinn snakk hattar gesüacht vortzèrra in sèll vistscho von sbåntz. Dar hatt auzgehaltet in beata von vedarn vortgezèrrt un hatt gesek ke dar iz gest eppaz mindar bodrèkht. An lestn izzar no gelånk zo flattra. Dar hatt gesmèttart di vèttrech disperàrt ombrómm dar mist hatten gesbert, azzar hettat augehöart lai an momént zo smèttra di vèttrech, beratar nidargevallt azpe a khnott. Ma 'z iz gest a djungar vogl un soine muskln håmen geholft, asó an lestn hattar geflattart hoach.

In gåntz tèkst vinnsten in vüarar

Du mast lüsnen in tèkst aft doin Dbook

LÜSAN DOIN MAISTRO *Åna nia auzohöara zo smèttra di vèttrech hattar nidargeschauget un…*

'Z iz gest a vogl gåntz buschìzzt. Dar hatt gehatt in laip gedekht pinn sèll sbartz drèkh boda hatt gestunkht.
Dar Zorba izzese genempart in vogl un disar hatt gesüacht auzostiana zöttrante di vèttrech.
– Du piste nèt postàrt pròpio azpe 'z hatt z'soina – hattar gesnjånklt
– 'Z tüatmar ånt, i pin nèt gest guat zo tüana pezzar – hatta khött dar vogl.
– Lüsan, du schaugestmar auz mèchte letz. Baz iz daz sèll sachan bodo hast umanå? Un bido stinkhst – hatta gesnjånklt dar Zorba.
– I pin khent untargevånk vodar sbartzan vrau un peng in sèll barte stèrm – hatta gekraket, pittn lest atn, dar vogl.
– Stèrm? Khü nèt au söttane, du pist lai a pizzle bosùdlt un toat müade. Allz da. Ombrómm flattarsto nèt sin kan zoo; sèmm soinda guate dökhtür von vicharn un sichar bartnsade pezzarn – hatta bidar gesnjånklt dar Zorba.
– I dartüasen nemear, disar iz gest moi lestar flattrar – hatta gekraket dar vogl asó timpl ke ma hatten njånka gehöart un dena hattar gespèrrt di oang.

LÜSAN DOIN MAISTRO *– Stirbe nèt, raste a khöstle…*

- Baz hattar getånt dar khatar baldar hatt gesek zuarrivan in vogl un hatt gesek bia dar iz gest gelekk? Baz khüttaren zo ziaganen a pizzle au?
  Vor di hattar vorstånt bi letz dar steat?
  Baz machtarz vorstìan?

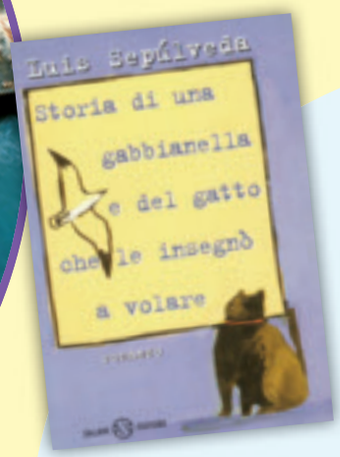

Böllasto darvérn bida dar Kengah gelånk zo übarléba odar nèt? Un baz 'z barta tüan dar khatar zo helvanen? Alóra süach 'z puach "Storia di una Gabbianella e del gatto che le insegnò a volare" un asó barsto khennen a stòrdja vo zboa tschelln boma njånka mage gloam bar.

A SAUBRA BÈLT

“Loavan inn in an balt, rodlnse aftna bis, spiln pin bazzar auz nå in mer, krabln au aftna vaücht... baz håmsa gelaich alle dise sachandar?
Da soin alle schümma sichar, ma, daz earst von alln, khemmensa gemacht auz in air, tortemìtt dar natùr, daz sèll geschenkh boda a tiabas a bòtta vorgèzzpar zo haba un ristschàrn zo schedegaz vor hèrta azparda nèt drauschaung.”

Lesante di tèkste vo disan toal barstode gebenen:

zo vorstìana allz daz sèll boda iz in di stòrdja, zo legaz nidar nå un nå un zo pinta panåndar daz sèll bodo darvérst.

zo vorstìana allz bazta nèt khint khött hoatar drinn in tèkst un zo darkhénnaz.

zo vorstìana ombrómm ’z khemmenda vür di sachandar.

z’arbata affon tèkst un zo vorstìana bia dar iz khent geschribet un ombrómm un vor beln zil.

zo lega panåndar allz daz sèll bodo darvérst lesante, pinn sèll bodo hast gelirnt in di åndarn matèrdje, azpe bizzanschaft, stòrdja, geografì un matematìk.

auzohaltade un zo vorstìana di börtar
mindar genützt zo vorstìana pezzar
di stòrdja.

zo pinta daz sèll bodo lest
pinn sèll bodo lebest,
un zo süacha zo machaz
vorstìan in åndarn.

MOI GELÉSA

- Nå un nå asto lest, khear bidrùmm aft disa sait zo khöda baztar hatt gevallt un baz nèt.

	SUPER!	SCHÜMMA	ASÓ ASÓ	SCHAÜLA
QUESTO BRANO PER ME È...				
164 Dar peste platz				
165 Di statt				
166 Èkhar in di statt				
168 Kolteväarn in di statt				
170 Nåpensàrn atz bazzar				
172 'Z bazzar von glètscharn				
172 I pensàr atz mer				
173 Pazz au afte baobab				
174 Tèknologì vor di umbèlt				
176 Di vaüchtn haltn au di earde				
178 Rèttn di umbèlt				
180 Atz mer				
181 Dar köss				
184 Regolamént bia zo komportàrase				
188 An åndra energì				

- Zornìr di stòrdja boda vor di redet von peste argoménts.
- Reda drau pitt doin tschelln.

Dar peste platz

Giovanni Arpino, *Rafè e Micropiede*, Einaudi

Disa iz di stòrdja von Rafé, a püable boda lebet pitt soin tatta, soinar måmma un pitt ploaz prüadarla, insinamai sèkse.

'Z iz gest a nacht auz pan summar; dar må hatt geglåstart hintar in rosate loakh bodase iz geheft vodar statt. Durch di beng håmda geloft di schin von tråmm, di groazan haüsar soin gest tunkhl un di tördar zuargekhlöatzt, alle håm geslaft, di aute soin gest vest, darlescht pinn liachtarn auz nå in beng.
Dar Rafé hatt gehöart ren soin tatta un soi måmma un iz auzdarbekht, in a haus auz an ort dar statt voll pitt khindarn, bèsch zo pügla, redar, khatzan,...

– Simm par schua vorda khint dar bintar – hatta khött di muatar.
– Ja – hatta tèkste dar vatar, halbe intschlàft.
– Simm franéln pitt boll vor moine simm khindar – hatta khött no di muatar.
– Ja – hatta bidar khött dar vatar, drenantese in pett.
– Simm barìttn, simm par hångas vor ünsarne khindar.
– I hån khött vo ja – hatta gebruntlt dar vatar. – Mòrgn bartemar machan eppaz gem voránanauz von padrù un asó khoafpar schua, franéln, barìttn un hångas vor alle.
– Un i, zo spara, bart nemear khoavan vlaisch an fintza, ma lai an sàntzta.
– Un i bart süachan an åndra arbat zo macha abas, verte azze hån da moi – hatta khött dar vatar.
– Ma azze stea alumma abas, bia tüade z'stiana nå alln moin simm khindarn? – Dar månn hatt gebruntlt un gegint, dar hettat lai geböllt slavan. – Bar schöllatn vortgian vo da un süachan an platz boma steat pezzar – hattar no khött dar vatar vordar bidar iz intschlàft.Di muatar o hatt gesbiget. A migele spetar dar Rafé hattze gehöart snarchln.

'Z püable iz augestånt åna zo lazzase höarn un iz gånt auz affon pontesöl. Di stèrn soin gest gåntz khlumma un vort bait, afte åndarn potesöln di hunt håm gekoinket laise in di huntnkütschan. Azta disar iz nèt dar platz boma steat daz peste, bartma tarfan gian zo süachanen: moine sèks prüadar soin kartza khlumma, moi vatar mocht arbatn vor alle üsåndre, moi muatar hattzan sin obar 'z har z'stiana nå alln, 'z trifftmar miar gian übar di bèlt zo süachanen.

Zuargekhlöatzt: starch gespèrrt azpe balma strenzart di zenn.
Huntnkütsch: di sèlln haüsla pitt holtz boda stian auzzalt un boda drinnslavan di hunt

I LES UN VORSTÉA

- Rispùndar in vörsch aft doin heft.
  - Bo lebetar dar Rafé? In a groaza statt odar in a lånt?
  - Tortemìtt dar statt odar auz an ort?
  - In an quartìaro odar in a haüsle auz alumma?

  Untarstraich drinn in tèkst di börtar bodadar håm geholft zo rispùndra.
- Vor baz du hast darvért lesante: di famildja von Rafé izze raich odar arm? Baz iz bodadarz macht vorstìan? Resan drau pitt doin tschelln.

Di statt

Francesco Fagnani, Antongionata Ferrari, *Di chi è la città*, Giunti

Disar tèkst khüttar nèt bia 'z izta gemacht a statt, ma dar helftar z'schauga å di statt pitt åndarn oang, un asó mang vorstìan pezzar bazta vürkhint.

Hoache palètz, baite beng, gert. Ma darzùar aute, tremm, redar… A statt iz allz ditza. Ma di statt iz ünsar huamat o, dar platz bobar gian ka schual, bobar bokhénnen ünsarne tschelln, bobar gian ummar gebåndart åna zo bizza bobar gian. Di statt iz a platz bobar håm gearn un bobar böllatn azzar sai no mearar baz schümma: pitt mearar puamen, odar geschèft, odar pitt mindar aute.

Ma baz iz a statt? 'Z iz bol bar ke alle bizzan bazzez iz a statt, ma azpar gianatn ummar zo vorsa in laüt, anìaglaz khödat eppaz åndarst. A statt an lestn iz pròpio ditza, ploaz sachandar gelekk panåndar in gelaichege platz. Azpar beratn guat zo flattra odar… destrar pittnan aroplå, vo obar nidar segapar ke alle di stattn soin åndarst, 'z soinda söttane gemacht azpe a stèrn, åndre azpe a matscha odar a striaf, 'z iz allz bia da soin aukhent in di djarhundartar.

Zo khenna garècht a statt mochtmada nèt soin gebortet odar lirnen alle di monuméntn (siånka az nèt berat letz ditza) ma, ma mochta lem. Baz billz muanen lem a statt? 'Z bill muanen ke 'z iz nèt genumma stianda, ma mocht håm oang un nas, a gesliffata zung, un a bahémmegez hirn un gian… pezzar zo vuaz.

Di beng soin azpe a balt zo khenna. Gian un bidar gian un an lestn in ünsarn khopf barta soin a låntkart azpe khummane åndre. Un azze gea zovorlùr? Alóra billz soin gemuant ke du hast gevuntet an naüng platz bodo nia hast gehatt gesek.

'Z iz nèt bar ke in di statt izta khummana natùr: in di statt izta di natùr vodar statt. Azma sait guat z'schauga, sekma alla darsòrt, vögela, hunt, khatzan, insèktn, insinamai skirèttla.

Nia ren pinn sèlln boma nèt khennt! Djüst: pezzar khennen alle un ren pitt alln, ditza iz daz schümma vodar statt.

I LES UN VORSTÉA

- Disar tèkst billaz lirnen bia zo leba in di statt. Hasto vorstånt bazzaraz bill khön? Baz böllnsa muanen di schraibar balsa khön ke ma mocht håm: "oang un nas, a gesliffata zung un bahémmegez hirn un gian"?

  Schraibe zboa sachandar bodo mast darvérn haltante:

  - offe di oang .....
  - gebetart oarn un nas .....
  - geslift di zung .....

- Di schraibar khön ke anìaglaz vo üsåndarn magen machan soi låntkart vodar statt in hirn, hasto vorstånt baz da bölln muanen?

  Zoage pittnar ✗ da djüst rispòsta:

  - ☐ 'Z iz eppaz boda macht khemmen an schaülan beata in hkopf.
  - ☐ 'Z iz an auzseng vodar statt boden macht anìaglaz.
  - ☐ 'Z iz a kart boda geat guat zo bizza bo zo giana.

Èkhar in di statt

Chiara Lossani

XXL taglia extralarge
Paoline Editoriale Libri

Dar Andrea geat zo geriva in an platz bodar nia hatt gehatt gesek, lai bintsche baitvort vodar statt bodar lebet sidar hèrta, ditza peng inar tschellen boda zuarrift vodar åndarn sait vodar bèlt.

Schraibe nidar nåmp in bort in djüst nummar zo khöda bazzez bill soin gemuant.

1. Nèt soin sichar von sèll boma bill tüan.
2. A khlummana botege nåmp boma lebet.

☐ Geschèft
☐ Gestapflt

In tèkst soinda börtar boda gelaichan in spanjöll. Berasto guat herzorichtase azpe biar?

Da saibar a Milån un èkhar soinda khummane – hatta khött dar Andrea, ma di Gio hatt auvargenump a libarle vodar gadjòff.
– *Seguro che està!* Doine eltarn håmde nia gevüart affon Hof Battivacco? Biar soinda gånt zo macha a marénn. Bar soin zuarkhent sidar bintsche un moi tatta hatt gehkoaft disa låntkart un balz iz *fiesta* geabar ummar bobràll. Bar bölln soin *milanes* mearar baz di *milanes*!
Dar Hof Battivacco? Dar Andrea hatt bol gebizzt ke 'z soinda gest höf ume di statt, ma dar hattze nia gehatt gesek. Soi måmma di sunta hatt schiar hèrta gearbatet un soi vatar, azzar iz gest frai, izzar gånt a S. Siro z'sega di Inter spiln in palù.
– Alóra khisto? – hatten gerüaft di Gio.
Dar Andrea iz nia ummargånt alùmma, lai sin ka schual odar in geschèft züntrest soin bege, nicht betar. Allz inan stroach hattar gehöart a groaza vort boden hatt genump in atn. Di Gio izta draukhent.
– Moi *mamà* khütt bol ke Milån macht di vort, 'z iz azpe soin in a djungl, ma i hån auvargevuntet a spil: daz sèll von *esplorador coragiosimi*, hasto lust z'spila pitt miar?
'Z püable hatt gestapflt ma an lestn hattz khött vo ja.

Asó soinsase gedjukht in di djungl vo Milån azpe *esplorador coragiosimi*; di aute soinz gest bille vichar boda håm geloft, di dret von tråm soinz khent kubln boda håm geklånkl abe von èlbarn, di tütar soinz gest vögl nia gesek boda håm gekraket, di palètz soin khent baobab. Da soin gestånt auz nå in bege azpe aftnan staige. Sèmm bodase auhaltet dar tråmm håmsen gekhoaft zboa pröatla, un balda dar 76 iz gerift soinsa augesotzt. A pizzle spetar soinsase gevuntet voråa in hof, pitt alln in bisan un in èkhar uminùm un a ringez nebele bodase iz gesöldart. In Andrea hattzen parìrt z'soina in televisióng.

'Z gras iz gest durr peng in smòg, ma 'z soinda gest sött bel drinn pitt bazzar boda hatt auzgeschauget saubar.
Di khindar håmen gevuntet a kantoüle ar a bege un håm gèzzt di marénn.
– *Esta agua* khint von Ticino – hatta khött di Gio – 'z iz gest Leonardo da Vinci boda hatt gemacht di prodjèkte zo vüara 'z bazzar a Milån. Pisto nia gånt zo sbimma in Ticino? *Yo* un moine prüadar soinda gånt no di earstn tang bobar soin gerift un dar tatta hattaz kontàrt soi *historia*… moi tatta iz gest an inzenìar durch in Argentina ma est in moin *pais* soinda ettlane sachandar boda nèt gian un asó habar gemocht vortkhemmen. *Ahora* machtar in hüatar in an palatz pittnåndar pittar *mamà*, boda in Argentina, anvétze, iz gest *professorezza*.
– Ma ombrómm saitar khent sin in Beleschlånt? Izta nèt gest eppaz nempar?
– 'Z Beleschlånt iz *beglizzimo*! Azpe a tschell bodadar paitet, khütta hèrta moi *mamà*.
Dar Andrea hatt übarlékk bia soine tschelln håm augenump di Gio, un hatta gegloabet bol bintsche az sai pròpio asó.
– Nò i pin nia gånt affon Ticino – hattar gesüacht auzzobèksla rede.
– Biar soinaz nèt impìtet zo venna natùr a Milån! Bar soin gest gebont in mer vodar Argentina, bar soin gest sichar ke da berata gest lai botümm un *fabricas*. Bar soin gestånt offe pinn maul balbar håm gevuntet di höf un in pach.
Dar Andrea o iz darstånt zo venna asó eppaz bintsche baitvort vo huam un iz gest kurdjósat azpe niamat, dar hatt geschauget in alle di tschümp un augelest anìaglan khnott. Ma daz sèll boden hatt gevallt daz meararste iz gest a sötta gåntz groazar baizar vogl, boda hatt geflattart übar di hülm bosa håm koltevàrt in ris.
Gras, bazzar, tschümp, hümbl, njånka zo gloabaz z'soina in a statt.

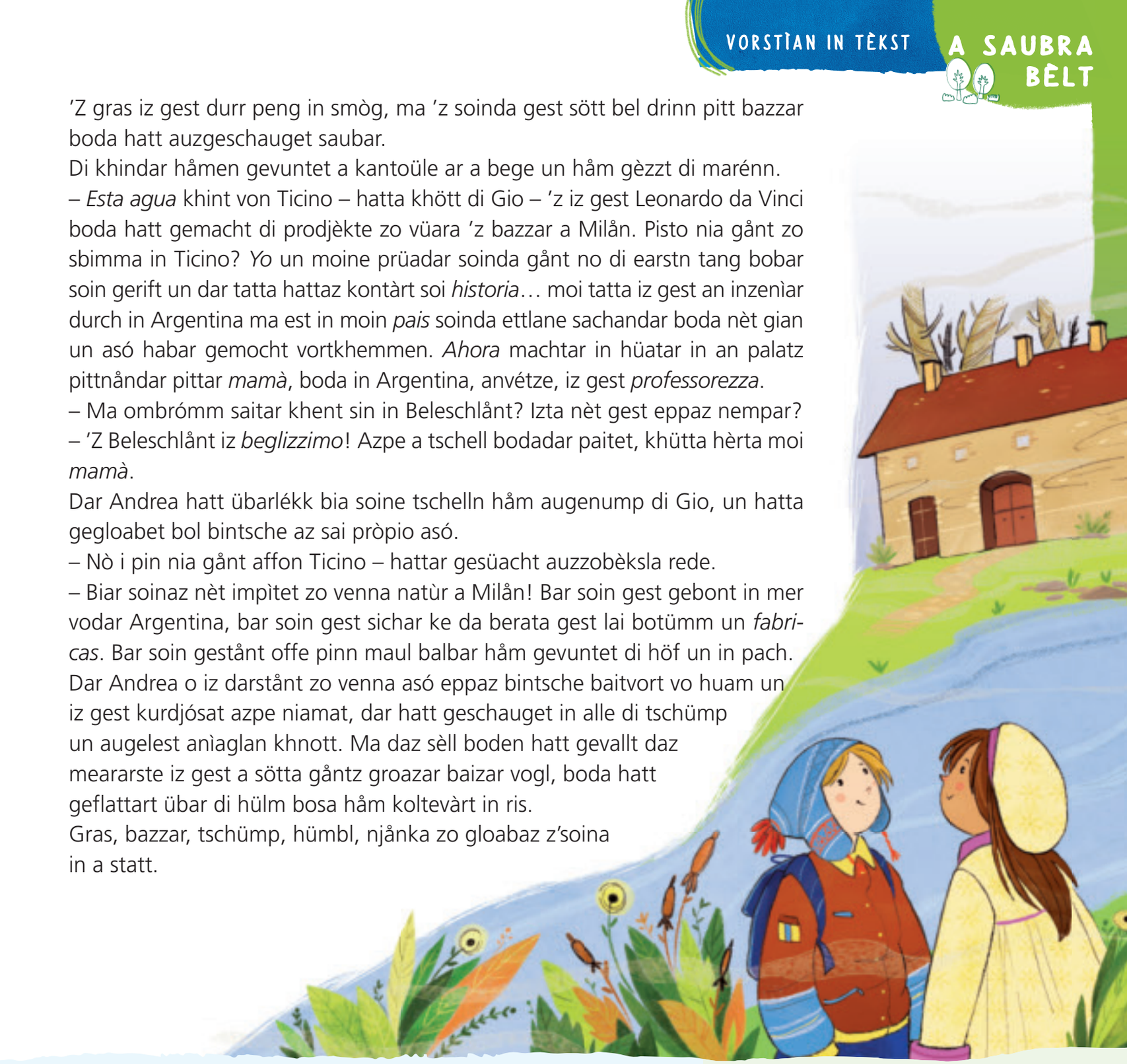

I LES UN VORSTÉA

- Zoage pittnar ✗ da djüst rispòsta un untarstràich pitt soin varm di toaln von tèkst bodadar håm geholft zo rispùndra.
  - Dar Andrea di sunta geat hèrta ummar pinn soinen. B V
  - Ume di statt, di zboa khindar håm gevuntet a kantoüle natùr in gåntz. B V
  - Di Gio iz darstånt asó azpe dar Andrea balsa håm gevuntet in sèll platz nåmp dar statt. B V

I LES UN PENSÀR

DI STATT-DJUNGL

- 'Z spil *statt-djungl* macht auzseng di statt gåntz åndarst in khindarn; di aute-gebillt, tråmm-kubln, tütar-vögl… baz magatmada no leng darzùar?

  Stèlldarz vür un schraibe.

Koltevàrn in di statt

Elin Kelsey

Augeluanatar balt a Milån.

Buone notizie dal pianeta Terra
Editoriale Scienza

Beratz nèt schümma azta in di stattn magatma koltevàrn sèlbart daz sèll boma izzt?

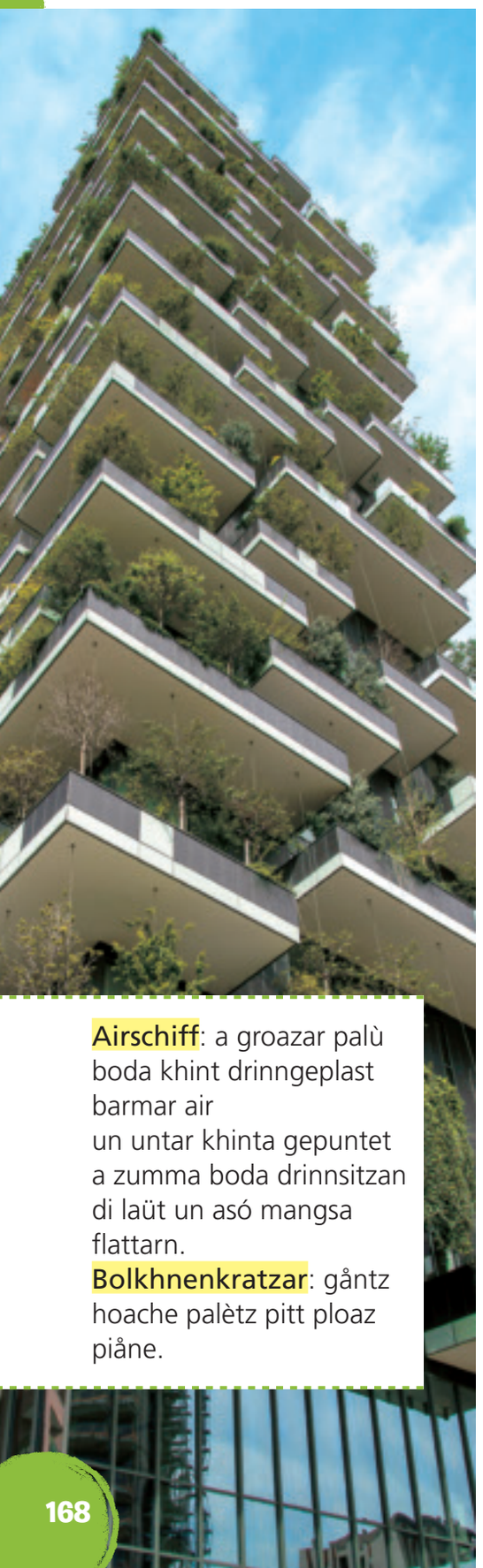

Haüt zo tage baksta au gegrés boma mindar impaitetzen: bobràll boda iz a lerz lüakle, afte pontesöln, baksanda au pomidòre, arbazan, tschükkla un ploazez åndarz. Auz nå dar altn aisanpån, in di gert tortemìtt in palètz krescharnda froumpüam, öpflpüam un berboaz baz åndarst.
'Z soinda gertnar vodar statt boda alle djar vennense a Londra auzolesa di roasan vodar lavanda bosa håm gesetz auz nå in beng. In ta' vo haüt in di stattn soinda gert atz alle di saitn.

Pomidòre atz tach un basöln au pa maurn

Ombrómm senen lai danidar, balma mage machan aubaksan alla darsòrt au pa haüsar? 'Z soinda studéntn boda koltevàrn gegrés atz tach vodar Université vo Montreal in Canada un daz sèll bosa aulesan khint gekhocht in di mensa vodar Université sèlbart. Azma pittnan airschiff flattart obar in Kongrèsszentrum vodar statt vo Vancouver, sekma a bis voll roasan, vögela un paing un bum. Tèchar drau pitt earde un bisan soin nå zo khemma hèrta mearar in Euròpa o.

Tschükkn zöbrest in palètz

Koltevàrn in di statt iz nèt dèstar ma tarft vennen genumma platz zo magaz tüan. Defàtte, peng in sèll, pròpio zoa zo spara platz, in di stattn khemmenda augemacht sött hoache palétz boda drinn lem hundartar laüt, nemmante vür gåntz bintsche earde. Est di inzenìarn süachan zo tüana daz gelaichege pittar låntschaft. 'Z izta nèt bait di zait boda di bolkhnenkratzar bartn khemmen z'soina gért au garade guat zo geba obaz un gegrés daz gåntz djar.
Di studjös håm sa gevuntet bia zo macha an hof-palatz vo draitzekh piåne guat zo geba genumma geèzza vor 50.000 laüt vor a gåntzez djar.

Nèt lai guatz geèzza

Ma koltevàrn in di statt iz bichte vor åndre motìve o: 'z helvat zo putza in air, di earde afte tèchar ziagat inn 'z bazzar un schoanat di maurn saiz von barm, saiz von khalt, machante sparn zo bèrma odar zo khüala. In dise gert zöbrest in bolkhnenkratzarn flattratnda scharattln un vögela un an lestn beratz pròpio schümma lem in a statt alla voll varm.

Airschiff: a groazar palù boda khint drinngeplast barmar air un untar khinta gepuntet a zumma boda drinnsitzan di laüt un asó mangsa flattarn.
Bolkhnenkratzar: gåntz hoache palètz pitt ploaz piåne.

I LES UN VORSTÉA

- Darkhénnsto bazta iz in pild da atz saitn?

A såm afte bòtta

Sichar, ’z bartada bölln soin a hauf zait zoa azta ünsarne haüsar khemmen gert un beldar, ma vor est di nümmar soin guat: di èkhar in di stattn soin koltevàrt vo 800 mildjü laüt, lai in Beleschlånt soinza schiar 20 mildjü di laüt boda håm an akhar in di statt un khemmen alle tage mearar. Machante aubaksan gegrés atz vestar un pomidòre affon pontesöl barsto lirnen ke aniagladar platz mage khemmen guat zo koltevàra eppaz.

Pomidòre affon pontesöl

Di pomidòre makmase koltevàrn gerècht affon pontesöl.
Ma tüat asó:

1. Setzese balda åheft dar långez.
2. Lege affon pon von vaso khlummane khnöttla un belela krea zoa azta nèt stea bazzar boda macht darvauln di burtzan.
3. Lege drau a pizzle guata earde
4. Setz di khoim von pomidòre.
5. Dekh di burtzan pitt åndra earde.
6. Steaden nå un, balda di earde iz trukhan, giben a khöstle bazzar.

I LES UN VORSTÉA

- Baz hasto mengl zo macha ditza èrbatle?
  Khear zo lesa garècht un schraibz nidar in doin heft.

Nåpensàrn atz bazzar

The Earth Works Group, *50 cose da fare per aiutare la Terra*, Salani

Du tüast offe di spi un khinta 'z bazzar... 'z iz eppaz bodo tüast mearare vert affon tage un vor di iz normàl. Ma nèt vor alle iz asó.

Alle djar di laüt aft disa bèlt khemmen hèrta mearar, ma 'z bazzar boma mage nützan steat hèrta daz gelaichege. Balbar offetüan di spi, 'z bazzar khint hèrta von gelaichegen naschentn, von gelaichegen flüzz. Stèlltaz vür z'stiana åna bazzar vor an tage un asó bartetar vorstìan bia bichte 'z iz. Ma tarftz nèt schupàrn. Übarlékk vor biavl sachandar 'z mentsch nützt 'z bazzar: zo venna geèzza, azpe bege ummarzovüara geplèttra, azpe kraft un insinamai z'spila darmìtt.
Vil gloam azta di otschèane bartn håm bazzar vor hèrta, ma laidar iz nèt asó, bar mochan åhevan zo bèksla ünsar gloam.
Alle mabar gem a hånt zo retta di sea, di flüzz un 'z mer. Ma mage bèksln un süachan boda 'z bazzar geat vorlort, sparn daz sèll bobar håm un machanse tschelle von mer.

I LES UN VORSTÉA

- In disan tèkst soinda sachandar boda nèt khemmen khött hoatar: süachese auz.
- 'Z mentsch nützt 'z bazzar:
  - Zo venna geèzza: billz soin gemuant .....
  - Azpe bege ummarzovüara geplèttra: billz soin gemuant .....
  - Azpe kraft: billz soin gemuant .....
  - Z'spila darmìtt: billz soin gemuant .....

I LES UN PENSÀR

NÅSÜACHAN BOZ VORLÌART

- Machtar helvan vonan groazan un hef å nåzosüacha boda geat vorlórt bazzar. Gea z'sega boda iz gelekk dar zelar un machtar lirnen bia ma lesten abe.

  Trage ka schual daz sèll bodo hast darvért un resan drau pitt doin tschelln.

BIA MA TÜAT NÅZOSÜACHA BODA GEAT VORLÓRT BAZZAR...

Azta a spi boda volìart vüllt au a kikkarle in zen minùttn, biavl bazzar barta gian vorlórt in a djar? Genumma zo vülla:

A. 1 bòtza
B. 1 vaska von bånjo
C. 52 vaske von bånjo

Zo bizza daz djüst kheart au 'z puach un dena geat zo süacha bida in aürn haus o geata vorlórt bazzar.
'Z magatnz soin di spin boda vorlìarn, odar di tum in di maurn, di apört, un insinamai auz in gart dar slauch zo bèzzra. Aür arbat bart soin da sèll zo venna boz vorlìart un auzoschoppa 'z loch.

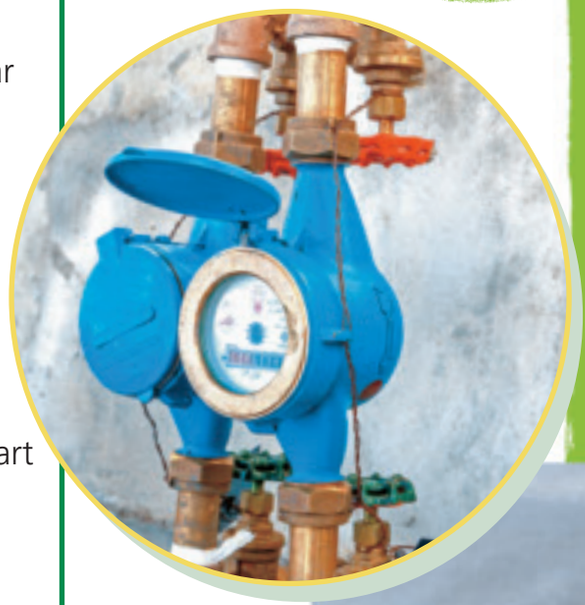

Baz ma mage tüan:

1. Lirnen abezolesa in zelar von bazzar boda di meararstn vert iz in di rovölt odar aftna maur auzzalt. Di earstn vert machtaz helvan vonan grozan.
2. Zornìrt hèrta in momént balda niamat iz in haus un niamat bart nützan 'z bazzar, baispil baldar geat alle pittnåndar aftna parana sait…
3. Vordar vortgeat, schraibet nidar aftna zettele daz sèll bodar vennt geschribet affon zelar.
4. Baldar kheart bidrùmm geat bidar zo lesa in zelar. Azta di nümmar soin nemear di gelaichegen billz soin gemuant ke 'z vorlìart.

BER KARTZA VIL UN BER KARTZA BINTSCHE

'Z TRINKHBAZZAR, IZ SKARTZ AFTA GÅNTZ EARDE.
MA 'Z BAZZAR MENGLT NÈT BOBRÀLL GELAICH.

A DRAI NÜMMAR:

- Dar 11 vor hundart von laüt nützt in 89 vor hundart von alln in trinkhbazzar vodar bèlt, un a viartl von laüt vodar bèlt vordürstet.
- 2 litre bazzar affon tage soin genumma zo haltanaz lente, 50 litre soin daz mindarste zo leba azpe 'z hatt z'soina, zo bèschase, zo khocha, zo leba in an saubarn haus.
- In Afrika a mentsch boda lebet garècht hatt 20 litre bazzar affon tage (daz halbe von sèll bobar nützan biar zo bèschanaz) ma an armez hattzan lai 5 litre.
- In Edjitto schètzma ke anìaglaz mentsch hatt vor iz sèlbart 52 mètre kube bazzar. In Islanda 600 tausankh mètre kube.

Francesca Capelli, Otto Gabos, *Amo l'acqua*, Giunti Progetti Educativi

Da djüst rispòsta iz da C: genumma auzovülla 52 vaske, ummana afte boch

Gedìchtn übar ’z bazzar

Da soinda zboa gedìchtn boda ren von bazzar, daz earst redetaz von bazzar von pèrng, daz åndar vüartaz atz mer pan summar

’Z bazzar von glètscharn

Rabindranath Tagore, *Il canto della vita*, Guanda

’Z bazzar boda rütscht abe von glètscharn
gehaltet vest vor djar un djar
afte hoachan zimmen vodar Himalaya
draugeschauget von stèrn
åna börtar zorgeat untar dar sunn
boda glåstart
un vüart atz alle di saitn
an lustegen kantzù boda nia auhöart.

I pensàr atz mer

Chiara Carminati, *Il mare in una rima*, Mondadori

Balde pensàr atz mer
moine pensìarn ringen
azpe ’z bazzar boda loaft.

Balde pensàr atz mer
moine pensìarn soin vrisch
azpe ’z bazzar boda sprützt.

Balde pensàr atz mer
kheareda zo pensàra
azpe ’z bazzar boda geat un khint.

Di Himalaya iz a khnopf pèrng bodase vinnt in Asia un khint gehoazt *’z tach vodar bèlt* ombrómm in disan khnopf soinda di höacharstn zimmen vodar Earde. Süach afte låntkart, zbisnen India un Tschina, bosa soin gelekk djüst dise pèrng. Biavl hoach soinsa dise zimmen? Süach auz a pild boda zoaget soine glètschar.

I LES UN VORSTÉA

- Rispùndar disan vörsch boda ågian in gedìcht *’Z bazzar von glètscharn.*
  - Balda ’z gedìcht åheft izta di stille von zimmen, balz auhöart, nemear:

    Baz izta in soin platz? .....
  - An earstn izta allz vest gevrort azpe ’z ais, ma an lestn iz nemear asó, bia iz?

    .....

- Khear zo lesa ’z gedìcht *I pensàr atz mer* un süach zo kontàra boda vüart dar dichtar.

  Stèlldar vür z’soina sèmm un schraibe eppaz khurtzez aft doin heft.
  Gea nå in vörsch da untar.
  - Izta epparummaz pitt diar?
  - Höarsto rumör?
  - Höarsto mövarn?
  - Iz pa tage? Iz padar nacht?

Pazz au afte baobab

Antoine de Saint Exupéry

Il Piccolo Principe
Bompiani

Disa stòrdja kontàrtaz vonan khlumman printz boda abekhint vonan gåntz khlumman planét, ma asó khlumma ke 'z izta platz lai vor a mentsch un a roas... Ma sèmm o iz nèt dèstar lem, 'z soinda di baobab, baispil.

Affon planét von khlumma printz izta, azpe bobràll, guatz gras un letzez gras. Asó soinda guate sem boda machan aubaksan guatz gras, un letze sem boda machan aubaksan letzez gras. Ma di sem sekmase nèt. Da slavan getuscht untar earde sin azta umman odar in åndar vallten inn zo darbekha. Asó dar såm lengartze auz, un schupft zuar dar sunn an earstz timmegez gresele, a schümmaz gresele boda tüat nicht letzez niamat. Az iz a gresele vonan rabanell odar vonan bòkkldorn, makmaz vürlazzankhemmen azpe 'z bill. Ma az iz a letza staude, balmase darkhénnt möchtmase lai prokhan. Affon planét von khlumma printz soinda gest gåntz letze sem: 'z soinz gest di sem von baobab. Da gåntz earde iz gest **übervüllt** pitt sem vo baobab. Est, a baobab, azma sait drå kartza spet, saitma nemear guat auzzozèrranen. Dar baobab vånk vür in gåntz planét, dar porten durch pitt soin burtzan. Un azta dar planet iz kartza khlumma un di baobab kartza vil, an lestn geatz zo geriva ke dar planét skloppet. – 'Z steat allz in hüatn – hebatarmar khött spetar dar khlumma printz – Balmase sait geverteget mòrgas, tarftmase leng zo putza schümma in planét. Ma möchtzeda leng zo prokha di baobab lai balma åheft zo nemmase auz von bokkldörn, ombrómm di baobab gelaichan allz in bokkldörn balsa soin khlumma. 'Z iz a noiosatz gearbata ma nèt sovl sber –.
Inan tage hattarmar gevorst zo macha a schümma pild aftz ditza, zo macha vorstìan pezzar in problèm in khindarn vo moinar earde. – Azza in an tage bartnsase leng in bege – hattarmar khött – magatzen khemmen guat bizzan ke nèt hèrta **vorschìam di arbat** boma hettat zo tüana trakk letz. Ma azma hatt zo tüana pinn baobab, alóra iz hèrta schaüla letz. I hån gekhennt an planét gelebet vonan **faulénztzar**. Dar hatt hintargehattgelatt drai staüdla… Un nå baztamar hatt kontàrt dar khlumma printz hånne disenjàrt in sèll planét.

I LES UN VORSTÉA

- Rispùndar aft doi heft.
  - Baz tüanda di sem? Süach in tèkst 4 sachandar boda tüan saiz di guatn, saiz di letzan sem.
  - Ombrómm di sem von baobab soin letz? Bia mangsa schedegen in planét?
  - Baz tüatar dar khlumma printz zo rètta soin planét?

Übarvüllt: gåntz voll atz alle di saitn.
Vorschìam di arbat: machanse spetar.
Faulénztzar: ummadar boda nèt hatt lust z'arbata.

I LES UN PENSÀR - STIAN NÅ DAR SCHUAL

- Di schual iz dar platz bodo lebest alle tage vor ettlana zait pittnåndar pitt doin tschelln. **Übarlege**: baz magasto tüan du alle tage zo stiana nå doinar schual? Baz mochtma nèt tüan? Baz magasto tüan zo machase schümmanar? Resan drau pitt doin tschelln.

Tèknologì vor di umbèlt

Adattamento da Elin Kelsey, *Buone notizie dal pianeta Terra*, Editoriale Scienza

Bar lem in da digitàl zait: hånttelefón, computer un tablet soin toal vo ünsarn lem vo alle tage. Dise aparètt mangsa helvan zo rètta di umbèlt?

Chip: gåntz khlummane dinkh boda trang informatziongen in satèlliten un dise schikhanse bidrùmm afte Earde un asó di schientziètt darvérn sachandar bosa alumma hettatn nia gemak bizzan.

Ankùnto in chip gehenk afte groazan vicharn von otschèano habar gemak lirnen vil nützege sachandar. Ma hatt darvért ke dise vichar machan viàze boda soin gröazar baz daz sèll boma hatt hèrta gegloabet. Trevor, a tònno von Pacifico, in zbuantzekh månat iz gånt hintar un vür pan gåntz otschèano drai vert, sovl bidar hettat gemacht di khear vodar gåntzan bèlt.

Haltante nå in groaz huntvisch, boda di schientziètt håm gehoazt Nicole, hattma gemak seng sachandar boda nia niamat beraten impìtet, baispil ke di groazan visch, zo bizza bo zo giana, schaung å in di stèrn azpe di mermånnen. Da håm gebarnt defàtte ke dar huntvisch Nicole iz bol untargånt sin afte tausankh mètre, ma da meararste zait hattar gesbump pinn khopf auz von bazzar. Stianante nå in vicharn von mer hattma gesek ke daz meararste machansa hèrta in gelaichege bege, sovl bisa någianatn inar autopån bobar biar månnen nèt soin guat z'sega. Bizzan bia 'z mövarnse di groazan visch iz bichte zo magase rettn. Baispil di schiff boda gian zuar Boston håm gemocht bèksln bege un gian sèks kilòmetre betar au, ombrómm senonda hettatnsa darschrékht di balène.

Haüt, un hèrta mearar gianante vür, di tèknologì helftaz zo khenna pezzar di natùr bodaz steat umenùmm un asó khintz destrar schützanse.

Dar tèkst: bia zo macha an plån von sèll boma bill schraim

Süach zo macha in plån von tèkst bodo hast gelest machante dise übungen.

1 Dar titl un di vorstèllom von tèkst khön sa vo baz dar schraibar bill ren. Süach zo khödaz pitt doin börtarn.

.....

.....

2 Dar schraibar macht drai baispil zo macha vorstìan vo baz dar bill ren. Rispùndar disan vörsch.

A. Baz hattma darvért afte viàze boda machan di groazan vichar von mer, gianante nå in tònno Trevor?

.....

.....

B. Baz saitma gerift zo gloaba gianante nå in viàzo von huntvisch Nicole?

.....

.....

C. Baz boaztma est von viàze von grozan vicharn von mer? Un baz hattz geholft?

.....

.....

3 Dar schraibar an lestn khütt daz soi. Vüll auz un mach verte.

Di tèknologì helftaz ..... di natùr bodaz steat umenùmm un asó khintz .....

ÜBARLEGE: di meararstn tèkste boda eppaz lirnen soin geschribet nå disan plån:

- innvüarn vo baz ma redet;
- baispil zo macha vorstìan pezzar vo baz ma redet;
- bazma hatt darvért.

Associazione
Les petits débrouillards

La Terra il pianeta della vita
Editoriale Scienza

Di èlbar haltn au di earde

Di earde macht aubaksan di èlbar, ma åna èlbar berata khummana earde!
Bia tüanda di èlbar zo helva dar earde?

Bazma nützt

- 2 batzìn lång 25-30 zm
- mel
- 30 forminént sa genützt
- a mezzar
- an saigar vor di pasta
- a vaska von bånjo pittar dòtscha

Zo tüana ditza hattma mengl a groazez bodaz drauschauget

BIA MA TÜAT

1. Lege a pizzle mel in di zboa batzìn un learda drau a pizzle bazzar.
2. Vors in an groazan zo macha ettlane snitz in vuaz von formenént.
3. Stekh tiaf drinn in mel 5 formenént in da earst batzìna un 25 in da åndar,
4. Pükh laise laise da earst batzìna in di prent haltante untar in saigar vodar pasta zo halta au mel un formenént, mach drinnloavan a güsele bazzar vor zen sekonde.
   Tüa daz gelaichege pittar åndarn batzìna, in bela von zboan steata drinn mearar mel?

OMBRÓMM

In di batzìna boda soin gest lai 5 formenént schiar allz 'z mel un alle di forménent soin vortgeloft, in da sèll boda soin gest 25 formenént 'z mel, anvétze, izta gestånt un ettlane formenént o. Ditza ombrómm di formenént khemmen geschupft nidarbart von bazzar un pintnse pinn mel. Bi mearar formenént 'z soinda, bi mearar 'z mel khint augehaltet.
Asó azpe di formenént haltn au 'z mel, di èlbar o haltn au di earde.

BAZTA VÜRKHINT

Asó khintz vür balma hakht di èlbar o afte saitn von pèrng odar balma prokht 'z gras afte såntan hügl auz nå in mer. Dar reng macht vortrütschan saiz sånt saiz earde un pöneget di hügl un lazzt nicht mear aubaksan.
Åna èlbar un gras di earde khint a gåntzar tschokk un rütscht vort pinn earst groaz slavàdjo. Åna earde steata lai dar kròtz un asó di èlbar un 'z gras mang nemear inngruamen, un laise laise a gåntzar pèrge magse machan öade azma auzhakht in balt åna khopf.

Dar tèkst: dar plån un dar bege zo vorstìananen

1 Süach zo macha in plån von tèkst bodo hast gelest gianante nå in sèll boda iz geschribet da untar.

A. Dar titl un di earstn sètz von tèkst khön sa vo baz dar schraibar bill ren. Süach zo khödaz pitt doin börtar.

.....

B. Daz sèll boda bill khön dar schraibar khint vürgetrakk pittnan esperimént. Z'soina höatrar dar tèkst khint getoalt in drai toaln. Schraibe in titl vo anìaglan toal.

.....

C. An lestn dar schraibar khütt ke daz gelaichege boda iz vürkhent in esperimént khint vür in di natùr o, bia izzar dar titl vo disan toal?

2 In an tèkst azpe disar, boda berda schraibet billaz eppaz machan khennen un in da gelaichege zait billaraz machan pensàrn, iz bichte vorstìan beln bege dar schraibar sèlbart hatt gemacht zo vüaranaz zo vorstìana.
Süachpar zo übarlega bazta vürkhint un ombrómm.

A. Khear zo lesa in toal ombrómm un vüll auz bazta velt. Merch pittnar ✗ da djüst rispòsta.

In da earst batzìna izta gestånt bintsche mel OMBRÓMM .....

In da zboate batzìna soinda gest mearar formenént UN ASÓ .....

Dar satz geschribet roat zoaget ☐ PENG BAZ ☐ BAZTA NÅKHINT

Dar satz geschribet grümma zoaget ☐ PENG BAZ ☐ BAZTA NÅKHINT

B. Khear zo lesa in toal bazta vürkhint un vüll auz bazta velt. Merch pittnar ✗ da djüst rispòsta.

'Z soinda khent auzgehakht alle di èlbar aftna lait UN ASÓ .....

Dar pon iz khent vorgebèscht von reng OMBRÓMM .....

Dar satz geschribet plabe zoaget ☐ PENG BAZ ☐ BAZTA NÅKHINT

Dar satz geschribet viòlat zoaget ☐ PENG BAZ ☐ BAZTA NÅKHINT

ÜBARLEGE: du schöllast sa håm gelirnt zo darkhénna in plån vonan tèkst boda eppaz bill lirnen nützante baispiln. An esperimént iz a baispil un vil vert iz dar peste boda magat soin. Asó disar magat soin a plån vor an tèkst boda mocht lirnen un konvìntzarn:

• innvüarn in argoménT • esperimént zo macha vorstìan • lazzan seng bia dar esperimént iz bar un khön bia 'z geat zo geriva.

Rèttn di umbèlt

Marco Mastrodonato, *L'ecologia attiva*, Giunti Junior

Dise soinz a drai dèstre sachandar zo tüana azma bill rèttn di umbèlt.

Alle tage redetma vo bia buschàizan di umbèlt an lestn trakk ploazez letzez vor alle; 'z schedeget dar gesunthait von laüt un von vicharn, 'z macht umbèksln di zait, un gianante vürsnen asó barta soin hèrta mindar trinkhbazzar un geèzza vor alle. 'Z trakk inondatziü un birblbintn, 'z macht auzdèrrn di beldar un zorgìan di glètschar un an lestn allz öadeget. Un insinamai di kunstarbatn gian vorlort.
Allz ditza tüata dar månn boda auvüllt di earde un in air pitt alla darsòrt.
Ma alle mang tüan eppaz zo rètta di umbèlt. Du o.

In bort öadeget izta drinn öade, vor di baz billz soin gemuant?

.....

.....

.....

I LES UN VORSTÉA

- Dar tèkst iz getoalt in zboa toaln. Baz bilda khön berda schraibet in anìaglan toal? Zornìr bia zo macha verte in satz da untar.

In earst toal dar schraibar:

- ☐ schraibet bazta buschàizt di umbèlt.
- ☐ schraibet bazta vürkhint azma geat vür zo buschàiza di umbèlt.
- ☐ khütt bazma tarft tüan zo rètta di umbèlt.

In zboate toal dar schraibar:

- ☐ schraibet von sèlln boda buschàizan di umbèlt.
- ☐ khütt bazma tarft tüan zo rètta di umbèlt
- ☐ khütt ombrómm ma tarft nèt buschàizan di umbèlt.

- Khear zo lesa bazta iz geschribet un mach verte in satz pitt OMBRÓMM odar UN ASÓ

Di arbatn von månn soin hèrta mearar ..... di umbèlt khint augevüllt pitt alla darsòrt.

Baz ma mage tüan zo riva aft disan zil

- Les hèrta garècht bazta iz geschribet afte sachandar bodo khoafst: ’z izta geschribet bida drinn iz eppaz boda mage schedegen di umbèlt (nèt ummardjukhanz baldoz hast genützt) un biavl ’z lekta zo zorgìana.
- Zornìr daz sèll boda iz inngepakht pitt mindar plastika, pezzar az berat inngemacht lai in kartù odar glass.
- Nütz mindar soaft un baschpulvar, lai daz sèll boda iz genumma.
- Lazz nèt loavan ’z bazzar baldode innsoaftest odar baldodar bèscht di zenn odar baldo auspüalst di pjattn, tüaz offe lai baldosan hast mengl.

- In famìldja nimm hèrta auz von sèll bodo mochst vortdjukhan glass, kart un plastika.
- Nütz daz mindarste bodo mast sachandar boda khemmen genützt a bòtta alumma un dena vortgedjukht; zo machase khinta genützt vil kraft un ettlane vert buschàizante ploazez.
- Lazz nètt ummar sachandar (natürlich), spèrr allz in an sèkhle un tradarz dahùam.

- Baldo geast zo provédra, nütz mearare vert di sèkhla pitt plastika odar, no pezzar, nütz stòffane odar kartane sekh.
- Baldo pist inn pa balt odar au pa etzan zünt nèt vaürdar, les nèt au roasan, prich nèt abe raisar un snitzl nèt inn di stemm von èlbarn.
- Konvìntzar doine tschelln un di groazan boda stian pitt diar o, zo halta kunt vodar umbèlt.

I LES UN PENSÀR - ZEN REGLN ZO RÈTTA DI UMBÈLT

- Nå in sèll bodadar iz khent khött aft disa sait, süach nidarzoschraiba zen regln boda doi klasse magat ånemmen, bia un baz vortzodjukha ka schual. Resan drau pitt doin tschelln: pittnåndar bartz soin sichar destrar.

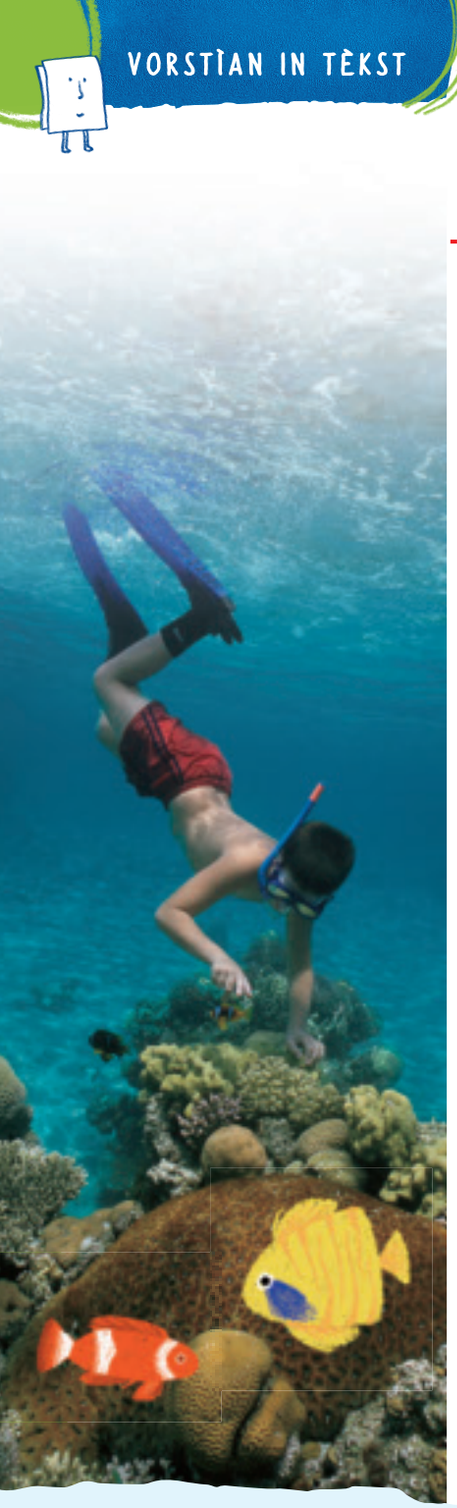

Atz mer

Il manuale dell'avventura, Giunti Junior

Est geabar zo lesa bia ma mage schaung in pon von mer åna zo legase in di perìkole.

'Z iztada nèt mengl z'soina a sub zo maga schaung daz schümma boda iz lugart untar 'z bazzar von mer. 'Z iz genumma hàm a maskera un di pinne.

Bia zo tüana

Daz earst vo alln eppaz gàntz bichte: geat nèt bait inn in mer alumma!!! 'Z izta genùmma a skràmpf zoa aztase venn gelekk letz dar brevarste von sbimmar o.

Pintet garècht in gürtl vodar maskera zoa azta nèt innpor 'z bazzar un lazzaz nicht mear seng.

Stekht garècht in tubo von air in soin platz zoa azzar ja nèt auzslipf.

Daz peste zo putza 'z glass vodar maskera von loakh iz… drauspaimda. Azzaz parìr kartza grause gedénkhtaz ke 'z soinda spray lai vor daz sèll, zoa aztase nèt mach dar loakh atz glass.
Un est djukhtaz!
Sbimp hèrta durchbart laise un schaugante nidar untar aüchåndarn.
Ziaget laise in atn un macht hèrta auventzarn in tubo auz von bazzar. Azzar böllt gian untar z'schauga in pon vo nåmpum, ziaget an tiavan atn un halteten, asó bartze machan a platar air drinn in tubo un 'z bazzar mage nèt inngian, baldar khent auz von bazzar plast starch auzzoplasa 'z bazzar.

I LES UN VORSTÉA

- **Rispùndar in sèll boma vorst.** In disan tèkst soinda:
  - ☐ regln atz bia ma tarft tüan.
  - ☐ regln atz bia ma tarft tüan un darzùar ombrómm.
  - Baz tarftma tüan vormase djukht in bazzar?

    1. .....

    2. .....

    3. .....
  - baz tarftma tüan antånto azma sbimp?

    .....
  - Lege nå un nå bazma tarft tüan azma bill seng in pon vo nåmpum.
    - ☐ Haltn in atn.
    - ☐ Djukhanse.
    - ☐ Ziang an tiavan atn.
    - ☐ Plasan starch.
    - ☐ Auzkhemmen von bazzar.

Dar köss

Tullia Colombo, Giusi Quarenghi, *I segreti del prato*, Giunti Kids

'Z puach vo boda iz khent abegenump disa stòrdja billaz lirnen z'sega daz schümma bobar håm umenùm alle tage un boda ettlane vert anvétze, saibar nèt guat z'sega.

I nimm vort laise da sbartz earde untar moine vüaz: a långar köss khint auz allar zorne. I hånnen distidjàrt. I schaugen å lai a pizzle un dena, zoa nèt zo störanen kartza vil, legen bidar in soi haüsle. Dar laip von köss iz a zilìndar, eng un lång, getoalt in ploaz ring.
Dar köss lebet in di earde un iz hèrta nå zo graba, dar vrizzt gåntz khlummane vichela un gras. 'Z iz a gåntz nützegez vichele ombrómm grabante un aumövrante di earde machtarar vången air un haltetze geheft. Dar köss helft zo macha darvàuln bazma vortdjukht vo gegrés boda, dòpo azzarz hatt didjerìrt, khint guata earde.

Schause å vo nåmpum

Asto billst åschaung an köss vo nåmpum tarfsto tüan asó:

1. Nimm an glassan vaso un lege drinn a lekk earde un obar ummana pitt sånt un asó vürsnen;
2. Djukh drau bazzar zo netza garècht;
3. Est lege drinn di kössan bodo hast augenump in gart;
4. Djukh drau durrez loap;
5. Lege in vaso in di tünkhl odar dekhen pittnar stratz.

In a boch barsto seng ke peng dar arbat zo graba von kössan, earde un sånt bartn soin augemischt un 'z loap bart soin allz khent gezoget in "khèllar" affon pon von vaso.
Baldo hast verte in esperimént lazz bidar gian di kössan in gart.

I LES UN VORSTÉA

- Asto böllast machan in esperimént boda khint khött da obar baz nützasto?

  I nütz .....

  .....

  .....

  Bele soinz di stèpfln von esperimént?
  Vüll auz da atz saitn.

- Belar iz dar zil von esperimént?
  Baz magasto seng dòpo inar boch?

STÈPFLN	
1	Nimm an glassan vaso... .....
2	.....
3	.....
4	.....
5	.....

LESAN UN TÜAN

“’Z bartaz sichar no soin vürkhent aüchåndarn o zo lesa di zettela bodada iz geschribet bia zo macha gian an aparàtt, odar zo helva aürnar måmma zo giana nå inar ritschètta; furse in aür klasse izta sa augehenk a tafl drau pinn regln boma mocht haltn balma redet odar antånto rikreatziong... darzùar alle di sèlln boda machan an spòrt bizzan bele regln ’z hatta dar sèll spòrt. Alle dise soinz baispiln vo **regltèkste** boda lirnen bia zo macha a sachan odar boda khön bia ma hattze zo komportara. In disan tèkste venntma nützege sachandar odar djüste regln boma tarft haltn. Da soindara a drai.”

REGLN ZO HALTA
Bi malamentar ’z iz!

Sichar in lånt bodo lebest daz sèll boda khint vortgedjukht khint augelest “auzzornìrt”. Aft ummana di kart, aft da åndar di plastika, dena di büssela pitt lumìnio, ’z glass, ’z gevéntzra. Boasto bia zo tüana? Tüastoz du o? Les in zettl pinn regln da untar un süach nåzogiananen.

Gevéntzra

’Z gevéntzra vodar khuchl darvault alumma, ’z iz di natùr sèlbart bodaz macht bèksln sin az zorgéat. ,Z khint gearbatet in fabrike bodaz machan khemmen guatz geplèttra zo mesta di bisan un di èkhar.
’Z gevéntzra vodar khuchl iz dar 45% vo allz.

Baz BOL: gevéntzra vo geèzza, roage odar gekhocht, gegres, tschörkn.

- geventzra vo geèzza, schèrpfan von öala, schintln, khèrn, pummadarn, tschörkn, eacharn von visch
- pett von kafè, sèkhla von tè, sèkhla vodar kamamìla
- monìppela odar snaütztüachla pitt kart
- kart von proat
- kart vor di khuchl
- nazza odar boontegata kart
- kartü augezèrrt khlumma
- löapar un roasan
- schöpp pitt sugaro
- èsch von holtz

▸ In sunta abas niamat hatt lust zo khocha z'èzza; asó doine eltarn vor tschoi schaffan å di korschéntz; verte zèzza, vorsansadar abezotischa; pisto guat auzzozornìra bazta geat vortgedjukht?

Merch pittnar ✗ bazta geat gedjukht in biogevéntzra

- affon tisch soinda gestånt:
  - ☐ 'z tischtuach pitt kart
  - ☐ di buschìzzatn kartü vodar korschéntz
  - ☐ di büssela vodar bira
  - ☐ di pjattn pitt plastika
  - ☐ di buschìzzatn munìppela pitt kart
  - ☐ di tatzan pitt kart
  - ☐ 'z geventzra vodar korschéntz
  - ☐ a stratz bodo hast genützt abezobischa in tisch
- Masto nützan 'z sèkhle pitt plastika vodar pizzeria zo lega drinn basto djukhst in biogevéntzra JA NÒ

Baz NÈT:

- lautarz geplèttra un öl
- kimische sachandar: baschpulvar, soaft, varm
- sånt von hunt un von khatzan
- geskattla pitt metàll odar plastika
- fòldje un djornél
- hudarn von khindarn un von baibarn
- stratzan
- tschikkn von zigarétt
- stoap un sèkhla von stoap
- di kart von khes un von salàdo

Bia ma djukhtz

'Z gevéntzra geat gelekk in a sèkhle bio, balda 'z sèkhle iz voll geatz gedjukht in biogevéntzra. Dar kübl vo biogevéntzra iz bolöchart zoa zo macha durchgian in air bodaz dèrrt zoa az khemm ringar un az nèt mach in sut, senónda stinkhatz.

Schaubolau nèt zo nützа sèkhla pitt plastika boda nèt soin bio.

Regolamént bia zo komportàrase

Les disa stòrdja boda kontàrt vonar klasse schüalar boda iz gånt in geschützate balt von Sbartztal.

Balsa soin gerift in plètzle tortemìtt in balt gehoazt "Khitzle", di achtza schüalar vodar viarte klasse soin abegesprunk vodar korìara un soin geloft azpe di narratn zuar in drai penkhla un zuar in tisch un håm auvargenump bahémme z'èzza. Balsa håm gehatt verte z'èzza, danidar iz gest allz voll pitt gemülega un di zümmala von gevéntzra soin übargånt pitt alla darsòrt.

Antånto azza håm gepitet in vüarar zèrte soinse nidargelekk afte bis z'slava. Dar Marco un dar Gino anvétze soin gånt a khöstle inn pa balt zo süachanen a plètze zo lüsna in patze di partìa aftn radio, ma palle soinsase gelekk zo hoka un zo böaka au pa spil. Dar Engl un dar Omar soin gestånt a baila åzoschauga an åmazhauf. 'Z izzen zuargånt dar Enzo bodase iz gelekk zo graba drinn in åmazhauf pittnan stèkh zo süacha di öala von åmazan. Di Giulia un di Barbara, hèrtze, soin gånt auzolesa gåntze mètz roasan zo schenkha dar maistra Ornella. Dar Kharl, no hèrtzegar, hatt gevuntet a schümmana vaücht drinnzosnitzla in nåm vo soinar "liam" Barbara.
Ettlane soin geloft auz nå in pèchle sprützante bazzar bobràll un machante au a spèrr pitt khnottn un raisar.

- Bele vo disan schüalarn tüan nèt garècht?
- Vüll auz di tafl da untar. Lazzesen seng doin schualtschelln un redetzan drau, khött bisaz parìr djüst odar nèt.

BER	BAZZA TÜAN	DJÜST ODAR NÈT
Alle antånto azza håm gèzzt	Gemülega danidar	.....
Alle antånto azza håm gèzzt	Di zümmala boda übargian	.....
Dar Marco un dar Gino	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

- **Est les in regolamént von geschützate balt von Sbartztal, bia parìrtztar azzase soin komportart di schüalar vodar viarte klasse?**

  Baz håmsa getånt boda nèt geat guat? Soinz di gelaichegen sachandar bodo hast darkhénnt du o?

BIA MA TARFTZE KOMPORTÀRN

- **NÈT ZÜNTN VAÜRDAR:** in di beldar iz dèstar gem vaür, no mearar pan summar. Alle djar tausankhtar èttare balt gian vorprénnt peng in tschikkn gedjukht danidar un peng in vaürdarn gezüntet von turìstn.
- **NÈT UMMARLAZZAN GEVÉNTZRA:** nimdar hèrta nå a sèkhle drinnzolega doi geventzra. Lazz in balt saubar asó azpeden böllast vennen.
- **NÈT SCHEDEGEN:** di roasan, di èlbar, di vichar tarftmase lai åschaung, ma tarftze nèt schedegen, darschrékhan, vortzèrrn odar vorttrang.
- **NÈT DARSCHRÉKHAN 'Z GEBILLT:** di vichar tarftmase nèt machan darschrakhan, da gian geschützt azma bill azza khemmen mearar.
- **STEA HÈRTA AFTE STAIGELA:** allz bazta aubakhst in balt khint geschedeget azmada drautretet, peng in sèll tarftma hèrta gian nå in staigela.
- **HALT SAUBAR 'Z BAZZAR:** ma tarft ja nicht djukhan in di pèch. Buschaizan 'z bazzar iz a groaza sünt.
- **MACH NÈT RUMÓR:** halt ledrå in radio, nütz nèt in tütar von auto. Gòdadar di stille von balt un lazzesen gòdarn in åndarn o.
- **SCHEDEGE NÈT 'Z GEPLÈTTRA:** di sachandar boda soin khent augemacht zo nütza pezzar in balt soin vor alle un gian gehaltet da kunt.

- **Haltante kunt von sèll bodar hatt gelirnt sin est, lekkaz panåndar in khnöpf un süacht eråndre nidarzoschraiba an regolamént atz bia ma mage nützan in gart vodar schual.**
- A khnopf schraibet a drai zailn zo khöda ombrómm a regolamént iz nütze;
- An åndadar schraibet di sachandar boma nèt mage tüan;
- A khnopf anvétze schraibet di sachandar boda mang khemmen getånt.

  An lestn aniagladar khnopf lest au soin regolamént un alle pittnåndar schaugetar baz ma haltet un baz nèt, dena schraibet nidar schümma aürn regolamént.

GEDÉNKHT: di regln tarfan soin bintsche, khurtz un hoatar!

Zo bizzasan mearar khear afte saitn 48-53

Aft dise saitn barsto lirnen zo DARKHÉNNA DI *ZUNG-ZOAGAR* dise soinz alle di sèlln börtla boda zoang bia 'z khemmenda vür di sachandar in di zait un boda leng panåndar di informatziónngen boma darvért lesante. Di zungzoagar helvandar zo vorstìana pezzar in tèkst.

1 Les in tèkst

Ume 'z djar 3.500 vor Gottarhear in Edjitto soinda gest zboa raich: dar Untar Edjitto un dar Obar Edjitto. Dòpo 500 djar kriagar, di zboa raich soin khent gelekk panåndar von Menes un soin gestånt panåndar vor 3.000 djar; in disa zait izta geplüant da groaz kultùr edjitzia. 'Z djar 663 vor Gottarhear dar Edjitto iz khent vürgevånk von Assiri un spetar no vo åndre fölkharn. An lestn soinz gest di Romar 'z djar 31 vor Gottarhear, vürzovånga vor hèrta daz sèll lånt.

- **Di börtar untargestricht soin gåntz bichtege zungzoagar, khear zo lesase un khü vor baz da servìrn:**
  - ☐ zo khödanaz bia un ombrómm 'z soinda vürkhent dise sachandar.
  - ☐ zo khödanaz in bela zait, un vor biavl 'z håmda inngehaltet di sachandar boda khemmen kontàrt.
  - ☐ zo lega nidar nå un nå in di zait di sachandar boda soin vürkhent.

2 Les in tèkst

'Z folkh von Micenei hatt vürgevånk in Peloponneso, dar untar toal vodar Grecia, 'z djar 2.200 vor Gottarhear. Vor alla di zait boda hatt inngehaltet soi kultùr ditza folk hatt nia augelekk lai an uantzegen raich, ma aniaglana khlummana statt izzese hèrta geredjart sèlbart. Di Micenei soin gest a folk vo khempfar un 'z djar 1.450 håmsa vürgevånk di insél vo Creta un håm distrüdjart da sèll kultùr. Lai bintsche djarhundartar spetar però di kultùr von Micenei o iz gånt vorlórt, peng baz iz nonet sichar haüt.

- **Khear zo lesa in tèkst un untarstraich alle di börtar boda zoang in bele zaitn 'z soinda vürkhent di sachandar un vor biavl da håm inngehaltet.**
  Zo helvadar schauge bia 'z izta khent untargestricht dar tèkst n. 1.
- **Belz von börtar bodo hast untargestricht khütt vor biavl 'z håmda inngehaltet di sachandar boda soin vürkhent?**

INKLUSÌVE DIDAKTIK

3 Les in tèkst

Balda di Gaia un dar Lapo soin auzdarbekht, èlbar un haüsar soin gest alle baiz **ombrómm** padar nacht hattz gehatt gesnibet bakkat. Di khindar håmen augelekk di barìttn un soin gånt nidar in gart auzomacha a menndle pitt snea; da håmz gehoazt Tobia. Da håmen gemacht di oang, di nas, 'z maul un håmen gelekk an huat affon khopf, an lestn håmsen gelekk an pesom in di hånt. Dar Tobia iz gest allar konténT **peng in** khindarn boda håm gelacht un gemacht gazèr ume imen, allz ditza hatten gemacht luste.

- **Di börtar untargestricht soin gåntz bichtege *zungzoagar*, khear zo lesase un khü vor baz da servìrn:**

☐ zo khödanaz ombrómm 'z soinda vürkhent di sachandar

☐ zo khöda benn 'z soinda vürkhent di sachandar.

☐ zo lega nå un nå di informatzióngen.

4 Les in tèkst

In an tage a khinn iz gånt in an intrùam zo flattra pittnan spatziàlschiff. _____ ke vo disan spatzialschiff hattma durchgesek allz, 'z khinn hatt gesek bobràll umenumm: di bolkhnen, di stern, in må. _____ hattz gesek di Earde gåntz groaz, voll bisan un beldar un ploaz dinosaure vo ploaz sòrt. _____ hattz gesek zboa åndre spatziàlschiff boda håm gekhempft fra se. _____ hattz auzgemacht zo nemma toal iz o in kriage un iz khent darbìscht inar aksl. Di aksl hatten asó geprennt ke 'z iz auzdarbekht. 'Z iz gest soi måmma bodaz hatt geschüttlt _____ 'z iz gest spet an hatt gemocht gian ka schual.

- **Vüll auz in tèkst pinn börtar *zungzoagar* boda soin geschribet da untar. Daz earst bort izta sa drinn.**

In ~~an tage~~ • ombrómm • alóra • allz in an stroach • dena • haltante kunt

- **Di zoagar bodo hast drinngeschribet soin vo zboa sòrt, zèrte khön benn 'z khemmenda vür di sachandar, åndre khön ombrómm da khemmen vür. Berasto guat zo legase in djüst khnopf?**

Da khön benn 'z khemmenda vür di sachandar.

_____

Da khön ombrómm da khemmen vür

_____

An åndra energì

François Michel, *L'energia a piccoli passi*, Motta Junior

An åndra energì iz da sèll boda mage khemmen hèrta vornàügart,
azpe da sèll boda khint vodar sunn odar von bint,
von marè, vodar berme vodar earde un no, da sèll von
èlbar boda aubaksan, krescharn,auzdèrrn un darvàuln:
alle dise soinz naturàl fenòmene boda nia bartn auhöarn un bodase
vornàügarn alle tage. Disa energì buschàizt vil mindar
un iz mindar perikolósat vor di umbèlt.
Müln boda gian pittar kraft von bazzar odar pittar sèlln von bint,
soinda schiar sidar herta. Dise energìen hattmase gekhennt no in di uraltn zaitn,
ma haüt zo tage gemsa lai in 15%
vodar gåntzan energì genützt in di bèlt.
Di kraft von bazzar iz gest da earst energì gekhennt
von månn. In di uraltn zaitn izta khent genützt di kraft von bazzar
zo macha gian di müln zo mala 'z khorn,
zo macha gian di spinmaschin, odar di sang, odar lai
zo vüara obarhì di höltzar un di zattere gevazzt pitt sbern geplèttra.
Haüt zo tage dise energìen però soin nemear genumma zo macha vürgian allz.
Peng in sèll saitma nå zo süacha auzzonütza hèrta pezzar
un hèrta mearar di energìen boda mang khemmen vornaügart.
In Taütschlånt un in Nidarlånt nützansa vil di kraft vodar sunn.
Di sunn un dar bint però soin nèt hèrta gelaich,
pa dar nacht di sunn izta nèt un di mül drent nèt balda nèt iz dar bint.

Abedekhan bazta iz untartùscht

1 Les dise sètz un vor anìaglan zornìr di informatziónge bodadar khemmen gètt.

"Haüt zo tage di energìen boda mang khemmen vornaügart soin nemear genumma zo macha vürgian allz"

- ☐ Di energìen boda nèt mang khemmen vornàügart schedegen di umbèlt.
- ☐ Haüt zo tage hattma mengl zo nütza energìen boda nèt mang soin vornàügart.
- ☐ In di djar boda khemmen bartnda khemmen genützt hèrta mearar energìen boda nèt mang soin vornàügart.

"Di energìen boda mang khemmen vornàügart soin mindar perikolósat un schedegen mindar di umbèlt baz di åndarn"

- ☐ Di energìen boda nèt mang khemmen vornàügart schedegen di umbèlt.
- ☐ Haüt zo tage hattma mengl zo nütza energìen boda nèt mang khemmen vornàügart.
- ☐ In di djar boda khemmen bartnda khemmen genützt hèrta mearar energìen boda nèt mang soin vornàügart.

Vorstìan ombrómm un nützan di djüstn börtar zo khödaz

2 Zornìr pittnar ✗ daz djüst bort zo pinta di sètz.

Ma sait nå nåzosüacha zo nütza pezzar di energìen boda mang soin vornàügart.	☐ OMBRÓMM ☐ PENG	Haüt zo tage di energìen boda mang soin vornàügart soin nèt genùmma.
Di sunn gitt khummana mear kraft balse oinegeat un di müln höarn au zo drena åna bint.	☐ OMBRÓMM ☐ DENA	Makma khön ke di sunn un dar bint gem nèt hèrta da gelaichege energì.
Di naturàl energìen vornàügarnse hèrta.	☐ OMBRÓMM ☐ PENG	Da khemmen vo naturàl fenòmene boda nia auhöarn.

SCHÈTZTE SÈLBART

- Übarlege bia du hast gemacht disa arbat un zoage in nummar von vörsch bodo hast gevuntet malamentar odar dèstar.
  - vor mi soinda gest dèstar di vörsch 1 2
  - vor mi soinda gest malamentar di vörsch 1 2

Baz ma tarft vorstìan: bazta vürkhint un ombrómm.
Leng panåndar bazma darvért. Sintàktik struktùr.

Disar iz a vitz vor di!

Moine regln un di sèlln von åndarn

Higerichtet oder nèt higerichtet?

Paula Danziger, *Ambra Chiaro fa a modo suo*, Piemme Junior

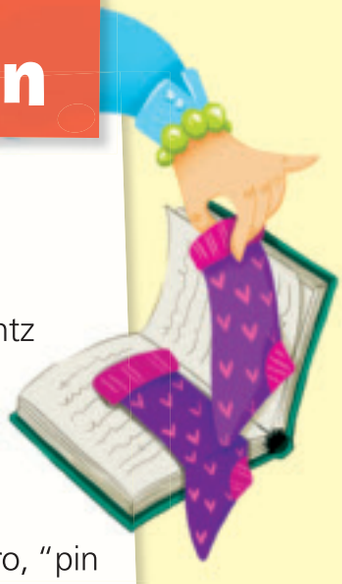

I hoazme Ambra Chiaro un pin khent inngespèrrt in di khaich vonar gåntz zornegen vrau. Da zornege vrau iz moi måmma un daz sèll bodase hatt gemacht darzürnen iz dar durchanåndar bose hatt gevuntet in moi khåmmar. Odar pezzar, dar durchanåndar iz lai ummaz von sachandarn bodase håm gemacht darzürnen.
Daz åndar iz bazta hatt geschribet moi maistra, di khütt ke i, Ambra Chiaro, "pin nèt nå zo tüana garècht asó azpe de berat guat".
Moi måmma iz gåntz gåntz zorne peng in sèll boda hatt geschribet di maistra. Zo khödaz djüst izze zorne peng in sèll boda steat hintar in sèll boda hatt geschribet di maistra. 'Z iz ke i, Ambra Chiaro, ka schual leda nèt genumma khopf. Daz sèll bosa gloam alle vo miar iz ke i schöllat soin da peste vodar schual, anvétze…
Di måmma hattmar khött ke moi khåmmar tarft soin "saubar azpe dar pjatto bode auizz". 'Z iz bol a stokhatz gereda: a khåmmar saubar azpe dar pjatto, 'z iz daz zboate stökharste sachan bode hån gehöart khön. Daz stökharste vo alln, anvétze, iz vorsanmar miar, dar Ambra Chiaro, zo putza soi khåmmar.
Ma bia barta tüan moi måmma nèt zo vorstìana ke, balda moi khåmmar bart soin schümma saubar un higerichtet, i bart nicht mear vennen? I, Ambra Chiaro, hån a gåntz groaza vort von higerichtate.

Azpe du barst vorstìan, dar Ambra Chiaro di regln gevallnar pròpio nicht.
Ma von sèll bodo vorstéast du, izze pròpio asó odar tüatzez zo spötta a migele?

.....

Vor di, di måmma hattze rècht z'soina zorne odar machtzez kartza groaz?

.....

Est böllbar nåsüachan atz eppaz gåntz bichte von lem: 'z gestudjàra
Du pisto guat zo gebadar djüste regln baldo studjàrst?

.....

Baldo studjàrst pisto guat zo gebadar djüste regln?

Merch nidarnå anìaglan satz pittnar ✗ biavl vert du tüastz

1.	Baldo studjàrst hefsto å pinn sèll bodadar servìrt mearar in tage darnå?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
2.	Süachsto nèt zo haba zo macha kòmpiti dòpo tschoi?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
3.	Daz earst von alln in tages, schaugesto basto hast zo tüana?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
4.	Gevàlltztar inntoalndar di urn zo studjàra un di sèlln bodo mast spiln?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
5.	Pensàrsto afte sachandar zo tüana odar lai afte sèlln bodadar gevalln?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
6.	Boroatestodar no abas di sakòtz un schaugesto aztada sai allz daz sèll bodo hast mengl?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta
7.	Baldo mochst machan an sbern kòmpito machstodar nidar an skèma?	☐ nia	☐ zèrte vert	☐ hèrta

fintzta KÒMPITO IN KLASSE!

Asto hast rispùndart daz mindarste drai vert HÈRTA un NIA lai an stroach odar nicht o, mabar khön ke du pist guat zo gebadar a par a regln. Natürlich asto hast rispùndart alln in vörsch HÈRTA alóra pisto pròpio gàntz bravat.

Vor di, bela iz da malamentarste regl haltante kunt von sèlln geschribet da obar? Un ombrómm?

.....

.....

.....

Asó hasto gemacht verte disan schümman viazo!
A bege boda, tritt vor tritt, hattar gemacht khennen åndre bèltn
voll naüge sachandar bododar nia berast impìtet.
Du hast gelirnt bia 'z soinda gemacht di stòrdje, asó est mastose vorstìan pezzar.

Du pistar gebunnt in pefèl vo GUATAR LESAR

PEFÈL
vo GUATAR LESAR

Zuargètt in...

Nåm _____

Zuarnåm _____